

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_200969

UNIVERSAL
LIBRARY

ಶ್ರೀಮದ್
ಭಗವದ್ಗೀತೆ

(ಪುರುಷಾರ್ಥ-ಬೋಧಿನೀ-ಟೀಕೆ ಸಹಿತ)

೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

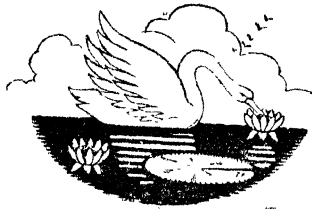
ಬರೆದವರು :

ಪಂಡಿತ ಶ್ರೀ. ದಾ. ಸಾತವಳೀಕರ, ಗೀತಾಲಂಕಾರ

ಆಪ್ತಕೃ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮಂಡಲ, ಒಂಫ

ಕನ್ನಡಿಗವರು :

ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬೋಧಿ ರಂಕರದಾಯರು

ಸರಸ್ವತಿ ನಿಲಯ, ಧಾರವಾಡ

೧೯೪೪

ಬೆಲೆ ೧ ರೂಪಾಯಿ

ಓಂ

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ

[ಪುರುಷಾರ್ಥ-ಬೋಧಿನೀ ಟೀಕೆ ಸಹಿತ]

ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರು

ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದ ದಾನೋದರ ಸಾತನಳೀಕರ
ಅಧ್ಯಕ್ಷ : ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ-ಮಂಡಲ, ಔಂಧ (ಜಿ. ಸಾತಾರೆ)

ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣ

೧೯೫೫ ಬುಕ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿ.
ಕೊಲ್ಕತ್ತಾ.

ಶಕೆ ೧೮೬೬ ; ಸನ್ ೧೯೫೫.

1951
 1951 CHECKED
 1951

ನಾನಾರು ?

ಎಂಬುದನ್ನೇ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳೂ ಅರುಹುತ್ತಲಿವೆ.

ಅಹಂ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ದೇಹಮಾಶ್ರಿತಃ |
 ಪ್ರಾಣಾಪಾನಸಮಾಯುಕ್ತಃ ಸಚಾಮ್ಯನ್ನಂ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ||

ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಾಹಂ ಹೃದಿ ಸನ್ನಿವಿಷ್ಟೋ
 ಮತ್ತಃ ಸ್ತೃತಿಜ್ಞಾನಮಪೋಹನಂ ಚ |
 ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಮೇವ ವೇದ್ಯೋ
 ವೇದಾಂತಕೃದ್ವೇದವಿದೇವ ಚಾಹಮ್ || (ಛ. ಗೀತಾಂ. ೧೪-೫)

“ನಾನು ವೈಶ್ವಾನರನಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಒಡಲೊಳಗಿರುತ್ತೇನೆ. ನಾನೇ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಗಿಸುತ್ತೇನೆ.”

“ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನಿಂದಲೇ ನೆನಹು, ತಿಳಿವು, ಅಭವಾ ತರ್ಕ ಇಲ್ಲವೆ ಅದರ ಅಭಾವವು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ತಿಳಿಯತಕ್ಕ ವಸ್ತುವು ‘ನಾನೇ.’ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ನಾನೇ. ಮತ್ತೆ ವೇದಗಳ ಕೊನೆಯ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡುವವನೂ ನಾನೇ.”

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಬೋಧಿನೀ ಟೀಕೆ

(ಮುನ್ನುಡಿ)

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಕೇವಲ ಏಳುನೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಚಿಕ್ಕ ಹೊತ್ತಿಗೆಯಾದರೂ ಲೋಕದೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರವಂತರಾದ ವಾಚಕರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಇಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಇದರ ಅರ್ಥದ ಅಳವು ಅಗಾಧವಾಗಿದೆ. ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗವೇ ಯಾರ ಜೀವನದ ನಿತ್ಯ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದೋ, ಯಾರು ಅಹಿಂಸಾ ಧರ್ಮದ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗಳೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳೂ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವರೋ ಆ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅರ್ಥವು. ‘ವರ್ಧಿಷ್ಟು’— ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೂ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸತು— ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

‘ಗೀತೆಯು’ ಒಂಶು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಆಳದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಹುಡುಕಿದಷ್ಟೂ ಸಮೋಪನವಾದ ಕಲ್ಯಾಣಪ್ರದವಾದ ಅರ್ಥವು ದೊರೆಯುವುದು. ಗೀತೆಯು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ

ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಮಹಾ ಗ್ರಂಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತನ್ನೇ ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಮಹತ್ವದ ತಬ್ಬಗಳ ಅರ್ಥವು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೂ ಬದಲಾಗಬಹುದು; ಮತ್ತು ಅವುಗಳೊಳಗಿನ ಅರ್ಥವು ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತ ಹೋಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಗೀತೆಯ ಮೂಲತತ್ತ್ವವು ಮಾತ್ರ ಎಂದೂ ಬದಲಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮೂಲತತ್ತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಗೀತೆಯ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹಚ್ಚಬೇಕು.

ಶ್ರೀ. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಅನುದಿನವೂ ನೆಲುವತ್ತು ವರ್ಷ ಗೀತೆಯ ಮನನ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟವನ ಮಾಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಉಪದೇಶದಂತೆ ಆಚರಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ, ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಉದ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದರು.

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಗಾಂಧಿಯವರ ಮಾತಿಗೆ ಫಕ್ತನೆ ಏರ್ಪಡರೂ ಎದುರು ನುಡಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಎಲ್ಲ ಶೋಕಗಳನ್ನೂ ಓದಿ ಗೀತೆಯ ಆಳವಾದ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎಂತಹ ವಿಧ್ಯಾಂಸನೇ ಇರಲಿ; ಆಗ—ಈಗ ಗೀತೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಿಸಿ ತನಗೆ ಅದರ ಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಾಹಸದ ಮಾತು. ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಟಿಳಕರು ೪೫ ವರ್ಷ ಗೀತೆಯ ಪಾರಾಯಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅದರ ಫಲವಾಗಿ 'ಗೀತಾರಹಸ್ಯ' ಎಂಬ ಅದ್ಭುತ ಗ್ರಂಥವು ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ೪೦ ವರ್ಷ ಗೀತೆಯ ಅನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅದರಂತೆ ನಡೆಸಿದ ಭಗೀರಥ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಎಚ್ಚಿಡದೆ ನಡೆಸಿದರು. 'ಬಳಿಕ ತಮ್ಮ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಈ ಭಾಷಾಂತರದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ :

'ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಚರಣಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದರೂ, ದಿನಾಲು ಅದು ನಿಷ್ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಈ ನಿಷ್ಫಲತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಾಳಿನ ಸಫಲತೆಯ ಆಕಾಶರಣಗಳು ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ.'

೪೦ ವರ್ಷ ಅಖಂಡ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮನ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೊರಟ ಈ ಅನುಭವದ ಉದ್ಧಾರಗಳು, ಗೀತೆಯ ಉಪದೇಶವು ಎಷ್ಟೊಂದು ಆಳವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗೀತೆಯ ಉಪದೇಶದಂತೆ ಆಚರಿಸುವ ಗೋಪಿಗೂ ಹೋಗದಿರುವ, ಗೀತೆಯ ವಚನಗಳ ಮನನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡುವು ಕೂಡ ಇಲ್ಲದವರ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿಲ್ಲ. ಮನನ ಮಾಡದೇ ಗೀತೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳೋದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಫಲವಿಲ್ಲ. ಅಸಂಬಂಧಿತ ಮತ್ತು ಅಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಕಂಡುಬರಬಹುದು. ಇನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧ ವಿಧಾನಗಳೂ ಹೊರೆಯಬಹುದು! ಎಷ್ಟೋ ಜನರ ಬಾಯಿಂದ ಗೀತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಅನುದಾರ ಉದ್ಧಾರಗಳೂ ಹೊರಟಿವೆ. ಆದರೆ ಅವು ಅವರ ಆಳವಾದ ಅನುಭವದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಗೀತೆಯ ವಿಶೇಷ ಮನನ ಮಾಡದೆ, ಅದನ್ನು ನೆನೆನೆನೆದು ತಿಳಿದು ನೋಡದೆ, ಬರಿ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಇಲ್ಲವೇ ಅದರ ಭಾಷಾಂತರದ ವಾಚನದಿಂದಲೇ ಗೀತೆಯ ಆಶಯವು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಂಬಿಸುವುದು ಬಹುತರವಾಗಿ ಅಶಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವೇದಗಳು ಉಪನಿಷತ್ತು ಮತ್ತು

ಗೀತೆ ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯಲು ಹಲವು ಕಾಲದ ಅನುಸಂಧಾನವು ಅವಶ್ಯ. ಈ ಬಗೆಯ ಮಹಾಗ್ರಂಥಗಳು, ಮನಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಉಚ್ಚವಾದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಆ ಬಗೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾನಸಿಕ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವರಿಂದಲೇ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮೊದಲು ಈ ಮಹಾಗ್ರಂಥಗಳ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಅರಿತು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಯಾರಿಗೂ ಆ ಗ್ರಂಥಗಳೊಳಗಿನ ಗಂಭೀರವಾದ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

'ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಸತ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಕಾಲಾಂತರದಿಂದ ಜನಗಳೆಲ್ಲ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟರು. ಆದುದರಿಂದ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಮೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅದರೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಗೀತೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದುದು ತೀರ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಗುಟ್ಟನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ಅದರ ಶ್ರೀಕಾಲಾಬಾಧಿತ ಉಜ್ವಲ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಕಾಣುವ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದ್ದವರು ಗೀತೆಯನ್ನೂ ಓದಬೇಕು. ಗೀತೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರಂಭದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ:

'ಭಗವಾನೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ, ಎಂದೂ ಅಜ್ಞತಿಯದ ಈ ಯೋಗವನ್ನು ನಾನು ವಿವಸ್ಥಾನನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಅದನ್ನು ಅವನು ಮನುವಿಗೆ ಮತ್ತು ಮನುವು ಅದನ್ನು ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಈ ಬಗೆಯಿಂದ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಮತ್ತು ರಾಜಯುಗಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಈ ಯೋಗವು, ನಡುವೆ ಬಹುಕಾಲವು ಗತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನಷ್ಟವಾಯಿತು. ಪುರಾತನ ಮತ್ತು ರಹಸ್ಯಮಯವಾದ ಅದೇ ಯೋಗವನ್ನು ಇಂದು ನಾನು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು ನನ್ನ ಭಕ್ತನೂ ಅಲ್ಲದೆ ಗೆಳೆಯನೂ ಆಹುದು.'

ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ "ಗೀತೆಯೆಂಬುದು ಏನೊಂದು ಹೊಸ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ; ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದ ಜ್ಞಾನವಿದು. ಅದನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ನುಡಿಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ;" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ನಡೆದುಬಂದ ಜ್ಞಾನವು ಆದಾವುದು? ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಒಂದುವೇ ವೇದಗಳು, ಎಂಬುದು ಸರ್ವಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಕನ್ನ ತಿಳಿಗೇಡಿತನದಿಂದ ಅಡ್ಡದಾರಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ.

ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೂರ ದೂರ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆದುವರಿಂದ ಇಂತಹ ಜನಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ದಾರಿಗೆ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಉತ್ತಮ ಪುರುಷರು' ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಅವತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅವತರಿಸಿ ಜನರನ್ನು ಚಾಗ್ಯತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪರಂಪರಾಗತ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ಬಗೆಯ 'ಉತ್ತಮ ಪುರುಷನು' ಅಥವಾ 'ಪುರುಷೋತ್ತಮನು' ಆಗಿದ್ದನು. ಈ ಭೂಮಿಕೆಯ ಮೇಲಿಂದಲೇ ಆತನು ಅರ್ಜುನನ ನೆಪದಿಂದ ಅಖಿಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಈ ಜ್ಞಾನವು ಅನಾದಿಕಾಲದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದು, ಗೀತೆಗಿಂತ ಮೊದಲಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೇನೂ ತೀರ ಹೊಸತಲ್ಲ.

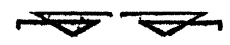
ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಪುರಾತನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನೇ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸಬಗೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದೇ ಈ 'ಪುರುಷಾರ್ಥ ಬೋಧಿನೀ' ಟೀಕೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತತ್ವಗಳೇ ಪುರಾತನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿವೆ, ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ವರೆಗೆ ಯಾವ ಟೀಕಾಕಾರರೂ ವಿಶದವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಟೀಕಾಕಾರರು ಕೆಲರು, ಈ ಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಿ—ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ, ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದು ದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ಪರಂಪರಾಗತ ಜ್ಞಾನವೇ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತದೆ, ಎಂಬುದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಟೀಕೆಗಳು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ! 'ಪುರುಷಾರ್ಥ ಬೋಧಿನೀ' ಟೀಕೆಯ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶವು ಮಾತ್ರ ಇದುವೆ ಆಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಈ ಟೀಕೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಗೀತೆಯ ಮೇಲೆ ಅನೇಕಾನೇಕ ಟೀಕೆಗಳಿರುವಾಗ ಈ ಪುರುಷಾರ್ಥಬೋಧಿನಿಯನ್ನು ಹೊಸತಾಗಿ ಬರೆವ ಕಾರಣವು ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳ ಮೊದಲು ನಾರಾಂತ ರೂಪದಿಂದ ನಾನೊಂದು ಗೀತೆಯ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದೆನು. ಮತ್ತು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೈದಿಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು, ಕೆಲವು ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ, ಆಗ ಹಲವು ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದೆನು. ಆಗಿನಿಂದಲೇ 'ಪುರುಷಾರ್ಥ ಬೋಧಿನೀ'

ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪವಿದ್ದು, ಆ ಮೇರೆಗೆ ಗೀತೆಯ ವಚನಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರವು ನಡೆದೇ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಪುರಾತನರ ವಚನಗಳು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ತೆರನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ, ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯವೂ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಸಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ವರುಷಗಳ ಗೀತೆಯ ವ್ಯಾಸಂಗದಿಂದ, ವೇದ ಹಾಗೂ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮಧಿಮಾರ್ಥವೇ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ನನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೂ, ಗೀತೆಗೂ ಏನಾದರೂ ವಿರೋಧವನ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದು ಕೇವಲ ಮೇಲು ತೋರಿಕೆಯದು. ಬರಿ ಆಭಾಸ. ಆದರೆ ಯಾವ ಬಣ, ಮತ ಅಥವಾ ಪಂಥಗಳ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಾಳದೆ ಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನದ ದೃಷ್ಟಿದೋಷವನ್ನು ದೂರ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್ತು ಮತ್ತು ಗೀತೆ, ಈ ಮೂರಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನ ಸಾರವು ಒಂದೇ ಎಂಬುದರ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿದೆ ಇರದು.

ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರವು ತಲೆದೋರಿದುದು ಏತಕ್ಕಾಗಿ? ಜನಗಳೊಳಗಿನ ಮತಮತಾಂತರಗಳನ್ನು—ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೋ? ಎಂದೂ ಅಲ್ಲ. ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಮತಗಳ ಸಮವ್ಯಯವು ಗೀತೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಹುಗಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಏಕಮತ್ಯವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ತೋರಿ ಅತ್ತಕಡೆಗೇ ಎಲ್ಲರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಗೀತೆಯು ಅವತರಿಸಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದೂ ಏಕೈಕ ಮತ್ತು ಸಮತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಇದೇ ಗೀತೆಯು ಪರಸ್ಪರ ಅಸಂಬಂಧ, ಅನೇಕ ಮತಗಳ ಆಗರವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಅಸಂಬಂಧವಲ್ಲವೇ? ಸಮತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಲು ಹೊರಟ ಈ ಗೀತೆಯೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏಷಮತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕೆ! ಹೊರಗಣ್ಣಿನ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿಪರೀತವೆನಿಸುವ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಅಭಿನ್ನತ್ಯವನ್ನು—ಅನೇಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೇ ಗೀತೆಯ ನಿಜವಾದ ಮೂಲೋದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ನಿವೇದಕ

ಔಂಧ }
 ಚಿ. ಸಾತಾರೆ } ಶ್ರೀಪಾದ ಜಾನೋದರ ಸಾತವಳೇಕರ

ಓಂ

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ

[ಪುರುಷಾರ್ಥ ಬೋಧಿನೀ ಟೀಕೆ ಸಹಿತ]

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ
ಅರ್ಜುನ ವಿಷಾದ ಯೋಗ

(೧) ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಚಿಂತೆ

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಉವಾಚ:— ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರೇ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರೇ ಸಮವೇತಾ ಯುಯುತ್ಸವಃ |
ನಾನುಕಾಃ ಪಾಂಡನಾಶ್ಚೈವ ಕಿಮಕುರ್ವತ ಸಂಜಯ || ೧ ||

ಅನ್ವಯ:— ಹೇ ಸಂಜಯ! ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರೇ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರೇ ಯುಯುತ್ಸವಃ ಸಮವೇತಾಃ ;
ನಾನುಕಾಃ ಪಾಂಡನಾಃ ಚ ಏವ ಕಿಂ ಅಕುರ್ವತ' || ೧ ||

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ನುಡಿದನು:— ಎಲಾ ಸಂಜಯನೇ, ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸಿದ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ, ಹೋರಾಡುವ ಹುಮ್ಮಸದಿಂದ ಒಂದುಗೂಡಿದ ನನ್ನವರು ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರು ಅಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡಿದರು ?

ಭಾವಾರ್ಥ:— ತಮ್ಮ ಜನರು ಕಾದುವ ಕಾವಿನಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಎದುರಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಿಜವಾದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೇಗನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಮತ್ತು ಗೆಲುವಿಗಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ ತಕ್ಕದಾರಿ ತೋರುವುದೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ ಮನುಷ್ಯನ ಮೊದಲ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ. || ೧ ||

(೧) ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಚಿಂತೆ.

“ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ ” ಎಂಬುದರ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವು ‘ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಮುಖದಿಂದ ಬಂದ ಹಾಡು ಅಥವಾ ಭಗವಂತನ ಹಾಡು ’ ಎಂದಿದೆ. ಭಗವಂತನ ಉಪದೇಶವು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲಿನ ೧ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೊದಲಿನ ಶ್ಲೋಕವು ವಿಷಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಮುಂದಿನ ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮುಸ್ಸುಡಿಯಂತೆ ಇವೆ. ಈ ಹಿಂದಿನಯ ಅಧ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಷಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ವಿಷಾದದ ವಿಷಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಚಿಂತೆಯು ’ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಅನುಪಮೇಯ ಗ್ರಂಥದ ಆರಂಭವು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಚಿಂತೆಯಿಂದಲೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಆದಕಾರಣ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವು ಇದ್ದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದರೂ ಏನು ? ಆತನಿಗೆ ಅಂತಹ ಭಯಂಕರ ಚಿಂತೆ

ಯುಂಟಾಗಲು ಕಾರಣಗಳಾದರೂ ಅವು? ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಯಾರು?

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಒರ್ವ ಭಾರತೀಯ ರಾಜನು, ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಎಂಬುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈತನು ಇಲ್ಲಿ 'ಧೃತ-ರಾಷ್ಟ್ರ'ನು ಆಗಿರುವನು. ಇವನು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು 'ಧೃತ' ಎಂದರೆ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿರುವನನು, ಅಥವಾ ಬಿಗಿಬಿಟ್ಟಿರುವನನು ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯಿದೆ. ತನ್ನದು ಅಲ್ಲದೇ ಇರುವ, ಎಂದರೆ ಹೆರವರ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಪಾತವೀಯ ಶಕ್ತಿಯ ಒಲವಿಂದ, ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆ 'ಧೃತ-ರಾಷ್ಟ್ರನು'. ಯಾವುದು ತನ್ನದಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದು ಪರರ ಸೊತ್ತೋ, ಅದನ್ನು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಪಾತವೀಶಕ್ತಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಈ ಅರಸನು ಇಲ್ಲಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹೆರವರ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಮುಂಗೈ ಜೋರಿಸಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಅದು ಎಂದೆಂದೂ ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಹವಣಿಸುವುದು, ಆ ನಾಡಿನ ನಿಜವಾದ ಹಕ್ಕುದಾರರು ಸ್ವ-ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ಬೇಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಅದನ್ನು ಕೊಡದೆ-ಇರಲು ಹಂಚಿಕೆ ಹಾಕುವುದು, ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುದಾರರು 'ಅಯೋಗ್ಯ'ರೆಂದೂ ಸ್ವ-ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳಲು ಅನರ್ಹರಾಗಿರುವರೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು, ಇಂತಿವೆಲ್ಲ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ 'ಧೃತ-ರಾಷ್ಟ್ರ'ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಿಜವಾದ ಹಕ್ಕುದಾರರು ತಮ್ಮ ನಾಡನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಸಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧದಿಂದ 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ'ನ ಚಿಂತೆಯು ಇಮ್ಮಡಿಸಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆತನು 'ಎಲಾ ಸಂಘಯಾ! ಇಂದು ಇದೀಗ ಯುದ್ಧದ ಮೊದಲಾದಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ರಣಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಏನು ತಾನೇ ನಡೆದಿದೆ?' ಎಂದು ಅತ್ಯಂತ ಆತುರನಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರವು ಮತ್ತು ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರವು.

ಭಾರತೀಯ ಯುದ್ಧವು ನಡೆದುದು 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಮತ್ತು 'ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರ'-ಗಳ ನಡುವೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಳಗಗಳು ನಡೆಯುವುದು ಇಂತಹ ಎರಡು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೆ. ಕಾರವರು 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಪಕ್ಷದವರಾಗಿದ್ದರೆ, ಸಾಂಡವರು 'ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರ'ರು. ತಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಒಡೆತನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರೂ, ಮರಳಿ

'ಸ್ವ-ರಾಜ್ಯ'ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಹೇಗಾಗುತ್ತಿರುವವರೂ, 'ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರ'ರು. ಇವರು ಬರಿಗೈಯವರಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇವರ ರಾಜಕೀಯ ಅನಂತಿಯ ಪರಮಾವಧಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಪಾದನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ನಡುವೆ ಸೋಲುಗಳು ಒದಗಿದರೂ ಮತ್ತೆ ಯಾವುದೇ ಹೆಜ್ಜೆನ ಹಾನಿಯಾದೀತೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಗೆದ್ದರೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡ 'ಸ್ವ-ರಾಜ್ಯ'ವನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆಯುವರು. ಸೋತರೆ? ಮೊದಲೇ ತೊಯ್ಯುವನೆಗೆ ಮಳೆಯ ಅಂಜಿಕೆಯೇನು? ಆದುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಅಸರಿಮೇಯವಾದ ಚಿಂತೆಯು ಎಂದೂ ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಪಣೆ ಉತ್ಸಾಹವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತಾವು ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅತ್ಯವಿಶ್ವಾಸದ ಮೂಲಕ ವಾಗಿಯೂ ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಸಂಭಾಷ್ಯ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇವರ ಹುಮ್ಮಸವು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರದ ಹಾನಿ.

ಆದರೆ 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಪಕ್ಷದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗೆದ್ದರೆ, ಮೊದಲೇ ಹೊಟ್ಟಿತುಂಬಿ ಮಿತಿ-ಮೀರಿದ ಇವರಿಗೆ, ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಪಡೆವಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಯುದ್ಧಾರಂಭಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಸಾಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೋತರೆ ಆಗುವ ಹಾನಿಗೆ ಅಳತೆಯಿಲ್ಲ. ಹಲವು ಬಗೆಯ ಯುಕ್ತಿ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ, ಅನ್ಯಾಯ ಅಪರಾಧಗಳಿಗೆ ಹೇಸದೆ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡ ಪರರಾಷ್ಟ್ರವು ಇವರ ಕೈಯಿಂದ ಕಳಚಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ಗೆಲ್ಲಲಿ ಅಥವಾ ಸೋಲಲಿ 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಹಾನಿಯ ಉಂಟು. ಆದುದರಿಂದ ಈ 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಪಕ್ಷದವರು ಹಗಲಿರುಳೂ ಚಿಂತಾ ಮಗ್ನರಾಗಿ ಒಳಗೊಳಗೇ ಉರಿಯುತ್ತಾರೆ. ವಿಷಯಶಾಲಿಗಳಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಪರಾಜಿತರಾಗಲಿ ಎರಡೂ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕನಿಂದ ಇವರ ಬೆನ್ನು ಬಿಟ್ಟದ್ದಲ್ಲ. ಈ ಲೋಕಾಪವಾದದ ಭಯದಿಂದ ಎತ್ತಲನಾಗಿ, ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತನಾದ 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ'ನು "ನನ್ನವರು ಮತ್ತು ಸಾಂಡವರು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತ ಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಮಾಚಾರವಾದರೂ ಏನು?" ಎಂದು ಒಳಗಿನ ಕಳವಳದಿಂದ ಸಂಘಯನಿಗೆ

ಕೀಳಿದಾನೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಎದೆ ಮಗುಡವು ಆತನಿಗೆ ಅಪಚ್ಯವಾಗಿದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಬಗೆಯ ದುಗುಡವು 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ-ಸಾಮ್ರಾಟ್' 31ರ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಹಗಲಿರುಳೂ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಹೊಳನೋಟಕ್ಕೆ ಇವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವೈಭವವು ಎಷ್ಟೇ ಲೋಕದ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿಸುವಂತಹದಾಗಿದ್ದರೂ ಮನಸಿನ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಚಿಂತಾವ್ಯಾಧಿಯ ವ್ಯಥೆ ಅವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಕುರುಡ.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಕುರುಡನಾಗಿದ್ದಾನೆ: ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕುರುಡುತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಈತನಲ್ಲಿರುವ ಪಾತವೀಶಕ್ತಿ; ಅಸುರೀ ಸಂಪತ್ತು. ಪಶುಶಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾದೊಡನೆ ನೆರೆಹೊರೆಯವರೊಡನೆ ಕ್ಷಾಮವು, ಅವರನ್ನು ಸುಲಿಯುವ ಬುದ್ಧಿಯು ತಲೆದೋರುವುದು. ಹೆರವರ ನಾಡನ್ನು ಆಶ್ರಮಿಸಿ ಉಪಭೋಗಿಸುವ ಚವಲವುಂಟಾಗುವುದು. ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯು ಮಾಸುವುದು. ಕಣ್ಣೆದ್ದೂ ಕುರುಡತನವೆಂಬುದು ಇದೇ. ಧನ, ಬಲಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇವರ ಕುರುಡುತನದ ಆಳವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಲ, ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರ ಇವುಗಳ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿ-ಕೊನೆದಾಡುವವರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ-ಅನ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ, ಕರ್ತವ್ಯ-ಅಕರ್ತವ್ಯ, ನೀತಿ-ಅನೀತಿ, ಯುಕ್ತ-ಅಯುಕ್ತ ಇವುಗಳ ವಿವೇಕವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅವರು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಣ್ಣುಗಳು ಹಾಳಾಗಿ ಬಂದ ಕುರುಡತನಕ್ಕಿಂತ ವಿವೇಕ ಭ್ರಷ್ಟತೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಕುರುಡತನವು ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾಗಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯಾದ ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಿಕ ಅಂಧರು ತಾವು ಚಿಂತಾರತರಾಗಿರುವರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಚಿಂತಾಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಕೆಡಹುತ್ತಾರೆ.

ಕುರುಡನ ಕುರುಡ ಅನುಯಾಯಿಗಳು.

'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ'ನ ಪೆಂಡತಿಯು ಕಣ್ಣೆದ್ದೂ ಕುರುಡಿಯಾಗಿದ್ದಳು! ಯಾಕೆ ತಾನೆ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ? ಕುರುಡ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಬೆನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವರೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣೆದ್ದೂ ಕುರುಡರೇ ಸರಿ. ಗಾಂಧಾರಿಯು ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ಪರಿಪಾಲನ ಮಾಡಲು ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಳೆಂಬುದು ಸರಿ. ಗಂಡನಿಗೆ ಈ ಬಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ತಾನೂ ಆ— ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವ-ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಸೇವಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುಹಾಕಿಕೊಂಡು

ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟುದು ನಿಜವಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದೇ ಗಾಂಧಾರಿಯು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿಯೇ, ತನ್ನ ಸೊಸೆಯ ಮೇಲೆ— ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತರಾಜ್ಞಿಯ ಮೇಲೆ— ಕೈಮಾಡಿ ನಡೆಸಿದ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣಾದಿ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಷೇಧಿಸಿ ಅಂತಹ ಅವಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಿಡಲು ಅವಳು ಸಮರ್ಥಳಾಗಲಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯ ಪುಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಇವಳು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಅಲ್ಲ-ಗಳೆದಾ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಲೂ ಇಲ್ಲ. ತೀರ ತಿರಸ್ಕರಣೀಯ ಅಕೃತ್ಯಗಳು ನಡೆದಾಗ ಇವಳು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೆಲವೊಂದು ಬೆಯ್ಯು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದ್ದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇವಳು, ಮಕ್ಕಳೊಳಗಿನ ಈ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯ ಅಂಕುರವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಮುಂದಿನ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳಾಗಲಿ, ಘೋರ ಪುಸಂಗಗಳಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಒದಗುತ್ತಲಿ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇವಳಿಗೆ ತನ್ನ ಧೃತ-ರಾಷ್ಟ್ರ ಪತಿಯ ಮನಸಿನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವ ಅವೇಶ್ಯೆಯೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವಳು ತನ್ನ ನೈತಿಕ ಬಲವನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ದುಃಶಾಸನನನ್ನು ಆ ಅವಕೃತ್ಯದಿಂದ ತಡೆದು ಹಿಡಿದಿದ್ದರೆ ಈ ಮನಶನಕ್ಕೆ ಅಪದಶೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂಭವವು ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇವಳು, ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿದೂ ಇದೆಲ್ಲದರ ಕಡೆಗೂ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಳು. ಧೃತ-ರಾಷ್ಟ್ರನಂತೂ ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯಿಂದ ಪಾಂಡಕಪರಿಬ ಶಲ್ಯವು ನಷ್ಟವಾದರೆ ಸಾಕು, ಎಂದೆ ಹಾರೈಸುತ್ತಿದ್ದನು; ಪಾಂಡವರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಕೈಗೆ ಬಂದರೆ, ಬರಲಿ; ಜಿನ್ನಾಗುವುದು, ಎಂದು ಎಣಿಸಿದ್ದನು. ಗಾಂಧಾರಿ ಮಹಾ ಪತಿವ್ರತೆ! ಗಂಡನ ಹಿರಿಯಾಸೆಗಳೇ ಅವಳ ಹಿರಿಯಾಸೆಗಳು! ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೂ ಮೋಹದಿಂದಲೂ, ಪತಿಯ ನೆಕಲಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ರೂಢಿಯಿಂದಲೂ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯಾದ ಮನೋ-ದೌರ್ಬಲ್ಯವು ಉಂಟಾಗುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಆಸೆ-ಆಶಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣೆದ್ದೂ ಕುರುಡರಾಗಿ ಬಾಳುವ ಹೊತ್ತು ಅವರ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವುದು. ಗಾಂಧಾರಿಯ ಪಾಂಡೂ ಇದೇ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಕುರುಡನ ಹಿಂಬಾಲಿಗಳಾಗಲು ಕುರುಡ ಧೃತ-ರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳು ಒಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬರು ಮಿಗಿಲಾಗಿದ್ದರು.

ದುರ್ಯೋಧನ, ದುಃಶಾಸನ, ದುಃಶಲ, ದುರ್ಧರ್ಷ, ದುಷ್ಟಧರ್ಷ, ದುರ್ಮರ್ಷಣ, ದುರ್ಮುಖ, ದುಷ್ಟರ್ಣ, ದುರ್ಮದ, ದುರ್ಮಿಗಾಹ, ದುರ್ಮಿವೋಚನ, ದುಷ್ಟ-ರಾಜಯ, ದುರಾಧರ ನೊದಲಾದ ಮಕ್ಕಳು, ದುಃಶಲೆ ಎಂಬ ತಂಗಿ, ಇವರೆಲ್ಲರ ಹೆಸರಿನ ಆರಂಭವು 'ದುಃ' ಎಂದರೆ ದುಃಖ-ದುಷ್ಟ ಎಂಬರ್ಥದ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ! ದುರ್ಯೋಧನ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವ 'ದುಃ' ಎಂಬುದು ತೂರತನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟು ಅಪಾರ್ಥ-ದಾಯಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಇವರೆಲ್ಲರ ಶಾರ್ಯವು ದುರು-ದ್ವೇಶವನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವೆಚ್ಚವಾದುದರಿಂದ, ಆ ಶಕ್ತಿ, ಆ ಪರಾಕ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ದುಷ್ಟವಾದುವು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಲೋಕ-ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ದೈವೀಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವೆಚ್ಚವಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಆದರಣೀಯವಾದುದು. ಆದರೆ ಆಸುರೀಕೆಲಸಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಎಷ್ಟೇ ಆದ್ಯತೀಯವಾಗಿರಲಿ, ಅದು ಲೋಕದ ದುಃಖಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳ ಹೆಸರಿನ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಇರುವ 'ದುಃ' ಎಂಬ ಪದವೂ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ. 'ಧೃತ-ರಾಷ್ಟ್ರನು' ಎಂದರೆ ಯಾವನು ಹೆರವರ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ನುಂಗಿ ನಿಂತಿರುವನೋ, ಆತನ ಬಳಗದವರು ಮತ್ತು ಆತನ ಹಿಂಬಾಲಿಗರು ಅವನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆರವಾಗುವವರೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆತನಿಗೆ ಪರೋಧಿಸಿ ತಿಳಿಹೇಳುವವರಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ಈ ಪರಿವಾರದವರು ಎಲ್ಲರೂ ಆ ಹೀನ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗಾರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೋಷದಿಂದ ಪಾರಾಗುವುದು ಅವರಿಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದುರ್ಯೋಧನನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸುಯೋಧನನು ಎಂದರೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದಬಲ್ಲವನು— ಕಾದುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲವನು— ಎಂಬರ್ಥ. 'ಆದರೆ ಈತನ ಯುದ್ಧಕೌಶಲ್ಯವು ದುಷ್ಟಹೇತುವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವೆಚ್ಚವಾದುದರಿಂದ, ಆತನು 'ಸು-ಯೋಧನ' ನಾದರೂ 'ದುರ್ಯೋಧನ'ನೆಂದು ಹೆಸರಾದನು.

ಸಾಮುದಾಯಿಕ ಪಾಪ.

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಪಿತಾಮಹ ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ, ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರಿಗೂ ಕುಂದು ತಗಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇವರು ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ತೂರರು, ಪೌರುಷವಳ್ಳವರು, ತೇಜಸ್ವಿಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪರಾಯಣರು ಆಗಿ

ದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಇವರು ಲೋಕವೂಜ್ಯರಾದ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಮಹಾಪುರುಷರಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಲಿ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಇವರ ಪರಾಕ್ರಮವೆಲ್ಲವೂ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಪುತ್ರರ ದುಷ್ಟ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೂಡಿಸಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೆಚ್ಚವಾಯಿತು! ಆದುದರಿಂದ ಲೋಕೋತ್ತರ ಮಹಾಪುರುಷರೆನಿಸಿದರೂ ಅನೀತಿಯ ಅನತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಕೂಡಿ ಕೊಂಡುದರಿಂದ ಇವರು ವಧ್ಯರೆನಿಸಿದರು. ಸಾಂಘಿಕ ಅಥವಾ ಸಾಮುದಾಯಿಕ ಪಾಪದ ಪರಿಣಾಮವು ಹೀಗೆ ಭೀಕರವಾಗಿದೆ. ಒಗಟರೊಡನೆ ಜನಿಯದೂ ಸುಡುವುದು. ಇಂತಹ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟದರೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಒಳಿತಾದುದೂ ಹಾಳಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಜನಗಳು ಮಡಿದು ಹೋಗುವರು. ಅವರನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣಾದಿಗಳ ಮಹಾಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತವನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪಿತಾಮಹ ಭೀಷ್ಮನಿಗೂ, ಆಚಾರ್ಯ ದ್ರೋಣನಿಗೂ ಪಾಂಡವರು ಸತ್ಯವಂತರೆಂದೂ, ಕೌರವರು ದುಷ್ಟರೆಂದೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೊತ್ತು. ಪಾಂಡವರ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಶಕ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟೆ ಬೇಗನೆ ಮರಳಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕೆಂದೂ ಅವರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತು. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ದುರ್ಯೋಧನರಾದ ದುಷ್ಟ-ಚತುಷ್ಟಯರು, ಪಾಂಡವರ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಗೆಒಗೆಯಾಗಿ ತೊಡಕು ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದೂ ಇವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಇದು ಮಹಾ ಅನ್ಯಾಯ. ಇದು ತೀರ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಈ ಹಿರಿಯರು ಆಗಾಗ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿ ಪಕ್ಷದ ಮದಾಂಧರಾದ ಜನರು ಈ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡುವುದಕ್ಕೇ ಸಿದ್ಧರಿದ್ದಿಲ್ಲ. 'ದುರ್ಯೋಧನನಂತೂ ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬೆಲೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಮುದುಕರ ವಡವಡಿಕೆಯನ್ನು—ಬಡಬಡಕೆಯನ್ನು ಕೇಳುವತಾರು? ಅಧಿಕಾರ ಮುದವಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಿರುವ ಅರಸು ಮಕ್ಕಳು, ಸಂಸ್ಥಾನಾಧಿಪತಿ, ಸರದಾರರು ಸದುಪದೇಶವನ್ನು— ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು—ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧರಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರು ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಎಂದೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಸೋತು ಕಂಗೆಟ್ಟು ಹಣ್ಣಾದಾಗಲೇ ಧರ್ಮದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಲಿಸುವ

ಒಲವು ತೋರುವುದು! ಆದರೆ ಆಗ ಆ ಉಪದೇಶವು
ನಿನ್ನ ತಾನೆ ಫಲಕಾರಿಯಾದೀತು?

ಪಾಪಕ್ಕೆ ಮರಣವೇ ಫಲ.

ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೊಂದು ಹೆಮ್ಮೆ; ತನ್ನಲ್ಲಿ 'ನುರಿತ'
ವೀರರ ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷಾಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯವು ಸಜ್ಜಾಗಿದೆ;
ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣ, ಕರ್ಣಾದಿ ಅತಿರಥ ಮಹಾರಥರು
ಸೇನಾನಾಯಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ; ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ
ಗಳೂ ಹಗೆಗಳ ನೆತ್ತರವನ್ನೂ ಹೀರಲು ನೀರಡಿಸಿ ನಿಂತಿವೆ;
ಅಪಾರವಾದ ಸಂಪತ್ತು, ಭಾಂಡಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ
ಸಿದ್ಧತೆಯಿರುವಾಗ, ಪಾಂಡವರ ಸ್ವ-ರಾಜ್ಯದ ಕಿರುಕುಳ
ಚಳವಳಕ್ಕೆ ಬೆದರಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗಿನ
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕೆ? ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯ
ಸ್ವಲ್ಪ; ಅವರ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಯುದ್ಧದ ಅನುಭವವೂ
ಸಾಕಷ್ಟಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮಷ್ಟು ಧನಬಲವೂ ಇಲ್ಲ.
ಇಂತು ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ಪಾಂಡ-
ವರು ನಮಗಿಂತಲೂ ದುರ್ಬಲರು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನಾವೇ
ಹೆದರಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ದಾನಮಾಡಬೇಕೆ?
ಎಂಬ ಆತನ ಮಾತು ತೋರಿಕೆಯ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ
ಸರಿ. ಆದರೆ ಈ ವರೆಗೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಅನೇಕಾನೇಕ
ಅನ್ಯಾಯ ಅಪರಾಧಗಳಿಂದಲೂ, ಬಾಧೆ ಬಲತ್ಪಾರ-
ಗಳಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ವೀರರೂ ಬೀವನ್ನೈತರಾಗಿರುವರು.
(ನಿಹತಾಃ ಪೂರ್ವಮೇವ ಭ. ಗಿ. ೧೧. ೩೩.) ಎಂಬುದನ್ನು
ಆತನು ಅರಿತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಬುದ್ಧಿ
ಕುರುಡಾಗಿದ್ದ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಇದು ಕಾಣುವುದು
ಶಕ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಅವಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳ
ಪಾಗೂ ಬಹುತರ ಎಲ್ಲ ಸೇನಾನಾಯಕರ ಮತ್ತು
ಸೈನಿಕರ ಒಲವು ಪಾಂಡವರ ಕಡೆಗೆ ಇದ್ದಿತು, ಎಂಬುದನ್ನು
ದುರ್ಯೋಧನನು ಅರಿಯನು. ಯಾರು ಗೆಲ್ಲ-
ಬೇಕೆಂದು ಲೋಕವೆಲ್ಲವು. ಅಂತಃಕರಣವೂರ್ವಕವಾಗಿ
ಹಂಬಲಿಸುವುದೂ ಅವರಿಗೇ ನಿಜವಾದ ಗೆಲುವು. ಅಲ್ಲಿಯೆ
ನಿಜವಾದ 'ನಿಜಯ', ಜನತಾ 'ಜನಾರ್ದನನು'
ಹರಿಸುವುದು 'ಧರ್ಮ' ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ. ತಮ್ಮ
ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ನತ್ಯ, ಧರ್ಮದ
ದಾಂಡಿಯಿಂದ ಪಾಂಡವರು ನಡೆಸಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಸೈತಕ
ಶಕ್ತಿಯ ಅನೋಘ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ದುರ್ಯೋಧನನು
ಕಡೆಗಡೆಗಿಟ್ಟನು. ಆತನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಪಾಶವೀಯ
ಶಕ್ತಿ ತನ್ನೆರಗಿ ಲೆಕ್ಕಿಸದ್ದನು. ಮತ್ತು ತನ್ನ ಮಿತಿಯಾ-
ರಿದ ಪಾಶವ ಶಕ್ತಿಯ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಆತನು ತೀರ
ಉನ್ಮತ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಕುರುಡ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ

ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳ ತಾಕಲಾಟವು
ನಡೆದಿತ್ತು. ಆತನು ಕುರುಡನಾಗಿದ್ದರೂ ಇವೆಲ್ಲ
ಸಂಗತಿಗಳ ಅರಿವು ಉಳಿದಲ್ಲಿರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಿತು.
ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈತನು ಯುದ್ಧ ಕಾಲವು ಸಮೀಪಿಸು-
ತ್ತಲೆ ಉಳಿದಲ್ಲಿರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಜಿದನು; ಅಳುಕಿದನು.
ಈ ಅಳುಕಿನಿಂದಲೇ ಆತನು "ಎಲಾ! ಸಂಜಯಾ!
ಕಾದುವ ಹುಮ್ಮಸ್ವದಿಂದ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳೂ ಪಾಂಡು-
ಪುತ್ರರೂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಂತಹ ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ
ನನ್ನದ್ದರಾಗಿ ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತುದನ್ನು ನೀನು ನನಗೆ
ನಿವೇದಿಸಿದೆ. ಆಬಳಿಕ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸು"
ಎಂದು ಕಾತರದಿಂದ ಕೇಳಿದನು. ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ
ನಿಂತುದರಿಂದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಯುದ್ಧ-ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು
ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಎಣಿಸಿದ್ದನು.
ಆದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವು ಬೇಡವೆನಿಸಿ, ಪಾಂಡವರು
ನಿವೃತ್ತರಾದರೆ ಲೇಸು; ಆದುದರಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರ-
ವೆನಿಸಿದ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಬಳಿಕ ಪಾಂಡವರ
ನಿವ್ವಾಪ ಮನಸಿನ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವಾಯಿ-
ತೆಂಬುದನ್ನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ.
ಇಷ್ಟು ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೂ ಧರ್ಮ-
ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪರಿಣಾಮವು ತನಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೆ
ಆಗುವುದೆಂದು ಎಣಿಕೆ! ಆಶಾಪಾಶಗಳಿಂದ ಬದ್ಧವಾದ
ಮನನು ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಕುರುಡಾಗಿರುತ್ತದೆ,
ಎಂಬುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ!

ತನ್ನ ಪಾತಕಗಳ ಭೀತಿ.

ಈ ಪ್ರತ್ಯಯನ್ನು ಸಂಜಯನಿಗೆ ಕೇಳುವಾಗ ಆತನಿಗೆ
ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳ ನೆನಪಾಗಿರಲು ಸಾಕು. ಆತನ
ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅಳುಕುತ್ತಿರಬಹುದು: "ನಾವು
ಭೀಮನಿಗೆ ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿಸಿದೆವು; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ-
ಸಿದೆವು; ಅರಗಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ಎಲ್ಲ ಅಣ್ಣ
ತಮ್ಮಂದಿರೊಡನೆ ಸುಡುವ ಹೊಂಚು ಹಾಕಿದೆವು;
ಪಾಂಡವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ, ಪತಿವ್ರತೆ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು
ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಗೋಳಾಡಿಸಿದೆವು. ಋಷಿಗಳ ಮೋಸ-
ದಿಂದ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು
ಅಪಹರಿಸಿದೆವು. ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ವನವಾಸ ಮತ್ತು
ಒಂದು ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸದ ಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು
ನೂಕಿದೆವು. ಇವ್ಯಾದರೂ ಅವರು ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ
ನಡೆದುಕೊಂಡು ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸುಹಿಸಿದರು. ಬಲಿಷ್ಠ-
ರಾಗಿದ್ದರೂ ಅತ್ಯಾಚಾರಿಗಳಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ.
ಅನತ್ಯಾಚಾರಿಗಳಾಗಿಯೆ ವರ್ತಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ-

ಗಳನ್ನೂ ನಾಲಿಸಿ ಅವರು ಇಂದು ತಮ್ಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪುರಳಿ ಬೇಡುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಮಾತ್ರ ದಲವು ಸೆರಗಳನ್ನು ಮುಂದೂಡಿ ಅದನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ. ಅವರ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಮರಳಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ನಾವು ಹಲವುಬಾರಿ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದುಂಟು. ಆದರೆ ಆ ಘೋಷಣೆಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಕಾಲಹರಣಕ್ಕಾಗಿ! ಇಷ್ಟು ಅತ್ಯಾಚಾರ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು, ಅವರು ಮತ್ತೆ ಬರಿದು ಊರುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಸಾಕು, ಎಂದು ತಮ್ಮ ಕನಿಷ್ಠ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ಆದರೆ ನಾವು ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರಿಗೆ ನಾವು ಹೇಳಿಕಳುಹಿದೇನು? 'ಯುದ್ಧದಿಂದಲ್ಲದೆ ಬೇರಾವ ತೆರನಾಗಿಯೂ ನಿಮಗೆ ಒಂದಂಗಳಲಷ್ಟು ಸಹ ನೆಲವು ಸಿಕ್ಕಲಾರದು' ಎಂದು. ಹೀಗೆಲ್ಲ ಸಾಂಘವರನ್ನು ಬಳಲಿಸಿದೆವು. ಇಷ್ಟು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಈ ಪಾಪಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಲೋಕದ ಮನಸ್ಸು ಸಾಂಘವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲ, ನಮಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷವು ಪಾಶವೀಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ಅತ್ರಿಕಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದು ಕೀಳಾಗಿದೆ. ಸಾಂಘವರ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ 'ಧರ್ಮ' ಸಹಾಯವು ಇರುವುದರಿಂದ ಅತ್ರಿಕಬಲದಲ್ಲಿ ಅದು ನಮಗಿಂತ ಎಷ್ಟೋ ಪಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಿಂದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಚಿಂತೆ. ಈ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಹಗಲರುಳೂ ಎದೆದುಗುಡು, ಕಳವಳ. ಈ ಬಗೆಯ ವಿವೃಲತೆಯಿಂದಲೇ ಆತನು 'ಕಾಳಗದ ಕಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದೇನು ನಡೆಯಿತು?' ಎಂದು ಯುದ್ಧಾರಂಭವಾಗುತ್ತಲೇ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಧರ್ಮವಚನಗಳ ದುರೂಪಯೋಗ.

ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹೆರವರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದವರೂ ಮೋಸದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಡೆತನ ನಡೆಸಿ, ಆ ನಾಡು ಕಡೆತನಕ ತಮ್ಮ ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಉಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹಂಬಲಿಸುವವರೂ, ಧರ್ಮದ ಬೆಂಬಲವು ತಮಗೆ ಉಂಟೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಯಾವಾಗೂ ಹವಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮವಚನಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ-ಎತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಸೋತು ಆಳಾಗಿರುವ ದೇಸಿಗರ ಕಣಿಯಲ್ಲಿ, ಅಖಿಲ ಮಾನವಜನಾಂಗದ ಹಿತವೆಂಬ ವಿಶಾಲತತ್ವದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಾರೆ. ಯುದ್ಧನಿಂಬುದು ಘೋರಕೃತ್ಯವೆಂದು ನಂಬಿಸಿ, ದೊರೆತುದರಲ್ಲಿ

ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಅಲ್ಪತ್ಯಕ್ತಿಯ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವರ ರೋಮ ರೋಮಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಂಸಾರವು ನಶ್ವರ; ನಶ್ವರಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂಸೆಯೇಕೆ? ಯುದ್ಧವೇಕೆ? ಎಂಬ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಹಠಡುತ್ತಾರೆ. 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಪಕ್ಷದ ಕಾರವರು 'ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಪಕ್ಷದ ಸಾಂಘವರ ಮೇಲೆ ಈ ಬಗೆಯ ವಿಚಾರಭ್ರಾಂತಿಯ ಜಾಲವನ್ನು ಬೀಸಿದರು! ತನ್ನ ಮಾಟ-ಮೋಸದ ನಡೆ-ನುಡಿಗಳು ಸರಿಯೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ವೇತಾಳನು ವೇದವಚನಗಳ ಆಧಾರ ಹೇಳುವನು, ಎಂದು ಒಂದು ಲೋಕೋಕ್ತಿಯಿದೆ! ಇದರಂತೆಯೆ ಪಾಶವೀಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಉದ್ಧತ್ತರಾದ ಗೆದ್ದುಪಕ್ಷದವರು, ತಮ್ಮ ಅಪಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಧರ್ಮವಚನಗಳ ನೆರವನ್ನೂ ಕೋರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಧರ್ಮವಚನಗಳಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ, ಸೋತ, ನಾಡಿನ ದೇಸಿಗರು, ತಾವು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಲ್ಪಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ, ಆಳಾಗಿ ಬಾಳುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಸಂತೋಷಗೊಂಡಿರುವಂತೆ ಈ ಹಂಚಿಕೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಸೋತವರಿಗೆ ಎಂದೆಂದೂ ತಮ್ಮ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಯ ಆ ಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಉಂಟಾಗಬಾರದೆಂಬ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ಧೂರ್ತಧೋರಣವು ಈ ಧರ್ಮವಚನಗಳ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಕಾರವರು ಕೂಡ ಸಾಂಘವರ ಮೇಲೆ ಈ ಬಗೆಯ ಕೈವಾಡಮಾಡದೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಗೀತೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಮೋಸದ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಧರ್ಮವಚನಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ:

'ಉದ್ಯೋಗ ಪರ್ವ'ದಲ್ಲಿ (ಅಧ್ಯಾಯ ೨೦-೨೨ವರೆಗೆ) 'ಸಂಜಯ ಯಾನ' ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಪರ್ವವುಂಟು. ಮೂಲ ಭಾರತದೊಳಗಿನ ಈ ಪರ್ವವನ್ನು ಓದುಗರು ಓಮ್ಮೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮನನ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಓದಿದ ಬಳಿಕ ಗೀತೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲದು. ಅರ್ಜುನನಂತಹ ಲೋಕೈಕ ವೀರನಿಗೆ ಭಾರತೀಯ ಯುದ್ಧದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯಾದ ವಿಷಾದವು ಅವರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಹಗೆಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಗ್ಗು ಗೊಳ್ಳುವ ವೀರ ಅರ್ಜುನನು, ಈ ಯುದ್ಧದ ಮೊದಲಲ್ಲಿಯೆ ಇಂತು ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆದು, ಯುದ್ಧ ಪಠಾಬ್ಜುಬನಾಗಿ, ಆಡವಿಗೆ ಸೇರಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯವನು ಆದಕಾರಣವೇನೆಂಬುದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯ-

ಬೇಕಾದರೆ ಆ 'ಸಂಜಯ ಯಾನ' ಪರ್ವದ ವಾಚನವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪಕ್ಷದವರು, ಧರ್ಮವಚನಗಳ ದುರುಪಯೋಗ ಮಾಡಿ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಯುಧಮದಿಂದ ಪಂಪಾಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೂಡಿದ ಕೊನೆಯ ಒಳಸಂಚಿನ ಈ ಕುಟಿಲ ನೀತಿಯು, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳ ಮಾಯಾಜಾಲದ ಕೈವಾಡಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದೆ. ಪಾಂಡವರು ಸುತೀಲರೂ, ಧರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿರುವರೆಂದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಅರಿತಿದ್ದನು. ಆದುದರಿಂದ ಪಾಂಡವರು ಧರ್ಮವಚನಗಳಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಮನನೋಲುನರೆಂದೂ ಆತನ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವನು ಸಂಜಯನನ್ನು ಪಾಂಡವರ ಬಿಡಾರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದ್ದನು. ಸಂಜಯನು ಆಗ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ಐವರೂ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಅರ್ಜುನನ ಮನನಿನ ಮೇಲೆ ಅದು ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಯುದ್ಧಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಆ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡದ ಭೀಕರ ಚಿತ್ರವು ಕಣ್ಣೆದುರು ನಿಂತು ಅಂದು ಸಂಜಯನು ಮಾಡಿದ ಕೈವಾಡವು ಇದೀಗ ಇಲ್ಲಿ ಸಫಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಸಂಜಯನ ಆ ವಿಚಾರಗಳು ಇದೀಗ ಇಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಯುದ್ಧದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನೆಳೆಯಲಾರಂಭಿಸುವು. ಹೀಗಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೂ ಊಹಿಸಿದ್ದನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆತನು, ತನ್ನ ಮಂತ್ರವು ನಾಟಕ, ಇಲ್ಲವೆ, ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೇ ಸಂಜಯನಿಗೆ, 'ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತಹಳಿಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಒದಗಿದುದು ಏನು?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತಾನು ಒಡ್ಡಿದ ಧರ್ಮವಚನಗಳ ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ವನ್ನು ಸಂಜಯಯಾನ ಪರ್ವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಓದಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಇದರೊಳಗಿನ ಮಾತಿನ ಮರ್ಮವು ತಿಳಿಯುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ವಾಚಕರಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದ ಮೊದಲಿನ (೨೦-೨೨) ಪದಮೂರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಇನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಓದುಗರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು ಆ ಭಾಗದ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

(ಉದ್ಯೋ. ಅ. ೨೨) ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಸಂಜಯನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ, 'ಎಲೈ ಸಂಜಯನೇ, ನೀನು ಪಾಂಡವರ ಪಾಳಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಹೇಳು: ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಪಾಣವಾಗಬೇಕೆಂದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತನು ನಿಮ್ಮ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ನೀವು ಮರಳಿ ಬಂದುದಕ್ಕೆ ಆತನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಕಾದಬೇಕೆಂದು ಆತನ ಮನೋನೆಯಿಲ್ಲ. ಒಪ್ಪಂದವೇ ಆತನ ಅಂತರಾಳದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ಕೂಡ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಿ; ಸಂಜಯನೇ, ಇಂತೀಬಗೆಯಾಗಿ ಶಾಂತಿ-ಸಂಧಾನದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮುಂದೊಡ್ಡಿ, ಕಾದಬೇಕೆಂಬಿ ಆವರ ಹುನ್ನು ಸವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವಂತೆ ಹವಣಿಸು.'

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಈ ಬಗೆಗು ನುಡಿಗಳಿಂದ, ಆತನಿಗೆ ಸಮಾನಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗತಕ್ಕ ಶಾಂತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ಇದ್ದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಳೆದುಕೊಂಡ ತಮ್ಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಳಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಂಡವರು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಧರ್ಮಯುದ್ಧದೊಳಗಿನ ಅವರ ಉತ್ತಮವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಮಾತ್ರ ಆತನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಿ ತ್ತು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳು ಆಡುವ ಉದಾತ್ತ ತತ್ತ್ವಗಳ ಮಾತುಗಳು ಕೇವಲ ತೋರಿಕೆಯವು; ಅವೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದನಾಡಿನವರನ್ನು ಮರುಳುಗೊಳಿಸಲು ಆಡುವ ಬೆಲ್ಲದಂತಹ ನುಡಿಗಳು; ಶುದ್ಧ ಮಾಯಾಬಾಳ, ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಮುಂದೆ ಪಾಂಡರಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಸಂಜಯನು ಉಪದೇಶ ನಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. (೨೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ) 'ಎಲೈ ಧರ್ಮರಾಯನೇ, ನೀವು-ಪಾಂಡವರು-ಒಹಳ ಒಳ್ಳಿದರು. ನೀವು ಕಷ್ಟಕ್ಕೇಡಾದರೂ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ನಡೆಯತಕ್ಕವರಲ್ಲ. ನೀವೇ ಧನ್ಯರು. ನೀವು ಈವರೆಗೆ ಕೌರವರ ಅನಂತ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವಿರಿ. ಇಂತು ಧರ್ಮವಂತರಾದ ನೀವು, ಈವರೆಗೆ ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ನಡೆದು, ಇದೀಗ, ಕೇವಲ ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದ ಹಿಂಸೆಗೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರೆಂದು ನಾನೆಂದೂ ನಂಬಲಾರೆನು. ನೀವು ದುರ್ಯೋಧನರಗಳನ್ನು ಕೊಂದು, ಕುಲಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಕಾರಣರಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ನನ್ನ ಮನನು ನನಗೆ ಹೇಳುತ್ತಲಿದೆ. ಧರ್ಮರಾಯನೇ, ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಧರ್ಮವು ಬರಿಯ ಕೆಟ್ಟಕರ ಕರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಅದು ಭಯಂಕರ ಕ್ರೂರವೂ, ಹಿಂಸಾಪುಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಅಹಹಾ! ಇಂತಹ ಕಟುಕತನವು ನಿಮ್ಮಂತಹ ಧರ್ಮ.

ನಂತರಿಗೆ ಎಂದೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ! ಯುದ್ಧದಂತಹ ಕ್ರೂರವೂ ಹಿಂಸಾಯುಕ್ತವೂ ಆದ ಹೀನಕರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಎಂದೂ ಎಳಸದು, ಎಂದು ನನ್ನ ನಂಬುಗೆಯಿದೆ. ವೃದ್ಧನಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಪ್ರೀತಿಯು ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಎನಿತೊಂದು ಅಪಾರವಾಗಿದೆ! ಆದರೆ ಆ ಮುಂದುಕನು ಒಪ್ಪನು; ಏನು ಮಾಡಿಯಾನು? ಆತನು ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಗಲಿರುಳೂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮದದಿಂದ ತಲೆತಿರುಗಿದ ದುರ್ರೋಧನನು ಆತನ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೀವು ಆತನ ಮಕ್ಕಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹುಂಹರಿಸಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಪುತ್ರ-ಶೋಕಕ್ಕೆ ಈಡುಮಾಡುವಿರಾ? ನಿಮ್ಮ ಈ ವರೆಗಿನ ಶೀಲಕ್ಕೆ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಇದು ಒಪ್ಪುವುದೆ? ಅಜಾತ ಶತ್ರುನುನಿಸಿದ ಎಲೈ ಧರ್ಮರಾಜನೇ, ನಿನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಂತೂ ಹಗೆತನದ ಲವಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲ. ನೀನೇ ಧನ್ಯನು. ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಂತನು. ಅಪಾರ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಯೂ ನೀನು ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರು. ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ಈ ಕುತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕೌರವರೊಡನೆ ಶಾಂತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರೆಯಾ? ಎಲೈ ಧರ್ಮರಾಯನೇ, ನಿನ್ನ ಹುಳಿದ ತಮ್ಮೆಂದಿರೂ ಧರ್ಮವಂತರೆ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಕುಲಕ್ಷಯವಾಗುವ ಹೊತ್ತು ಒಂದಿದೆ. ಈ ಸಂಕಟ ಸೊಳಗಿಂದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ವಾರುಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ನಿಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಧರ್ಮಾತ್ಮನೇ, ಎಲ್ಲರೂ ಋತುಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದರೆ ನೀನು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೌರವರೊಡನೆ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಎರಡೂ ಕುಲಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿ. (ಅಧ್ಯಾಯ ೨೫.) ಎಲೈ ಪಾಂಡವರೆ, ಕೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಜಪ್ತವನ್ನು ಆಪ್ತಂತ ಉತ್ಪುಕನಾಗಿ- ಇಾನೆ. ನೀವು ಏನರೂ ದಯಾಶೀಲರೂ, ಧರ್ಮಶೀಲರೂ ಉದಾರವಾದುದರೂ ಆಗಿರುವಿರಿ. ನಿಮ್ಮಂತಹ ಸಜ್ಜನರು ಮುದ್ದದಂತಹ ಕ್ರೂರ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಸಗುವುದು ಎಂದೂ ರಿಯಲ್ಲ. ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಕ್ಕಿ ತ್ಯವಾದರೂ ಅದು ನರಿಗೆ ತೀರ ಕಲಂಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಕೌರವರು ಒಂದಲಿನಿಂದಲೂ ದುಷ್ಟರು; ಹೀನ ಕರ್ಮಿಗಳು. ನೀವು ನಾತ್ರ ಈ ವರೆಗೆ ಎಂದೂ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿಲ್ಲ. ದುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮಂತಹರಿಗೆ ಯುದ್ಧದಂತಹ ಕ್ರೂರ ಕರ್ಮವು ಸೊಗಸದು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದರೂ ಅದು ಜವಾಗಿಯೂ ಸೋಲಿನಷ್ಟೇ ಭೀಕರವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಯುದ್ಧದ ಪರಿಣಾಮವು ಏನೇ ಆಗಲಿ, ಕುಲಕ್ಷಯವು

ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೆ, ಸದ್ವೃತ್ತಿಯವರಾದ ನೀಮಗೆ ಯುದ್ಧದ ಘೋರಕರ್ಮವು ಒಪ್ಪದು. ಅಲ್ಲದೇ ಗೆಲುವು ನಿಮಗೇ ಸಿಕ್ಕುವುದೆಂಬ ಭರವಸೆಯಾದರೂ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಆದಕಾರಣ ಇಂತಹ ಯುದ್ಧದಿಂದ ಫಲವೇನು? ಯಾರಿಗೇ ಗೆಲುವು ಆಗಲಿ, ಕುಲಕ್ಷಯವು ನಿಶ್ಚಿತ. ಇಂತು ಕುಲಕ್ಷಯಕಾರಕ ಈ ಕರ್ಮವು ನಿಮ್ಮಂತಹ ಧರ್ಮಶೀಲರಿಗೆ ಭೂಷಣವೇ? 'ಅಕಟಕಟಾ! ಧರ್ಮರಾಯ, ನೀನು ಈ ವರೆಗೆ ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆಯನ್ನು ವಿೂರಿದವನಲ್ಲ. ಇದೀಗ ಈ ಕೀಳುಗಿಲವಕ್ಕೆ ಕೈಯುಕ್ಕಬೇಕೆ? ಯುದ್ಧವು ಹೀನಕಾರ್ಯ. ನೀನಿಗೆ, ಧರ್ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಸಲ್ಲದು. ಮೇಲಾಗಿ ಕೌರವರೂ ನಿನ್ನ ಬಾಂಧವರೇ. ಬಂಧು ಬಾಂಧವರ ಹಿತವೇ ನಿನ್ನ ಗುರಿ. ಮತ್ತು ನೀವು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಆ ತೆರನಾಗಿ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವಿರಿ. ಗಂಧರ್ವರು ಕೌರವರನ್ನು ಬಿಗಿದು ಬಂಧಿಸಿದಾಗ, ಅವರನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಮಾನ ಕಾಯುವರು ನೀವಲ್ಲವೆ? ಅಂದು ಕಾಯುವರು ಇಂದು ಕೊಲ್ಲಲು ಅನಿಯಾಗಬೇಕೆ? ಚಿಃ, ಚಿಃ! ಇದು ಕ್ರೂರ ಕಟುಕರ ಹೇಸಿ ಕೆಲಸ. ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಒಪ್ಪದು. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ಕಾಳಗದ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಿರಿ' (ಅ. ೨೩.) 'ಧರ್ಮರಾಯನೇ, ನೀನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಧರ್ಮಪುರುಷನು. ನೀರ ಮೇಲಣ ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಅರಗಳಿಗೆಯ ಬಾಳು ಇದು, ಎಂಬುದನ್ನು ನೀನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ. ನಶ್ಚರವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಾಶ್ಚತರು ಯಾರು? ಕೌರವರನ್ನು ಕೊಂದು ಪಾಂಡವರೂ ಚಿರಂಜೀವಿಗಳಾಗಿ ಬಾಳಲಿರುವರೆ? ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅಸಾಧ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಸ್ವ-ರಾಜ್ಯವಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ನಿಜ; ಕೌರವರು ಅದನ್ನು ನಿಮ್ಮಿಂದ ನೆಳೆದುಕೊಂಡುದೂ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅವರೂ ನಿಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳೆ ಆಲ್ಲವೆ? ರಾಜ್ಯದ ನಶ್ಚರ ಭೋಗ, ಭಾಗ್ಯಗಳಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದುದೇನು? ಅದನ್ನು, ನೀವು ಉಪಭೋಗಿಸಿದರೇನು? ನಿಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳು ಉಪಭೋಗಿಸಿದರೇನು? ಎಲ್ಲವೂ ಅಷ್ಟೇ. ಕೌರವರು ನಿಮ್ಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡದಿದ್ದರೂ, ನೀವು ತಿರುಂಂಡೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಪಾಲಿಸಬಲ್ಲರಿ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ, ನೀವು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕುಲವನ್ನೇ ಸಂಹರಿಸಿದರೆ ಅದು ತೀರ ಅಧರ್ಮವಾಗಿದೆ ಇರದು. 'ಮಾನವನ ಜೀವನವು ಕ್ಷಣಿಕೆ. ಆದುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ವರನ್ನು ಸಂಕರಿಸಿ ಗಳಿಸಿದ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಆತನು ಏನದಿನ ಉಪಭೋಗಿಸಬಲ್ಲನು? ನಿಮ್ಮಂತಹ ಧರ್ಮ

ವಂತರಿಗೆ, ಈ ಘೋರಯುದ್ಧವನ್ನು ಹೂಡಿ, ವಂಶವನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡಿ, ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಕೀರ್ತಿದಾಯಕವಾಗಲಾರದು. ವಿಷಯವಾಸನೆಯೆ, ಇವೆಲ್ಲ ಕ್ರೂರ ಕೃತ್ಯಗಳ ತಾಯಿ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ದುಷ್ಟ ವಾಸನೆಯನ್ನೆ ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡು. ನೀನು ಚ್ಚಾನಿ. ನೀನಿಗೆ ಲೋಭವೂ ಶೋಭಿಸದು! ಪೃಥ್ವಿಯ ಅರಸುತನವು ದೊರೆತರೂ ಮಾನವನು ಸುಖಿಯಾಗುವನೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗದು. ಸುಖವು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಸದ್ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಧರ್ಮರಾಯನೇ ನೀನು ತಿಳಿದವನು. ನಿನ್ನ ಹೃದಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ವೈಷಯಿಕ ಕಲ್ಮಲಕ್ಕೂ ಇಂಟು ಇರಕೂಡದು. ಚ್ಚಾನಿಯಾದ ನೀನು ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಈ ಐಹಿಕ ಸುಖೋಪಭೋಗಗಳನ್ನು ಗಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹಂಬಲಿಸುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ನಿತ್ಯ ಪಾರಲೌಕಿಕ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೆ ನಿನ್ನ ಗುರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಐಹಿಕ ವಿಷಯ ಲಾಲಸೆಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಡಿ ಪಾರಲೌಕಿಕ ಸುಖವು ಸಿಕ್ಕದು. ನೀನು ಬೇಕಾದರೆ ಯೋಗಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು. ಧ್ಯಾನ ಧಾರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗು. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪರನಾರ್ಥ ಸಾಧನೆಗೆ ಇದೇ ನಿಜವಾದ ದಾರಿ. ಘೋರನರಕಕ್ಕೆ ಬಯ್ಯುವ ಈ ಯುದ್ಧದಿಂದ ನೀವು ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೂ ಅದು ಏನು ದಿನದ್ದು? ಅದ ಕಾರಣ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗಳಿಸುವುದೇ ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು. ಎಲೈ ಸಾಂಡವರೇ, ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ, ನೀವು ಸ್ವಕುಲ ಸಂಹಾರಕರಾದರೆ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಚಿರನರಕ ವಾಸವು ತಪ್ಪದು. ಧರ್ಮರಾಜನೇ, ಈ ವರೆಗೆ ಸಿಟ್ಟಿಂಟುಬದನ್ನು ನೀನರಿಯೆ. ಆದರೆ ಈಸುದಿನಗಳ ವಂತರ ನೀನು ಇಂತು ಸ್ವಾರ್ಥವ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುಬೀಳಬೇಕೆ? ನಿನ್ನ ಕೋಮಲ ಹೃದಯವು, ಹಿಂಸಾಮಯವಾದ ಯುದ್ಧದ ಕ್ರೂರ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿತೋ! ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಪರಮಪೂಜ್ಯರಾದ ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾನುಹರು, ಗುರುವರ್ಯರಾದ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು, ಇವರನ್ನು ನೀವು ಸಂಹರಿಸತಕ್ಕವರೆ? ನಿಮ್ಮ ಈ ಎಲ್ಲಂಥು ಬಳಗದವರನ್ನು ಕೊಂದು ಆ ನೆತ್ತರದಿಂದ ಕಲಂಕಿತವಾದ ರಾಜ್ಯಭೋಗದಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ದೊರೆವ ಉಪವಾದರೂ ತಾನೆ ಏನು? ಆದಕಾರಣ ಧರ್ಮಜ್ಞರಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ! ನೀನು ಈ ಕ್ರೂರ ಕರ್ಮದಿಂದ ತೊರೆವರು. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತಾಳು. ಕೌರವರೊಡನೆ ಾದುವ ಹುಮ್ಮುಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು.

ಎಚ್ಚರದ ಪ್ರವರ್ತನೋಚನೆ.

ಸಂಜಯನು ಇಂತು ಕಾಳಗದ ಮೊದಲೆ ಸಾಂಡವರನ್ನು ಕಂಡು ಅವರಿಗೆ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನು. ಸಂನ್ಯಾಸದ ದಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದನು. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೆ ನಡೆದ ಕೈಪಾಡವು. ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಂಟಾದ ವಿಷಾದದ ಉಗ್ರಮವನ್ನು ಸಂಜಯನ ಈ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸಂಜಯನ ವಿಚಾರಗಳ ಪರಿಣಾಮವು ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಯ್ತು. ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧವು ಧರ್ಮಯುದ್ಧ. ಅದು ಕೂಡ ಅನ್ಯಾಯದ್ದೆಂದು ಅರ್ಜುನನ ಭಾವನೆಯಾಯ್ತು! ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧವೂ ವಾತಕ; ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಿಕ್ಕಿಬೀಡಿ ಬದುಕುವುದೂ ಒಳಿತು; ಪುಣ್ಯಕರ. ಎಂದು ಆತನ ಗ್ರಹಿಕೆಯಾಯ್ತು! ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಈ ಭಾವನೆಯು ಬೇರೂರಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲೆಂದೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಈ ತಂತ್ರವನ್ನು ಹೂಡಿದನು. ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಾರಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದರೆ ಕೌರವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಂಡವರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಎರವಾಗಿ ಆಳಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂತು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದೀ ಪಕ್ಷದವರು, ಗೆದ್ದ ನಾಡಿನವರ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರದ ಅಂಕುಗವೂ ತಲೆದೋರದಂತೆ ಹೇಗೆ ಕುತಂತ್ರಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವರೆಂಬದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಗೆದ್ದು ಉನ್ನತ್ತರಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳು-ಸ್ವತಃ ಅನ್ಯಾಯದ ಸ್ವತಾನ್ವಾಗಿದ್ದೂ- ಸೋತವರಿಗೆ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಮಾಡುವ ಸೋಗಿನಿಂದ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕೆಲವು ಉಚ್ಚ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿರಿಸುವರು; ಮತ್ತು ಸೋತವರ ಮನನು ಆ ತತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಲುಕಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಸಂಪಾದನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೇ, ಅವರಿಂದ ಒಮ್ಮನಸಿನಿಂದ ನಡೆಯದಂತೆ ಹೇಗೆ ಮಾಟಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ನಡಿಸುವರು ನೋಡಿ! ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವ ಜನಗಳು ಭಾರತದ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಯಬೇಡವೆ? ಆದುದರಿಂದ ಗೆದ್ದ ನಾಡಿನ ಧಿಮಂತರು ಸೋತನಾಡಿನ ಜನಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಗಂಭೀರವಾದ ಮಹಾ ತತ್ಪೋಪದೇಶಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡುಮಾಗ-ಮನ-ಸೋಲುವ ಮೊದಲು ಮೈತುಂಬ ಎಚ್ಚರಾಗುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯವಾಪ್ತಿಯ ಕೆಲಸವು ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅರ್ಜುನನಂತಹ ವಿಷಾದ

ಯೋಗವು ತಲೆದೋರಿ ಕಾರ್ಯಘಾತವಾದೀತು ! ಮೇಲಣ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸಂಜಯನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದ ! ಆದೂ ಮತ್ತೆ, ಧರ್ಮಪಕ್ಷದವರಿಗೇ ಧರ್ಮವಂತೆರಾಗಿರಿ; ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಇರಿ ಎಂದು ! ಇದರ ಅರ್ಥವೇನು ? ಪಾಂಡವರೇ ಅಶಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣರು ಎಂದೇ ಅಲ್ಲವೆ ? ಮೊದಲಿ ನಿಂದಲೂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಪಕ್ಷದವರೇ ಅನ್ಯಾಯ ನಡಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಕಾಲುಕೆದರಿ ಒಗ್ಗು ಮೂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೇ ಈಗ ಕಾಳಗದ ಹೊತ್ತು ಬರುತ್ತಲೆ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸತೊರಬಿದ್ದಾರೆ ! 'ಕಾಳಗವು ಕ್ರೂರತೆಯ ಆಗರ; ಹಿಂಸೆಯ ತವರು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ! 'ಮೈರಾಗ್ಯವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯ ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಬಿಕ್ಕಿಬೇಡಿ ಶಾಂತಿಯಿಂದಿರು ವುದು ಮೇಲು; ಧೋಗದ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ಎಲ್ಲ ಕೇಡಿಗೂ ಮೂಲ. ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು !' ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗೆದ್ದವರು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಲಜ್ಜರಾಗು ವರು ! ನಿರ್ಲಜ್ಜರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಧರ್ಮವಚನಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬಣ್ಣದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿ, ಕಪಟನಾಟಕವನ್ನು ಹೇಗೆ ಆಡುವರು ! ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಈ ಆಟ, ಮಾಟ ನಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪಾಂಡವರು ಇದಕ್ಕೆ ಮರುಕಾಗಿ ಮನಸೋಲುವರೆಂದೂ ಆತನ ಎಣಿಕೆ ಯಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರು ಮೂಲತಃ ಧರ್ಮೀಯರೆಂದು ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಈ ಉಪದೇಶದ ಪರಿಣಾಮವು ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪಾಂತರಿಂದಾದರೂ ಆನಂದ ರಿಂದಲೆ ಆತನಿಗೆ, ಭಾರತೀಯ ಯುಧ್ಧಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಪಾದವು ಉಂಟಾಯ್ತು.

ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯ ಪ್ರಭಾವ.

ಎರಡೂ ತಂಡವಕ್ಕೆ ಬೆಂಜುಗಳು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಆಣಿಯಾಗಿ ನಿಂತುದು ಎಲ್ಲಿ ? 'ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರ'ವೆಂದು ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ. ಒಂದು ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋದ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಳ್ಳ-ತುಡುಗ ನಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವೊಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳು ಜಾಗೃತ ವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಒಂದು ಆಸೆ—ಅಲ್ಲ, ವಿಶ್ವಾಸ; ಸಂಜಯನು ಮಾಹಿತಿ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವು ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಒಳಿಕೆ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ಎಂದೂ ಇರದು; ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರನ್ನು ಕುಲಕ್ಷಯಕಾರಕ ಯುದ್ಧದಿಂದ ದೂರವಿರಿಸುವುದು.

ಈ ಆಸೆ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದಲೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಸಂಜಯನಿಗೆ ಎಂದುದು : 'ಎಲೈ, ಸಂಜಯನೇ ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಎದುರಾಳಿಗಳಾಗಿ ನಿಂತ ನನ್ನವರು ಮತ್ತು ಪಾಂಡುಪುತ್ರರು, ಏನು ಮಾಡಿದರು ?' ಹೀಗೆ ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ 'ಎಲಾ ಸಂಜಯನೇ ನಿನ್ನ ಉಪದೇಶವು ಫಲಿಸಿ ಪಾಂಡವರು ರಣರಂಗದಿಂದ ಮರಳಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲವೆ ?' ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯು ಇದೆ. ಸಂಜಯನು ಯಾನ ಪರ್ಮದ ಈ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ಓದುಗರಿಗೆ ಗೀತೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಮತ್ತು ಧೃತ ಶಾಷ್ಟ್ರನ ಚಿಂತಾಮಯ ಮನಸ್ಕತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಬರಬಹುದು.

ಸೋಲಿನ ಸಂವೇದ.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಚಿಂತೆ; ತನ್ನ ಪಂಗಡ ದೊಳಗಿನ ಸೇನಾಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನ ಕರ್ಣಾದಿ ಗಳನ್ನೂಳಿದು, ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾರಥಿ ಗಳು ಅಷ್ಟು ರಣ ಉತ್ಸಾಹಗಳಿಂದ ಕಾದಲಾರರೆಂದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಮುಂಗಂಡಿದ್ದನು. ಕೇವಲ ಸಂಬಳಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುವ ದಂಡಾಳುಗಳೇ ಕಾರವರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಪಕ್ಷವು ಧರ್ಮಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಗೆಲ್ಲಲಾರದು.

ಧರ್ಮಯುದ್ಧ.

ಕಾಳಗಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ' ಮತ್ತು 'ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರ'ಗಳ ನಡುವೆ, ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರು ಹೆರವರ ನಾಡುಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇವರದು ಅಧರ್ಮಯುದ್ಧವು. ತಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆ ಎರವಾದ ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷದವರು ಧರ್ಮದ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಪಡೆದು, ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ಸಂಪಾದಿಸಲು ಹಣಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರದು ನ್ಯಾಯವಾದ ಬೇಡಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಒಂದೇ ಯುದ್ಧವು, ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುದು; ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷವು ಧರ್ಮಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಇನ್ನೊಂದು ಅಧರ್ಮಯುದ್ಧವನ್ನು ನಡೆಸುವುದು.

ಧರ್ಮದ ಬೆಂಬಲ.

ಪಾಂಡವರದು 'ಧರ್ಮ' ಪಕ್ಷ. ಈ ಪಕ್ಷದ ನೇತಾರನು 'ಧರ್ಮ'ನೆಂಬ ರಾಜನಿದ್ದುದು ಗೌಣವಾಗಿದೆ.

ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ಎಸಗಿದರು. ಇವರ ತರುವಾಯ ಕರ್ಣ, ಕೃಪ, ಭೂರಿಶ್ರವ (ಸೋಮದತ್ತಿ), ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ, ವಿಕರ್ಣಾದಿಗಳು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವ ವಿರರೂ. ಆದರೆ ಇವರೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನಲ್ಲಿಯೇ ದುರ್ಯೋಧನನ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬುಗೆ. 'ಕಾಳಗವನ್ನು ಗೆಲ್ಲ ಬಲ್ಲವ' ನೆಂದು ಕಲ್ಪನನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕೃಪಾಚಾರ್ಯನಿಗೂ 'ಸಮಂತಿಂಜಯ'ನೆಂದು ಶಿಶೇಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು 'ಬೇರೆ ಹಲವರು ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಜೀವನನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ.' (ಮದರ್ಥೇ ತ್ಯಕ್ತ ಜೀವಿತಾಃ) ಎಂದಿರುವನು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಭೀಷ್ಮ ಮತ್ತು ದ್ರೋಣರಿಗೆ ಯುದ್ಧಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಎನ್ನೊಂದು ಅಧಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ. 'ಬೇರೆ ಹಲವರು ನನಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನನ್ನೇ ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ,' ಎಂದು ಈ ಹಿರಿಯರ ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಚುಚ್ಚು ಮಾತಿನ ಪದರನುಡಿಯನ್ನಾಡಿದುದರ ಕಾರಣವೇನು? 'ತಾವು ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ವಿರರಾಗಿರುವಿರೆಯೆಂದು ನಿಜ. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಒಲವು ಪಾಂಡವರ ಕಡೆಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ತಾವು ಅಷ್ಟು ಮನಸಾರೆ ಕಾದಲಾರಿರಿ,' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದೇ ಈ ಮಾತಿನ ಉದ್ದೇಶವಿರಬೇಕು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬಿ ನಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಿದ್ದು ದುರ್ಯೋಧನನು. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರಂತಹ ಹಿರಿಯರಾದ ಯುದ್ಧ ವಿಶಾರದರಿರುವಾಗ, ಕರ್ಣನಿಗೆ ಮೊದಲು ವಿರಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು ಹೇಗೆ? ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರಿಗೆ 'ನೀವು ಕಾಳಗದಿಂದ ಹಿಂದೆಗೈಯಿರಿ; ಕರ್ಣನಿಗೆ ವಿರಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟುವೆನು' ಎಂದು ಹೇಳಲು ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಧರ್ಮಸಂಕಟದಿಂದ ಪಾರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಯು ಆತನು ಮೊದಲದಿನದ ಯುದ್ಧದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ವೃದ್ಧ ಭೀಷ್ಮರಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದನು. 'ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ಕಾದುವಾಗ ವೃದ್ಧ ಪಿತಾಮಹನು ಗೆದ್ದರೆಂತೂ ಸರಿಯೆ; ತನ್ನ ಕೆಲಸವೇ ಕೈಗೂಡಿತು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ತರುಣ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಮುದುಪನ ಕೊನೆಯಾದರೂ ಸರಿಯೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ದ್ರೋಣರ ಬಾರಿಯನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ತನ್ನ ನಚ್ಚಿ ಕೆಯ ಕರ್ಣನಿಗೆ ವಿರಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರಾಯ್ತು' ಎಂದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಎಣಿಕೆಯಿರಬೇಕು. ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣರ ವಿಸಯಕ್ಕೆ ಆತನಿಗೆ ಎನೂ ಸಂದೇಹವೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲವಾದರೆ, 'ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಹಲವು ವಿರರೂ ನನಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ,' ಎಂಬ ಕೊಂಕುಮಾತಿನ ಅಪತ್ಯಕತೆಯೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ; ಹೆರವರನ್ನು

ಹೊಗಳಿ, 'ನೀವು ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಕಾರಣವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಇದೀಗ ಕಾಳಗವು ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾಮಹರಿಗೆ ಚುಚ್ಚು ಮಾತಿನಿಂದ 'ನೀವು ಇಬ್ಬರೂ ಉಳಿದವರಂತೆ ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾದಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿಲ್ಲ; ಪಾಂಡವರ ಕಡೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಒಲವಿದೆ; ನೀವು ನನಗಿಂತ ಅವರ ಹಿತವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಯಸುವವರು' ಎಂದು ಬಿರುನುಡಿಗಳನ್ನು ಆಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರ ಬಗ್ಗೆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಉರಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಾರಬಿಡುವ ಸಮಯವಲ್ಲದರಿಂದ, ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತನ್ನ ಒಳಗಿಚ್ಛನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುವುದಕ್ಕೂ ಆಗದರಿಂದ ಮೇಲಿನಂತೆ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ, ಸಂದಿಗ್ಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ವಿರರೂ ನನಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಮುಡಿಪಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ಉಸುರಿದನು. ತನ್ನ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದನು.

ಶಿಲ್ಪ ಸೈನ್ಯ.

ಗೆಲುವನ್ನು ಹಾರೈಸುವ ಅರಸನು ತನ್ನ ಇದ್ದ ಬಿದ್ದ ಪಡೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ತೀರ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವವನ್ನು ಕಾಳಗದ ಚೂಣಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಉಳಿದವನ್ನು ಹಿಂಬದಿಗೆ ಕಾದಿಡುವನು. ಚೂಣಿಯ ಪಡೆಯು ದಣಿದಾಗ ಹಿಂದಿನ ಕಾದಿಟ್ಟ ತಂಡವನ್ನು ಮುಂದೆ ಒಯ್ದು, ಮೊದಲಿನ ಪಡೆಗೆ ದಣಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುವುಮಾಡಿಕೊಡುವುದುಂಟು. ಇಂತು ಹೊಸ ಕುಮ್ಮಸದ ಹೊಸದಂಡು ರಣರಂಗದ ಮೇಲೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಈ ವಿಚಾರದಿಂದಲೇ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರನ್ನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು, ಮತ್ತು ಕರ್ಣನನ್ನು ಕಾದಿಟ್ಟ ಸೈನ್ಯದಮೇಲೆ ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಣನು ಗೆದ್ದೇಗೆಲ್ಲ ವನೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕೊನೆಗೆ ಇವನು ಹಾರೈಸಿದುದಿಲ್ಲವೊ ಹುಸಿಯಾಯ್ತು! ಆಗ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಹಾಗೆ ಒದಗಿಬಂದಿತು. ಅದಂತಿರಲಿ, ಪ್ರಸ್ತುತ ದುರ್ಯೋಧನನು ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ ಸೈನ್ಯದ ತುಲನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ಈ ಮಾತುಗಳು ಅಭ್ಯಸನೀಯವಾಗಿವೆ.

ಸಂಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಅನತ್ಯಾಚಾರಿ ಮುಖಂಡನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಅವೆಲ್ಲ ಪಕ್ಷ-ಸಂಕಟಗಳೂ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಮಾತುಗಳುಳ್ಳ ಈ ವೀರಾಗ್ರೇಸರರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೆ ಧರ್ಮನ ಅಜ್ಞೆಯಂತೆ ಅನತ್ಯಾಚಾರಿಗಳಾಗಿ ವರ್ತಿಸಲು ಒಪ್ಪದೆ ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಮನಬಂದಂತೆ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರೆ 'ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಮೂಲಕ ಜಗಳಾಡಿ, ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರವಿಲ್ಲದ, ಸಂಘಟನೆ ಇಲ್ಲದ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಐವರನ್ನೂ ಕಾರವರು ಎಂದೆಂದೂ ತಲೆಯೆತ್ತದಂತೆ ಎಂದೋ ನುಗ್ಗಿ ನುಸುನಾಡಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅಜಾತಶತ್ರುವಾದ ಧರ್ಮರಾಯನ ಅಹಿಂಸಾಮಯ ಸಾಧುವರ್ತನವೆ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಅಡಗಡಗಿಗೂ ಕಾಪಾಡಿತು. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪಕ್ಷದವರ ಅನೇಕ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನೂ, ಕ್ರೂರಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ಸಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪಾಂಡವರು ಲೋಕದ ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದರು. ಲೋಕದ ಜನರ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಕಾರವಪಕ್ಷದೊಳಗಿನ ಹಲವು ವೀರರೂ ಪಾಂಡವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವರಾದರು. ಇದು ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಯ ಕೊನೆಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ತುಂಬ ಲಾಭದಾಯಕವಾಯಿತು; ಗೆಲುವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಆದಕಾರೂ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅನತ್ಯಾಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಒಂದ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ಸಹಿಸುವುದರಿಂದ ಜನತಾಜನಾರ್ಥನನ ಒಲವಿನ ಬೆಂಬಲವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು. ಇದುವೆ ಅನೋಘವಾದ ಬಲ; ದೈವೀಶಕ್ತಿ. ಈ ದೈವೀಶಕ್ತಿಯ ಸಹಾಯವು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೆ ಅತ್ಯಾಚಾರಿಯಾಗಿ ಹಿಂಸಾಮಯಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವವರಿಗೆ ಎಂದೂ ದೊರೆಯಲಾರದೆಂಬಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ.

ಈಶ ಕೃಪೆ .

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸೋಜಿಗದ ಸಂಗತಿಯಿದೆ: ಗುರ್ಜರ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರುವ ದ್ವಾರಕಾನಿವಾಸಿ ಭಗವಾನ್ ಮನಮೋಹನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಎಲ್ಲ ಒಗೆಯಿಂದಲೂ ಪಾಂಡವರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದನು; ಈತನು ಜ್ಞಾನನಿಧಿ, ತೂರನು, ವೀರಘ, ಯುದ್ಧವಿದ್ಯಾಕುಶಲನು ಆಗಿದ್ದರೂ 'ತಾನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾದಲಿಕ್ಕಲ್ಲ' ಎಂದು ಅನತ್ಯಾಚಾರದ ಪಣ ತೊಟ್ಟು ಪಾಂಡವರ ನೆರವಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನು. ಧರ್ಮರಾಯನು ಸ್ವಭಾವತಃ ಶಾಂತಿ-

ಪ್ರಿಯನೂ ಅಜಾತಶತ್ರುವೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಭಗವಾನ್ ಮನಮೋಹನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ತಾನು ಕಾದಲಿಕ್ಕಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದನು. ಇಂತು ಪಾಂಡವರ ಇಬ್ಬರು ಮುಂದಾಳುಗಳೂ ಶಾಂತತಾವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು.

ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಗೆಲುವು.

ಶಾಂತಿವಾದಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಕಾಳಗವು ಕೊನೆಗೆ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಕಾಳಗವೇ ಗುರಿಯಾಗಿ ಇರದೆ ಶಾಂತಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೆ ಇವರಿಗೆ ಗೆಲುವು ದೊರೆತಿತು ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾವಿಲ್ಲ. ಸುಳ್ಳಿಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ. 'ಧರ್ಮ' ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೆಲುವು. ಎಲ್ಲಿ 'ನರನು' ನಾರಾಯಣನ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡಸಿರುವನೋ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಸಿರಿ, ಸಂಪತ್ತು; ಎಲ್ಲಿ-ಗೆಲುವು.

ಸನಾತನ ಉಪದೇಶ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಹೆಸರುಗಳು ಎಷ್ಟು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ, ಎಂಬುದು ಈ ವರಿಗಿನ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೊಳೆದಿರಬಹುದು. 'ಧರ್ಮ, ಅಜಾತಶತ್ರು, ಅರ್ಜುನ, ವಿಜಯ, ಮೊದಲಾದುವು ಕೆಲವೊಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿರಲೂಬಹುದು; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರುಗಳು, ಒಂದು ಸನಾತನ ನಿತ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಲೋಕದ ಮನಸಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಂಬಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಳಸಿದ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ಧರ್ಮಾನುಜ ವಿಜಯ.' ಧರ್ಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲವಂತ ಭೀಮ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯದ-ಧರ್ಮದ ಬೆಂಬಲವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಒಲವು ನಿರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಧರ್ಮ' ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಒಲಿಯುವುದು; ನೆರವಾಗುವುದು. ಧರ್ಮಪಕ್ಷವು ಪಾತವೀಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸಹಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಅವಕ್ಕೆ ಗೆಲುವು.

'ಧರ್ಮ' ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನ.ಕುಲ (ಪಾಣಿನೀ ಅಷ್ಟಾ. ೬-೩-೨೫) ಎಂದರೆ— ಕುಲ, ಕುಲವೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಅಬ್ಬರದ ಮಾತಿನವರಲ್ಲವಾದರೂ— ನಿಜವಾದ ಹಿರಿಮೆಯುಳ್ಳವರು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು 'ಸಹ-ದೇವರ' ಪಕ್ಷವೇ 'ಧರ್ಮ' ಪಕ್ಷ; ದೇವಶಕ್ತಿಯ ಬೆಂಬಲವುಳ್ಳದು. ಇದುವೆ ಧರ್ಮಪಕ್ಷದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ; ಧರ್ಮಪಕ್ಷದ ಹಿರಿಮೆ.

ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಒಂದು ಕುಟುಂಬದೊಳಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು (ಅಂಕಿತ ನಾಮ) ಗಳಾಗಿರಲೊಲ್ಲವೇಕೆ; ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅವು ವಿಶೇಷ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ

ಅಥವಾ 'ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಈ 'ಕುರು' ಕ್ಷೇತ್ರವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸತ್ ಮತ್ತು ಅಸತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ ಸಂಗ್ರಾಮವು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಗ್ರಾಮವೆಂದರೆ ಭಾರತೀಯ ಯುದ್ಧವೆಂದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯ ಬಲ್ಲಿದರ ಮತವಿದೆ.

ಹದಿನೆಂಟರ ಔಚಿತ್ಯ.

ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಏಕಿಹಾಸಿಕ ಬಾಹ್ಯ ಅರ್ಥವು ಏನೆ ಇರಲಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಗುಹ್ಯಾರ್ಥವೊಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಅದನ್ನು ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಕೇವಲ ಸೂಲವಾಗಿ ಓದಿದವರಿಗೂ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗುವಂತಿದೆ.

- ೧. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪರ್ವಗಳು ಹದಿನೆಂಟು.
- ೨. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಅಧ್ಯಯಗಳು ಹದಿನೆಂಟು.
- ೩. ಭಾರತೀಯ ಯುದ್ಧವು ನಡೆದ ದಿನಗಳು ಹದಿನೆಂಟು.
- ೪. ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಅಕ್ಸೌಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯದ ಸಂಖ್ಯೆ ಹದಿನೆಂಟು.

ಹದಿನೆಂಟು ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೊಂದು ವಿಶೇಷವಾದ ಅರ್ಥವಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞದಲ್ಲೂ ಋತ್ವಿಜ್ಜರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹದಿನೆಂಟು. ಭಾರತೀಯ ಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಏನಾದರೊಂದು ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

'ಪುರುಷೋ ವಾವ ಯಜ್ಞಃ'

'ಪುರುಷ ಎಂದರೆ ಮಾನವನು ಒಂದು ವಿಶೇಷವಾದ ಯಜ್ಞವೆ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.' ಮಾನವನು ಯಜ್ಞವೆಂದಬಳಿಕ ಆತನಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಋತ್ವಿಜರು ಇರಬೇಕಷ್ಟೆ. ಎರಡು ಕಣ್ಣು, ಎರಡು ಕಿವಿ, ಎರಡು ಹೊರಳಿ (ಮೂಗಿನವು), ಒಂದು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ, ಎರಡು ಕೈ, ಎರಡು ಕಾಲು, ಒಂದು ಮೂತ್ರೇಂದ್ರಿಯ, ಒಂದು ಗುದ, ಒಂದು ಬಾಯಿ, ಒಂದು ನಾಲಗೆ, ಮನಸ್ಸು, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ ಈ ಹದಿನೆಂಟು ಮಾನವ ಶರೀರದೊಳಗಿನ ಋತ್ವಿಜರು. ಆತನು ಯಜಮಾನ, 'ಬುದ್ಧಿಯು ಯಜಮಾನಿ; ದೇಹವೇ ಯಜ್ಞ ಶಾಲೆ. ಈ ಯಜ್ಞವು ಒಂದುನೂರಾಂಟು ವರ್ಷ ನಡೆಯಬೇಕು. ಮೊದಲ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ವರುಷಗಳು ಸ್ವಾತಂತ್ಯಕಾಲ; ಮುಂದಿನ ಮೂವತ್ತಾರು ವರುಷಗಳು ಮುಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲ; ಕೊನೆಯ ನಾಲ್ಕುಂಟು ವರ್ಷಗಳು ಸಾಯಂಕಾಲ. ಮಾನವ ಜೀವನವೇ ಒಂದು ಮಹಾಯಜ್ಞ. ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಋತ್ವಿಜರು ಕೆಲಸ

ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಯಜ್ಞದ ನಾತಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂಚು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವ ರಕ್ಷಿಸರು ಜ್ವರಾದಿ ಬೇನೆ-ಬೇಸರಿಕೆಗಳು ಹಮ್ಮು, ಬಿಮ್ಮು ಮುಂತಾದ ದುರ್ಭಾವಗಳು. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವ ಪಕ್ಷದ ಮಹಾವೀರರನ್ನು ಎಣಿಸುವಾಗ ಹೇಳಿದ್ದು ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾರಥಿಗಳನ್ನೆ: (೧) ಭೀಮ, ೨. ಅರ್ಜುನ, ೩. ಯುಯುಧಾನ.(ಸಾತ್ಯಕಿ), ೪. ವಿರಾಟ, ೫. ದ್ರುಪದ, ೬. ದೃಷ್ಟಕೇತು, ೭. ಜೇಕಿನಾನ, ೮. ಕಾಶೀರಾಜ, ೯. ಪುರುಜಿತ್ ಕುಂತಿಭೋಜ, ೧೦. ಶೈಬ್ಯ, ೧೧. ಯುಯುಧಾಮನ್ಯು, ೧೨. ಉತ್ತಮೌಜಾ, ೧೩. ಸೌಭಧ್ರ ಅಭಿಮನ್ಯು, ೧೪-೧೮ ದ್ರೌಪದಿಯ ಐವರು ಮಕ್ಕಳು. ಇಂತಿವರು ಹದಿನೆಂಟು ಜನ. ಈ ಯಜ್ಞದ ಯಜಮಾನನು ಧರ್ಮರಾಜನು. ಯಜಮಾನಿ ದ್ರೌಪದಿ. ಯಜ್ಞ ವಿರೋಧಿಗಳು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಕಾರವರು. ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಹೊಂದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೊಂದು ಒಳಗುಟ್ಟು ಇರಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಂಶೋತ್ಪತ್ತಿ.

ಕೌರವ ಪಾಂಡವರ ವಂಶೋತ್ಪತ್ತಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಓದುವಾಗಲೂ ಅದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಹೇತು ವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದು ಒಡೆದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಸದೇವರು (ಬ್ರಹ್ಮಣ) ತ್ರಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ (ಸತ್ತ, ರಜ, ತಮಾತ್ಮಕ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ) ತಮ್ಮ ಬೀಜದಿಂದ ತ್ರಿವಿಧ ಸಂತತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತಮೋಗುಣದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು; ರಜೋಗುಣದ ಪಾಂಡುರಾಜನು; ಸತ್ತಗುಣಯುತನಾದ ವಿದುರನು. ತಮ ಎಂದರೆ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ಏನೂ ಕಾಣದು. ತಮೋಗುಣದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಕುರುಡನು; ತುಂಬ ಕೋಣನಂಥ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ರಜೋಗುಣವು ಭೋಗ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳದು. ಭೋಗ ವಿಲಾಸಿಗಳು ರೋಗಗಳ ಆಗರ. ಸಂಡುರಾಜನು ಪಾಂಡುರೋಗಿ. ಶೃಂಗಾರ ಲೀಲೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಆತನ ಕೊನೆಯಾಯ್ತು! ಸತ್ತಗುಣಿಯು ಜ್ಞಾನಿ. ವಿದುರನು ತಿಳಿದವನು. ತಿಳಿಯಾದವನು. ಒಂದೇ ಆತ್ಮತತ್ವಿಯು ತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಿಯು ನಿರ್ಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ (೧೪ ೩-೧೮.) ಈ ವಿವರಣೆಯು ಬಂದಿದೆ. ಅದರ ಸಾರಾಂಶವು ಹೀಗಿದೆ: 'ಮಹಾ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಗರ್ಭವನ್ನು ಇಡುವೆನು. ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಭೂತ ಮಾತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟುವವ. ಎಲ್ಲ

(ಇನ್ನು) ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲ ಆಯನಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ವ್ಯೂಹದ ಬಾಗಿಲಿನ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಮೆಟ್ಟಿ-
ಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಎಲ್ಲ ಬದಿಗಳಿಂದಲೂ ಭೀಷ್ಮರನ್ನೆ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. || ೧೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸೈನಿಕನೂ ತನಗೆ ನಿಯಮಿಸಿದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತು ಕಾದ-
ತಕ್ಕದ್ದು; ಅಂಜಿ ಹಿಂಜರಿಯಲಾಗದು. ಸೇನಾಪತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಗಳನ್ನು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರಲು ತತ್ಪರನಾಗಿರಬೇಕು.
ಮತ್ತು ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಘಟಿತ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ ಸೇನಾಪತಿ ಹಾಗೂ ಸೇನಾನಾಯಕರ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.
ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೆಲುವು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಗೊಳ್ಳಬೇಕು. || ೧೧ ||

ಮಾತುಗಳಿವೆ. ದುರ್ರೋಧನನು ಛಾಯೆಗಾಣಿಸಿ ನುಡಿದ
ಕಟಕಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮೇಲೂ ದ್ರೋಣರು ಪಿಚ್ಚಿನ್ನದೆ
ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು! ದುರ್ರೋಧನನು ಇದನ್ನು ಕಂಡು
ಎಸ್ತುತನಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡನು. ದ್ರೋಣರ ಉತ್ತರವೆಲ್ಲ.
ಪಾಂಡವರನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿದ
ಈ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿರೋಧಿ-
ಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ, ಇವರಿಂದ ತನಗೆ ಅನು-
ಕೂಲವಾದ ಉತ್ತರವು ದೊರೆತೀತೆಂದು ಹಾರೈಸುವುದು
ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು ದುರ್ರೋಧನನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಲು ತಡ-
ಹಿಡಿದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪೀಡಿಸಿದರೆ ದ್ರೋಣ-
ರಿಗೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಔತಣಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಆದೀತೆಂದು ಎಣಿಸಿ, ದುರ್ರೋಧನನು ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು
ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುರ್ರೋಧನನು ಹೇಳಿರುವುದೇ-
ನೆಂದರೆ 'ಎಲ್ಲ ದಂಡಿನವರೂ ಭೀಷ್ಮರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ-
ಬೇಕು.' ನಿಜವಾಗಿ ಭೀಷ್ಮರು ಸ್ವತಃ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮ-
ಶಾಲಿಗಳು. ಅದ್ವಿತೀಯ ಶೂರರು. ಅವರಿಗೆ ಹೆರವರ
ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನು? 'ಶಿಖಂಡಿಯ ಮೇಲೆ
ತಾನು ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ಎತ್ತಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅವರು ಪಣ-
ತೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಶಿಖಂಡಿಯು ಮಹಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದರೂ,
ವುರುಷವೀರನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತನೊಡನೆ
ಕಾದುವುದಕ್ಕೆ ಭೀಷ್ಮರು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಪಾಂಡವರು
ಶಿಖಂಡಿಯನ್ನು ಎದುರಿಗೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೆ ಭೀಷ್ಮರು
ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿಡುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ; ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ
ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಭೀಷ್ಮರನ್ನು ಕಳಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗವು
ತನಗೆ ಬಂದೀತೆಂದು ಮುಂಗಂಡು, ಎಲ್ಲ ದಂಡಾಳು
ಗಳಿಗೂ ದಳವಾಯಿಗಳಿಗೂ ದುರ್ರೋಧನನು ಆಜ್ಞಾ ಪಿ-
ಸಿದ್ದೇನೆಂದರೆ: ಎಲೈ ಸೈನಿಕರೇ, ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಕೈಕೆಳಗಿನ
ಪಡೆಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿರಿ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸೇನಾ-
ನಾಯಕನೂ ತನ್ನ ಪಡೆಯ ಮುಂಗಡೆಯಲ್ಲಿರಲಿ. ಉಳಿದ
ಎಲ್ಲ ವೀರರೂ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ

ನಿಲ್ಲಲಿ. ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಹಿಂಜರಿಯ-
ಕೂಡದು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತು ಹೋರಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು
ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಭೀಷ್ಮರನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ
ಈ ಕಾಳಗದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೊಣೆಯು ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾ-
ಮಹರ ಮೇಲೆಯೆ ಇದೆ.

ಭೀಷ್ಮ (ಮತ್ತು ದ್ರೋಣ) ರ ಮನಸ್ಸುತಿಯು
ದುರ್ರೋಧನನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ
ಆತನಿಗೆ ಇವರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ
ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮದದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿ,
ಅನ್ಯಾಯ ಅನೀತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಸದೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಲಿಗೆಯನ್ನು
ನಡಿಸಿದ ರಾಜರಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಕೊನೆಗೆ
ಬಂದೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ನಾತಕ್ಕಕ್ಕೆ
ಅವರ ಪಕ್ಷದೊಳಗಿನ ಇಂತಹ ಅಸಂತುಷ್ಟ ವೀರರ
ಹೆಚ್ಚು ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ದ್ರೋಣರು ಮರುಮಾತನಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದುದನ್ನು
ಕಂಡು, ದುರ್ರೋಧನನು ಪಿತಾಮಹ ಭೀಷ್ಮರನ್ನು
ಅವಲೋಕಿಸಿದನು. ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರೂ ಯಾವ ಮಾತು-
ನ್ನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಿಂಹದಂತೆ ಗಬರಿ ಗರ್ಜಿಸಿ, ತಮ್ಮ
ಶಂಖವನ್ನು ಊಬಿದರು. ಆ ವಿಚಾರವು ಮುಂದಿನ
ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ :

(೧೨) ಸಂಜಯನು ನುಡಿದನು: 'ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾ-
ಮಹರು ಗಬರಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಶಂಖವನ್ನೂದಿದರು; ಅರ್ಜುನ-
ನಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರು'. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮರು
ಕೂಡ ಈ ಯುದ್ಧವಿರೋಧಿಗಳೆ ಆಗಿದರು. ದುರ್ರೋಧ-
ನನಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ
ಭೀಷ್ಮರು ಆತನೊಡನೆ ಮಾತಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು.
ಎನನ್ನೂ ನುಡಿಯದೆ ಬರಿ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆ ಮಾಡಿ ಶಂಖ
ವನ್ನು ಊಬುವರು! ಭೀಷ್ಮರು ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು
ಹಲವು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ
ದುರ್ರೋಧನನ ಕುಟಿಲ ರಾಜನೀತಿಯು ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ
ಸಮ್ಮತವಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು

(೬) ಶಂಖ-ನಾದ.

ಸಂಜಯ ಉನಾಚ್— ತಸ್ಯ ಸಂಜನಯನ್ ಹರ್ಷಂ ಕುರುವೃದ್ಧಃ ಪಿತಾಮಹಃ |
 ಸಿಂಹನಾದಂ ವಿನದ್ಯೋಚ್ಚೈಃ ಶಂಖಂ ದಧ್ಮೌ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ || ೧೨ ||
 ತತಃ ಶಂಖಾಶ್ಚ ಭೀರೈಶ್ಚ ಪಣವಾನಕ ಗೋಮುಖಾಃ |
 ಸಹ ಸೈವಾಭ್ಯಹನ್ಯಂತ ಸ ಶಬ್ದಸ್ತುಮುಲೋಽಭವತ್ || ೧೩ ||
 ತತಃ ಶ್ವೇತೈರ್ಹಯೈರ್ಯುಕ್ತೇ ಮಹತಿ ಸ್ಯಂದನೇ ಸ್ಥಿತೌ |
 ಮಾಧವಃ ಪಾಂಡವಶ್ಚೈವ ದಿವ್ಯೌ ಶಂಖೌ ಪ್ರದಧ್ಧತುಃ || ೧೪ ||

ಅನ್ವಯ:— ತಸ್ಯ ಹರ್ಷಂ ಸಂಜನಯನ್, ಪ್ರತಾಪವಾನ್ ಕುರುವೃದ್ಧಃ ಪಿತಾಮಹಃ, ಉಚ್ಚೈಃ ಸಿಂಹ ನಾದಂ ವಿನದ್ಯ, ಶಂಖಂ ದಧ್ಮೌ || ೧೨ || ತತಃ ಶಂಖಾಃ ಚ ಭೀರೈಃ ಚ ಪಣವಾನಕಗೋಮುಖಾಃ ಸಹಸಾ ಏವ ಅಭ್ಯಹನ್ಯತ | ಸಃ ಶಬ್ದಃ ತುಮುಲಃ ಅಭವತ್ || ೧೩ || ತತಃ ಶ್ವೇತೈಃ ಹಯೈಃ ಯುಕ್ತೇ ಮಹತಿ ಸ್ಯಂದನೇ ಸ್ಥಿತೌ ಮಾಧವಃ ಪಾಂಡವಃ ಚ ದಿವ್ಯೌ ಶಂಖೌ ಪ್ರದಧ್ಧತುಃ || ೧೪ ||

ಸಂಜಯನು ನುಡಿದನು:— ಆತನು (ದುರ್ಯೋಧನನು) ಹಿಗ್ಗಲೆಂದು ಕಾರವರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೂ ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಗಳೂ ಆದ ಪಿತಾಮಹ (ಭೀಷ್ಮ)ರು ಸಿಂಹನಂತೆ ಗಜರಿ ಗರ್ಜಿಸಿ, ಶಂಖವನ್ನೂ ಊಬಿ- ದರು. ||೧೨|| ಬಳಿಕ ಸಲವು ಶಂಖಗಳು, ಭೀರಿಗಳು, ಡಕ್ಕೆಗಳು, ಮದ್ದಳೆಗಳು, ಗೋಮುಖಗಳು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಬಾಜಿಸಿದುವು. ಆ ನೊರೆತವು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತು. || ೧೩ || ತರುವಾಯ ಬೆಳ್ಳುರೆಗಳ ಹೆದ್ದೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರೀರ್ವರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಂಖಗಳನ್ನು ಬಾಜಿಸಿದರು. || ೧೪ ||

ಮತ್ತು ಭೀಷ್ಮರು ದುರ್ಯೋಧನನ ರಾಜ್ಯದೊಳಗಿನ ಮಹಾ ಸೇನಾಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣಿಯಾಗುತ್ತಲೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರ ಸೂತ್ರ ಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾದರು. ಮಂತ್ರರು ಕೊಟ್ಟ ಅಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಸೈನಿಕವೃತ್ತಿಯ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯ ಧರ್ಮವೆ ಆಗಿದೆ. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರ ಈ ಕೃತಿಯು ಯೋಗ್ಯವೆ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅವರು ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೇನಾಪತಿ ಪದವಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪುನಾಹ ಪತಿತನಾಗಿ ಅಥವಾ ಅನಿವಾರ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಯಾವುದೊಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಬೇರೆ; ಆ ಕೆಲಸವು ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಯಾಗಿ ಮನಸಾರೆ ಅದನ್ನು ಒಲಿದು ಕೈಕೊಂಬುದು ಬೇರೆ. ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು ಈ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ- ರಾದುದು ಕೇವಲ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಉಪ್ಪಂಜುದಕ್ಕಾಗಿ (ಜೋಷದ ಪಾಳಿಯೆಂದು). ದುರ್ಯೋಧನನ ರಾಜ- ನೀತಿಯು ಸಮ್ಮತವಿದ್ದು, ಇದು ಧರ್ಮಯುದ್ಧವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರು ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ.

ರಣವಾದ್ಯಗಳು ಪ್ರಚಂಡವಾಗಿ ನಿನದಿಸಿದುವು. ಶಂಖ- ನಾದವೂ ರಣವಾದ್ಯ ಘೋಷವೂ ಯುದ್ಧದೊಳಗಿನ ಉತ್ಸಾಹದ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ. ರಣವಾದ್ಯಗಳ ಘೋಷವು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹುರುಡುಂಟಿಸಿ ಮೈಮರೆಯಿ- ಸುವುದು. ಹುಮ್ಮಸವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿಸುವುದು. ಕಾರವ ಸೈನ್ಯದ ಈ ಕಹಳೆ ಕೊಂಬುಗಳ ಮೊರೆತವು, ಪಾಂಡವ- ರಿಗೆ ಕಾಳಗದ ಔತಣವೆ ಆಗಿದ್ದಿತು. ' ನಾವು ಹೋರಟೆಗೆ ಅಣಿಯಾಗಿದ್ದೇವೆ. ನಿಮಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆಯಿದ್ದರೆ ಮುಂದೆ ಬನ್ನಿ!' ಪಾಂಡವರಂತೂ ಮೊದಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾರವರ ರಣವಾದ್ಯ ಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೆ, ಅವರೂ ಅದೇ ಬಗೆಯಾದ ಮಾರುತ್ತರವನ್ನಿತ್ತರು. ಅದರ ವಿವರವು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿದೆ:

(೧೪-೧೯) ಕಾರವರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾಮಹರ ಶಂಖನಾದದ ವರ್ಣನೆಯು ಮಾತ್ರ ಉಂಟು. ದ್ರೋಣರು ಶಂಖವನ್ನು ಊದಿದ ಸುದ್ದಿಯೆ ಇಲ್ಲ. ಕಾರವ ವೀರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದವರು ಯಾರಾದರೂ ಹುಮ್ಮಸದ ಉಬ್ಬಿನಿಂದ ತಮ್ಮ ಶಂಖಗಳನ್ನು ನಿನದಿಸಿ- ದ್ದರೆ ಆದರ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕಾರವ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಬಗೆಯ ಹುರುಪಿನಿ೦ದ

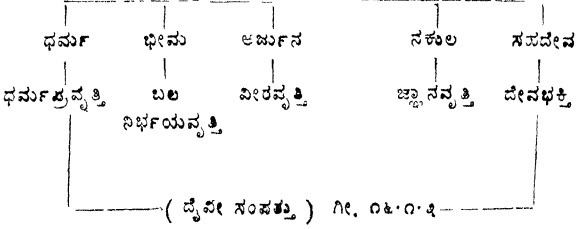
(೧೩) ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾಮಹರ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆ ಮತ್ತು ಶಂಖನಾದವು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೆ ಕಾರವ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ

ಬ್ರಹ್ಮ + ಮುಪಯೋಗಿಣಿ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರಕೃತಿ.
 [ಮಮ ಯೋಗಿನಿರ್ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಿನ್ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಂ |
 ಸಂಭವಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತತೋ ಭವತಿ ಭಾರತ ||]
 ಗೀ. ೧೪.೩
 (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವ್ಯಾಸ + ಅಂದಿಕೆ, ಅಂಬಾಲಿಕೆ, — ದಾಸಿ)

[ಆಸುರ ಸರ್ಗ | ತಮ + ರಜ = ಅಂಧ]
 ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ + ಗಾಂಧಾರಿ.

ವಿದುರ
 [ಧರ್ಮಾವತಾರ, ಸತ್ಯಗುಣ, ಜ್ಞಾನಿ]

[ದೈವಸರ್ಗ | ಸತ್ಯ + ರಜ]
 ಕುಂತಿ + ವಾಂಡು + ಹೂದ್ರಿ

ದುರ್ಯೋಧನ, ದುಃಶಾಸನ ಮೊಪಲಾದ ನೂರಾರು ಅಧರ್ಮವೃತ್ತಿಗಳ ಹುಟ್ಟು
 ದಂಭ, ದರ್ಶ, ಅಭಿಮಾನ, ಕ್ರೋಧ, ಪಾರುಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಸುರೀ
 ಸಂಪತ್ತು.
 ಗೀ. ೧೬.೪— ೨೧.

ಸಂಜಯ ಉನಾಚ:— ದೃಷ್ಟಾಂತು ಪಾಂಡವಾನೀಕಂ ವ್ಯೂಢಂ ದುರ್ಯೋಧನಸ್ತದಾ |

ಅಚಾರ್ಯಮುಪಸಂಗಮ್ಯ ರಾಜಾ ವಚನಮಬ್ರವೀತ್ || ೨ ||

ಅಸ್ತಯ:— ಸಂಜಯ: ಉನಾಚ— ತದಾ ತು ಪಾಂಡವ . . ಅನೀಕಂ ವ್ಯೂಢಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ, ರಾಜ ದುರ್ಯೋಧನ: ಅಚಾರ್ಯಂ ಉಪಸಂಗಮ್ಯ, (ಇದಂ) ವಚನಂ ಅಬ್ರವೀತ್ || ೨ ||

ಸಂಜಯನು ನುಡಿದನು:— ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪಾಂಡವರ ದಂಡು ಒಡ್ಡು ಗಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ಅಚಯಾದದ್ದನ ಕಂಡು ಅರಸನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಅಚಾರ್ಯರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಒರೆದನು || ೨ ||

ಪುನರ್ವಿಧಾನ:— ಹಗೆಗಳ ದಂಡು ನಮ್ಮ ದಂಡಿನ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡುವ ಮೊದಲೆ ನಮ್ಮ ಮತ ಎದುರಾಳಿಗಳ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಲೇಸು.

• ವ್ಯೂಹ ರಚನೆ.

(೨) ಮೊದಲನೆಯ ದಿನದ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮರು ಕೌರವರ ಪುಷಂಡ ಸೈನ್ಯದಿಂದ 'ಪತ್ವಿ' ಎಂಬ ವ್ಯೂಹವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ದಂಡಿನವ ರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಒಂದು ಭಾಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿದರು: 'ಎಲೈ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೇ, ಈ ಕಾಳಗದ ನೆವದಿಂದ ನಿಮಗೆ ಸ್ವರ್ಗದ ಕಡವು ತೆರೆದು ದಾಗಿದೆ. ಈ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ನೀವು ಬೇಕಾದರೆ, ಇಂದ್ರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಬೇಕಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಬಹುದು. ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಇದೆ ದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುವುದು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಭೀಷಣವಲ್ಲ. ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಾವೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸದ್ತಿದಾಯಕವಾಗಿದೆ. (ಮ. ಭಾ. ಭೀಷ್ಮ. ಪಂ. ಅಧ್ಯಾಯ ೧೨). ಈ 'ಪತ್ವಿ' ಎಂಬ ಒಡ್ಡು ಹಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರದ್ದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖವು ಇರಬಲ್ಲದು. ಅದರಿಂದ ಹಗೆಗಳಿಗೆ ಈ ಒಡ್ಡನ್ನು ಒಡೆಯಲು ಏರಿಬರುವುದಕ್ಕೆ ದುಸ್ತರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೌರವರ ಈ ಹಂಚಿಕೆಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಧರ್ಮ ರಾಯನು, 'ಸೂಚೀ ಮುಖಾಕಾರ' ವ್ಯೂಹವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇದರ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆತನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೇಳಿದುದೇನೆಂದರೆ: 'ಅರ್ಜು ನನೇ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಮತಿ ಮಹರ್ಷಿಯು ಸೈನ್ಯರಚನೆಯ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ: ದಂಡು ಸ್ವಲ್ಪವಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಸಂಘಟಿಸಿ ದಾಳಿಮಾಡಬೇಕು. ದಂಡು ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದ್ದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ತಂಡಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದಿಕ್ಕು—ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ದಾಳಿಯುಡಬೇಕು. ಎದುರಾಳಿ

ಗಳಿಗಿಂತ ನಮ್ಮ ಪಡೆಯು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ 'ಸೂಚೀ ಮುಖಾಕಾರ' ವ್ಯೂಹವನ್ನು ರಚಿಸಿ ನಾ. ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಒನಿಯಾಗಬೇಕು.

ಅರ್ಜುನನ ಈ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಅರ್ಜುನನು ದ್ರು ದನ ಮಗನಿಂದ ತಮ್ಮ ದಂಡಿನ 'ವಜ್ರ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿ ವ್ಯೂಹವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. (ಮ. ಭಾ. ಭೀಷ್ಮ. ಪಂ ಅ. ೧೯). ಇದು ಸೂಚಿಯಂತೆ ಮೊನೆಯುಳ್ಳುದ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಅನುಕೂಲವಾದುದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪಾಂ ವರ ಚಿಕ್ಕ ಪಡೆಯೂ ಕೌರವರ ಪುಷಂಡ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿ ಲಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನು ಸ್ವಲ್ಪ ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನುಡಿದ ದೇನೆಂದರೆ:

ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾರಥರು.

(೨-೬) ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಭೀಮ, ಅರ್ಜುನ, ಸತ್ಯಕಿ. ವಿರಾಟ, ದ್ರುಪದ, ಧೃಷ್ಟಕೇತು, ಚೇಕಿತಾನ, ಶಾತೀರಾಜ, ಕುಂತಿಭೋಜ, ಶೈಬ್ಯ, ಯುಧಾಮನ್ಯು ಉತ್ತಮೌಘ ಅಭಿಮನ್ಯು ಮತ್ತು ದ್ರೌಪದಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಐವರು (ಧರ್ಮರಾಜನಿಂದ ಪ್ರತಿವಿದ್ಯ, ಭೀಮನಿಂದ ಶ್ರುತಸೋಮ, ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ, ನಕುಲ- ನಿಂದ ಶತಾನಿಕ ಮತ್ತು ಸಹದೇವನಿಂದ ಶ್ರುತಕರ್ಮ.) ಇಂತು ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾರಥರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ- ದ್ದಾಗಿದೆ. ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳೊಡನೆ ಕಾದುವ ಏಕೈಕ ವೀರನಿಗೆ ಮಹಾರಥನೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು.

ಏಕೋ ವಶಸಹಸ್ರಾಣಿ ಯೋಧಯೇದ್ಯಸ್ತು ಭಸ್ಮನಾಮ್ | ಶಸ್ತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣಶ್ಚ ವಿಜ್ಞೇಯಶ್ಚ ಮಹಾರಥಃ || ಇಂತಹ ಆಸಾಮಾನ್ಯ ಮಹಾವೀರನೆ ಮಹಾರಥನು: ಆತನು ಶಸ್ತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾರಂಗತನಾಗಿರಬೇಕು; ಯುದ್ಧ

(೨) ಪಾಂಡವ ಸೈನ್ಯ ವರ್ಣನೆ

ಸಶ್ಚೈತಾಂ ಪಾಂಡುವುತ್ರಾಣಾನಾಚಾರ್ಯ ಮಹತೀಂ ಚಮೂನಮ್ |
 ವ್ಯೂಢಾಂ ದ್ರುಪದ ಪುತ್ರೇಣ ತವ ಶಿಷ್ಯೇಣ ಧೀಮತಾ || ೩ ||
 ಅತ್ರ ಶೂರಾ ಮಹೇಷ್ವಾಸಾ ಭೀಮಾರ್ಜುನ ಸಮಾಯುಧಿ |
 ಯುಯುಧಾನೋ ವಿರಾಟಿಶ್ಚ ದ್ರುಪದಶ್ಚ ಮಹಾರಥಃ || ೪ ||
 ಧೃಷ್ಟಕೇತು ಶ್ಲೇಕಿತಾನಃ ಕಾಶೀರಾಜಶ್ಚ ವಿರೈವಾನ್ |
 ಪುರಜಿತ್ ಕುಂತಿಭೋಜಶ್ಚ ಶೈಬ್ಯಶ್ಚ ನರಪುಂಗವಃ || ೫ ||
 ಯುಧಾಮನ್ಯುಶ್ಚ ವಿಕ್ರಾಂತ ಉತ್ತಮೌಜಾಶ್ಚ ವಿರೈವಾನ್ |
 ಸೌಭದ್ರೋ ದ್ರೌಪದೇಯಾಶ್ಚ ಸರ್ವ ಏವ ಮಹಾರಥಾಃ | ೬ ||

ಅನ್ವಯಃ— ಹೇ, ಆಚಾರ್ಯ! ತವ ಧೀಮತಾಶಿಷ್ಯೇಣ, ದ್ರುಪದ ಪುತ್ರೇಣ ವ್ಯೂಂಢಾಂ ಪಾಂಡವ
 ವುತ್ರಾಣಾಂ ಏತಾಂ ಮಹತೀಂ ಚಮೂಂ ಪಶ್ಯ || ೩ || ಅತ್ರ ಭೀಮಾರ್ಜುನಸಮಾಃ ಯುಧಿ ತೂರಾಃ ಮಹೇ
 ವ್ವಾಸಃ, ಯುಯುಧಾನಃ, ವಿರಾಟಃ ಚ ಮಹಾರಥಃ ದ್ರುಪದಃ ಚ || ೪ || ಧೃಷ್ಟಕೇತುಃ, ಜೇಕಿತಾನಃ, ವೀಯಃ
 ವಾನ್ ಕಾಶೀರಾಜಃ ಚ ಪುರಜಿತ್ ಕುಂತಿಭೋಜಃ, ನರಪುಂಗವಃ ಶೈಬ್ಯಃ ಚ || ೫ || ವಿಕ್ರಾಂತಃ ಯುಧಾ-
 ಮನ್ಯುಃ ಚ, ವೀರೈವಾನ್ ಉತ್ತಮೌಜಾಃ ಚ, ಸೌಭದ್ರಃ, ದ್ರೌಪದೇಯಾಃ ಚ, ಸರ್ವೇ ಮಹಾರಥಾಃ ಏವ || ೬ ||
 ಎಲೈ ಆಚಾರ್ಯರೆ, ಬುದ್ಧಿಹಂತನಾದ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯನು- ದ್ರುಪದವುತ್ರ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನು ಒಡ್ಡಿ ನಿಂತ
 ಪಾಂಡವರ ಈ ವಿಶಾಲವಾದ ಸೇನೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ || ೩ || ಈ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರಂತಹ ಶೂರರೂ
 ಧನುರ್ಧರರೂ ಆದ ಯೋಧರು, ಯುಯುಧಾನ, (ಸಾತ್ಯಕಿ), ವಿರಾಟ, ಮಹಾರಥ ದ್ರುಪದನು || ೪ || ಧೃಷ್ಟಕೇತುವು,
 ಜೇಕಿತಾನ, ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಕಾಶೀರಾಜನು, ಪುರಜಿತ್ ಕಂತಿಭೋಜನು, ನರಶ್ರೇಷ್ಠ ಶೈಬ್ಯನು, || ೫ ||
 ಶೂರನಾದ ಯುಧಾಮನ್ಯುವು, ವೀರಶಾಲಿ ಉತ್ತಮೌಜನು, ಸುಭದ್ರೆಯ ಮಗನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವು, ಮತ್ತು
 ದ್ರೌಪದಿಯ (ಏವರು) ಮಕ್ಕಳು ಇರುವರು. ಹಾಗೂ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಮಹಾರಥಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. || ೬ ||
 ಭಾವಾರ್ಥ :— ಹರಿಗಳ ದಂಡಿನ ವೀರರಾರೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲೆ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಅವರ ಗುಣದೋಷ-
 ಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು ; ಅವರ ಯುದ್ಧಕೌಶಲ್ಯವೆಷ್ಟಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅವರನ್ನೂ ತಮ್ಮ
 ಕಡೆಯ ವೀರರೊಂದಿಗೆ ತೂಗಿ— ಸರಿಹೊಲಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದುವೆ ಚಾಣನಾದ ನೇತಾರನ ಲೇಸಾದ
 ರೀತಿ || ೩-೬ ||

ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿರಬೇಕು ; ಮತ್ತು ಹತ್ತು-
 ಸಾಸಿರ ವೀರರೊಡನೆ ಕಾದುವ ಸಾಸಿಗನಾಗಿರಬೇಕು.
 ' ಮಹಾರಥ ' ನೆಂಬ ಬಿರುದು ಇಂತಹನಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕವು.
 ಈ ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲ ಬಲೈಯನ್ನೂ ತೋರಿದವರಿಗೇ ಅರ-
 ಸರು ಈ ಬಿರುದನ್ನಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಭಿಮನ್ಯು
 ಮತ್ತು ಏವರು ಉಪಪಾಂಡವರು (ದ್ರೌಪದಿ ಪುತ್ರರು)
 ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಚಿಕ್ಕವರು ; ಇವತ್ತೈದು ವರ್ಷಕ್ಕಿಂತ
 ಸಣ್ಣವರು. ಆದರೂ ಅವರನ್ನು ಮಹಾರಥರಲ್ಲಿ ಎಣಿಸಿ-
 ದ್ದಾಗಿದೆ. ಪಾಂಡವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ
 ಎಷ್ಟೊಂದು ಗಮನಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಒಂದು
 ಉದಾಹರಣದಿಂದಲೇ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ;

ಇಷ್ಟೊಂದು ಧೀಮಂತರೂ, ಶಕ್ತಿಮಂತರೂ ಆಗಿದ್ದು ದ-
 ರಿಂದಲೇ ಅಂದಿನ ಭಾರತೀಯ ತರುಣರು ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತ
 ರಾದರು. ಭಾರತವು ಸುಖ ಹಾಗೂ ಸಂಪತ್ತಿನ ತವರೈನೆ
 ಯಾಗಿದ್ದಿತು.
 ಅಂದಿನ ತರುಣರಿಗೆ ಹಿರಿಯರು ಮೇಲ್ವಿಂಕ್ತಿಯಾಗಿ-
 ದ್ದರು. ಭೀಮ, ಅರ್ಜುನರ ವಯಸ್ಸು ಭಾರತೀಯ
 ಯುದ್ಧದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮೀಪಿಸಿತ್ತು. ವಿರಾಟ
 ಮತ್ತು ದ್ರುಪದರು ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಹಿರಿಯರಾಗಿದ್ದರು !
 ಇಂತಹ ಇಳಿ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಬಂಟರು ತರುಣ-
 ರಂತೆ ಹುಮ್ಮಸ್ಸದಿಂದ ಕಾದಲನುವಾಗಿದ್ದರು ಎಪ್ಪತ್ತು
 ಎಂಬತ್ತು ವರ್ಷದ ವೀರರು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ, ಗದೆ,

- (೩) ಅಸ್ಥಾಕಂ ತು ನಿಶಿಷ್ಟಾ ಯೇ ತಾನ್ನಿಚೋಧ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮ |
ನಾಯುಕಾ ಮಮ ಸೈನ್ಯಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾರ್ಥಂ ತಾಸ್ತುವೀಮಿ ತೇ || ೭ ||
- ಭವಾನ್ ಭೀಷ್ಮಶ್ಚ ಕರ್ಣಶ್ಚ ಕೃಪಶ್ಚ ಸಮಿತಿಂ ಜಯಃ |
ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾ ವಿಕರ್ಣಶ್ಚ ಸೌಮದತ್ತಶ್ಚೈವಚ || ೮ ||
- ಅನ್ಯೇಷು ಬಹವಃ ಶೂರಾಃ ಮದರ್ಥೇ ತ್ಯಕ್ತ್ವ ಜೀವಿತಾಃ |
ನಾನಾ ಶಸ್ತ್ರ ಪ್ರಹರಣಾಃ ಸರ್ವೇ ಯುದ್ಧ ವಿಶಾರದಾಃ || ೯ ||

ಅನ್ವಯ:— ಹೇ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮ ಅಸ್ಥಾಕಂ ತು ಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟಾಃ, ಮಮ ಸೈನ್ಯಸ್ಯ ನಾಯಕಾಃ, ತತ್ ನಿಜೋಧ | ತೇ ಸಂಜ್ಞಾರ್ಥಂ ತಾನ್ ಪ್ರವೀಮಿ || ೭ || ಭವಾನ್, ಭೀಷ್ಮಃ ಚ, ಕರ್ಣಃ ಚ, ಸಮಿತಿಂ ಜಯಃ ಕೃಪಃ ಚ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾ, ವಿಕರ್ಣಃ ಚ, ತಥಾವು ವ ಚ ಸೌಮದತ್ತಿಃ || ೮ || ಅನ್ಯೇಃ ಚ, ಬಹವಃ ಶೂರಾಃ ಸರ್ವೇ ಮದರ್ಥೇ ತ್ಯಕ್ತ್ವ ಜೀವಿತಾಃ, ನಾನಾ ಶಸ್ತ್ರ ಪ್ರಹರಣಾಃ, ಯುದ್ಧ ವಿಶಾರದಾಃ (ಸಂತಿ) || ೯ ||.

ಎಲೈ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠರೆ (ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರೆ), ಇನ್ನು ನಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಪ್ರಮುಖರೂ ಸೇನಾನಾಯಕರೂ ಆಗಿರುವವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿರಿ. ತಮಗೆ ಕೇವಲ ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೆಂದು ನಾನು ಈ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. || ೭ || ತಾವು, ಭೀಷ್ಮರು, ಕರ್ಣನು, ರಣಧುರಂಧರ ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರು, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಮತ್ತು ಸೋಮದತ್ತನ ಮಹನು (ಭೂರಿಶ್ರವನನ) ||೮|| ಇನ್ನೂ ಯವರುಂಟು. ಅವರೆಲ್ಲ ನನಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನೇ ಮುಡುಪಾಗಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ ; ಅವರು ಒಗೆಬಗೆಯ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ನುರಿತವರೂ, ಯುದ್ಧ ವಿಶಾರದರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ||೯||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ತಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಪಡೆವಳರೂ ದಳವಾಯಿಗಳೂ ಯಾರು ? ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇನು ? ಅವರು ಅರಿತು ನುರಿತ ವಿಷಯಗಳಾವುವು ? ಅವರಲ್ಲಿ ಮನಸಾರೆ ಕಾದುವವರೇಷ್ಟು ? ಎಂಬವೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅರಸನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಧವಾ ವಿಶ್ವಾಂಸು ನಿಂತು, ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಅತ್ಯಾಹುತಿಯನ್ನು ನೀಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದ ದೃಶ್ಯವು ಜೀವಂತ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಲು ದೊರೆಯುವುದು. ಪರಕೀಯರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿನ ಜನಗಳು ನಿರುತ್ಸಾಹಿಗಳೂ, ದುರೈಲರೂ, ಅಲ್ಪಾಯುಷಿಗಳೂ, ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವರಾಜ್ಯವಿದ್ದ ನಾಡಿನ ತರುಣರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ವೃದ್ಧರೂ ಕೂಡ ಲೋಕವನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಮಹಾಭಾರತದ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ (ಅಧ್ಯಾಯ ೧೬೪-೧೭೧) ದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪಂಗಡದ-ರಥಿಕ, ಮಹಾರಥಿಕ, ಅತಿರಥಿಕರ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ೧೬೯ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭೀಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಜುನರ ವರ್ಣನೆಯುಂಟು. ೧೭೦ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮನ್ಯು ಮತ್ತು ಐವರು ಉಪಪಾಂಡವರ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮೌಠಿ, ಸಾತ್ಯಕಿ, ಮತ್ತು ಯುಧಾಮನ್ಯು ಇವರ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ೧೭೧ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶಿಶುಪಾಲನ ಮಗ, ಚೇದಿರಾಜ, ಧೃಷ್ಟಕೇತುಗಳ ವರ್ಣನೆಯುಂಟು. ೧೬೯ ರಿಂದ ೧೭೧ರ ವರೆಗಿನ ಅಧ್ಯಾಯ

ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಡವರ ಕಡೆಯ ವಿರರ ವರ್ಣನೆಯು ಒಂದುವಂತಹದಾಗಿದೆ. 'ಪುರಬಿತ್ ಕುಂತಿಭೋಷ' ಎಂಬುದು ಒಬ್ಬ ವಿರನದ ಹೆಸರು. ಯುಧಾಮನ್ಯು ಮತ್ತು ಉತ್ತಮೌಠಿರು ಪಾಂಚಾಲ ದೇಶದ ವಿರರು. ಜೇಕಿತಾನನು ಯಾದವ ವಂಶಜನು. ಶೈಬ್ಯನು ಶಿಡಿ ದೇಶದ ಅರಸು, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪಾಂಡವ ವಿರರನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ ದುರ್ಯೋಧನನು ತನ್ನ ಪಕ್ಷದ ವಿರರನ್ನು ಕುರಿತು ಏನು ಹೇಳುವನೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿ:

ಸೈನ್ಯದ ಯೋಗ್ಯಾಯೋಗ್ಯತೆ. (೭-೯) ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ತನ್ನ ಪಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ನಾಯಕರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರಾದ ಭೀಷ್ಮಪಿತಾಮಹರು ಯುದ್ಧ ವಿಶಾರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಣಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಭೀಷ್ಮರಿಗೆ ಆಗ ೧೭೦ ವಯಸ್ಸು. ಆದರೂ ಹದಿನೆಂಟು ದಿನಗಳ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುದಿನ ಈ ಭೀಷ್ಮರೇ ಕಾದಿದ್ದಾರೆ. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ೯೦ ವಯಸ್ಸಿನವರಾದರೂ ಐದು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಘೋರ

ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ಎಸಗಿದರು. ಇವರ ತರುವಾಯ ಕರ್ಣ, ಕೃಪ, ಭೂಶ್ರವ (ಸೋಮದತ್ತಿ), ಆಶ್ರತ್ಥಾಮ, ವಿಕರ್ಣಾದಿಗಳು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುವವೀರರು. ಆದರೆ ಇವರೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನಲ್ಲಿಯೇ ದುರ್ಯೋಧನನ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬುಗೆ. 'ಕಾಳಗವನ್ನು ಗೆಲ್ಲ ಬಲ್ಲವ' ಎಂದು ಕರ್ಣನನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕೃಪಾಚಾರ್ಯನಿಗೂ 'ಸಮಿತಿಂಜಯ'ನೆಂದು ಖಿಶೇಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು 'ಬೇರೆ ಹಲವರು ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಬೀವವನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ.' (ಮದರ್ಥೇ ತ್ಯಕ್ಯ ಜಿವಿತಾಃ) ಎಂದಿರುವನು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಭೀಷ್ಮ ಮತ್ತು ದ್ರೋಣರಿಗೆ ಯುದ್ಧಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವನೊಂದು ಆರಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ. 'ಬೇರೆ ಹಲವರು ನನಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬೀವವನ್ನೇ ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ,' ಎಂದು ಈ ಹಿರಿಯರ ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಚುಚ್ಚು ಮಾತಿನ ಪದರನುಡಿಯನ್ನಾಡಿ ದುದರ ಕಾರಣವೇನು? 'ತಾವು ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ವೀರರಾಗಿರುವಿರೆಯೆಂದು ನಿಜ. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಒಲವು ಸಾಂಡವರ ಕಡೆಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ತಾವು ಆತ್ಮ ಮನಸಾರೆ ಕಾದಲಾರಿರಿ,' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದೇ ಈ ಮಾತಿನ ಉದ್ದೇಶವಿರಬೇಕು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬಿ ನಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಿದ್ದು ದುರ್ಯೋಧನನು. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರಂತಹ ಹಿರಿಯರಾದ ಯುದ್ಧ ವಿಶಾರದರಿರುವಾಗ, ಕರ್ಣನಿಗೆ ಮೊದಲು ವೀರಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು ಹೇಗೆ? ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರಿಗೆ 'ನೀವು ಕಾಳಗದಿಂದ ಹಿಂದೆಗೆಯಿರಿ; ಕರ್ಣನಿಗೆ ವೀರಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟುವೆನು' ಎಂದು ಹೇಳಲು ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಧರ್ಮಸಂಕಟದಿಂದ ಪಾರಾಗುವುದಕ್ಕೈಯೆ ಆತನು ಮೊದಲದಿನದ ಯುದ್ಧದ ಹೂಣಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧ ಭೀಷ್ಮರಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದನು. 'ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ಕಾದುವಾಗ ವೃದ್ಧ ಪಿತಾಮಹನು ಗೆದ್ದರೆಂತೂ ಸರಿಯೆ; ತನ್ನ ಕೆಲವವೇ ಕೈಗೊಡಿತು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ತರುಣ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಮುದುಪನ ಕೊನೆಯಾದರೂ ಸರಿಯೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ದ್ರೋಣರ ಬಾಬಿಯನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ತನ್ನ ನಟ್ಟಿಕೆಯ ಕರ್ಣನಿಗೆ ವೀರಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರಾಯ್ತು' ಎಂದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಎಣಿಕೆಯಿರಬೇಕು. ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣರ ವಿಸಯಕ್ಕೆ ಆತನಿಗೆ ಎನೂ ಸಂದೇಹವೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲವಾದರೆ, 'ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಹಲವು ವೀರರು ನನಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬೀವವನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ,' ಎಂಬ ಕೊಂಕುಮಾತಿನ ಆವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ; ಹೆರವರನ್ನು

ಯೋಗಿ, 'ನೀವು ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಕಾರಣವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಇದೀಗ ಕಾಳಗವು ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಯೋತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾಮಹನಿಗೆ ಚುಚ್ಚು ಮಾತಿನಿಂದ 'ನೀವು ಇಬ್ಬರೂ ಉಳಿದವರಂತೆ ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾದಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿಲ್ಲ; ಸಾಂಡವರ ಕಡೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಒಲವಿದೆ; ನೀವು ನನಗಿಂತ ಅವರ ಹಿತವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಯಸುವವರು' ಎಂದು ಬಿರುನುಡಿಗಳನ್ನು ಆಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರ ಒಗ್ಗೆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಒಳಗೊಳಗೇ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಉರಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಾಲಬಿಡುವ ಸಮಯವಲ್ಲ ದ್ದರಿಂದ, ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತನ್ನ ಒಳಗಿಟ್ಟನ್ನು ಒಚ್ಚಿ ದುವುದಕ್ಕೂ ಆಗದ ರಿಂದ ಮೇಲಿನಂತೆ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ, ಸಂದಿಗ್ಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ವೀರರು ನನಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಮುಡಿಪಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ಉಸುರಿದನು. ತನ್ನ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದನು.

ಶಿಲ್ಪ ಸೈನ್ಯ.

ಗೆಲುವನ್ನು ಶಾರ್ಕಿಸುವ ಅರಸನು ತನ್ನ ಶುದ್ಧ ಪಡೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ತೀರ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವಷ್ಟನ್ನು ಕಾಳಗದ ಜೊಣಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಉಳಿದುದನ್ನು ಹಿಂಬದಿಗೆ ಕಾಡಿಡುವನು. ಜೊಣಿಯ ಪಡೆಯು ದಣಿದಾಗ ಹಿಂದಿನ ಕಾದಿಟ್ಟ ತಂಜನನ್ನು ಮುಂದೆ ಒಯ್ಯು, ಮೊದಲಿನ ಪಡೆಗೆ ದಣಿದವರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆನುವುಮಾಡಿಕೊಡುವುದುಂಟು. ಇಂತು ಸೂಸ ಪುಮ್ಮಸದ ಹೊಸದಂಡು ರಣರಂಗದ ಮೇಲೆ ಒಂದಲ್ಲ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಈ ವಿಚಾರದಿಂದಲೇ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರನ್ನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಆಟ್ಟಿದನು, ಮತ್ತು ಕರ್ಣನನ್ನು ಕಾದಿಟ್ಟ ಸೈನ್ಯದಮೇಲೆ ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಣನು ಗೆದ್ದೇಗೆಲ್ಲ ವನೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕೊನೆಗೆ ಇವನು ಹಾಲ್ಪಿಸಿದುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹುಸಿಯಾಯ್ತು! ಆಗ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಹಾಗೆ ಒದಗಿಬಂದಿತು. ಅದಂತಿರಲಿ, ಪ್ರಸ್ತುತ ದುರ್ಯೋಧನನು ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ ಸೈನ್ಯದ ತುಲನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ಈ ಮಾತುಗಳು ಅಧ್ಯಸನೀಯವಾಗಿವೆ.

(೪) ಉಭಯ ಸೈನ್ಯಗಳ ತುಲನೆ.

ಅಪರಾಪ್ತಂ ತದಸ್ಮಾಕಂ ಬಲಂ ಭೀಷ್ಮಾಭಿರಕ್ಷಿತಮ್ ||

ಪರಾಪ್ತಂ ತ್ವಿದಮೇತೇಷಾಂ ಬಲಂ ಭೀಮಾಭಿರಕ್ಷಿತಮ್ || ೧೦ ||

ಅನ್ವಯ:— ಅಸ್ಮಾಕಂ ಭೀಷ್ಮಾಭಿರಕ್ಷಿತಂ ತತ್ ಬಲಂ ಅಪರಾಪ್ತಂ, ಏತೇಷಾಂ ತು ಭೀಮಾಭಿರಕ್ಷಿತಂ ಇದಂ ಬಲಂ ಪರಾಪ್ತಂ (ಅಸ್ತಿ) || ೧೦ ||

ಭೀಷ್ಮರು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ದಂಡು ಅಪರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಭೀಮನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರುವ ಅವರ ದಂಡು ಪರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. || ೧೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾದ ಆರಸನು ಎಲ್ಲ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಕಾಲಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ತನ್ನ ಹಾಗೂ ಎದುರಾಳಿಗಳ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ತೂಗಿ ನೋಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವು ಸಾಕಷ್ಟಿಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ, ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೆ (ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ), ಆ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೂಡಲೆ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಯೋಚಿಸಬೇಕು.

ಸ್ವ-ಪರ-ಸೈನ್ಯ

(೧೦) ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುರ್ರೋಧನನು ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನುಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ತುಲನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದಂಡು 'ಅಪರಾಪ್ತ'ವೆಂದೂ ಪಾಂಡವರ ದಂಡು 'ಪರಾಪ್ತ'ವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಶಬ್ದಗಳ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಒಂದೆರಡರ ಪರಿಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಪರಾಪ್ತ' ಮತ್ತು 'ಅಪರಾಪ್ತ' ಈ ಪದಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಆಗಬಲ್ಲವು: ಅಪರಾಪ್ತ = (೧) ಪೂರ್ಣ; ಸಾಕಷ್ಟು; ಸೇರಿದಂತೆ. (೨) [ನುತಂ ಅಪ್ತಂ ಶಕ್ಯಂ] ನಾಲ್ಕೂ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮುತ್ತಲು ಬರುವಂತಹದು, ಎಂದರೆ ಮೇರೆಯುಳ್ಳದು; ಸ್ವಲ್ಪ; ಅಪೂರ್ಣ. 'ಅಪರಾಪ್ತ' = ಅಪೂರ್ಣ; ಅಲ್ಪ; ಕುಮಿತ. (೨) [ನ ಪುತಂ ಅಪ್ತಂ ಶಕ್ಯಮ್] ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಲು ಅಶಕ್ಯ; ಅದುರಿಂದ ದೂಡ್ಡದು. ಇಂತಿವೆ ಎರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಅರ್ಥಗಳುಂಟು ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅರ್ಥವು ಸರಿಹೋಗುವುದು, ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಟೀಕಾಕಾರರಲ್ಲಿ ಯಾವು ಕಾಲದಿಂದ ವಾದವು ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಉದ್ಯೋಗ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ (೫೪-೬೦) ದುರ್ರೋಧನನು ಹೇಳಿರುವುದೇನೆಂದರೆ: 'ನನ್ನ ದಂಡು ಗುಣ, ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿರಿದಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಗೆಲುವು ನನಗೆ ನಿಶ್ಚಿತ.' ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವು ದೊಡ್ಡದು; ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠರು; ಆದಕಾರಣ ತಾನೇ ಗೆಲುವೆನೆಂಬ ನಂಬುಗೆಯು ದುರ್ರೋಧನನಲ್ಲಿ, ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮೊದಲು, ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ವ್ಯಕ್ತ-

ವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಅರಸನೇ ಆಗಲಿ ಕಾಕಗಳಿಗೆ ಆಣೆಯಾದ ಮೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದಂಡಿಗೆ ಅಪೂರ್ಣ, ಅಲ್ಪ, ಅಪರಾಪ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವರ ಮುಮ್ಮಸವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಲಾರನು ತನ್ನ ದಂಡು ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೂ ಅದು ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿದೆ; ಗೆಲುವು ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೇಲಣ ಗೀತೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವು ಬೀಗೆ ಆಗುವುದು: 'ನಮ್ಮ ದಂಡು ಭೀಷ್ಮರ ಕಾಪಿನಲ್ಲಿದೆ. ಮತ್ತು ಅದು ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಲುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಭೀಮನ ಕಾಪಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಡವರ ದಂಡು ಅಲ್ಪವಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಬಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.' ಅದುದರಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ನಾವೇ ಗೆಲುವೆನೆಂಬಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಎಂದು ದುರ್ರೋಧನನು ನೆರೆನಂಬಿದ್ದನು.

ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯವು ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷಾಹಿಣಿ; ಮತ್ತೂ ಪಾಂಡವರದು ಏಳು ಅಕ್ಷಾಹಿಣಿ. ಅದುದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸೈನ್ಯವು ಪಾಂಡವರದು; ಕೌರವರದು ಹೆಚ್ಚು, ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷಾಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯವು ಏಳು ಅಕ್ಷಾಹಿಣಿಯನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಮುತ್ತಬಲ್ಲದು. ದುರ್ರೋಧನನು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಹೀಗೆಯೆ ನಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಹಸ್ತಿನಾಪುರದಲ್ಲಿ ಒದಗಿದ ಪಲವು ಸಂಗತಿಗಳಿಂದ ದುರ್ರೋಧನನ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಸಂದೇಹವು ತಲೆದೋರಿತು: ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಸಭಿಸಮೂಲನಗಳಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣಾಬಿ ಪ್ರಮುಖ ವೀರರು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಂದ ಅವರು ತನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀ-

ಕರಿಸಿ ಮನಸಾರೆ ಕಾದಲಾರರು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆದರಂತೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಾಂತಿದೂತನಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಸಂಧಾನದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಲು ಕೂಡಿದ ಕೊನೆಯ ಒಡ್ಡೋಲಗಳಲ್ಲಿ ದುರ್ರೋಧನನು ಆತನನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಎತ್ತುಗಡೆಯು ರಾಜನೀತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಿಂದ್ಯಕೃತ್ಯವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸದಸ್ಯರು ದುರ್ರೋಧನನ್ನು ಹೆದರು : ಮತ್ತು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಸಮಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವರಾದರು. ಅಲ್ಲಿವನ್ನೂ ದುರ್ರೋಧನನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದನು (ಮುಖಾ. ಉದ್ಯೋ. ಪ ೧೩೧). ಆದುದರಿಂದ ದುರ್ರೋಧನನ ಮನನು ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸರದೇಹ-ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದ. ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಿಲುಕುವುದು ಎಷ್ಟೋ? ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ಆತನನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮಹಾಸೇನಾನಾಯಕರಾದ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು ತನಗಾಗಿ ಮನಸಾರೆ ಕಾದದಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ ಫಲವೇನು? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಗೀತೆಯ ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯವು 'ಮಹತೀಶಮೂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಕಾರವರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಆ ಬಗೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.

ಗೀತೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದೊಳಗಿನ ೨ ರಿಂದ ೧೧ ವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು, ದುರ್ರೋಧನನು ದ್ರೋಣರನ್ನು ಕುಲುವು ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣವೇ ಆಗಿದೆ. ಆರನನು ತಾನೇ ಸೇನಾಪತಿಯ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, ಯುದ್ಧಾರಂಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಹಗೆಗಳ ದಂಡಿನ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವೊಂದು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಬೆಸಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಸಮಾನಕಾರಕ ನುಡಿಗಳನ್ನೂ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಆಡಬಹುದು. ತಾನೇ. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಆ ಪದರುನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಯೂ ಕೇಳದವರಂತೆ ಮರುಮಾತಾಡದೆ ಮುನ್ನಿನಿರುತ್ತಾರೆ! ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಿತಾಮಹ ಭೀಷ್ಮರು ಸಿಂಹಕರ್ಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಶಂಭವನ್ನು ಊಹಿಸರು (೧೨ ರಿಂದ ಮುಂದೆ). ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮಸಿತಾಮಹನೂ ದುರ್ರೋಧನನಿಗೆ ಅನುಕೂಲ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಬಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಸಮ್ರಾಟನಾದ ರಾಜನು ಬಂದು ತಮಗೆ ಹೀಗೆ ಅವಮಾನಮಾಡಿದರೆ, ಆ ಮಹಾಸೇನಾಪತಿಗಳು ಮೂಕರಂತೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದರು ಹಿರಿಯ ಸೇನಾಪತಿಗಳ ಈ ರೀತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ದುರ್ರೋಧನನ ನಿರಾಶೆಯು ಅನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿರಬೇಕು. ಆ ನಿರಾಶೆಯು ದುರ್ರೋಧನನ ಈ ಉದ್ಧಾರಗಳಲ್ಲಿ

ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು : 'ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವು ಪಾಂಡವರ ದಂಡಿನ ಒಂದೂವರೆಪಟ್ಟು ಇದ್ದರೂ ಭೀಷ್ಮ (ಮತ್ತು ದ್ರೋಣ)ರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಆದು ಅಲ್ಪ. ನಿಂದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರ ದಂಡು (ನಿಜವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಂದ ರೂ) ಬಲವಂತನಾದ ಭೀಮನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಆದು ಹಿರಿದು (ಅಗಿರುವಂತೆ) ಇದೆ.

ದಂಡು ದೊಡ್ಡದಿರಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ಥೂದಿರಲಿ, ಅದರ ಸೋಲುಗಳು ವ್ಯುಗಲು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ. ಸೇನಾಪತಿಯು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಉತ್ಸಾಹ-ಗನಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಸರಿಸ್ಥಿಯ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತಿದ್ದರೆ ಆ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೋಲು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಕಾರವರ ಪಾಳೆಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಿತ್ತು. ದುರ್ರೋಧನನ ಅನ್ಯಾಯದ ದ್ರವ್ಯ ಆತನಿಗೆ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರಂತಹ ಧರ್ಮವಂತನು ತೀರ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ತಿಹವನ್ನು ಒಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ, ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಪಾಂಡವರನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವರು ಸ್ವಲ್ಪ ಪೂಸಿದ್ದರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಣನಂತೆ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣರೂ ಮನವಿವರಣೆಗಳಾಗಿ ಸಾಂದವರ ಹಗೆಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ದುರ್ರೋಧನನು ಚದುರಾಳಿಯಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರ ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವನ್ನು ದುರ್ರೋಧನನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅಪರಿಚಿತನು. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರನ್ನು ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಣರಂಗದಿಂದ ಅಥವಾ ಸೇನಾಪತಿಯ ಪದವಿಂದ ತಳ್ಳಿಬಿಡುವುದು ದೋಷ್ಯವಾಗಲಾರದೆಂದು ದುರ್ರೋಧನನು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. ಆತನ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಈ ಬಳನೋವು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ; ದ್ರೋಣರಿಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆತನು ಹೇಳಿದೇನೆಂದರೆ: 'ಭೀಷ್ಮರ ಅಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಮ್ಮ ದಂಡು ಅಪೂರ್ಣ (ಅ-ಸರ್ವಾಸ್ತ)ನಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರ ದಂಡು ಭೀಮನ ಅಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ಣ (ಪರ್ವಾಸ್ತ)ನಾಗಿದೆ.'

ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇನಾನಾಯಕರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾತಿನಿಂದ ಹೀಯಾಳಿಸಿ ಅವಮಾನಗೊಳಿಸುವುದು ಚಾಣತನವಲ್ಲವೆಂಬ ಅರಿವು ದುರ್ರೋಧನನಿಗೆ ಇತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆತನು ತನ್ನ ಒಡಲಿರಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಂದಿಗ್ಧ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೂರಪಡಿಸಿರುವನು. ಆ ಮಾತಿ-ನಿಂದ ದ್ರೋಣರಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದರೆ, ತನ್ನ ನುಡಿಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಸರಲಾರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದೂಡಿ

(೫) ದುರ್ರೋಧನನ ಆಜ್ಞೆ.

ಆಯನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯಥಾಭಾಗಮನಸ್ವಿತಾಃ |
ಭೀಷ್ಮನೇನಾಭಿರಕ್ಷಂತು ಭವಂತಃ ಸರ್ವ ಏವ ಹಿ || ೧೧ ||

ಅನ್ವಯ:— ಭವಂತಃ ಸರ್ವೇ ಏವ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಚ ಆಯನೇಷು ಯಥಾಭಾಗಂ ಅನಸ್ವಿತಾಃ
ಭೀಷ್ಮಂ ಏವ ಅಭಿರಕ್ಷಂತು || ೧೧ ||

ಸಾರಾ ಗುವು ದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಇಂತಹ ಇರುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾನವನ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಸಿಟ್ಟು ಇದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥಯುಕ್ತ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವುದುಂಟು ಆದುದರಿಂದ ದುರ್ರೋಧನನ ಬಾಯಿಂದಲೂ ಇದೇ ಬಗೆಯಾದ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದರೆ ಸೋಬಿಗವಲ್ಲ. ಭೀಷ್ಮವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಇದೇ ತೆರನಾದ ಶ್ಲೋಕವುಂಟು (೫೧೦೪-೬). ಅಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಲು ಆದ್ವಿಯಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮರು ಕೌರವರ ಸೇನಾಪತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರ ಸೇನಾಪತಿ ಭೀಮನೆಂದಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ಪಾಂಡವರ ಸೇನಾಪತಿಯು ದ್ರಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನು. ಆದರೂ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ ಒಡ್ಡಿದ ವಜ್ರವ್ಯೂಹವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಅಲ್ಲಿ ಭೀಮನಂತಹ ಬಲಶಾಲಿಯೇ ಅವಶ್ಯಕನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯವು ಭೀಮನ ಕಾಮಿನಲ್ಲಿವೆ' ಎಂದು ದುರ್ರೋಧನನು ನುಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಂಡವರ ವ್ಯೂಹರಚನೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ದುರ್ರೋಧನನಿಗೆ ಅದು ರಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಆದಕಾರಣ ಭೀಮನೇ ಪಾಂಡವರ ಸೇನಾಪತಿಯೆಂದು ದುರ್ರೋಧನನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದನು. ದುರ್ರೋಧನನು ಪಾಂಡವರ ಸೇನೆಗೆ 'ಭೀಮ-ನೇತ್ರ' ಎಂದರೆ ಭೀಮನೇ ನೇತಾರನೆಂದೂ, ಕೌರವರ ಸೇನೆಗೆ 'ಭೀಷ್ಮನೇತ್ರ' ಎಂದರೆ ಭೀಷ್ಮರೆ ಮುಂವಾಳುಗಳೆಂದೂ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಮಘಾ, ಭೀಷ್ಮಪ. ೨೧-೧). ಆದುದರಿಂದ ಗೀತೆಯ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೀಮನು ಸೇನಾಪತಿಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಪೂರ್ವಾಪರ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸುಸಂಬಂಧವಾಗಿಯೆ ಇದೆ.

ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆ ?

ಭೀಷ್ಮ ಮತ್ತು ದ್ರೋಣರಿಗೆ ಕೌರವರ ಕುಟಿಲ ರಾಜನೀತಿಯು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೌರವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಾಂಡವರ ಪಂಗಡದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆತ್ತು, ಎಂದು ಕೌಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ

ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದು ಹಿರಿಯರೆನಿಸಿದವರಿಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲ. ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣರು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬದಲಿಸಿದ್ದರೆ ಅವರ 'ಜೀವಗಳ ಮುದುಕರು' ಎಂಬ ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಳಗ ಅಥವಾ ಸಾವಿಗೆ ಹೆದರಿತಮ್ಮ ಮೊದಲಿನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬದಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪುಕ್ಕೈತನದ ಹೇಡಿ ವಿಚಾರವು, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚ.ರಿತ್ಯ ಶೀಲಗಳುಳ್ಳ ಮದನೀಯರಿಗೆ ಕನ ಸಿನಲ್ಲಿ ಯೂ ಸೋಂಕಲಾರದು.

ಅಲ್ಲದೆ 'ಸತ್ಯವತಿಯ ಮಕ್ಕಳ ವಂಶವನ್ನು ತಾನು ಕಾಪಾಡುವೆನು' ಎಂದು ಭೀಷ್ಮರು ಸಣತೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಪುತಿಚ್ಚಾಭಂಗವು ಭೀಷ್ಮರಿಂದ ಎಂದೂ ಸಂಭವಿಸಲಾರದು. ಯಾರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಹಲವು ಕಾಲ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾಯ್ತೂ ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೆ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ನಿಲ್ಲುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಬೀವಕ್ಕೆ ಗಂಡಾಂತರವುಂಟಾದೊಡನೆಯೆ ಪಕ್ಷ ಬದಲಿಸುವುದು ಹೇಡಿತನವು. ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷವು ಸೋಲುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ತಮಗೆ ಸಾವು ಒದಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತವೆಂದೂ ಅವರು ಅರಿತಿದ್ದರು ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರು ರಣಭೂಮಿಯಿಂದ ಕದಲಲಿಲ್ಲ. ಕಾಮುತ್ತ ಕಾಮುತ್ತಲೆ ಸಾವನ್ನು ಒರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಿಂಜರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಆದಕರಾದ ಮಹಾಪುರುಷರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವರ್ತನವು ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು ಪಾಂಡವರ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಷಣ್ಮಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೀನ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟಂತೆ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಿರಿಯರ ನಡವಳಿಯೆ ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಮೇಲ್ವಿಂಕ್ತಿ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ರೀತಿಯಿಂದ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು ವರ್ತಿಸಿದ್ದು ತೀರ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ದುರ್ರೋಧನನು ದ್ರೋಣರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಆತನು ತನ್ನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ: (೧೧) ಒಂದೆಂದೆ ೧೦ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವರೆಗೆ ಅರಸನಾದ ದುರ್ರೋಧನನು ದ್ರೋಣರನ್ನು ಕುರಿತು ಆಡಿದ

(ಇನ್ನು) ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲ ಆಯನಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ವ್ಯೂಹದ ಬಾಗಿಲಿನ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಮೆಟ್ಟಿ-
ಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಎಲ್ಲ ಬದಿಗಳಿಂದಲೂ ಭೀಷ್ಮರನ್ನೆ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. || ೧೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥ: — ಕಾಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸೈನಿಕನೂ ತನಗೆ ನಿಯಮಿಸಿದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತು ಕಾಕ
ತಕ್ಕದ್ದು; ಅಂಜಿ ಹಿಂಬರಿಯಲಾಗದು. ಸೇನಾಪತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಗಳನ್ನು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರಲು ತತ್ಪರನಾಗಿರಬೇಕು.
ಮತ್ತು ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಘಟಿತ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ ಸೇನಾಪತಿ ಹಾಗೂ ಸೇನಾನಾಯಕರ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.
ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೆಲುವು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಸರ್ವವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಗೊಳ್ಳಬೇಕು || ೧೧ ||

ಮಾತುಗಳಿವೆ. ದುರ್ರೋಧನನು ಛಾಯೆಗಾಣಿಸಿ ನುಸಿದ
ಕಪ್ಪಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮೇಲೂ ದ್ರೋಣರು ವಿಚ್ಛಿನ್ನದೆ
ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು! ದುರ್ರೋಧನನು ಇದನ್ನು ಕಂಡು
ಎಷ್ಟಿಂತನಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡನು. ದ್ರೋಣರ ಉತ್ತರವಲ್ಲ.
ಪಾಂಡವರನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅರಂಭಿಸಿದ
ಈ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿರೋಧಿ-
ಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ, ಇವರಿಂದ ತನಗೆ ಅನು-
ಕೂಲವಾದ ಉತ್ತರವು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ದಾಪ್ಪಿಸುವುದು
ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು ದುರ್ರೋಧನನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಲು ತಡ-
ಹಿಡಿದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ನೀಡಿಸಿದರೆ ದ್ರೋಣಾ-
ರಿಗೆ ಅನುಭವವಾಗಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೆತುಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅಂದಿತ್ತೆಂದು ಎಣಿಸಿ, ದುರ್ರೋಧನನು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು
ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುರ್ರೋಧನನು ಹೇಳಿರುವುದೇ-
ನೆಂದರೆ ' ಎಲ್ಲ ದಂಡಿನವರೂ ಭೀಷ್ಮರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ-
ಬೇಕು.' ನಿಜವಾಗಿ ಭೀಷ್ಮರು ಸ್ವತಃ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮ-
ಶಾಲಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೂರರು. ಅವರಿಗೆ ನೆರವರ
ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನು? 'ಶಿಖಂಡಿಯ ಸೋಲಿ
ತಾನು ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ಎತ್ತಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅವರು ಪಣ-
ತೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಶಿಖಂಡಿಯು ಮಹಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದರೂ,
ಪುರುಷವೀರನಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತನೊಡನೆ
ಕಾದುವುದಕ್ಕೆ ಭೀಷ್ಮರು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಪಾಂಡವರು
ಶಿಖಂಡಿಯನ್ನು ಎದುರಿಗೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೆ ಭೀಷ್ಮರು
ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿಡುವುದು ನಿಷಿತ್ತ; ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ
ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಭೀಷ್ಮರನ್ನು ಕಳಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗವು
ತನಗೆ ಬಂದಿತ್ತೆಂದು ಮುಂಗಂಡು, ಎಲ್ಲ ದಂಡಾಳು
ಗಳಿಗೂ ದಳವಾಯಿಗಳಿಗೂ ದುರ್ರೋಧನನು ಆಜ್ಞಾಪಿ-
ಸಿದ್ದೇನೆಂದರೆ: ಎಲೈ ಸೈನಿಕರೆ, ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಕೈಕೆಳಗಿನ
ಪಡೆಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿರಿ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸೇನಾ-
ನಾಯಕನೂ ತನ್ನ ಪಡೆಯ ಮುಂಗಡೆಯಲ್ಲಿರಲಿ. ಉಳಿದ
ಎಲ್ಲ ವೀರರೂ ಚಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ

ನಿಲ್ಲಲಿ. ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಂದ ಹಿಂಬರಿಯ-
ಕೂಡದು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತು ಮೋರಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು
ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಭೀಷ್ಮರನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ
ಈ ಕಾಕಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೊಲೆಯು ಭೀಷ್ಮ ವಿತಾ-
ಮವರ ಮೇಲೆಯೆ ಇದೆ.

ಭೀಷ್ಮ (ಮತ್ತು ದ್ರೋಣ) ರ ಮನಸ್ಸತಿಯು
ದುರ್ರೋಧನನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ
ಅವನಿಗೆ ಇವರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ
ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮೆದುರಿಂದ ಕೊಟ್ಟ
ಅನ್ಯಾಯ ಆಸ್ತಿಯಿಗಾಗಿ ಹೇಸದೆ ಪ್ರಜಿಗಳ ಸುಲಿಗೆಯನ್ನು
ನಡಿಸಿದ ರಾಜನಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಕೊನೆಗೆ
ಬಂದೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಸನಿಯ ನಾಶಕ್ಕೆ
ಅವರ ಪಕ್ಷದೊಳಗಿನ ಇಂತಹ ಅಸಂತುಷ್ಟ ವೀರರೆ
ಹೆಚ್ಚು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಾರೆ

ದ್ರೋಣರು ಮರುಮಾತನಾದರೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ದನ್ನು
ಕಂಡು, ದುರ್ರೋಧನನು ವಿತಾಮಪ ಭೀಷ್ಮರನ್ನು
ಅವಲೋಕಿಸಿದನು. ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರೂ ಯಾವ ಮಾತು-
ನ್ನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಿಂಹದಂತೆ ಗಬರಿ ಗರ್ಜಿಸಿ, ತಮ್ಮ
ಶಂಖವನ್ನು ಊಬಿದರು. ಆ ವೀರರವು ಮುಂದಿನ
ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ :

(೧೨) ಸಂಜಯನು ನುಡಿದನು: 'ಭೀಷ್ಮ ವಿತಾ-
ಮವರು ಗಬರಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಶಂಖವನ್ನೂದಿದರು; ಅರ್ಜುನ-
ನಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರು'. ಆದರೆ ಭೀಷ್ಮರು
ಕೂಡ ಈ ಯುದ್ಧವಿರೋಧಿಗಳೆ ಆಗಿದರು. ದುರ್ರೋ-
ಧನನಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ
ಭೀಷ್ಮರು ಆತನೊಡನೆ ಮಾತಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು.
ಏನನ್ನೂ ನುಡಿಯದೆ ಒಂ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆ ಮಾಡಿ ಶಂಖ
ವನ್ನು ಊಬುವರು! ಭೀಷ್ಮರು ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು
ಹಲವು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ
ದುರ್ರೋಧನನ ಕುಟಿಲ ರಾಜನೀತಿಯು ಎಷ್ಟೂ
ಸಮೂಹವಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು

(೬) ಶಂಖ-ನಾದ.

ಸಂಜಯ ಉವಾಚ— ತಸ್ಯ ಸಂಜನಯನ್ ದರ್ಷಂ ಕುರುವೃದ್ಧಃ ಪಿತಾಮಹಃ |
 ಸಿಂಹನಾದಂ ವಿನದ್ಯೋಚ್ಚ್ಛ್ರೀಃ ಶಂಖಂ ದಧ್ನೌ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ || ೧೨ ||
 ತತಃ ಶಂಖಾಶ್ಚ ಭೇರೈಶ್ಚ ಪಣವಾಷಕ ಗೋಮುಖಾಃ |
 ಸಹ ಸೈನಾಭ್ಯುಪನ್ಯಂತ ಸ ಶಬ್ದಸ್ತುಮುಲೋಽಭವತ್ || ೧೩ ||
 ತತಃ ಶ್ವೇತೈರ್ಹಯೈರ್ಯುಕ್ತೇ ಮಹತಿ ಸ್ಯಂದನೇ ಸ್ಥಿತೌ |
 ಮಾಧವಃ ಪಾಂಡವಶ್ಚೈವ ದಿವ್ಯೌ ಶಂಖೌ ಪ್ರದಧ್ನತುಃ || ೧೪ ||

ಅನ್ವಯ:— ತಸ್ಯ ದರ್ಷಂ ನಂಜನಯನ್, ಪ್ರತಾಪವಾನ್ ಕುರುವೃದ್ಧಂ ಪಿತಾಮಹಃ, ಉಚ್ಚ್ಛ್ರೀಃ ಸಿಂಹ ನಾದಂ ವಿನದ್ಯ, ಶಂಖಂ ದಧ್ನೌ || ೧೨ || ತತಃ ಶಂಖಾಃ ಚ ಭೇರೈಶ್ಚ ಚ ಪಣವಾಷಕಗೋಮುಖಾಃ ಸಹಸಾ ಏವ ಅಭ್ಯುಪನ್ಯತ | ಸಃ ಶಬ್ದಃ ತುಮುಲಃ ಅಭವತ್ || ೧೩ || ತತಃ ಶ್ವೇತೈಃ ಹಯೈಃ ಯುಕ್ತೇ ಮಹತಿ ಸ್ಯಂದನೇ ಸ್ಥಿತೌ ಮಾಧವಃ ಪಾಂಡವಃ ಚ ದಿವ್ಯೌ ಶಂಖೌ ಪ್ರದಧ್ನತುಃ || ೧೪ ||

ಸಂಜಯನು ನುಡಿದನು — ಆತನು (ದುರ್ಯೋಧನನು) ಹಿಗ್ಗಲೆಂದು ಕೌರವರಲ್ಲಿ ಸಿರಿಯರೂ ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಗಳೂ ಆದ ಪಿತಾಮಹ (ಭೀಷ್ಮ)ರು ಸಿಂಹನಂತೆ ಗಜರಿ ಗರ್ಜಿಸಿ, ಶಂಖವನ್ನೂ ಊಬಿ- ದರು. ||೧೨|| ಉಳಿಕ ಸಲುವು ಶಂಖಗಳೂ, ಭೇರಿಗಳೂ, ಘಕ್ಕೆಗಳೂ, ಮುದ್ದಳೆಗಳೂ, ಗೋಮುಖಗಳೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಬಾಜಿಸಿದುವು. ಆ ಮೊರೆತವು ಬಹಳ ಮೊಡ್ಡವಾಗಿತ್ತು. || ೧೩ || ತರುವಾಸು ಬೆಳ್ಳುರೆಗಳ ಹೆದ್ದೇರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರೊಳಿರಲು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಂಖಗಳನ್ನು ಬಾಜಿಸಿದರು. || ೧೪ ||

ಮತ್ತು ಭೀಷ್ಮರು ದುರ್ಯೋಧನನ ರಾಜ್ಯದೊಳಗಿನ ಮಹಾ ಸೇನಾಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಅದುದರಿಂದ ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣಿಯಾಗುತ್ತಲೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾದರು ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಸೈನಿಕವೃತ್ತಿಯ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯ ಧರ್ಮವೆ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು ಈ ಕೃತಿಯು ಯೋಗ್ಯವೆ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅವರು ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೇನಾಪತಿ ಪದವಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪುನಃ ಪತಿತನಾಗಿ ಅಥವಾ ಅನಿವಾರ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಯಾವುದೊಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಬೇರೆ; ಆ ಕೆಲಸವು ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗಿ ಮನಸಾರೆ ಅದನ್ನು ಒಲಿದು ಕೈಕೊಂಬುದು ಬೇರೆ. ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು ಈಗ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದುದು ಕೇವಲ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು, ಉಪ್ಪಂಜುಂದಕ್ಕಾಗಿ (ದೋಷದ ಪಾಳಿಯೆಂದು). ದುರ್ಯೋಧನನ ರಾಜನೀತಿಯು ಸಮೃತ್ತವಿದ್ದು, ಇದು ಧರ್ಮಯುದ್ಧವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರು ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ.

ರಣವಾದ್ಯಗಳು ಪ್ರಚಂಡವಾಗಿ ನಿನದಿಸಿದುವು. ಶಂಖ-ನಾದವೂ ರಣವಾದ್ಯ ಘೋಷವೂ ಯುದ್ಧದೊಳಗಿನ ಉತ್ಸಾಹದ ಮ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ. ರಣವಾದ್ಯಗಳ ಘೋಷವು ಸುನಿಕುನ್ನು ಕಾಣಿಸುವುದು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಮೃಪುಕೆಯಿ-ಸುವುದು. ಮುಮ್ಮನವನ್ನು ಇಮ್ಮಟಿಸುವುದು. ಕೌರವ ಸೈನ್ಯದ ಈ ಕುಳಿಕೆ ಕೊಂಬುಗಳ ಮೊರೆತವು, ಪಾಂಡವ-ರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ದೌತವೆ ಆಗಿದ್ದಿತು. 'ನಾವು ಯೋರಟಿಗೆ ಅಣಿಯಾಗಿದ್ದೇವೆ. ನಿಮಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಎದೆಗಾರಕೆಯಿದ್ದರೆ ಮುಂದೆ ಬನ್ನಿ!' ಪಾಂಡವರಂತೂ ಮೊದಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಕೌರವರ ರಣವಾದ್ಯ ಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೆ, ಅವರೂ ಅದೇ ಬಗೆಯಾದ ಮಾರುತುರವನ್ನಿತ್ತರು. ಆದರೆ ಎವರವು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ದಿ:

(೧೨) ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾಮಹರ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆ ಮತ್ತು ಶಂಖನಾದವು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೆ ಕೌರವ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ

(೧೪-೧೯) ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾಮಹರ ಶಂಖನಾದದ ವರ್ಣನೆಯು ಮಾತ್ರ ಉಂಟು. ದ್ರೋಣರು ಶಂಖವನ್ನು ಊಬಿದ ಸುದ್ದಿಯೆ ಇಲ್ಲ. ಕೌರವ ವೀರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದವರು ಯಾರಾದರೂ ಮುಮ್ಮನದ ಉಜ್ಜಿನಿಂದ ತಮ್ಮ ಶಂಖಗಳನ್ನು ನಿನದಿಸಿದ್ದರೆ ಆದರೆ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕೌರವ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಬಗೆಯ ಮರುಪಿನಿಂದ

ಸಾಂಚಜನ್ಯಂ ಹೃಷೀಕೇಶೋ ದೇವದತ್ತಂ ಧನಂಜಯಃ |
 ಸೌಂದ್ರಂ ದಧ್ನಾ ಮಹಾಶಂಖಂ ಭೀಮಕರ್ಮಾ ವ್ಯಕೋದರಃ || ೧೫ ||
 ಅನಂತ ವಿಜಯಂ ರಾಜಾ ಕುಂತೀಪುತ್ರೋ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಃ |
 ನಕುಲಃ ಸಹದೇವಶ್ಚ ಸುಘೋಷೋಮಣಿ ಪುಷ್ಪಕೌ || ೧೬ ||
 ಕಾಶ್ಯಪಶ್ಚ ಪರನೇಷ್ಠಾಸಃ ಶಿಖಂಡೀಚ ಮಹಾರಥಃ |
 ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನೋ ವಿರಾಟಶ್ಚ ಸಾತ್ಯಕಿಶ್ಚಾಪರಾಜಿಶಃ || ೧೭ ||
 ದ್ರುಪದೋ ದ್ರೌಪದೇಯಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ ಪೃಥಿವೀಪತೇ |
 ಸೌಭದ್ರಶ್ಚ ಮಹಾಬಾಹುಃ ಶಂಖಾನ್‌ದಧ್ನುಃ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ || ೧೮ ||
 ಸ ಘೋಷೋ ಧಾತೃರಾಸ್ತ್ವಾಕಾಂ ಹೃದಯಾನಿ ವ್ಯದಾರಯತ್ |
 ನಭಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀಂ ಚೈವ ತುಮುಲೋ ವ್ಯಸುನಾದಯನ್ || ೧೯ ||

ಅನ್ವಯ :— ಹೃಷೀಕೇಶಃ ಸಾಂಚಜನ್ಯಂ, ಧನಂಜಯಃ ದೇವದತ್ತಂ, ಭೀಮಕರ್ಮಾ ವ್ಯಕೋದರಃ ಸೌಂದ್ರಂ ಮಹಾಶಂಖಂ ದಧ್ನಾ || ೧೫ || ಕುಂತೀಪುತ್ರಃ ರಾಜಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಃ ಅನಂತ ವಿಜಯಂ, ನಕುಲಃ ಸಹದೇವಃ ಚ, ಸುಘೋಷಮಣಿಪುಷ್ಪಕೌ || ೧೬ || ಪರನೇಷ್ಠಾಸಃ ಕಾಶಃ ಮಹಾರಥಃ ಶಿಖಂಡೀಚ, ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಃ ವಿರಾಟಃ ಚ, ಅಪರಾಜಿಶಃ ಸಾತ್ಯಕಿಃ ಚ || ೧೭ || ದ್ರುಪದಃ ದ್ರೌಪದೇಯಾಃ ಚ, ಮಹಾಬಾಹುಃ ಸೌಭದ್ರಃ ಚ, ದೇವಪೃಥಿವೀಪತೇ! ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ಸರ್ವಶಃ ಶಂಖಾನ್‌ ದಧ್ನುಃ || ೧೮ || ಸಃ ತುಮುಲಃ ಘೋಷಃ ನಭಃ ಚ, ಪೃಥಿವೀಂ ಚ, ಏವ ವ್ಯಸುನಾದಯನ್, ಧಾತೃರಾಸ್ತ್ವಾಕಾಂ ಹೃದಯಾನಿ ವ್ಯದಾರಯತ್ || ೧೯ ||

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಾಂಚಜನ್ಯವನ್ನು, ಅರ್ಜುನನು ದೇವದತ್ತವನ್ನು ಮತ್ತು ಭಯಂಕರ ಕರ್ಮಿಯಾದ ಭೀಮಸೇನನು ಸೌಂದ್ರವೆಂಬ ಮಹಾಶಂಖವನ್ನು ಭೃಗಿನಿಗೆಯ್ದರು. || ೧೫ || ಕುಂತಿಯ ಸಂಗನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ರಾಜನು ಅನಂತ ವಿಜಯವನ್ನು ಮತ್ತು ನಕುಲ-ಸಹದೇವರಂಗಳು ಸುಘೋಷಗಳ ಹಾಗೂ ಮಣಿಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ನೀನದಿಸಿದರು. || ೧೬ || ಮಹಾಭನುಧಾರ್ವಿಯಾದ ಕಾಶಿರಾಜನು, ಮಹಾರಥಿ ಶಿಖಂಡಿಯು, ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನು, ವಿರಾಟಿರಾಜನು ಸೋಲನ್ನುರಿಯದ ಸಾತ್ಯಕಿಯು, ದ್ರುಪದ ರಾಜನು ದ್ರೌಪದಿಯ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳು, ಸೌಭದ್ರಿಯ ಮಗು ಮಹಾಬಾಹು ಅಭಿನುಸ್ಯವು ಹೊದಲಾದವರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಂಖಗಳನ್ನು ಹೊಗಳಿಸಿದರು. || ೧೭-೧೮ || ಆ ಭೀಕರವಾದ ಶಂಖನಾದವು ನೆಲಮುಗಿಲುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಆ ತುಮುಲ ಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳಿ ದುರೈರ್ಯವಾದ ಭೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳ ಎದೆಯೊಡೆಯಿತು. || ೧೯ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :— ಯುದ್ಧ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಣಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಗಳಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಸೈನಿಕರ ಮಮ್ಮವು ಇಮ್ಮಡಿ ಸುವಂತಿ, ಹಗೆಗಳ ಎದೆಯೊಡೆಯುವಂತಿ ಮಾಡಲು ಕು.

ಹಾರಾಡುವ ಮಮ್ಮವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಎರಲು ವಿರಳ. ಒಳಗೊಳಗೆ 'ತಮ್ಮದು ಅಧರ್ಮ ಯುದ್ಧ' ವೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಲಿದ್ದ ಎರಲು ಹಲವರಿದ್ದರು. ಸಂಬಳ ತಿಂದುಕಡ್ಡಾಗಿ ಕಾಳಿ ಗಕ್ಕೆ ನಿಂತ ಬಾಡಿಗೆಯ ಒಂಟಿರೆ ಹೆಚ್ಚು ಇಂತಹರ ಶಂಬನಾದದಲ್ಲಿ ಏನು ತಾನೆ ಜೀವವಿದ್ದಿತು? ಸುಮ್ಮನೆ ಊದಬೇಕೆಂದು ಊಲಿದ ಶಂಬನಾದದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನಾದರೂ ಏನು ಮಾಡುವುದು? ಅದೇ ಪಾಂಡವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎರಲನ ಶಂಬನಾದವೂ ವರ್ಣನೀಯವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ,

ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳಲು ಸಚ್ಚಂದ್ರರು. ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ-ಸಂಘಟನೆಗಳ ಬಲದಿಂದ ಇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಇಲ್ಲವೆ ಸತ್ಪತಿ ವೀರಸ್ವರ್ಗ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಮರಳುವಂತಿಲ್ಲ; ಎಂದು ವೀರೈವನ್ನು ಎತ್ತಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಬೀರೊಂದು ಅಲ್ಲದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬಿಡಿಯ ಬದ್ದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಂಬನಾದಗಳ ವಿವರವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ, ಪಾಂಡವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅವೇಶ

(೨) ಅರ್ಜುನನು ಸೈನ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದುದು.

ಅಥ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾನಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಸ್ ಕಪಿಧ್ವಜಃ |
ಪ್ರವೃತ್ತೇ ರಸ್ತುಸಂಪಾತೇ ಧನುರುದ್ಯಮ್ನ ಪಾಂಡವಃ || ೨೦ ||

ಅನ್ವಯ:— ಅಥ ಕಂಧ್ವಜ ಪಾಂಡವಃ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾನಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾನಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶಸ್ತ್ರಸಂಪಾತೇ ಪ್ರವೃತ್ತೇ (ಸತಿ) ಧನುಃ ಉದ್ಯಮ್ಯ— || ೨೦ ||

ಇನ್ನು ಕೌರವರು ಅಣಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕೂಡಲಿ ರಸ್ತೆಗಳ ಆಘಾತಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಗುವದೆಂದು ಕಂಡು ಕಪಿಧ್ವಜವನ್ನುಳ್ಳ ಅರ್ಜುನನು ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಎತ್ತಿದನು. || ೨೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಯೋರಣಿಯ ಯೊತ್ತು ಬರುತ್ತಲೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವೀರನೂ ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು.

ಉತ್ತಮಗಳು ಕೌರವರ ಕಡೆಗೆ ಇದ್ದು ಅವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಭಿಷ್ಣುರ ನೈಸಿದ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ (ಕೌರವ) ಸೈನ್ಯವು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದಿತು; ಭೀಮನ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಪಾಂಡವ ಸೇನೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದಿತು' ಎಂದು ಹತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಯುಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ದಂಡಿನ ಈ ನಿರುತ್ತಮದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದು 'ತಮ್ಮ ದಂಡು ಅಪೂರ್ಣ'ವೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನು ಉಸುರಬೇಕು. ಹತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥಮಾಡುವಾಗ, ಶಂಬನಾದಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದು-ಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗುವ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರ ಉತ್ತಮ, ಆಮೇಲೆಗಳು ಎಷ್ಟು ಎಂಬುದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಶಂಬನು ಪೋಷಿಸಿ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಕೈ ಬೀಸಿದೊಡನೆ, ವೀರನಾದ ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಮದರಾಳಿಗಳ ದಂಡನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದನು.

(೨೦) 'ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ದಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಎತ್ತಿದನು. ಮತ್ತು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ದಾಣವನ್ನು ಹೂಡುವ ಮೊದಲು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದ್ದೇನೆಂದರೆ--' ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವೆಂದಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನನಿಗೆ 'ಕಪಿ ಧ್ವಜ' ನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅರ್ಜುನನ ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಕಪಿ ಎಂದರೆ ಮಂಗಳನ ಅಥವಾ ಹನುಮನ ಚಿಹ್ನವಿತ್ತು. ಮಹಾಭಾರತದ ಕೆಲವು ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ಧ್ವಜದಂಡದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹನುಮಂತನ ಕುಣಿತದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ; ಕೆಲವೆ-ಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹನುಮನು ಭುಭುಕಾರ ಶಬ್ದ ಮಾಡಿದನೆಂದೂ

ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಹನುಮನ ಧ್ವಜ ದಂಡದಲ್ಲಿ ದ್ದನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಧ್ವಜ-ಹನುವು ಒಬ್ಬಿಯಾದುದು ಆದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೆಂದು ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಚಿಹ್ನವು ಇರುವುದು ಲೋಕರೂಢಿ ಆದರಂತೆ ಅರ್ಜುನನ ವತಾಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹನುಮನ ಚಿಹ್ನವಿರುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವೀರನ ಧ್ವಜದ ಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಚಿಹ್ನಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಧ್ವಜದ ಮೇಲೆ ಕಮಂಡಲು ಇದ್ದಿತು.

'ಕಪಿ' ಶಬ್ದವು ವೇದದಲ್ಲಿ 'ಸೂರ್ಯ' ವಾಚಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. 'ಕ' ಎಂದರೆ ನೀರು, 'ಪಿ' ಎಂದರೆ ಕುಟಿವವನು ಸೂರ್ಯನು ನೀರನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇದುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಈ ಹನುಮನು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಅರ್ಜುನನ ಧ್ವಜವು ಸೂರ್ಯಚಿಹ್ನಾಂಕಿತವಾಗಿರಲೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ಏತಾದೇವ ಸೇನಾ ಸೂರ್ಯಕೇತವಃ' ಎಂದು ಅಥರ್ವವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (೫-೨೧-೧೨) ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಾಗಲಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸೂರ್ಯಧ್ವಜದ ವರ್ಣನೆಗಳಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನದು ಹನುಮಧ್ವಜವೆ ಆಗಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಅರ್ಜುನನ ಕಂಧ್ವಜವು ಯಾತರ ದ್ರೋಣತಕ? ಮಂಗಳವು ಚಂಡಲತೆಯ ಮೂರ್ತಿ. ಅದುವೆ ಅರ್ಜುನನ ಮನಸಿನ ಸ್ತ್ರೀತಿಯ ಧ್ವಜ ಚಿಹ್ನ, ಅರ್ಜುನನ ಮಂಗಳ ಮನಸಿನ ಚಾಂಚಲ್ಯದ ಅನುಭವವು ಇದೀಗ ಬರಲಿದೆ. ಏನುಯಿಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಂಡವ ಪಕ್ಷದವರೆಲ್ಲ ನೆರೆನಂಟು-ಕೊಂಡಿರುವುದು ಅರ್ಜುನನ್ನು, ಅರ್ಜುನನು ಕಾಳಗದಿಂದ ಹಿಂದೆಗಡೆ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ

ಆಸೆಯೆ ಇಲ್ಲ. ಅರ್ಜುನನೂ ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಹೋಣೆ-ಯನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಮನಸಿನ ಹುಟ್ಟುಗುಣ ಹೋಗುವುದೂ ಹೇಗೆ? ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೆಯಿಂದ ಆತನು ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೆ ಇಲ್ಲ. ಎದುರಾಳಿಗಳ ಶೌಖನಾದವು ಕೇಳಬರುತ್ತಲೆ ಆತನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮಾರು ತ್ತರವೆಂದು ಭೋಗರವ ಶೌಖನಾದವನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಎತ್ತಿದುದೂ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳೊಳಗಿನ ವೀರರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಾಯ್ತು. ಆ ಮೇರೆಗೆ ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳ ಮೇಲು ನೋಟವನ್ನು ಮುಗಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ, ಯುದ್ಧದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳ ಭೀಕರ ಚಿತ್ರವು ಕಣ್ಣೆದುರು ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ ಕಾಳಗದಿಂದ ಮರಳುವಬುದ್ಧಿಯುಂಟಾಯ್ತು! ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ಸೊಂಟಿ-ಕಟ್ಟಿದ ವೀರರಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಚಂಚಲತೆಯು ಲೇಸಲ್ಲ. ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಲು ಬಡ್ಡು ಸ್ತುತಿಜ್ಞ-ರಾದ ವೀರರು 'ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞ' ರಾಗಿರಬೇಕು. ಅವರಿಗೆ ಚಂಚಲತೆಯೆಂಬುದು ಅಸಾಧ್ಯಕರ. ಕಾಳಗದ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಯಾಗಿ ಕೈಗೆ ಕೈ ಹತ್ತುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ವೀರನೆನಿಸಿದವನು ಹೋರಬಿಂಬದ ಹಿಂದೆಗಡೆ ಆತನೊಬ್ಬನಿಂದ ಇಡೀ ಸ್ವರಾಜ್ಯವಕ್ಕೆ ಪಾನಿ-ತಟ್ಟುವುದು. ಪಾಂಡವರದು ಸತ್ಪಕ್ಷವಾಗಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರ ಬೆಂಬಲವಾಗಿದ್ದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೆನ್ನಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸಿ- ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಆತನ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಿದನು. 'ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞ'ನನ್ನಾಗಿಸಿದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾದನು. ಮನಸಿನ ಚಂಚಲತೆಯು ಅಳಿದು ಹೋಗದೆ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಚರಗಿಸಲಾರನು. ಅರ್ಜುನನ ಕರ್ಮಜನ್ಯ ಆತನ ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಕೃತಿಯ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಿಚಾರಣೆಯವಾದ ಅಂಶವಿದೆ. ಅರ್ಜುನನು ಇಂದ್ರನ ಮಗನು. ವೇದದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನೆಂಬ ಪದವು ವಿದ್ಯುದ್ವಾಚಕವಾಗಿದೆ ಮಾನವರ ಮನಸು ಈ ವಿದ್ಯುದಂಶದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯ-ಗಳು ಸೂರ್ಯಾದಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಆಗಿವೆ.

ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿ	ಮಾನವದೇಹ
ಇಂದ್ರ (ವಿದ್ಯುತ್)	ಮನಸು (ವೈದ್ಯುತಂ)
ಸೂರ್ಯ	ಕಣ್ಣು
ವಾಯು	ಪ್ರಾಣ

ದಿಕ್ಕು	ಕಿವಿ
ಆಗ್ನಿ	ಮಾತು
ಅಪ್ಸ	ನಾಲಗೆ

ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನು. ಅದರಂತೆ ಮಾನವ ಮನಸು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯ-ಗಳಿಗೆ (ಶರೀರದೊಳಗಿನ ದೇವತಾಂಶಗಳ) ಅರಸು. ಮನಸು ಗೆದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಗೆದ್ದಂತೆ; ಮನಸು ಸೋತರೆ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸೋತಂತೆ. ಪಾಂಡವರೈವರ ಸೋಲುಗೆಲುವು ಅರ್ಜುನನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸೋಲುಗೆಲುವೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ. ಮನಸಿನೊಡನೆ ಪ್ರಾಣ-ಗಳ ಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ. ಪ್ರಾಣವು ವಾಯುವಿನ ಅಂಶವಾಗಿದೆ:

ವಾಯುಃ ಪ್ರಾಣೋ ಭೂತ್ವಾ ನಾಸಿಕೇ ಪ್ರಾಸಿತಃ
 ಐ. ಉ. ೧.
 ವಾಯುವೆ ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು. ಪ್ರಾಣವು ಮನಸಿನ ಒಡನಾಡಿಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೂ ಕುರಿತು ಯೋಗಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:

ಮಾರುತಂ ಧಾರಯೇದ್ಯಸ್ಮು ನ ಮುಕ್ತೋ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ||
 ಐ. ಯೋ. ಪ್ರ. ೧.೪೯
 ಮಾರುತೇ ಮಧ್ಯಸಂಚಾರೇ ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯಂ ಪ್ರಜಾಯತೇ ||
 ಐ. ಯೋ. ಪ್ರ. ೨.೪೨.
 ಚಲೇ ವಾತೇ ಚಲಂ ಚಿತ್ತಂ ನಿಶ್ಚಲೇ ನಿಶ್ಚಲಂ ಭವೇತ್ ||
 ಐ. ಯೋ. ಪ್ರ. ೨.೨.

'ಮಾರುತ ಎಂದರೆ ಗಾಳಿಯು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಲೆ ಮನು-ಷ್ಯನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಗಾಳಿ (ಪ್ರಾಣ) ಮಧ್ಯ-ಸಂಚಾರಿಯಾಗುತ್ತಲೆ ಮನಸು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಳಿಯು (ಪ್ರಾಣ) ಯೊಯ್ಯಾ ಓದರೆ ಮನಸು ಅಲ್ಲಾ-ಡುವುದು. ಮತ್ತೆ ಗಾಳಿ (ಪ್ರಾಣ) ನೆಟ್ಟನಿ ನಿಂತರೆ ಮನಸು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು.' ಈ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಮನಸುಗಳ ದೃಢಸಂಬಂಧವನ್ನು ವ್ಯಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾನವ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮನಸು ಇಂದ್ರಪುತ್ರನು; ಪ್ರಾಣವು ವಾಯುಪುತ್ರನು. ಅರ್ಜುನನ ಭಜ-ದಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಕಪಿ-ಹನುಮನೂ ವಾಯುಪುತ್ರನು. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಎಷ್ಟು ಹೊಂದುಗೂಡಿದೆ! ಈ ಹೊಂದಿಕೆಯು ಕೇವಲ ಘುಣಾಕ್ಷರನಾಥಯದಂತೆ ಸಹಜವಾಗಿರಲಾರದು,

ಹೃಷೀಕೇಶಂ ತದಾ ವಾಕ್ಯಮಿದಮಾಹ ಮಹೀಶತೇ |

ಅರ್ಜುನ ಉವಾಚ— ಸೇನಯೋರಂಭಯೋರ್ಮಂಥೈ ರಥಂ ಸ್ಥಾಸಯಂ ವೈಶ್ಯಚ್ಯುತ || ೨೦ ||

ಅನ್ವಯ:— (ಹೇ) ಮುನೀಶತೇ ತದಾ ಹೃಷೀಕೇಶಂ ಇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಆಹಾ ಹೇ ಅಚ್ಯುತ! ಉಭಯೋರಂಭಯೋರ್ಮಂಥೈ ರಥಂ ಸ್ಥಾಸಯ || ೨೦ ||

ಮತ್ತು ಎಲೈ ರಾಜನೇ ಆತನು ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹೀಗೆಂದನು: ಎಲೈ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ಈ ಎರಡಂಜುಗಳ ನಡುವೆ ನನ್ನ ತೇರನ್ನು ಒಯ್ಯಲು ನಿಲ್ಲಿಸು. || ೨೦ ||

ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾದ ರಚನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಒಡಲೆಂಬ ತೇರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಧರ್ಮದ (ಸತ್ಯದ) ಗೆಲುವಿಗಾಗಿ ಮನಸು ಯೋರಾಡುತ್ತಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪಾಣವು ನೆರವನ್ನಿತ್ತಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮ-ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬೆಂಬಲವೀಯುತ್ತಾನೆ.

ಆದುದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನ ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಹನುಮನ್ನಿದ್ದು ಒಂದು ಸನಾತನ (ನಿತ್ಯ) ತತ್ವದ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಮೇಲಣ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗಬಹುದು. ಅರ್ಜುನನು ಇಂಥ ಪುತ್ರನೆಂಬುದೂ, ಹನುಮನು ವಾಯುಪುತ್ರನೆಂಬುದೂ ಒಂದು ರೂಪಕವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಮನದಟ್ಟಾದರೆ ವಾಯುಪುತ್ರ ಮಾರುತಿ, ಇಂಥ ಪುತ್ರ ಅರ್ಜುನರ ಪುತ್ರತ್ವ ದರ್ಶನವಾಗಬಲ್ಲುದು ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವ ಈ ಒಡಲೆಂಬ ತೇರಿನಲ್ಲಿ ಕಸಿಧ್ವಜವಾದ ಅರ್ಜುನನು ಹೇಗೆ ಆರೂಢನಾಗಿರುವನೆಂಬುದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ನಮ್ಮ ಅರ್ಜುನನು ಇನ್ನು ಏನು ಮಾಡುವನೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ:

(೨೦-೨೩) ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಭಗವಾನೇ ಅಚ್ಯುತನಿಗೆ ವಿಷಯವಿಸಿದೀನೊಂದರೆ. 'ನನ್ನ ತೇರನ್ನು ಎರಡೂ ಬಿಡಿಸಿ ನಡುವೆ ಒಯ್ಯಲು ನಿಲ್ಲಿಸು. ನಾನು ಈ ಎಲ್ಲ ಎರರನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಅವಲೋಕಿಸುವೆನು.' ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ 'ಅಚ್ಯುತ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. 'ಅ-ಚ್ಯುತ' ಎಂದರೆ 'ಎಂದೂ ಚ್ಯುತ-ಬೀಳು ಇಲ್ಲದವನು; ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿರುವವನು; ಧ್ರುವ ಸಂತೆ ಸ್ಥಿರನು; ಅಲ್ಲಾಟ, ಹೊಯ್ಯಾಟಿವಿಲ್ಲದವನು; ಅಳಿಯದೆ ಉಳಿವವನು; ಎಂದೆಂದೂ ಬೀಳುವವನು, ತಾಳುವವನು; ಬಲವಿಲ್ಲದವನು. ಅರ್ಜುನನು ಚಂಚಲನು; ಆತನ ಸಂಕಲ್ಪಗಳು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆತನ ಬೆಂಬಲಿಗನಾದ ಗೆಳೆಯನು ಧ್ರುವನಂತೆ ಅಚಲನು; ಸ್ಥಿರನು. ದೃಢನು. ಈ ಸನಾತನ ನಿತ್ಯಮಿತ್ರನಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿದೆ. ಈ ಶ್ರದ್ಧೆಯು

ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕಾಳಗದ ಕೋಲಾಹಲದೊಳಗಿಂದ ಎತ್ತಿ ಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪಾರಮಾಡಿತು; ಗೆಲುವನ್ನಿತ್ತು; ಲೆ. ದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಕೋಟಿತು.

ನರ. ನಾರಾಯಣಒಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ತೇರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನರನ ಗೆಮ್ಮೆಗೆ ನಾರಾಯಣನು ನೆರವಾಗುವ ಪೌರುಷಯುಕ್ತನಾದ ನರ (ಮಾನವ)ನು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬಿ, ಆತನನ್ನು ತನ್ನ ಜೀವದ ಗೆಳೆಯನೇ ಭಾವಿಸಿದರೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪಾರಾವನು. ಪ್ರತಿ ಯೂಜ್ಯ ನರನಿಗೂ ಜೀವನರಂಗದ ಯೋರಾಡಬೇಕಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಆದುದರಿಂದ ಆತ ಅರ್ಜುನನಂತೆ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧೆ ನಿಟ್ಟು ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ, ಆತನಿಗೆ ಆದು ಯಾವ ಗಲೂ ಕಲ್ಯಾಣಕರವಾಗದೆ ಇರದು

ಅರ್ಜುನನು ಇನ್ನು ರೂರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಬೇರನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದ ಒಳಿಕೆ ಏನು ಮಾಡುವನೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ:

(೨೪-೨೫) ಇಲ್ಲಿ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ 'ಹೃಷೀಕೇಶ'ನೆಂದೆ. ಕರೆದಿದೆ. 'ಹೃಷೀಕೇಶ' ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಈಶನಾದವನು 'ಹೃಷೀಕೇಶನು.' ಯಾವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ ತನ್ನ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿರುವನೋ ಇಲ್ಲವೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವಿದ್ದು ಅವನ್ನು ಸತ್ಕರ್ಮದ ತೊಡಗಿಸಿರುವನೋ, ಅಥವಾ ಯಾವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೆ ದುಷ್ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಎಳಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆತನಿಗೆ 'ಹೃಷೀಕೇಶ'ನೆಂಬ ಹೆಸರು ಸಲ್ಲುವುದು. ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನು 'ಹೃಷೀಕೇಶ' (ಹೃಷೀಕ ಈಶ)ನಾಗಿದ್ದನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆತನು ಅಚ್ಯುತನು ಎಂದರೆ ಅವನಾತಿ, ಸ್ಥಿರ, ದೃಢನಾಗಿದ್ದನು. ಯಾರಿಗ ಅಚಂಚಲ, ಸ್ಥಿರ, ದೃಢರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವಿದೆಯೋ ಅವರು 'ಹೃಷೀಕೇಶ' ರಾಗಬೇಕು. ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಡ್ಡ

ಯಾವದೇತಾನ್ನಿ ರೀಕ್ಷೇಣಹಂ ಯೋದ್ಧು ಕಾಮನವಸ್ಥಿತಾನ್ |
 ಕೈರ್ವಯಾ ಸಹ ಯೋದ್ಧವ್ಯಮಸ್ಥಿನ್ ರಣಸಮುದ್ಯಮೇ || ೨೨ ||
 ಯೋತ್ಸ್ಯಮಾನಾನವೇಕ್ಷೇಣಹಂ ಯ ಏತ್ರೇತತ್ರ ಸಮಾಗತಾಃ |
 ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯ ದುರ್ಬುದ್ಧೇರ್ಯುದ್ಧೇ ಪ್ರಿಯಚಿಕೀರ್ಷವಃ || ೨೩ ||

ಸಂಜಯ ಉವಾಚ— ಏವಮುಕ್ತೋ ಹ್ಯಶೀಕೇಶೋ ಗುಡಾಕೇಶೇನ ಭಾರತ |
 ಸೇನಯೋರುಭಯೋರ್ಮಾಧ್ಯೇ ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ ರಥೋತ್ತಮಮ್ || ೨೪ ||
 ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣ ಪ್ರಮುಖತಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚ ಮಹೀಕ್ಷಿತಾಮ್ |
 ಉವಾಚ ಪಾರ್ಥ ಪಶ್ಯೆತಾಸಃ ಸಮನೇತಾನ್ ಕರೂನಿತಿ || ೨೫ ||

ಅನ್ವಯಃ— ಯಾವತಃ ಅಹಂ ಯೋದ್ಧು ಕಾಮಾನ್ ಅವಸ್ಥಿತಾನ್ ಏತಾನ್ ನಿರೀಕ್ಷೇ; ಅಸ್ಥಿನ್ ರಣಸಮುದ್ಯಮೇ ಮಯಾ ಕೈಃ ಸಹ ಯೋದ್ಧವ್ಯಂ ? || ೨೨ || ದುರ್ಬುದ್ಧೇಃ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯ, ಯುದ್ಧೇ ಪ್ರಿಯಚಿಕೀರ್ಷವಃ ಯೇ ಏತ್ರೇ ಅತ್ರ ಸಮಾಗತಾಃ ಕಾನ್ ಯೋತ್ಸ್ಯಮಾನಾನ್ ಅಹಂ ಅವೇಕ್ಷೇ || ೨೩ ||

ಸಂಜಯಃ ಉವಾಚಃ— ಹೇ ಭಾರತ ! ಏವಂ ಗುಡಾಕೇಶೇನ ಉಕ್ತಃ ವ್ಯುಕ್ತೇಶಃ, ಉಭಯೋಃ ಸೇನಯೋಃ ಮಧ್ಯೇ, ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಪ್ರಮುಖತಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚ ಮಹೀಕ್ಷಿತಾಂ (ಪ್ರಮುಖತಃ) ರಥೋತ್ತಮಂ ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ, 'ಪಾರ್ಥ ! ಏತಾನ್ ಸಮನೇತಾನ್ ಕುರೂನ್ ಸಶ್ಯ' ಇತಿ ಉವಾಚ || ೨೪ ||

“ ಆಗ ನಾನು, ಇಲ್ಲಿ ಹೋರುವ ಹಂಬಲದಿಂದ ಅಣಿಯಾಗಿ ನಿಂತ ವಿರರರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವೆನು. ಮತ್ತು ಯಾರೊಡನೆ ಕಾದಬೇಕಾಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡುವೆನು. || ೨೨ || ದುರೈದ್ಯಿಯಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪುತ್ರನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನೆರೆದು ಕಾದಲನುವಾದ ಆ ಬಂಟಿರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವೆನು. || ೨೩ || ಸಂಜಯನು ನುಡಿದನು : ಎಲೈ ಭರತಕುಲೋದ್ಭವನೈ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೇ, ಅರ್ಜುನನು ಇಂತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡಿದೊಡನೆಯೇ, ಆತನು ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣರ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಆರಸರ ಮುಂದೆಗಡೆಯಲ್ಲಿ ತೇರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಅರ್ಜುನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು : 'ಅರ್ಜುನನೇ ! ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಕಾರವ ವಿರರರನ್ನು ನೋಡು. || ೨೪ ||

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಕಾದಲಣಿಯಾದ ವಿರನು, ತನ್ನವರನ್ನು ಅಂತು ಇರಿಯಲನುವಾದ ಎದುರಾಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಬಂಟಿರಾರು, ಅವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇನು, ಎಂಬುದನ್ನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಳಿಕ ಆ ಮೇರೆಗೆ ಅವರೊಡನೆ ಮೋರಾಡಬೇಕು.

ಸಾರಿಗೆ ಎಂದೂ ಹೋಗಗೊಡಲಾಗದು. ಇಂದ್ರಿಯ-
 ಗಳು ಸ್ವಾಭೀನದಲ್ಲಿ ದ್ದವನೇ ' ಭಗವಂತ'ನು ಎಂದರೆ
 ಸಾಗ್ಯವಂತನಾಗಬಲ್ಲನು. ' ಶ್ರೀ-ಕೃಷ್ಣ ' ನು ಎಂದರೆ
 ' ಲಕ್ಷ್ಮಿ ' ಯನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು-
 ವನು, ಅಥವಾ ' ಕೃಷ್ಣ ' ನೆಂದರೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ
 ಆಕರ್ಷಣ ಮಾಡುವವನು ಆಗಬಲ್ಲನು. ' ಪುರುಷೋ-
 ಮನು ' (ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನು) ಆಗುವುದಕ್ಕೆ
 ದುವೆ ನಿಜವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ
 ಮದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಪಾವನನಾಗುತ್ತಾನೆ,
 ಎಂಬುದುಂಟು. ಅದರ ರಹಸ್ಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ.
 ನಾನು ಹೇಳುವ ದೇವರನಾಮದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗಿ, ಅದ-

ರಂತೆ ಅರಿತು ಆಚರಿಸುವವನಾಗಿ ಬಾಳಿದರೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ
 ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಧನ್ಯತೆಯೇನಿದೆ ? ಜೀವನವು
 ಸಾರ್ಥಕವಾಗಬೇಕೆಂದು ತಳಮುಳಿಸುವವರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ
 ಇದರ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು.
 ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ' ಗುಡಾಕೇಶ ' ನೆಂದು ಅರ್ಜುನ-
 ನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ' ಗುಡಾ ' ಎಂದರೆ ನಿದ್ರೆ; ಮತ್ತು ' ಈಶ '
 ನೆಂದರೆ ಒಡೆಯ. ಆದುದರಿಂದ ಗುಡಾಕೇಶನೆಂದರೆ
 ನಿದ್ರೆಯ ಒಡೆಯನಾದವನು ಎಂದರ್ಥ. ನಿದ್ರೆ, ಅಲಸ್ಯ,
 ಜೀಸರ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ-
 ಕೊಂಡವನೇ ಗುಡಾಕೇಶನು. ಈತನಿಗೆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರು-
 ವಾಗ ನಿದ್ರೆ ಅಥವಾ ಜೀಸರವೆ ಒರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಶ್ರಾಂತಿ-

ಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅಥವಾ ಬಿಡುವುದು ಈತನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಅಥವಾ ನಿದ್ರೆಯು, ಬೇಕೆಂದೊಡನೆ ಈತನಿಗೆ ದೊರೆಯಬಲ್ಲದು. ಈತನು ಬಯಸಿದಾಗ ಬಯಸಿದಷ್ಟೇ ಹೊತ್ತು ಗಾಢವಾದ ನಿದ್ರೆ ಅಥವಾ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲನು. ಒಂದರ್ಥಗಳಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬೇಕೆಂದೊಡನೆ ಅಷ್ಟೆ ಕಾಲ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದು, ಕೂಡಲೆ ಎದ್ದು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವನು. ಈತನು ನಿದ್ರಾವಶನಾಗಿ ಮೈಮರೆತು ಅವಧಿವಾರಿ ಎಂದೂ ಮಲಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹನೆ ಗುಡಾಕಾ- ಈತನು ಅಥವಾ ನಿದ್ರೆಯ ಒಡೆಯನು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ನಿದ್ರೆಯ ಒಡೆಯರಾದವರು ಸ್ವಲ್ಪ ಜನ. ಬಹುಜನರು, ಹಾಸುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಡುಕೊಂಡು ಮಲಗಬೇಕೆಂದೊಡನೆ ನಿದ್ರೆ ಬಿಡಲೇ ಈ ಮಗ್ಗುಲಿಂದ ಆ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಹೊರಕಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದು ಏಳುವಾಗಲೂ ಮೈಮುರಿಯುತ್ತ ಆಕಳಿಸುತ್ತಲೆ ಹೊರಬರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹೊಗುವಂತೆ, ಬಯಸಿದಾಗ ಫಕ್ಕನೆ ನಿದ್ರೆಯೋಗಬಲ್ಲವನು, ಮತ್ತು ಏಳುವಾಗ ತಿಳಿಗೊಳದಿಂದ ಹೊರಬರುವವನಂತೆ, ಬೇಕಾದ ಕೆಸರನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ತಿಳಿಯಾಗಿ, ಉತ್ಸಾಹವಂತನಾಗಿ ಹೊರಬರುವನು. ಇಂತಹನಿಗೆ ನಿದ್ರೆಯ ಮೇಲೆ ಒಡೆತನವಿದ್ದವನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದು ಮಹಾಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ. ಆ ಕಾಲದ ಭಾರತೀಯ ವೀರರಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಮಾತ್ರ ಗುಡಾಕೇಶನಾಗುವ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನು. ಮನಸಿನ ತೊಕವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಈ ಸಿದ್ಧಿಯು ದೊರೆಯಬಲ್ಲದು. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವಾದ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವರು ಪ್ರಶಾಂತಮನಸಿನವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯು ನಲಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಮುಪ್ಪಿನ ಪರಿಣಾಮವು ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅರ್ಜುನನು ಇಂದ್ರವೃತ್ತನಿರುವುದರಿಂದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆತನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮನಸಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಇವತ್ತಿನೆಂದು ಶ್ಲೋಕದ ಬೇಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸೇ ನಿದ್ರೆಯ ಒಡೆಯನಾಗಿದೆ. ಮನಸು ಮಲಗಿದಾಗಲೆ ಮಾನವನಿಗೆ ನಿದ್ರೆ. ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟೋ ಶಾಂತವಾಗಿಸಿದರೂ ಮನಸು ತನ್ನ ವ್ಯಾಸಾರಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬರಗಿಕೊಳ್ಳುವವರೆಗೆ ನಿದ್ರೆಯ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ

ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ, ಗುಡಾಕೇಶವೆಂಬ ಹೆಸರು ಮನಸಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಗುಡಾಕೇಶನೆಂದೇ ಹೆಸರುಂಟು. ಕೌರವ ಸಾಂಡವೀರರಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನೊಬ್ಬನೇ ಗುಡಾಕೇಶನಾಗಿದ್ದನು ಒಡಲೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸೇ ಗುಡಾಕೇಶ (ನಿದ್ರೆಯ ಸ್ವಾಮಿ). ಓದುಗರು ಈ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಇದರ ಸ್ಮಾರಸ್ಯವನ್ನು ಹೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ 'ಭರತ'ನೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದೆ. ಮುಂದೆ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಇದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದುದುಂಟು. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿ ಉಳಿದ ವೀರರಿಗೂ ಈ ಹೆಸರಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಾಗಿದೆ. ಭಾರತದೇಶದ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವನೇ ಭರತನು; ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವರ ಸೇವೆಗೆಯುವವನು, ಭಾರತದ ಭಾಷೆಯು ಸ್ವಭಾಷೆಯಾಗಿರುವವನು, ಭಾರತದ ನಾಡು, ನುಡಿಗಳ ಏಳಿಗೆಗಾಗಿ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವವನು, ಅಥವಾ ಇದು ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ನೆರೆನಂಬಿರುವವನು ಭರತನು. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ದುರ್ಯೋಧನರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಘಾಳಕರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಇದು ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಅವರು ಅದನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅರ್ಜುನಾದಿ ಸಾಂಡವರ ಮೇಲೂ ಇದೆ ಹೋಣೆಯಿದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಅವರು ಭರತಭೂಮಿಯ ಬೇರುವಿಡುತಲ್ಲಿದ್ದ ಅಧರ್ಮದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅವತಾರ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸೇವಕರೆ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೌರವರು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸಾಂಡವರು ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದರು. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಸಾಂಡವರಿಗೆ ನೆರವಾದನೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಆ ನೆರವು ಕೌರವರಿಗೆ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಇಂತು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೆರವಾಗುವವರಿಗೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಬೆಂಬಲಿಗನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. 'ಎರಡೂ ದಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ತೇರನ್ನು ಒಯ್ದು ನಿಲ್ಲಿಸು,' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅರ್ಥವು ಒಳಿತು ಮತ್ತು ಕೆಡಕುಗಳ ನಡುವೆ ಒಡಲೆಂಬ ತೇರು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. 'ಶರೀರಂ ರಥಮೇವ ತು | ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಹಯಾನ್ಯಾಹುಃ ||'

ತತ್ರಾಪಶ್ಯತ್ ಸ್ಥಿತಾನ್ ಪಾರ್ಥಃ ಪಿತೃನಥ ಪಿತಾಮಹಾನ್ |
 ಆಚಾರ್ಯಾನ್ ಮಾತುಲಾನ್ ಭ್ರಾತೃನ್ ಪುತ್ರಾನ್ ಪೌತ್ರಾನ್ ಸಖೀಂ ಸ್ತಥಾ || ೨೬ ||
 ತ್ವಶುರಾನ್ ಸುಹೃದಶ್ಚೈವ ಸೇನಯೋರುಭಯೋರಪಿ |
 ತಾನ್ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಸ ಕೌಂತೇಯಃ ಸರ್ವಾನ್ ಬಂಧೂನವನಸ್ಥಿತಾನ್ || ೨೭ ||
 ಕೃಪಯಾಪಯಾಂಃ ವಿಷ್ಣೋ ವಿಷೀದನ್ನಿದಮಬ್ರವೀತ್ |

(೮) ಅರ್ಜುನನ ಮಿಡುಕು ಮತ್ತು ಅದರ ಪರಿಣಾಮ.

ಅರ್ಜುನ ಉನಾಚ— ದೃಷ್ಟ್ವೇದಂ ಸ್ವಜನಂ ಕೃಷ್ಣ ಯುಯುತ್ಸುಂ ಸಮುಪಸ್ಥಿತಮ್ || ೨೬ ||
 ಸೀದಂತಿ ಮಮ ಗಾತ್ರಾಣಿ ಮುಖಂ ಚ ಪರಿಕುಷ್ಯತಿ |
 ನೇಪಥಶ್ಚ ಶರೀರೇ ಮೇ ರೋಮಹರ್ಷಶ್ಚ ಜಾಯತೇ || ೨೯ ||

ಅನ್ವಯ:— ಅಧಿ ಪಾರ್ಥಃ ಉಭಯೋಃ ಸೇನಯೋಃ ಅಪಿ, ತತ್ರ ಸ್ಥಿತಾನ್ ಪಿತೃನ್, ಪಿತಾಮಹಾನ್, ಆಚಾರ್ಯಾನ್, ಮಾತುಲಾನ್, ಭ್ರಾತೃನ್, ಪುತ್ರಾನ್, ಪೌತ್ರಾನ್, ತಥಾ ಸಖೀನ್ || ೨೬ || ತ್ವಶುರಾನ್ ಸುಹೃದಃ ಚ ಏವ ಅಪಶ್ಯತ್ | ಸಃ ಕೌಂತೇಯಃ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಬಂಧೂನ್ ಅವಸ್ಥಿತಾನ್ ಸಮೀಕ್ಷತಿ || ೨೭ || ಪರಯಾ ಕೃಪಯಾ ಆವಿಷ್ಟಃ, ವಿಷೀದನ್ ಇದಂ ಅಬ್ರವೀತ್ | ಹೇ ಕೃಷ್ಣ! ಇಮಂ ಸ್ವಜನಂ ಯುಯುತ್ಸುಂ ಸಮುಪಸ್ಥಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ || ೨೮ || ಮಮ ಗಾತ್ರಾಣಿ ಸೀದಂತಿ, ಮುಖಂ ಚ ಪರಿಕುಷ್ಯತಿ, ಮೇ ಶರೀರೇ ವೇಪಥುಃ ಚ ರೋಮಹರ್ಷಃ ಚ ಜಾಯತೇ || ೨೯ ||

ಅಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ, ಎರಡೂ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ತನ್ನ ತಾತಂದಿರು, ಅಜ್ಜಂದಿರು, ಆಚಾರ್ಯರು, (ಸೋದರ) ಮಾವಂದಿರು, ಅಜ್ಜಿತಮ್ಮಂದಿರು, ಮಕ್ಕಳು, ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು, ಮಾವಂದಿರು, ಮತ್ತು ಗೆಳೆಯರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರು. || ೨೬ || ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತವರೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಬಳಗದವರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅರ್ಜುನನು || ೨೭ || ತೀರ ಕರಳುಕರಗಿ (ಎದೆತುಂಬಿದವನಾಗಿ), ಮಿಡುಕುತ್ತ ಇಂತು ಉಸುರಿದನು:— ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣನೇ, ಕಾದುವ ಹಂಬಲದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ನನ್ನ ಆಪ್ತಜಾಂಧವರನ್ನು ಕಂಡು || ೨೮ || ನನ್ನ ಅವಯವಗಳು ಸಡಲಿದುವು; ಬಾಯಿ ಆರಿತು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಡುಕವುಂಟಾಯ್ತು. ಮೈ ಜುಮ್ಮಂದಿತು || ೨೯ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಬಂಧುಬಳಗದಲ್ಲಿರುವ ಮೋಹವು ಆಪರಿಸಿ ಮನುಷ್ಯನು ತೀರ ಆಯುತ್ತು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಪರಾಮೃತನಾಗುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹ ಮೋಹದಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಕಾನಾದಿಷ್ಟಿಗಳೇಕು.

(ಕರ ಉ. ೩.೩.೪) 'ಒಡಲೆಂಬುದ ತೇರು; ಇಂದ್ರಿಯ-ಗಳೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ ಕುದುರೆಗಳು.' ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಚಾಲಕವಾದ ಮನನು ಈ ತೇರನ್ನೆಸಗುವ ಸಾರಥಿಯಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವನು. ಅಲ್ಲಿ ಆತನು ಕಂಡುದೇನು? ಆತನ ಮನಸಿನ ಮೇಲೆ ಆದ ಪರಿಣಾಮವೇನೆಂಬುದು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿದೆ.

(೨೬-೨೮) ಅರ್ಜುನನು, ಎರಡೂ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾದಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ನಿಂತವರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗೆ ಹತ್ತಿ-ಹೊಂದಿದ-

ವರು, ಪೂಜ್ಯರು, ಗೆಳೆಯರೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಆತನಿಗೆ ತುಂಬ ದುಃಖವು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕರುಣೆ, ದಯೆ ಅಥವಾ ಕೃಪೆ ಉಂಟಾಯ್ತು. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅವನೆಂದೂ ಬಿದ್ದಿರದವನಲ್ಲ. ಆತನು ಎೀರನಾಗಿದ್ದನು. ಆಯಿಲ ಶಾರ್ಯವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಆತನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿದ್ದನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ, ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಇವರೆಲ್ಲ ಸಾವು-ನೋವಿಗೆ ಈಡಾಗುವರೆಂದು ಆತನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದ್ದನು. ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾದ ಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ತಡೆದು ಓಡಿಯುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಬಿಲ್ಲ

ಗಾಂಡೀವಂ ಸ್ರಂಸತೇ ಹಸ್ತಾತ್ ತ್ವಷ್ಟೈವ ಪರಿದಹ್ಯತೇ |

ನಚಶಕ್ನೋವನ್ಯವಸ್ಥಾತುಂ ಭ್ರಮಂತೀವ ಚ ನೇವ ಮನಃ || ೩೦ ||

ಅನ್ವಯ:— ಹಸ್ತಾತ್ ಗಾಂಡೀವಂ ಸ್ರಂಸತೇ, ಸ್ವಕ ಚ, ಏವ ಪರಿದಹ್ಯತೇ, ಅವಸ್ಥಾತುಂ ಚ, ನ ಶಕ್ನೋಮಿ, ಸೇವ ಮನಃ ಭ್ರಮಂತಿ ಇವ || ೩೦ ||

ಗಾಂಡೀವ ಧನುಷ್ಯವು ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕಳಚಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲಿದೆ; ನನ್ನ ಮೈ ಉರಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ನನಗೆ ನಿಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಲಿಲ್ಲದು; ನನ್ನ ಮನಸು ಭ್ರಮಿಸುತ್ತಲಿದೆ. || ೩೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಮೋಹ ಮತ್ತು ಕರುಣೆ ಇವು ಮಹಾ ಮಹಾ ವೀರರನ್ನೂ ನಿರ್ಬಲರನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಮೋಹದಿಂದ ಬಲವು ಕುಂದುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಯಾರೂ ಮೋಹವಶರಾಗಬಾರದು.

ಬಟ್ಟೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬುದ್ಧಿ ಕೌಶಲ್ಯಗಳ ಬಲದಿಂದ ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಾನು ನಿಸ್ಸಂತ್ರಯವಾಗಿ ಗೆಲ್ಲುವೆನೆಂದು ಅರ್ಜುನನ ನಂಬುಗೆಯಿತ್ತು. ತನಗೆ ವಿಷಯವು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಎದುರಾಗಲಾದ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರು, ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಅಸ್ತ್ರಭಾಂಡವರು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಹತರಾಗುವುದೂ ನಿಶ್ಚಿತ. ಇಂತು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ತನ್ನ ಬಳಗದ ಹಿರಿಕಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಮದಿಯುನುಸರಿಯಿ ಚಿತ್ರವು ಕಣ್ಣೆದುರು ಕಟ್ಟಿ, ಅರ್ಜುನನ ಕರುಳು ಕರಗಿತು. ಮನಸು ಮಿಡುಕಿತು. ದುಃಖವು ಅವರಿಸಿ ದೀನನಾಗಿ ಆತನು ಉಸಿರಿದನು.

(೨೮-೩೦) ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿ ಅರ್ಜುನನ ಅವಸ್ಥೆ ಹೀಗಾಯ್ತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಪುತ್ರತ್ವ ವಿವೇಕವೇ ಹೋರಾಡಲು ಹಿಂಜರಿಯದ ಅರಿವರ ಎಸೆಯ ಬಲ್ಲಂಟನವನು. ರಣದುರಂಧರನು. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಆ ಲೋಕೈಕವೀರನ ಸಾಡು ಹೀಗೇ ಕಾಯ್ತು? 'ಕೇವಲ ತಮಗೆ ಪಟ್ಟೆ ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು—ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ. ತನಗೆ ಸರಮು ಪೂಜ್ಯರಾದ ಗುರು-ಹಿರಿಯರನ್ನೂ, ಸ್ವಕೀಯರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆ? ಅಹಾ! ಎಂತಹ ಘೋರ, ಭಯಂಕರ ಕೃತ್ಯ! ಇದು ತನ್ನಿಂದ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಆಗಕೂಡದು!' ಎಂದು ಅರ್ಜುನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯಾಟವು ಆರಂಭವಾಯ್ತು. ಕರುಣೆ ತಲೆದೋರಿತು. ಭಾವನಾವಶನಾದನು. ವಿಚಾರ ಶಕ್ತಿಯು ನಡೆಯದಾಯ್ತು. ಮೋಹವಶನಾಗಿ ದುರ್ಬಲ ನಾದನು.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಸಂಜಯನನ್ನು ಸಾಂಡವರ ಕಡೆಗೆ ಕಳುಹಿ ಶಾಂತಿ, ಸಂಧಾನದ ಉಪವೇಶನವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿದ, ಆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ವಾಚಕರು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳ

ಹರಡಿದ ಮಾಯಾಜಾಲದಲ್ಲಿ ಸರಲಸ್ವಭಾವದ ಬಕ್ಶ್ಯೋಷ್ಣಿಯ ಜನರು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಹೇಗೆ ಕರ್ತೃವ್ಯಚ್ಯುತರಾಗುವರೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮನಗಾಣಬಹುದು. ಸಂಜಯನ ಮೋಹಗಾಂಭೀಯ ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ ಆ ಸವಿಮಾನಿನ ಮುಷ್ಠಿಗಾಂವು ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ಆಯ್ತು; ಆತನಿಗೆ ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಕರ್ತವ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಿಸಿತು. ಆಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದಯೆದೋರುವುದು ಆಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುವಾಗ ಇಲ್ಲದ ಕರುಣೆಗೆ ಎಡೆಗೊಡುವುದು ಅಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿ ಹೆಗಗಳ ಕನಡು ಅರಿಯದೆ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದ ಜಗದೇಕವೀರನೂ ಮೋಹವೋಗಿ, ಸ್ವಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ ಹಿಂಜರಿದನು.

ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಖಿನ್ನತೆಯ ಪರಿಣಾಮಗಳು.

ಖಿನ್ನತೆ, ಮೋಹ ಮತ್ತು ಕರುಣೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನುಷ್ಯನ ಬಲವನ್ನು ಕುಂದಿಸುತ್ತವೆ. ಬಕ್ಶ್ಯೇ ಬಲಶಾಲಿಯೆನಿಸಿದವನೂ ದುರ್ಬಲನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಭ್ರಮರದ ಉದಾಹರಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಖಿರಸಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊರೆದು ತೂತು ಮಾಡಬಲ್ಲ ಭ್ರಮರವು ಇರಲಿಲ್ಲದ ಕಮಲನಿಗೆ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಸೆರೆಯಾಗಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಮಲದ ಪಕ್ಕಿಯಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಕೋಮಲವೂ ಆದ ಸಮಾರ್ಥವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅದು ಅಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾ, ನಾ ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆಬಡುವ ಬಲ್ಲಾಳಗಳೂ, ಬಿಲ್ಲಾಳಗಳೂ ಹೆಣ್ಣು ಅಥವಾ ಹೆಂಡಕ್ಕೆ ಮನಸೋತು ಹೇಗೆ ಹತಬಲರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸವೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಪಾಡು, ಸ್ವಜನ-ಮೋಹದಿಂದ ಅರ್ಜುನನದೂ ಆಯ್ತು.

ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಶರೀರದೊಳಗಿನ ನರಗಳ ಬಲ ಕುಂದುವುದು. ಅದರಿಂದ ಮೈಕೈಗಳೊಳಗಿನ ಕುಸುವು ಕಡಿಮೆ

ಯಾಗುವುದು. ನಾಲಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಊರುವುದು ನಿಂತು, ಬಾಯಿ ಆರುವುದು. ಪಚನಕ್ರಿಯೆಯ ಮೇಲೆ ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗುವುದು. ವಿಸ್ಮತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾದಿರುವ ಹಾಗೆ ಉಳಿದರೆ ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯದ ರೋಗವು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಎಷ್ಟೊ ಬನಲಿಗೆ ಮನಸಿನ ಮೇಲಾದ ಎಪರಿತ ಅಪಾತದಿಂದ ಅವರು ಗಂಡುಗೇಡುಗಳಾದ ಉದಾಹರಣೆಗಳೂ ಉಂಟು.

ಮನಸಿನ ಕಳವಳದಿಂದ ಕಸುವು ಕುಂದಿ; ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮೈ ನಡುಗುವುದು; ಒರಟು ಒರುವುವು; ಮೈಬಣ್ಣ ಗುಂದುವುದು. ಕಸಿವಿಸಿಯಿಂದ ಮೈ ಉರಿಯುವುದು.

ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಂದ ಅನ್ನವು ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹ ಶಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸಿನ ಕಳವಳವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೆತ್ತರವು ನಡುವುದು. ಮೈ ಉರಿಯುವುದು. ಮಿದುಳು ನೀಶಕ್ತವಾಗುವುದು. ತಿಳಿಗೇಡಿತನವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು. ಹುಚ್ಚು ಹಿಡುವ ಹೊತ್ತು ಬರುವುದು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಐವಿಕ ಅಥವಾ ಪಾರಲೌಕಿಕ ಯಾವ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಆತನು ಪಡೆಯಲಾರನು. ಮೋಹ, ವಿಸ್ಮತೆಗಳ ಬೊಲೆಗೆ ಮದ, ಮತ್ಸಗಳ ಸೀಲಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ರಂತೂ ಆ ಪಾಡು ಬದಕ್ಕೂ ವಿಪರೀತ!

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಯಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು, ಸಂಜಯನ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಪಿತೋಪದೇಶದ ನೆಪದಿಂದ ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ (ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ ಮಾತುಗಳ) ಬಾಲವನ್ನು ಪಸರಿಸಿದನು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ತಿಳಿಯದೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದನು. ಯುದ್ಧ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ಕರುಣೆಯು ಆವರಿಸಿದುದರಿಂದ ಮನಸು ಬಿನ್ನವಾಯ್ತು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಮುಂದೊಡ್ಡಿದ ಧನದ ಆ ಏನಕ್ಕೆ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವ ಈ ಮೇಲರು ಕೌರವರು ಕೊಡಬಯಸಿದ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರ ಪದವಿ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಧನಗಳಿಗೂ ವಶರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕರುಣೆಯೊಂದು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಜುನನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿತು. ಧನ, ಅಧಿಕಾರ, ಅಥವಾ ಪದವಿಗಳ ಬೇಟೆಗೆ ಉವರು ಮೋಹಮೋಗಿದ್ದರೆ, ತಮಗೆ ದೊರೆತ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಹಕ್ಕು ಬಾಧ್ಯತೆಗಳಿಂದಲೇ ಉಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಪಡೆಯತಕ್ಕುದನ್ನು ಪಡೆದವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ರುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲನಂತು ಸಿಕ್ಕಿಯ ಸಂಕುಚಿತ ಬೇವನದಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರುವ ಮೀನ ಭಾವನೆಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಪಾಂಡವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಗೆ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಹಗೆಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದರು ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ

ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾತರಿಂದಲೂ ತ್ಯಜಿಯಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಹೆಗ್ಗುರಿಯನ್ನ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಡೆದ ಪಾಂಡವರು ಹೊನ್ನಿಗೆ ಆಸೆಪಡಲಿಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಬಯಸಲಿಲ್ಲ. 'ಗುರುಹಿರಿಯರು ಸಂಧು ಬಳಗದವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಲ್ಲಲಿ? ಸ್ವಕುಲನಾಶವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಲಿ?' ಎಂಬ ಮೋಹಮೋಹದೇ ಅರ್ಜುನನ್ನು ಮರುಳು ಮಾಡಿತು.

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾಹಿಗಳಾದ ಆಡಳಿತಗಾರರು ತಾವು ಗೆದ್ದ ಬನಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧಿಭೇದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅವರ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಎತ್ತುಗಳೆಂದು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸೋತವರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಎಂದೂ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವು ಅಂಕುರಿಸದಂತೆ ಪ್ರಚಾರ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಕರ್ತೃತ್ವಶಕ್ತಿಯು ಬೆಳೆದು ಫಲಿಸಲು ಎಂದೂ ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಒಗೆ ಒಗೆಯ ಆಮಿಷಗಳನ್ನು ಜನರ ಮುಂದೆ ಬಟ್ಟಿ ಅವರನ್ನು ಸ್ವರಾಜ್ಯವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ದೂರ ಸೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಭೇದವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಡಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೌರವರು ಇಂತಹ ಹಲವು ಕುಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ನೋಡಿದರು. ಪಾಂಡವರಿಗೆ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತದ ಅನುಭವವು ಸಿಕ್ಕಿ ಬಾರದೆಂದು, ತಾವೂ ಅರಸರಾಗಿ ಆಳಬಹುದೆಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವು ಬೆಳೆಯುವಾರದೆಂದು ಕುತಂತ್ರದಿಂದ ಹುಮುರು ಮರುಷ ಅವರನ್ನು ಕಾಟಗೆ ಅಟ್ಟಿದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ, ಅವರಿಗೆ ಕಾಳಗ ಮಾಡುವ - ಮೋರಾಡುವ ಕಲೆಯು ಮುಂಟು ಹೋಗಿ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅವರು ಆಪಾತ್ರವಾಗುವರೆಂದೂ ಕೌರವರು ಎಣಿಸಿರಬೇಕು. ಸಂಜಯನ ಮುಖದಿಂದ ಬೆಲ್ಲದಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿಸಿ, ಉದಾತ್ತತತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಸಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಕುತಂತ್ರವನ್ನೂ ಕೊಟಿಸಿದರು. ಅರ್ಜುನನು ವಿಚಾರಮೂಢನಾಗಿ ಬೆಪ್ಪನಂತೆ ಶಸ್ತ್ರಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದುದು ಆ ಕುತಂತ್ರದ ಫಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ನಾಡುಗರು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಯಾವ ಒಗೆಯ ತತ್ವವಿಚಾರಗಳಿಗಾಗಲಿ, ಧರ್ಮವಿಚಾರಗಳಿಗಾಗಲಿ ಕಿವಿಗೊಡುವಾಗ ಬಿತ್ತರಾಷ್ಟ್ರದವರು ಎಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದರೂ ತಡವಿ. ಜ್ಞಾನಾತ್ಮತನನ್ನು ಉಣಿಸುವೆವೆಂದು ಅವರು ಒಳನಾಗದಂತೆ ಸಿಹಿಯಾದ ನಂಬುನುಣಿಸಬಹುದು. ಸರಶ್ರೀಷ್ಟನೆನಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನೇ ಸಂಜಯನ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಬಲಿಬಿದ್ದ ಬಳಿಕ ಉಳಿದವರ ಪಾಡೆನು ?

ಅರ್ಜುನನು (ಸಂಜಯನ ಉಪದೇಶದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ) ಹತಬಲನಾದನು. ಲೀಲೆಯಿಂದ ಎತ್ತುತ್ತಲಿದ್ದ ಗಾಂಡೀವ ಧನುಷ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೂ, ತನ್ನ ಕಾಲಮೇಲೆ ತಾನು ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಸಹ ಅಸಮರ್ಥನಾದನು. ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಮಾತಂತೂ ದೂರ ಉಳಿಯಿತು! ಸಂಜಯನ ಒಂದು ದಿನದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪರಿಣಾಮವಿದು ಮತ್ತೆ! ಹುಲಿಯಂತೆ ಇದ್ದ ನರವೀರನು ಆಗ ಇಲಿಯಾದನು. ವಜ್ರಕ್ಕಿಂತ ಕಠೋರವೃತ್ತಿಯ ಧೀರನು ಮೇಣದಿಂದಲೂ ಮಿದುವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟನು! ಇದೆಲ್ಲವೂ ಏತರಿಂದ ಆಯ್ತು? ಹೆಗೆಗಳ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸುವ ಸವಿಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟುದರ ದುಷ್ಟಪರಿಣಾಮವಿದು!

ಅನುಭವ ಶೂನ್ಯತೆ.

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳು, ಚಿತ್ರಾಷ್ಟ್ರದವರಿಗೆ ಅರಸು-ತನಗೆಯ್ಯ ಸಂಧಿಗಳನ್ನೆ ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಅನುಭವವೂ ಸಿಕ್ಕದಂತೆ ಬಾಗರೂಕರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ತಾವು ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡಿಸಬಲ್ಲೆವು, ಕಾಳಗ ಮಾಡಿ ಹೆಗೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಬಲ್ಲೆವು ಎಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವುಂಟಾದರೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಬೀರುಗಳು ಸಡಿಲುವುದಕ್ಕೆ ತಡವೆ ಇಲ್ಲ. ಕಾರವರು ಪಾಂಡವರನ್ನು ೧೨ ವರ್ಷ ಆಡವಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದ್ದೀಕೆ? ಮೇಲೊಂದು ವರುಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿ ತಲೆ ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿರಲು ಹಚ್ಚಿದ್ದೀಕೆ? ಪಾಂಡವರಿಗೆ ನಾಡನ್ನು ಆಳುವ ಅನುಭವವೆ ದೊರೆಯಬಾರದೆಂದು ಕಾರವರ ಪಂಚಿಕೆ. ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯದಾತನು ಎಂದುದನೆ ಎಂದು ಬಾಳುವ ದೈನ್ಯವೃತ್ತಿಯು ಒಮ್ಮೆ ಮೈಯುಂಡಿತೆಂದರೆ ಒಳಿಕ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಹಂಬಲವೇ ಉಳಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾರವರಾಯನ ದಾರೈಕೆ! ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿ ಘಕ್ಕೆನೆ ಇಂತಹ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರಿರುವರೆಂದು ಗೊತ್ತಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಹದಿಮೂರು ವರುಷ ಕಾಡಾಡಿಗಳಾಗುವ ಹೆದರಿಕೆ ಬೇರೆ! ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳ ಇಂತಹ ಈ ಹೆದರಿಕೆಯ ಅಂಜಿಕೆಯ ಅಳುಕಿನ ವಾತಾವರಣದ ದುಷ್ಟಪರಿಣಾಮಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟಾಗುವುವು, ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ, ಅರ್ಜುನನೇ ಇದಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಉದಾಹರಣವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಗಂಡುಗಲಿಯೆನಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನು ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುಗೇಡಾಗಿ, ನಪುಂಸಕನಾದನು. ಗಂಡುತೊತ್ತಾಗಿ ಹೆಣ್ಣಿನಂತೆ ಜೀವಿಸಬೇಕಾಯ್ತು! ಬರಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷಗಳ ವನವಾಸದ ದುಷ್ಟಪರಿಣಾಮಗಳೇ ಇಷ್ಟು ಆದ ಬಳಿಕ,

ಹಲವು ವರುಷಗಳಿಂದ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರುವವರ ಗತಿ ಏನಾಗಬೇಕು?

ನಪುಂಸಕತ್ವ.

ಅರ್ಜುನನು ಗಂಡುಗೇಡಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ಕಾರವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದಿತೊ ಇಲ್ಲವೊ, ಆ ಮಾತು ಹೋಗಲಿ. ಸಂಜಯನ ಕವಡು ಉಪದೇಶವು ಅರ್ಜುನನ ವೇಲೆಯ ವಿಶೇಷ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಒಂದು ವರುಷ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ನಪುಂಸಕತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಗಂಡುತೊತ್ತಾಗಿ ವಿರಾಟನಲ್ಲಿದ್ದನು. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಭುವನ ಸುಂದರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಗಂಡುಗಾಡಿಯ ಬರಿ ನೋಟದಿಂದಲೆ ಮರುಳು ಮಾಡಿದ ಗಂಡುಗಲಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಈಗ ರೂಪಸಂಪನ್ವೆಯರಾದ ನನಯಾವನೆಯರ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿರಿಸಲು ವಿರಾಟನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಂಕೋಚವೆನಿಸಲಿಲ್ಲ! ಇಷ್ಟು ಆತನು ನೀಸಂದಿಗಿ ವಾಗಿ ನಪುಂಸಕನಾಗಿದ್ದನು! ಒಂದು ವರುಷದ ತರುವಾಯ ಕೆಲವೊಂದು ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಆತನು ತನ್ನ ಈ ಕುಂದನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಮೊದಲಿನ ಗಂಡುಗೇಡಿತನದ ಕುಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳಿದುಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಆಗ ಪೆಣ್ಣಿನ ಹೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಲಕಳೆಯಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಮೋಹ, ದಯೆ, ಕರುಣೆ ಮುಂತಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಕೋಮಲ ಗುಣಗಳು ಆತನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದುವು! ಆದುದರಿಂದ ಸಂಜಯನ ದಯೆಯ ಉಪದೇಶವು ಅರ್ಜುನನ ಮನಸಿನ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತೆ ನಿಜಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಡಿತು. ಉಳಿದವರ ಮೇಲೆ ಈ ಉಪದೇಶದ ಪರಿಣಾಮವೆ ಆದಂತಿಲ್ಲ! ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಮಹತ್ವವು ಎಷ್ಟೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳು, ಚಿತ್ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜನರಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಉಪ್ಪವಾಗುವಂತೆಯೂ ಹೀನ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಬೇರೂರುವಂತೆಯೂ ಹಲವು ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸೋತನಾಡಿಗರು ಎಂದೂ ತಲೆಯೆತ್ತದಂತೆ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸದಂತೆ ಇವೆಲ್ಲ ಹಂಚಿಕೆಗಳ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಜುನನ ಮೈ ಮತ್ತು ಮನಸುಗಳು ತೀರ ಬಲಹೀನವಾಗಿದ್ದುವು. ಆತನು ತನ್ನಿಂದ ಕಾದುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೈಲಾಗದವನೆಂತೆ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟನು! ಆತನ ಮನಸಿನಿಂದ ದುರ್ಬಲನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತನ್ನ ಧೀಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ

ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಚ ಪಶ್ಯಾಮಿ ವಿಪರೀತಾನಿ ಕೇಶವ |

ನ ಚ ಶ್ರೇಯೋಽನುಪಶ್ಯಾಮಿ ಹತ್ವಾ ಸ್ವಜನಮಾಹವೇ || ೩೦ ||

ಅನ್ವಯ:— ಹೇ ಕೇಶವ! ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ವಿಪರೀತಾನಿ ಚ ಪಶ್ಯಾಮಿ | ಆಹವೇ ಚ ಸ್ವಜನಂ ಹತ್ವಾ ಶ್ರೇಯಃ ನ ಅನುಪಶ್ಯಾಮಿ || ೩೦ ||

ಎಲೈ ಕೇಶವನೇ, ಈಗ ನನಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿಪರೀತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿವೆ. ನಮ್ಮ ಬಳಗದವರನ್ನು ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ನಮಗೆ ಯಾವ ಶ್ರೇಯಸ್ಸೂ ದೊರೆಯಲಾರದೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಲೋಕವೆಲ್ಲ ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ ತೋರಲಾರಂಭಿಸಿತು! ಆಗ ಆತನು ಹೇಗೆಂದನು :

ಶೋಕೋದ್ರೇಕಃ ಸಾಧ್ಯಃ ಕಿಂಚಿದಪಿ.

(೩೧) 'ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ ಮೂರುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಉಪೇದಿಸಿದನು. ಮನಸು ತಿರುಗಿದಾಗಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಮನಸು ಹೇಡಿತು. ಸ್ವೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಪ್ಪುಗೊಳ್ಳುವ ಮನಸು ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಗೆಲುವು ದೂರವಿಲ್ಲ.' ಅರ್ಜುನನ ಮನಸು ಹೇಡಿಯಾಯ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕವೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಶುಭವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು! ಇದೆಲ್ಲವೂ ಮನಸಿನ ಅಳವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾರಿ ಭೇಷವನ್ನು ಅರ್ಜುನನ ಮನಸ್ಸನ್ನೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಯೋಚನಾಕಾರವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದನ್ನು ಕಳೆದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಅರ್ಜುನನು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಮೊರಟಾಗ ಮೊದಲು ಆತನಿಗೆ ಒಂದೂ ಅವಲಕ್ಷಣವು ಗೋಚರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಪರೀತವಾಯ್ತು! ಇದೆಷ್ಟೆ ಕಾಣವೇನು? ರಣಾಂಗಣಕ್ಕೆ ಮೊರಟಾಗ ಅರ್ಜುನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿರುವ ಉತ್ಸಾಹವು ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾಯವಾಯ್ತು! ಹೂರಗಿನ ಜಗತ್ತು ಇದ್ದುದು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇತ್ತು. ಆದರೂ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಗಳೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಾದುದು ಅರ್ಜುನನ ಮನಸು ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿಡೆಗೂ ಆತನಿಗೆ ವಿಪರೀತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಲೊಡಗಿದ್ದುವು. ಯಾವ ಭಾವನೆಗಳು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಲೋಕವು ಅವರಿಗೆ ಭಾಸವಾಗುವುದು. ಕಾಮನಿಯಾದವನಿಗೆ ಜಗತ್ತು ಹಳದಿ ಕಾಣುವುದು. ಇದು ಆತನ ದೃಷ್ಟಿಯೋಷನಮಗೆ ಶೇಷು ಪಿಡಿದು ನಡುಕವುಂಟಾದಾಗ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಚಳಿಯ ತುಂಬಿಕೊಂಡಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಶಾರೀರಿಕ ದೋಷ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ

ಲೋಕವೆಲ್ಲ ಉದಾಸೀನವಾಗಿಯೇ ತೋರುವುದು! ಉತ್ಸಾಹವು ಉತ್ಸಾಹಯುಕ್ತವಾಗಿ ತೋರುವುದು. ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆತನ ಮನಸು ಕಾರಣವು. ಹಲವರು ದೈವ, ಪರಮೇಶ್ವರ ಎಂದು ಮಮ್ಕುಲನೆ ಮರಗುವುದುಂಟು. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸದ್ಗುಣಗಳೇ ಕಾಣುವವು. ತಾನು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ದುರ್ಗುಣಿಯೂ ಆಗಿದ್ದರೆ ಲೋಕವೆಲ್ಲ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಣುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪುರಾತನರು 'ಅತ್ಮಶುದ್ಧಿ' ಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಉದಾಸೀನತೆಯು ಆವರಿಸಿತು. ಮಿನ್ನನಾದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತನ ಮನಸು ದೋಷಯುಕ್ತವಾಯ್ತು. ಎಲ್ಲಿಡೆಗೂ ಅವಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಲಾರಂಭಿಸಿದವು. ಆತನಿಂದ ಮಿನ್ನತೆಯು ದೂರವಿದ್ದಾಗಲದೆ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಮಹಾಯೋತ್ಸಾಹವು ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿತ್ತು. ಲೋಕವು ಒಂಟು ನಿಲುಗನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಾವ ಭಾವಭಂಗಿಯಿಂದ ನಿಕುನೋಷವೆಷ್ಟೋ ಆ ಬಗೆಯಾಗಿಯೇ ನಮಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಯಾರಿಗಾಗಲಿ, ಎಲ್ಲಿಡೆಲ್ಲೋ ವಿಪರೀತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣದಂತಿದ್ದರೆ, ಆಗ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ವಿನಾದರೂ ತಪ್ಪಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು ಆ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ತನ್ನ ಅಂತರಂಗದೊಳಗಿನ ದೋಷಗಳು ದೂರವಾಗುತ್ತಲೇ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೂ ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳು ಗೋಚರಿಸಹತ್ತುವುವು.

'ಸ್ವಜನರನ್ನು ಕೊಂದು ನಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣವು ಆಗಲಾರದು' ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಎತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ಇಲ್ಲ ಅರ್ಜುನನು ಹುಗೆಗಳನ್ನು 'ಸ್ವಜನಂ' ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ! ರಕ್ತಸಂಬಂಧವಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾರೂ 'ಸ್ವಜನರು' ಆಗಲಾರದು ಎಂಬುದು.

(೯) ಸ್ವಜನ ಮೋಹ

ನ ಕಾಂಕ್ಷೇ ವಿಜಯಂ ಕೃಷ್ಣ ನ ಚ ರಾಜ್ಯಂ ಸುಖಾನಿಚ |

ಕಿಂ ನೋ ರಾಜ್ಯೇನ ಗೋವಿಂದ ಕಿಂ ಭೋಗೈರ್ಜೀವಿತೇನ ವಾ || ೩೨ ||

ಅನ್ವಯ:— ಹೇ ಕೃಷ್ಣ! ವಿಜಯಂ ನ ಕಾಂಕ್ಷೇ, ರಾಜ್ಯಂ ಸುಖಾನಿ ಚ ನ (ಕಾಂಕ್ಷೇ) | ಹೇ ಗೋವಿಂದ! ನಃ ರಾಜ್ಯೇನ ಕಿಮ್? ಭೋಗೈಃ ಜೀವಿತೇನ ವಾ ಕಿಮ್? || ೩೨ ||

ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣನೆ, ನಾನು ಗೆಲುವನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ, ನನಗೆ ರಾಜ್ಯವು ಬೇಡ, ಮತ್ತು ಆ ಸುಖಗಳು ಬೇಡ. ಎಲೈ ಗೋವಿಂದನೆ, ನಮಗೆ (ಅ) ರಾಜ್ಯದಿಂದಾದರೂ ಏನು ಲಾಭ? ಸುಖೋಪಭೋಗಗಳಿಂದಾದರೂ ಏನು ಬಂತು? ಬಾಳಿ ಬದುಕಿಯಾದರೂ ಏನು ಫಲ? || ೩೨ ||

ದನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ಆಗ ತೀರ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟನು! 'ಸ್ವಜನರು' ಎಂದರೆ ತಮ್ಮವರು. ತಮ್ಮವರು ಯಾರು? ತಮಗೆ ಹಿತಮಾಡುವವರು; ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡದವರು. ಸತ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವವರು; ಇವರೆ ಸ್ವಜನರು. ಸಜ್ಜನರು.

ಆದರೆ ಯಾರು ಪಾಂಡವರ 'ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರೂ ಅವರನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟಿ ನಾಡಾಡಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೂ, ಅಡಿಗೆಡಿಗೆ ಅಪನಾನ, ಉಪಹಾಸಗಳನ್ನು ಸಹಿಸದಷ್ಟಿ ಗೋಳಾಡಿಸಿದರೂ, ಮತ್ತು ಕೊನೆಗೆ ತಾವು ಕೊಟ್ಟ ವಚನಗಳನ್ನು ಮುರಿಯಲಿಕ್ಕೂ ಹೇಸಲಿಲ್ಲವೋ, ಇಂತಹ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಚಾತಿಕುಲಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರು 'ಸ್ವಜನ' ರಾಗಲಾರರು. ಅರ್ಜುನನು ಈ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅನುಚಿತ ದಯಾದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಸಂಭ್ರಾಂತನಾದ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಈ ವಿವೇಕವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ಉಚಿತವಾಗಲಾರದು.

ಹಿಂಯೆ ಬೊಣೆಗಾರಿಕೆ.

ಆಗ ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ಕೇವಲ ಸ್ವ-ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆವ ಹೋಣೆಯೊಂದೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. 'ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯ, ಒತ್ತಾಯಗಳಿಂದ ಪರರ ದೇಶಗಳನ್ನು ಒಗೆಬಗೆಗಳಿಂದ ಸೂರೆಗೆಯ್ದ ಸಂಘಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನವಾಡಿ, ಎಲ್ಲೆಡೆಗೂ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮತೆಯ ನಾತಾವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು' ಇದೂ ಒಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠತನವಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೋಣೆಯೂ ಆತನ ಮೇಲಿದ್ದಿತು. ಭಗವಾನ ಮನಮೋಹನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿದ್ದು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಬೆಂಬನ-

ಲನ್ನೀವ ಆಶ್ವಾನನವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅರ್ಜುನನು ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಂಸಾದನೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವಲ್ಲಿ ಆತನ ಸ್ವಾರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಮಹೋಪಕಾರದ ಕಾರ್ಯವೂ ಕೈಗೂಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಸ್ವಜನರು ಯಾರು ಪರರು ಯಾರು ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಆತನು ಸಂದೇಹಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಗ-ಬಾರದ್ದು ಆಗಿಹೋಯಿತು! ಬೇಡವೆಂದುದೇ ಒಂದು ಬಿಡುವುದು! ಮತ್ತು, ಒಮ್ಮೆ ಬುದ್ಧಿಭ್ರಾಂತವಾದ ಬಳಿಕ ಮುಂದಿನ ಅವನತಿಗೆ ತಡೆಯೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಜುನನು ಬಂಧುಬಳಗದವರೆಂಬ ವ್ಯಾಮೋಹದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ, ಭಗವಾನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯೋಚಿಸಿದ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನೆಯ ಮಹಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತತಃ ನೆರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ದೊರೆತ ಅಪೂರ್ವ ಯೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡನು. ಆತನು ಒಬ್ಬ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಕಿರುಕುಳ ಸಂಸಾರಿಕನಂತೆ ತನ್ನ ಅಪ್ಪರು, ಇಷ್ಟರುಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು! ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕೂಡಲೆ ಮನುಷ್ಯನು ಕುಲ್ಲಕ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಮುಳುಗುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ, ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತನಾಗುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನನ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

(೩೨-೩೪) ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಕರಳು ಕಕ್ಕುಲತೆಯ ಜನರ ಮೋಹದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಿಲಾಂಬಲಿಯನ್ನೀಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ನಿಜವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ, 'ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬರುವ ಅಪ್ರಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ನೀರು ಬಿಡಬೇಕು'. ಆದರೆ ಭರತೋತ್ತಮನೆನಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನು, ಭಾರತದ ನೇತಾರನು. ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಜನರ ಮೋಹದಿಂದ ಕಣ್ಣೆಚ್ಚಿದರಿಂದ ಆತನ ಬಾಯಿಂದ ಎಪರೀತ ಮಾತುಗಳು ಹೊರಬೀಳುತ್ತಲಿವೆ!

యోనామభీకా కార్యకం నో రాజ్యం భోగాః సుఖాని చ |
 త ఇమోఽవస్థితా యుద్ధే ప్రాణాన్ త్యక్త్వా ధనాని చ || ౩౩ ||
 అజార్యాః పితరః పుత్రాస్తథ్యేవ చ సితామహాః |
 మాతులూః శ్వశురూః సౌత్రూః తాలూః సంబంధినస్తథా || ౩౪ ||

యోనాం అభీకా నః రాజ్యం కార్యకమ్, భోగాః (కార్యకృతాః), సుఖానిచ (కార్యకృతాని); తే ఇమోఽవస్థితా యుద్ధే ప్రాణాన్ త్యక్త్వా ధనాని చ || ౩౩ || అజార్యాః, పితరః, పుత్రాః, తథా ఏవచ సితామహాః, మాతులూః, శ్వశురూః, సౌత్రూః, తాలూః, తథా సంబంధినః ప్రాణాన్ ధనాని త్యక్త్వా, యుద్ధే అవస్థితాః! || ౩౩, ౩౪ ||

యారిగాగి నావు రాజ్య, భోగ, మత్తు సుఖగళన్న బయసిదవో, ఆ గురుహిరియరు, మక్కళు, అజుందిరు, మావందిరు, నోమ్మరు, భావమ్మదునరు, హత్తిహోందివరు ఇనరల్ల జీవితవత్తగళ ఆసే తోరదు కదనక్కే నింతిదార్దరి. || ౩౩, ౩౪ ||

బంధు బళగద మోఽహదింద విచారగోడియాగి అర్జునను ఎంధ మాతుగళన్నాడుత్తానే నోఽః 'ననగే గేలువు బీకాగిల్ల,' (న కాంక్షే విజయం) ఎందు తన్న బాయిందిలే యేళుక్తిదానే. తానే 'విజయ'నాగిద్దు తనగే 'విజయ బీడ' ఎన్ను త్తానే! ఈ మాతనింద తన్నన్న తానే నిరాకరిసి దంతే ఆయుక్తి ఇదువే అత్కనాత! తిళువళికి యిద్దవన బాయింది ఇంధ అత్కనాతక మాతుగళు ఎంద్రు మోరతలారవు. ఆదర అర్జునన మనసిన మోలే! సంబయన అత్కనాతక విచారగళ పరిణామవు ఇరువ వరగే అతను (అర్జునను) ఇదక్కింత బీరే తేరనాగి నడియువుదు సాధ్యవే ఇల్ల. పరకియ (విరోధిగళ) తిక్షణ దుష్పరిణామగళు పిగే ఆగువుదు నిశ్చిత. ఆ తిక్షణ పడివరల్లి విపరీత విచారగళు తలీదోరదే ఇరలారవు. ఆదుదరింద పేరవర క్యేయల్లి తమ్మ నాదిన తలీయన్న ఎంద్రు బప్పిసలాగదు.

బాళిన గురి.

బీగి ఇల్ల దిద రే ఆదు బాళువేయి అల్ల. ధర్మ, అర్థ, కామ మత్తు మోక్ష ఎందు ఇదు నాల్కు బగేయ బీకవియిదే. తన్న పాలగే బంద, తన్న స్నాన మానక్కే సల్లువ కర్తవ్యవన్న పరిపాలిసువుదు; ధనసంజయ మాడువుదు; ధర్మక్కే విరోధియల్ల ద సుఖగళన్న లుపభోగిసువుదు; మత్తు బంధనగళన్ను జరిదోగేదు ముక్తనాగువుదు. పిగేదు మానవర బాళిన గురియాగిదే. కర్తవ్యపాలనేయి ధర్మ; ఇదు మోదల గురి. బంధన-

గళన్ను జరిదు స్వాతంత్ర్యపడియువుదు—ముక్తనాగువుదు ఇదు కౌనెయ గురి. బీవనదల్లి పడియ బీకాదుదే ఇదు. స్వాతంత్ర్య సంపాదిస్తువుదే జీవనదలోగిన శ్రేష్ఠవాద విజయనాగిదే. ఆదుదరింద 'ననగే విజయ బీడ'వేందు యారూ ఖేళలిక్కాగదు. విజయవే బీగి విజయవే పిగి. బీగి-పిగిగళల్ల బాళు బాళల్ల. తాగే ఒదుకువుదరల్లి తురుగిల్ల. ఆదువే బీవనస్యతావస్థ, నరవిరను తనగే 'విజయ బీడ'వేందు మాతనాడువుదు ఎప్పు అనుజిత! ఇదు అర్జునన స్వధర్మక్కే విరోధియోద మాతు. మోఽహమో తిగిగోడితనవో, అర్జునన్ను ఎంధ అధఃపాతక్కే ఒయ్యలిదయేంబుదన్ను ఇల్లి కాణబచుదు.

తిగిగోడియాగి అర్జునను ముందే మత్తు ఒడనుడియువుదేనేందరే: 'ననగే సుఖవో బీడ; రాజ్యవో బీడ.' అర్జునను జీతువిధ పురుషార్థగళల్లి 'విజయవు' తనగే బీడవేందు ఖేళి, తాను బంధనదల్లి, పారతంత్ర్యదల్లి ఇరలు బప్పిదంతాయు! తనగే మోక్షవు బీడవేందంతాయు! తుట్టిదుదే వ్యధవాయు. ఏకేందర స్వాతంత్ర్యవన్న (మోక్ష) పడియువుదే బీవన ఇతికర్తవ్యనాగిదే. ఆ కర్తవ్యవన్న నేరవేరినువుదే ఈతనిగే బీడనాగిదే! ననగే సుఖవో బీడ; స్వరాజ్యవో బీడ, ఎందు గళజుత్తానే! 'అర్థ' మత్తు కామగళేంబ పురుషార్థగళ ఇవు. ఇవో ఈతనిగే ఇష్టవిల్ల! 'అర్థ, కామ, మత్తు మోక్షగళు ఎంబ త్రివిధ పురుషార్థగళి బీడనాగిద్దరే మానవనాగి

ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ? ಯಾರಿಗೆ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮ ನೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಬಲವಿಲ್ಲವೋ ಅವರಿಗೆ ಬದುಕಿ ಬಾಳುವ ಅಧಿಕಾರವೆ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹರು ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರ; ಕೂಳಿಗೆ ಕಾಲರು. 'ನನಗೆ ಸುಖವು ಬೇಡ; ಸ್ವರಾಜ್ಯವು ಬೇಡ, ವಿಜಯವೂ ಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಅರ್ಜುನನ ಮುಂದೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ನಿಂತಿತು: 'ಹಾಗಾದರೆ ನಾನು ಬದುಕಿದುದಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ತಲೆದೋರಿ, ಮುಂದೆ ಆತನು ತಾನಾಗಿಯೇ 'ಆಯ್ತು ಇನ್ನು ನಾನು ಬದುಕಿಯಾದರೂ ಮಾಡುವುದೇನಿದೆ?' ಎಂದು ಉಸಿರುಗರೆಯುತ್ತಾನೆ! ಖೇದಜನ್ಯ ಕೀಳು ವಿಚಾರ ಪರಂಪರೆಯು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ತಲೆದೋರಿದ ಬಳಿಕ, ಕೊನೆಗೆ ಆತನು ತನ್ನ ಕೊನೆಯನ್ನು (ಸಾವನ್ನು) ಬಯಸಹತ್ತುವನು ಹೀಗೆ ಬೇಡವು ಮನುಷ್ಯನ ಘಾತ ಮಾಡುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಖೇದಕರ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಎಂದೂ ಇಂಬುಗೊಡಲಾಗದು. ಉತ್ಸಾಹಕರ ಪೌರುಷವ (ಪುರುಷಾರ್ಥದಾಯಕ) ವಿಚಾರಗಳನ್ನೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಬಂಧುಬಳಗದ ವ್ಯಾಸೋಪ.

ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಹತ್ತಿಹೊಂದಿದವರನ್ನು ಕಂಡು ಎದಕೆರಗದವನಾದನು. 'ಗುರುಹಿರಿಯರು, ಮಾವಂದಿರು ಭಾವಂದಿರು, ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು, ಮಕ್ಕಳು ದೊಮ್ಮೆ-ಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲದೆ ಅನುಭವಿಸುವ ಸುಖವು ಸುಖವೆ? ಅವರಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯಭೋಗ, ಸುಖಸಂಪತ್ತುಗಳು ಯಾರಿಗೆ? ಯಾರೊಡಗೂಡಿ ಸುಖಸಂಪತ್ತನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತೋ, ಆ ನನ್ನ ಬಳಗವೆಲ್ಲ ಬೀವಿತ ವತ್ತೆಗಳ ಆಸೆ ತೊರೆದು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತೆ! ಅವರೆಲ್ಲರು ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದರೆ ಒಳಿಕ ಈ ರಾಜ್ಯ, ಸುಖ, ಸಂಪತ್ತುಗಳು ಯಾರಿಗೆ? ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಹತ್ತಿಹೊಂದಿದ ಚನಗಳು. ಇವರನ್ನು ಸಾಯಿಸುವುದು ನನಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲ.' ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆತನು ಮತ್ತೆ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದೇನೆಂದರೆ: 'ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣ ನಿನಗೆ ಗೋವಿಂದ' ನೆಂದು ಹೆಸರಿಡೆ. 'ಗೋವಿ' ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ. 'ವಿಂದ' ಎಂದರೆ ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಇಡುವವನು. ಗೋವಿಂದನೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನೆಂದರ್ಥ. ಆ ದುರಿದರಿಂದ ಸಂಯಮಿಯಾದ (ಗೋವಿಂದ) ನೀನು ಸ್ವಜನ ಸಂಹಾರದಂತಹ ಆತತಾಯಿಗಳ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹುರಿದುಂಬಿಸ-

ಬೇಕೆ? ನನ್ನ ಸುಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಲು— ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗುರುಹಿರಿಯರ, ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳ ಕೊಲೆಗೆ ಎಳೆಸಲೆ? ಮತ್ತು ಅವರ ನೆತ್ತರದಿಂದ ಮಾಸಿದ ಆ ರಾಜ್ಯವ್ಯಭವದಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗು ಗೊಳ್ಳಲೆ?'

ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರ.

ಈ ಬಗೆಯ ವಿಚಾರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಅರ್ಜುನನು ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅರ್ಜುನನ ಮುಂದೆ ಈಗ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿವೆ: (೧) ಲೋಕೋದ್ಧಾರದ ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯ; ಮತ್ತು (೨) ಸ್ವಜನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಕುಟುಂಬಿಕ ಕೆಲಸ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕ ಎರಡನೆಯದೆ ಹಿರಿದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದಾನೆ ಕಾರವರು ತಮ್ಮ ನಡೆವಳಿಯಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯ ಅಸ್ತೀತಿಯ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿರಿಯಕ್ಕನ ಚಾಳಿ ಮನೆಮಂದಿಗಲ್ಲ, ಎಂಬ ಗಾದೆಇದೆ. ಕಾರವರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಧಾರಿಗಳಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೆಂದು ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾರವರು ಮಾಡದ ಅನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಬಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಕೆಲವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದರು; ಕೆಲವಿಗೆ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟರು. ಹಲವರ ಸ್ವತ್ತು ಸುಲಿದರು; ನೋಸಲಿಂದ ನಾಡಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದರು; ಕಾಡಿಗೆ ಆಟಿದರು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಹೇಸಲಿಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ದಲ್ಲಿ ಆವಮಾನಗೊಳಿಸಿದರು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಗುಟ್ಟು ಅಸೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿದರು. ಹಲವು ಆಶ್ವಾಸನಗಳ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿದರು ಆದರೆ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಪಡನವನ್ನೂ ಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಕಾಳಗವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಹಿಡ ಮುಣ್ಣು ನಿಮಗೆ ದೊರೆಯದು, ಎಂದೂ ಹೇಳಿದರು! ಇದು ಕಾರವರ ನಡೆವಳಿಯ ಮೂಲ! ಸಾಮ್ರಾಟನೂ ಮದ್ದು ಅವನ ಮುತ್ತಿಗೆಗೂ ಅವರ ಈ ತೆರನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ, ಮುಂದೆ ಲೋಕದ ಗತಿಯೇನು? ಆದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಾಯ ಅಸ್ತೀತಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪುತ್ರರನ್ನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದದಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಅವರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯನೀತಿಯಿಂದ ನಡೆವೆ— ಧರ್ಮಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಲೋಕಮಾನ್ಯರಾದ ರಾಜಪುರುಷರಿಗೆ ಪಟ್ಟ-ಗಟ್ಟುವುದು ಆ ಕಾಲದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮುಖಂಡರ ಆದ್ಯಕರ್ತವ್ಯವೆ ಆಗಿದ್ದಿತು ಇದುವೆ ಆಗಿನ ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯ. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿ, ಲೋಕವನ್ನು ಅನ್ಯಾದ ಬತ್ತಾಯದಿಂದ ಬಿಡಿಸುವುದು ಆ ಕಾಲದ ವಿಚಾರವಂತರಾದ ತಲೆಯಾಳುಗಳ ಮೊದಲ

ಏತಾನ್ನ ಹಂತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಘ್ನತೋಪಿ ಮಧುಸೂದನ |
 ಅಪಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹೇತೋಃ ಕಿಂ ನು ಮಹೀಕೃತೇ || ೩೫ ||
 ನಿಹತ್ಯ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾನ್ನಃ ಕಾ ಪ್ರೀತಿಃ ಸ್ಯಾಜ್ಜನಾರ್ದನ |
 ಪಾಪನೇನಾಶ್ರಯೇದಸ್ಮಾನ್ ಹತ್ವೈತಾನಾಶತಾಯಿನಃ || ೩೬ ||
 ತಸ್ಮಾನ್ನಾರ್ಹಾ ವಯಂ ಹಂತುಂ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾನ್ ಸ್ವಬಾಂಧವಾನ್ |
 ಸ್ವಜನಂ ಹಿ ಕಥಂ ಹತ್ವಾ ಸುಖಿನಃ ಸ್ಯಾಮು ಮಾಧವ || ೩೭ ||

ಅನ್ವಯ:— ಹೇ ಮಧುಸೂದನ! (ಮಾಂ) ಘ್ನತಃ ಅಪಿ ಏತಾನ್, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹೇತೋಃ ಅಪಿ ಹಂತುಂ ನ ಇಚ್ಛಾಮಿ, ಕಿಂ ನು ಮಹೀಕೃತೇ? || ೩೫ || ಹೇ ಜನಾರ್ದನ! ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾನ್ ನಿಹತ್ಯ ನಃ ಕಾ ಪ್ರೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್? ಏತಾನ್ ಆಶತಾಯಿನಃ ಹತ್ವಾ ಅಸ್ಮಾನ್ ವಾಪಂ ಏವ ಆಶ್ರಯೇತ್ || ೩೬ || ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಬಾಂಧವಾನ್ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾನ್ ಹಂತುಂ ವಯಂ ನ ಆರ್ಹಾಃ | ಹೇ ಮಾಧವ! ಹಿ ಸ್ವಜನಂ ಹತ್ವಾ ವಯಂ ಕಥಂ ಸುಖಿನಃ ಸ್ಯಾಮು? || ೩೭ ||

ಎಲೈ ಮಧುಸೂದನನೇ, ನನ್ನನು ಕೊಂದರೂ ನಾನು ಇವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾರೆ. ಮೂಲೋಕ್ತದ ರಾಜ್ಯವು ದೊರೆಯುವುದೆಂದರೂ ನಾನಿವರನ್ನು ಹೊಡೆಯಲಾರೆ. ಬಳಿಕ ನೆಲದ ಬೆಲೆಯೇನು ನನಗೆ? || ೫ || ಎಲೈ ಜನಾರ್ದನನೇ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಂದು ನಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣವು ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? ಈ ಆಶತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ನಾವೆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಬೇಕಾದಿತು. || ೩೬ || ಅದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಬಾಂಧವರಾದ ಈ ಕೌರವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ನನಗೆ ತಕ್ಕದಲ್ಲ. ಎಲೈ ಮಾಧವನೇ! ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ಕೊಂದು ನಾವು ಸುಖಿಗಳಾಗುವುದು ಎಂತು? || ೩೭ ||

ಕೆಲಸವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕರ್ತವ್ಯಪಾಲನೆಯ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವು. ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿ ನಡೆವುದೇ ಅಧರ್ಮ. ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ, ತನ್ನ ಹೆಂಕರಿ ಮಕ್ಕಳು, ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು, ತಾಯಿತಂದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸ್ವಜನಬಾಂಧವರ ವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡುವವರಲ್ಲ ಪತಿತರು. ನಿಂದ್ಯರು. ಅರ್ಜುನನು ಸ್ವಜನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಮುಖನಾದನು. ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಡಿಯಿಟ್ಟನು. ಈ ಅಧಾರ್ಮಿಕ ಪುನೃತ್ತಿಯು ಆತನಿಂದ ಹೀಗೆ ಒಡನುಡಿಸಿದೆ:

ಆಶತಾಯಿಗಳು ಎಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಆಶತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಪಾಪವೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತಮ್ಮ ಬಳಗದವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಯಾರು ತಾನೆ ಸುಖಿಗಳಾದಾರು? "

ಆಶತಾಯಿಗಳ ಕೊಲೆ.

ಆಶತಾಯಿಗಳು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ತಾಸ್ತವು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಅಗ್ನಿದೋಗರದಕ್ಷೈವ ಶಸ್ತ್ರೋನ್ನತ್ತೋ ಧನಾಪಹಃ |
 ಘ್ನೇತ್ ದಾರಹರಶ್ಚೈತಾನ್ ಷಡ್

ವಿದ್ಯಾಭಾತತಾಯಿನಃ ||

(ಶುಕ್ರನೀತಿ)

ಗುರುಂ ವಾ ಬಾಲ ವೃದ್ಧೌ ವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ವಾ |
 ಬಹುಶ್ರುತಂ |
 ಆಶತಾಯಿನಮಾಯಾಸ್ತಂ ಹನ್ಯಾದೇವಾಃ

ವಿಚಾರಯನ್ ||

ಅಗ್ನಿದೋಗರದಕ್ಷೈವ ಶಸ್ತ್ರಪಾಣಿರ್ಧನಾಪಹಃ |
 ಘ್ನೇತ್ ದಾರಹರಶ್ಚೈವ ಷಡೇತೇ ಹ್ಯಾಶತಾಯಿನಃ ||
 ಉದ್ಯತಾಸಿರ್ವಿಷಾಗ್ನಿ ಭ್ಯಾಂ ಶಾಪೋದ್ಯತ ಕರಸ್ತಥಾ |
 ಅಥರ್ವಣೇನ ಹಂತಾ ಚ ಪಿತುನಶ್ಚಾಪಿ ರಾಜನಿ ||

(೩೫-೩೭) ಬಳಗದವರ ಕಳವಳದಿಂದ ದೀನನಾದ ಅರ್ಜುನನು ನುಡಿಯುವುದೇನೆಂದರೆ: “ ಈ ಜನರು ನನ್ನನ್ನು ಕೊಂದರೂ ನಾನು ಇವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾರೆ, ಅವರನ್ನು ಕೊಂದು ಸ್ವರ್ಗ, ಮೃತ್ಯು, ಪಾತಕಗಳ, ಮೂಲೋಕ್ತದ ರಾಜ್ಯವು ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ಎದೆ ತಟ್ಟಿ ಹೇಳಿದರೂ ನಾನು ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಕೈ ಎತ್ತಲಾರೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಬರಿ ಈ ಭೂಲೋಕ್ತದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು ನಾನು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಬಹುದೇ? ಕೌರವರು ನಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳು. ಅದುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕೊಂದರೆ ನಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಾರದು. ಅವರು

ಭಾಯೋರಿಕಾ ಪದಾರೀ ಚ ರನ್ಯಾನ್ವೇಷಣತತ್ಪರಃ |
ಏವಮಾದ್ಯಾನ್ವಿಜಾನೀಯಾಶ್ಚರ್ವಾಣೇನಾತ

ತಾಯಿನಃ ||

ನಾತತಾಯಿವಧೇ ದೋಷೋ ಹನ್ತುರ್ಭವತಿ ಕಶ್ಚನ |
ಪ್ರಕಾಶಂ ನಾಸ್ಪ್ರಕಾಶಂ ನಾ ಮನ್ಯುಶ್ಚ |

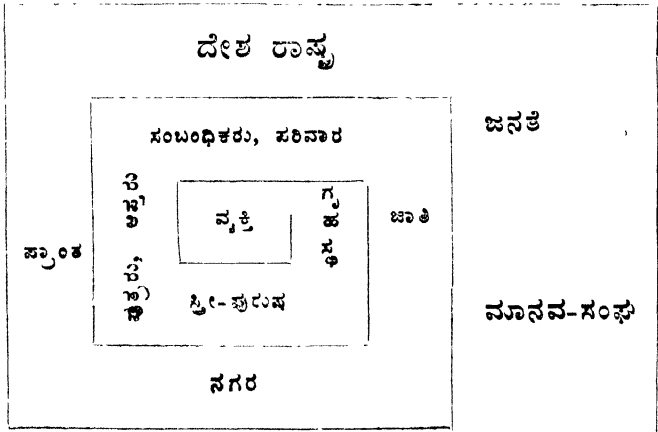
ಮನ್ಯುನ್ಯುಚ್ಛೇ ||
(ಮನುಂ, ೮-೩೫೦-೩೫೩)

“ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚುವವನು, ನಂಜನುಣಿಸುವವನು, ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹೊಡೆಯುವವನು, ಹೊಲ, ಹೆಣ್ಣು, ಮತ್ತು ಹೊನ್ನುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು, ಶಪಿಸುವವನು, ಮಂತ್ರ, ಮಾಟ ಮಾಡುವವನು ಅರಸರಲ್ಲಿ ಚಹಡಿ-ಹೇಳುವವನು, ಹೆಂಗಸರ ಹಣವನ್ನು ಎತ್ತುವವನು, ದೇವರ ಹುಳುಕುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದರಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನು, ಇಂತಹರಲ್ಲರಿಗೆ ಆತತಾಯಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.

“ಆತತಾಯಿಯು ಗುರುವಿರಲಿ, ಬಾಲನಿರಲಿ, ವೃದ್ಧನಿರಲಿ, ಅಧವಾ, ಬಹುಶ್ರುತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿರಲಿ, ಅವನನ್ನು ಯಾವ ವಿಚಾರಕ್ಕೂ ಎಡೆಗೊಡದೆ ಒಪ್ಪುಲೇ ಕೊಲ್ಲಬೇಕು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಅಧವಾ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ, ಬೇವಹಣ ಮಾಡುವ ಆತತಾಯಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಕೊಲೆಯ ವಾಸವು ತಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಆತತಾಯಿಯು ಕ್ರೂರತೆಯೇ ಆತನಿಗೆ ಮುಳುವಾಗುತ್ತದೆ.”

ಪುರಾತನ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಆತತಾಯಿಯು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅಂಥ ಆತತಾಯಿಯನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಜುನನು ಎಸರೀತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ! ಈ ‘ಆತತಾಯಿ-ಗಳನ್ನು ಕೊಂದರೆ ನಮಗೆ ಪಾಪ ತಟ್ಟುವುದು!’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢರಾದ ಕೌರವರು ಆತತಾಯಿಗಳಾಗಿರುವರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಂದೇಹವೆ ಇಲ್ಲ. ತಾನೇ ಕೌರವರಿಗೆ ಆತತಾಯಿಗಳೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಕೂಡದೆಂದು ಹೇಳುವ ಕಾರಣವೇನು? ಅವರು ತನ್ನ ಬಳಗದವರು, ಎಂಬ ಭಾವನೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಆಪ್ತಬಾಂಧವರು ಆತತಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಅನ್ಯಾಯ ಅನೀತಿಯಂತರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲಾಗದು; ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು, ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ!

ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಸ್ತಿನಾಪುರದಲ್ಲಿ ಕೌರವರ ಒಡಲು ಬೇರೆ ಹೆರವರು ಯಾರಾದರೂ ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಅವರು ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆಸಿದ್ದರೆ ಅವರೊಡನೆ ಕಾದಲು ಅರ್ಜುನನು ಸಿದ್ಧನಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕೌರವರು ತಮ್ಮ ದೇಶದವರು; ತಮ್ಮ ಕುಲದವರು; ರಕ್ತ-ಸಂಬಂಧಿಕರು, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಅರ್ಜುನನ ಅಕ್ಷೇಪ. ‘ನಿವಾತಕವಚರಂತಹ ಪೃಬಲ-

ವಿಶ್ವ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಗಳು

ರಾದ ಪರಕೀಯರನ್ನು ತಾನು ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಬಳಗದವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಂಹರಿಸಲಿ? ಎಂದು ಅರ್ಜುನನ ಪ್ರಶ್ನೆ! ಸ್ವಜನರು ಮತ್ತು ಪರಕೀಯರುಗಳನ್ನು ನಡಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಜುನನ ವಿಚಾರವಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಪರಕೀಯ ರಾಜರೊಡನೆ ಕಾದಬಹುದು. ಸ್ವದೇಶದ ಅರಸರೊಡನೆ ಹೇಗೆ ಹೋರುವುದು? ಎಂಬುದು ಅರ್ಜುನನ ವಿಚಾರ.

ನಿಜವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯಿಯು, ಪ್ರಚಾ-
ದ್ರೋಹಿಯು ಸ್ವಕೀಯನೆ ಇರಲಿ, ಪರಕೀಯನೆ ಇರಲಿ ಅವನ ಪ್ರತಿಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವೆ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಜನರ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಕಡಿಗಡಿಸಬೇಕು, ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳುವನು. ಇದುವೆ ಆತನ ಮೋಕ್ಷ. ಇದೆ ಅವಿಚಾರ, ತಿಳಿಗೇಡಿತನ.

ಮನುಷ್ಯನು ಮೇಲಣ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿದಂತೆ ಆತನ ಕರ್ತವ್ಯದ ಕ್ಷೇತ್ರವು ವಿಸ್ತೃತವಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವುದು. ಆತನು ಶೂರನು, ಧೀರನು, ಧೀಮಂತನು ಆದಂತೆ ಆತನ ಮೋಣಿಗಾರಿಕೆಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೋಗುವುದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನ ಉನ್ನತಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಸ್ತೃತವಾಗುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನೂ ಕೆಳಗಿನ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಬೆಳೆದಂತೆ ಆತನ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೂ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯುವುದೆಂದು ಮೇಲಿನ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ, ಶಕ್ತಿಗಳು ಉಂಟಾದ ವೀರಪುರುಷರು ಲೋಭಿಗಳಾಗಿ ಅಥವಾ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ, ಕುಟುಂಬದ ಅಥವಾ ಪರಿವಾರದ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ರಾಷ್ಟ್ರಹಿತವಿಘಾತಕರಾದರೆ ಅವರಂತಹ ನಿಂದ್ಯರೂ ನೀಚರೂ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅರ್ಜುನನ ವಿಚಾರಗಳು ಆತನನ್ನು ಈ ಅಧಃಪಾತಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ (ರಾಷ್ಟ್ರ) ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಲೋಕದ ಅಂಶ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನ ಸುಖ ದೊಡನೆ ಸಾಮುದಾಯಿಕ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ ನೆನೆಯಬೇಕು. ಆರಂಭದ ಮಟ್ಟದೊಳಗಿನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ವಾರ್ಥವು ಕೊನೆಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯ ಲೋಕದ ಹಿತಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಕಸಿತವಾಗಬೇಕು. ಇದುವೆ ಮಾನವೀಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ವಿಕಾಸಕ್ರಮವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳದ ಮಾನವನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ತಡೆಯುಂಟಾಗದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ವಾರ್ಥದ ರೋಗಬಾಧೆಯಾಗಿದೆಯೆ? ಎಂದು ಆತ್ಮನಿರೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಊಟ, ನಿದ್ರೆ, ಮರಿಗಳನ್ನು ಹರುವುದು, ಮನುಷ್ಯನೇ ಏಕೆ? ಪಶುಗಳೂ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಮನುಷ್ಯತ್ವವು ಎಲ್ಲಿದೆ? ಸ್ವಾರ್ಥವು ವಿಕಸಿತವಾಗಿ ಅದು ವಿಶಾಲವಾದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಹಿತದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಮನುಷ್ಯನ ಮನುಷ್ಯತ್ವವಿದೆ. ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥಾಂಧನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಮಾನವನ ಅಧೋಗತಿಗೆ ತಡವಿಲ್ಲ. ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಮಾನವನು ಬದುಕಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಮದುವೆಯಾಗಿ ಕುಟುಂಬಸ್ಥನಾಗುತ್ತಲೆ ಮನೆತನಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವನು. ಇದಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ದಿಂಬುಟ್ಟು ಮಾನವನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ವಿಕಸಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇದಕ್ಕೂ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಕುಟುಂಬಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವನು. ಇಂತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅರಳಬೇಕಾದ ಜೀವನವನ್ನು ಮುರುಟಿಸಿ ಸಂಕುಚಿತಗೊಳಿಸಿದರೆ ಅದುವೆ ಮಾನವನ ಅಧಃಪಾತ, ಅತ್ಯಧಃಪಾತ. ಆದುದರಿಂದ ಹಿರಿಯಾಗುಗಳನ್ನಿಸಿ, ನಾಡಿನ ನೇತಾರರನ್ನಿಸಿ, ಹೊತ್ತುಬಂದಾಗ ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದರೆ ಅವರಂತಹ ಪಾತಕಿಗಳು ಅವರೇ.

ಮದುವೆಯಾಗಿ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊರೆಯಲಾರದವನು ಗಾಸಿ. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದು ಅವರ ಪೋಷಣೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಸದವನು ಪತಿತ. ಇದರಂತೆ ಗುಣಕರ್ಮವಿಭಾಗದಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ವೈಶ್ಯರಾಗಿರುವವರ ಮೇಲೆಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಹಿರಿದಾದ ಹೊಣೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ಅರ್ಜುನನು ನಾಡಿ-ನೋಳಗಿನ ಸಮಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಉಳಿವಂತೆ ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಗಾರನಾಗಿದ್ದನು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾರವರು ಸಮಾಜದ ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೆ ಸಹಿಸಿ ಅದನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದರು. ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರ, ಸ್ವಾರ್ಥಾಂಧತೆಗೆ ಉತ್ತೇಜನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಕಾರವರನ್ನು ತಿಕ್ಷಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚುವುದು ಅರ್ಜುನನಂತಹ ವೀರರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸ್ವಜನಮೋಹದಿಂದ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿಯವನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಹಿತದ ಘಾತಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತೀರ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸುಖವು ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಕೇವಲ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾನು, ಎಂಬುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಿರ ಚರ ವಸ್ತುಗಳು ಸೇರಿ ಸಂಘಟಿತವಾಗಿ ಈ ವಿರಾಟ್ ರೂಪಿಯಾದ ಮಹತ್‌ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿದೆ. 'ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಲ್ಲವೂ ಒಂದು ವಿರಾಟ್ ದೇಹ; ನಾನು ಅದರ ಒಂದಂಶ; 'ಎಂಬ ನಿತ್ಯ ಜಾಗೃತ ಪ್ರಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಮಾನವನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಹಿಂದಾದ ಅವಿ ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಗುರುವಾಗಬೇಕು. ಈ ಗುರುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರೆ ಸಾಮುದಾಯಿಕ ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಿತಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಇರವು ತನ್ನತಾನೆ ಮಾರ್ಪಡುವುದು.

ಮುಂದಿನ ಪುಟದಲ್ಲಿ (೪೯) ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸಮಷ್ಟಿಯ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಮನಗಾಣಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಜೀವನವು ಪರಸ್ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು, ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವನ್ನೆಲ್ಲವೆಚ್ಚ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಮಷ್ಟಿಗಾಗಿ ವ್ಯಷ್ಟಿಯು ಆತ್ಮ ಸಮರ್ಪಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇದುವೆ ವ್ಯಷ್ಟಿಯ ಧರ್ಮ; ಕರ್ತವ್ಯ.

ವಿಶ್ವದ ಸಂಸ್ಕೃಷ್ಟ ರೂಪವೆ ವ್ಯಷ್ಟಿ—ವ್ಯಕ್ತಿ. ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಿಕಸಿತವಾದ ಪರಿಣತ ರೂಪವೆ ಸಮಷ್ಟಿ—ವಿಶ್ವ.

ನಾಸಿಕೇ ನಿರಭಿದ್ಯೇತಾಂ, ನಾಸಿಕಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಣಾಃ,
 ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾಯುಃ |
 ಅಕ್ಷಿಣೇ ನಿರಭಿದ್ಯೇತಾಮುಕ್ಷಿಭ್ಯಾಂ ಚಕ್ಷುಶ್ಚಪುಷ್ಪ
 ಆದಿತ್ಯಃ || ಇತ್ಯಾದಿ. — ಐತರೇಯ ೧.೪

'ಮೂಗಿನ ಹೊರಳೆಗಳಾದುವು. ಹೊರಳೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣವು, ಪ್ರಾಣದಿಂದ ವಾಯುವು ಆಯ್ತು. ಕಣ್ಣುಗಳಾದುವು. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಗಳಾದುವು. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಸೂರ್ಯನಾದನು.'

ಇಂತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬೀಜದಿಂದ ವಿಶ್ವದೊಳಗಿನ ಮಹಾಶಕ್ತಿಗಳು ತಲೆದೋರಿರುವು. ಆದುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಳಗಿನ ಬೀಜಶಕ್ತಿಗಳ ಆತ್ಮಂತಿಕ ವಿಕಾಸವೆ ವಿಶ್ವವು. ಹೀಗಿದು ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಎಲ್ಲ ವಿಶ್ವದ ಬೀಜವು.

ನಾಯುಃ ಪ್ರಾಣೋ ಭೂತ್ವಾ ನಾಸಿಕೇ ಪ್ರಾವಿಶತ್ ;
 ಆದಿತ್ಯಃ ಚಕ್ಷುಃ ಭೂತ್ವಾ ಅಕ್ಷಿಣೇ ಪ್ರಾವಿಶತ್ |
 — ಐತರೇಯ ಉ. ೨.೪.

ವಾಯುವು ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಮೂಗನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿತು. ಸೂರ್ಯನು ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯನಾಗಿ ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ವಿಶ್ವಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬೀಜಶಕ್ತಿಗಳು ಆದುವು. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬಿಂದುವು. ವಿಶ್ವವು ಈ ಬಿಂದುವಿನ ಪರಮವಿಕಾಸದ ಮೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಮುಂದಿನ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

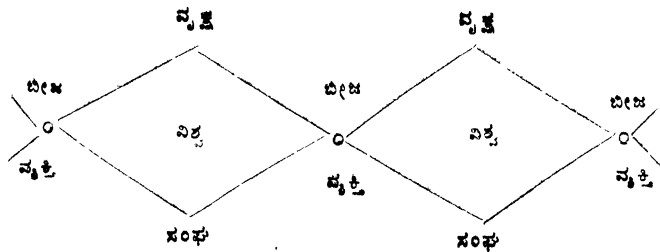
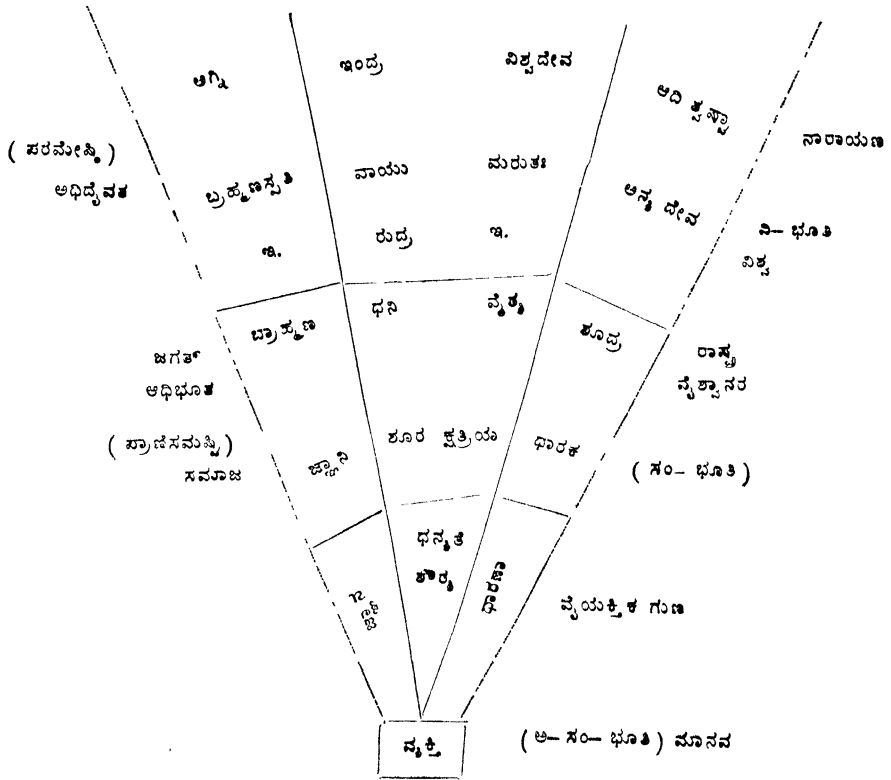
ಇದನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಲ್ಲಿ, ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವೂ ಅಳವಡವಿದ್ದೆ, ಎಂದು ಮನವರಿಕೆಯಾಗದೆ ಇರದು. ಗೀತೆ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಇದನ್ನೇ ವ್ಯಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತವೆ

ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಮ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಚ
 ಆತ್ಮನಿ
 — ಭ. ಗೀ. ೬.೨೯

ಯಸ್ಮೈ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಾತ್ಮನೈವಾನು ಪಶ್ಯತಿ |
 ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥ ಮಾತ್ಮಾನಮ್ ||
 — ಈಶ ಉ. ೬.

'ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಗಳನ್ನೂ ಯಾರು ಕಾಣುವರೋ' ಅವರೇ ತತ್ವತಃ ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಅರಿಯುವರು. ಈ ತಿಳಿವು ತಲೆದೋರಿದವನಲ್ಲಿ ಕಾಟುಂಬಿಕ ಪರಿವಾರದ ವ್ಯಾಮೋಹವೆ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಆತನಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಹುಚ್ಚು ವ್ಯಾಮೋಹವುಂಟಾದುದನ್ನು ಸಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಗದೆ, ಆ ದೋಷವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಣಗಾಡಬೇಕೆಂದೆನಿಸುವುದು. 'ತನಗೇಕಪ್ರಾಣಿ ಹೆರವರ ಗೊಡವೆ?' ಎಂದು ಕಣ್ಣೆದುರು ನಡೆದ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿರಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತನು ತಾನು ಬೇರೆ, ಸಮಾಜ ಬೇರೆ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೋಷದಿಂದ ಸಮಾಜವು ದೂಷಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿದ್ದಬೇಕು. ಇಂತಹ ತಪ್ಪುಗಾಲಿಕೆಯು ಯಾವುದೊಂದು ಸಂಘ ಅಥವಾ ಬಣದಿಂದ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನೂ ಬಾರಿಗೆ ತರಬೇಕು. ಈ ತಪ್ಪುಗಾಲಿಕೆಯು ಸ್ವಕೀಯರದಿರಲಿ, ಅಥವಾ ಪರಕೀಯದಿರಲಿ ಎರಡೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಸಹ್ಯ. ಎರಡೂ ಅಷ್ಟೇ ಶಾಸನಾರ್ಥ.

(ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಚಿತ್ರ)

ಶರೀರದೊಳಗಿನ ಯಾವುದೊಂದು ಅವಯವವು ರೋಗ ಹಿಡಿದು ಅಥವಾ ಕೊಳೆತು ಇಡಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಅವಾಯ ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಜೆಲ್ಲಲೇ ಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಎರವಾಗುವ ಹೊತ್ತು ಬರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಅವರಾಧನಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಇರಲಿ, ಸಂಘವೇ ಇರಲಿ ಅದನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲಿ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಮಾನವ ಕುಟುಂಬದ ಹಿತಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬಾರದೆ ಇರದು. ಆದುದರಿಂದ ಆತತಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮವರು ಎಂಬ ಮೋಹದಿಂದ, ಅವರನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವುದು ತೀರ ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಜನರಾದರೂ ಅವರು ಸಮಾಜಪುರುಷನ ವಿರಾಟ್ ದೇಹದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಅಂಗವು ಕೆಟ್ಟರೆ ಅಥವಾ ಕೊಳೆತರೆ ಆ ದೋಷದಿಂದ ಇಡಿ ದೇಹವೆ ಕೆಟ್ಟು ವಾಳಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

ತೃಜೇದೇಕಂ ಕುಲಸ್ಯಾರ್ಥೇ, ಗ್ರಾಮಂ ಸ್ಯಾರ್ಥೇ
 ಕುಲಂತ್ಯಜೇತ್ |
 ಗ್ರಾಮಂ ಜನಸದಸ್ಯಾರ್ಥೇ, ಆತ್ಮಾರ್ಥೇ
 ಸ್ತುಧೀವೀಂ ತೃಜೇತ್ ||

‘ಕುಲದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು, ಊರ-ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಕುಲವನ್ನು, ರಾಷ್ಟ್ರಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಊರನ್ನು ತೊರೆಯಬೇಕು.’ ಇದೆ ಮೇರೆಗೆ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪ್ರಚಾರಿಸಿದನೆ ನಡೆಸಿದವರೂ ನಿಂದ್ಯರೂ ಆದ ಕೌರವರನ್ನು ಸಮಾಜ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲಿ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳ ಅನೀತಿಯಿಂದ ಇಡಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೆ ಅಶಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು.

ವಿಶ್ವ-ರೂಪ.

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವಾಗ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ‘ವಿಶ್ವ-ರೂಪ’ನಾಗಿದ್ದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ‘ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ’ವಾಗಿತ್ತು; ಅಥವಾ ‘ಪರಿವಾರ ರೂಪ’ವೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುವುದು. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯವನಾದುದರಿಂದಲೆ ಅರ್ಜುನನು ಮೋಹವಶನಾದನು. ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿಯು—ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆತನ ಮೋಹವನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದನು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲರು ‘ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ,’ ಕೆಲರು ‘ಪರಿವಾರರೂಪ,’ ಕೆಲರು ‘ಜಾತಿರೂಪ,’ ಕೆಲರು ‘ರಾಷ್ಟ್ರರೂಪ,’ ಕೆಲರು ‘ಮಾನವ ಕುಟುಂಬರೂಪ’ ರಾಗಿರುವರು. ಇನ್ನು ಕೆಲರು ‘ಪ್ರಾಣಿಸಮಷ್ಟಿರೂಪ,’ ಕೆಲರು ‘ವಿಶ್ವರೂಪ’ರೂ ಆಗಿರುವುದುಂಟು. ಆದುದರಿಂದ

ಅವರ ಆಚಾರ, ವಿಚಾರ, ಉಚ್ಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಮೇಲಿನ ಮಟ್ಟ-ದಲ್ಲಿರುವವರು ತಮ್ಮ ಆ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಹ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರಲು ತಪ್ಪಿದರೆ ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟತೆಯ ಕಲಂಕವು ಅವರಿಗೆ ಬರುವುದು. ಅರ್ಜುನನು ಭರತನು, ಭಾರತದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವೀರ. ಆತನು ತನ್ನ ಮೇಲಿನ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರಲು ತಪ್ಪಿದರೆ, ಸ್ವಜನ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಾಜ್ಞುಖನಾದರೆ ಅದು ಆತನ ಅಧಃಪಾತವೇ ಸರಿ. ಅರ್ಜುನನು ಈ ಹೂತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪರಿವಾರದವರ ಅಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣದ ವಿಶಾಲ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೆ ಆತನಿಗೆ ಈ ಮೋಹವೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಚ್ಚಾನಿಯಂತೆ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

ಕುಟುಂಬ, ಪರಿವಾರವೆ ಕೊನೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು, ತನ್ನವರ ದುಃಖಗಳಿಂದ ದುಃಖಿತನಾಗುವನು. ಅವರ ದುಃಖನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದವರ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಅರಸುತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲಿಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಬಿಕ್ಕಿ ಬೇಡಿ ಬದುಕಲಿಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿರುವನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೋಟ ವಿಶಾಲನೋಟ. ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕ ದೃಷ್ಟಿ. ವಿಶ್ವರೂಪನು ಆತನು. ಆದುದರಿಂದ ಅಖಿಲ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣವೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿಶ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅಡ್ಡಬರುವ ನರಾಧಮರನ್ನು ಎಂದೂ ದುರ್ಲಕ್ಷಿಸಲಾರನು. ವಿಶ್ವವನ್ನೂ ಧರ್ಮಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಲು ಆತನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧನು. ಇದುವೆ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಆತನ ನೆರೆನಂಬುಗೆ. ಈ ವಿಶ್ವದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಲೋಕ ಮೋಹಗಳೂ ಸೋಂಕಲಾರವು. ಆತನು ಎಂದೂ ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪರಿವಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯವನೇ ನರನು; ವಿಶ್ವದೃಷ್ಟಿಯವನೇ ನಾರಾಯಣನು. ಈ ಭೂಮಿಕೆಯಿಂದಲೆ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಇವೆಂಬುದರ ಸಂವಾದವಿದೆ.

ಅರ್ಜುನನು ಪರಿವಾರರೂಪನಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ತಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ‘ರಾಷ್ಟ್ರ ಉಳಿಯಲಿ, ಹಾಳಾಗಲಿ; ಜಗತ್ತಿನ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ, ಅಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ; ಅದರ ಲೆಕ್ಕ ನನಗೇಕೆ? ನನ್ನ ಪರಿವಾರದ ಚಿಂತೆ ನನಗೆ. ಅವರ ಸುಖವೇ ನನ್ನ ಸುಖ. ನಾನು ನನ್ನ ಸ್ವಜನರ ಹಿತವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಡ-

(೧೦) ಕುಲಕ್ಷಯ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರದ್ರೋಹ

ಯದ್ಯಪ್ಯೇತೇ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಲೋಭೋಪಹತಚೇತಸಃ |
 ಕುಲಕ್ಷಯಂ ಕೃತಂ ದೋಷಂ ಮಿತ್ರದ್ರೋಹೇ ಚ ಪಾತಕಮ್ || ೩೮ ||
 ಕಥಂ ನ ಜ್ಞೇಯಮಸ್ಮಾಭಿಃ ಪಾಪಾದಸ್ಮಾನ್ನಿವರ್ತಿತುಮ್ |
 ಕುಲಕ್ಷಯಂ ಕೃತಂ ದೋಷಂ ಪ್ರಪಶ್ಯದ್ಭಿರ್ಜನಾರ್ದನ || ೩೯ ||

ಅನ್ವಯ:— ಯದ್ಯಪಿ ಎತೇ ಲೋಭೋಪಹತಚೇತಸಃ ಕುಲಕ್ಷಯಕೃತಂ ದೋಷಂ, ಮಿತ್ರದ್ರೋಹೇ ಚ ಪಾತಕಂ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ || ೩೮ || ಹೇ ಜನಾರ್ದನ! ಕುಲಕ್ಷಯ ಕೃತಂ ದೋಷಂ ಪ್ರಪಶ್ಯದ್ಭಿಃ ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಅಸ್ಮಾತ್ ನಾಸ್ಮಾತ್ ನಿವರ್ತಿತುಂ ಕಥಂ ನ ಜ್ಞೇಯಮ್? || ೩೯ ||

ಈ ಕೌರವರು ಲೋಭದಿಂದ ಆವರಿಸಿದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯವರಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಕುಲನಾಶ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬರುವ ದೋಷವು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರದ್ರೋಹದ ಪಾತಕವು, ಒಂದು ನೇಲೆ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ || ೩೮ || ಆದರೆ, ಎಲೈ ಜನಾರ್ದನನೆ! ಕುಲನಾಶದ ದೋಷವು ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ನಾವು ಈ ಪಾಪಕದಿಂದ ದೂರವಾಗುವ ವಿಚಾರವನ್ನೇಕೆ ಮಾಡಬಾರದು ?

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಎದುರಾಳಿಗಳು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತೊರೆದಿದ್ದರೆ ಅದು ಅವರ ತಪ್ಪು. ಅವರು ತಪ್ಪುಗಾರರಾದರೆಂದು ನಾವೂ ಹಾಗೆಯೇ ತಪ್ಪುಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ನಾವು ಯಾವಾಗಲೂ ಧರ್ಮದ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು.

ತಕ್ಕವನು. ' ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಗಳಪುತ್ತೇಲಿದ್ದಾನೆ. ಇದುವೆ ಅರ್ಜುನನ ದೃಷ್ಟಿದೋಷ. ಮನುಷ್ಯನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಸಂಕುಚಿತವಾಗುತ್ತಲೆ ಆತನಿಂದ ಅಕೃತ್ಯಗಳಾಗುವುವು.

ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು 'ಮಧುಸೂದನ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಮಧುಸೂದನನೆಂದರೆ 'ಮಧು ದೈತ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದವನು,' ಎಂಬರ್ಥ. ಮಧುದೈತ್ಯನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜಾತಿಬಾಂಧವನಲ್ಲ. ವಿದೇಶದ ಅಸುರನು. 'ಮಧು-ಸೂದನ' ಎಂದು ಸಂಭೋಧಿಸಿ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆ ನೀನು ಕೊಂದುದು ಮಧು ದೈತ್ಯನನ್ನು! ಪರಕೀಯ-ನನ್ನು ಸ್ವಜನರನ್ನಲ್ಲ! ' ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಅಲ್ಲದೆ, 'ಜನಾರ್ದನ' ಮತ್ತು 'ಮಾಧವ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕರೆವಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಧ್ವನಿಯಿದೆ. 'ನೀನು ಕಂಪನನ್ನು ಕೊಂದಿರುವೆ. ಆತನು ನಿನ್ನ ಸೋದರಮಾವನೆಂಬುದೂ ನಿಜ. ಆದರೆ ನೀನು ಜನಾರ್ದನನು (ಜನ+ಆರ್ದನ). ಜನರ ಮರ್ದನ ಮಾಡುವುದು, ಮಡಿವುವುದು ನಿನ್ನ ಕೆಲಸವೆ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗೆ ನಾನು ಮಾಡಲಾರೆ.' ನೀನು ಮಾಧವನು (ಮಾ+ಧವ) ಎಂದರೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಆಳುವವನೆಂದರ್ಥ, ಆದುದರಿಂದ ಧನಕನಕಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ನೀನು ಮಾನವ-

ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೆ' ತಾಮ್ರದ ದುಡ್ಡು ತಾಯಿ-ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಕೆಡಿಸುವುದು. ಅದೇ ನಾನು ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ದಾಸನಾಗಲಾರೆ. ನೀನು ಮಾ-ಧವನಾದ್ದರಿಂದ ಮೂನ್ನು ಮಣ್ಣೆ ಗಾಗಿ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೆ, ನಾನು ನ ರನು. ಐಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿ ರಮಿಸತಕ್ಕವನಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಮಾ-ಧವನೆ ನಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯೆ ಬೇರೆ. ನರನಾದ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯೆ ಬೇರೆ. ನನಗೆ ಈ ಅರಸುತನವೂ ಬೇಡ; ಈ ಸುಖಭೋಗಗಳೂ ಬೇಡ. ಆಸ್ವೇ ಏಕೆ? ಮೂಲೋಕದ ಒಡೆತನವೂ ನನಗೆ ಬೇಡ, ನನ್ನ ಬಂಧು-ಬಳಗದವರಾದ ಕೌರವರು ಆತತಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ನಾನು ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾರೆ' ಎಂಬ ಕಟುಕಿಯು ಅರ್ಜುನನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಮಾಧವ! ಮಧುಸೂದನ! ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿದು ಅರ್ಜುನನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ:

(೩೮—೩೯) ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ: 'ಲೋಭಿಯಾದವನು ಯಾವ ನಿಂದ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಹೇಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕೌರವರು ಲೋಭಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರು ಕುಲಕ್ಷಯಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು. ಅವರು ಲೋಭಾಂಧರಾದರೂ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವರಾದ ನಾವೇಕೆ ಅವರಂತೆಯೇ ತಪ್ಪುದಾರಿಯನ್ನು ತುಳಿಯಬೇಕು ?

‘ಅಧಿಕಾರವು ಬಂದಾಗ ತಾವು ಎನಗಿದ ಅಕ್ಕತೃವೂ ಸುಕ್ಕತೃವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ.’ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ, ನಿಂದ್ಯವಾದ ಹೀನಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಂಕೋಚವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯನೀತಿಗಳ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟತಕ್ಕ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಗುತ್ತಿರುವ ನಾವೂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪುತ್ರರಂತೆ ಕೀಳಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಕ್ಕುವುದು ಸರಿಯೆ? ನಾವು ಯಾವಾಗಲೂ ಆತ್ಮತುಡ್ಡಿಯ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಆತ್ಮನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಮುಂದಡಿಯಿಡುತ್ತಿರಬೇಕು ಅಡಿಗಡೆಗೂ ತಪ್ಪುತಡಿಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವ ಬುದ್ಧಿಯಿರಬೇಕು. ಪಾಪದಿಂದ ದೂರವಿರಲು ಹೇಗಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕುಲಕ್ಷಯ, ಮಿತ್ರದ್ರೋಹ, ಪಿತೃದ್ರೋಹ, ಗುರುಹತ್ಯೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿನಾಶ ಮೊದಲಾದ ಘೋರ ಧೀಕರ ಪಾಪಗಳು ಆಡಕವಾಗಿರುವ ಈ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವೆ? ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ನೀತಿಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಾಭಿರಾಷಿಗಳಾದ ನಾವೇ ಹೀಗೆ ಕುಕರ್ಮಿಗಳಾದರೆ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ಆಡಳಿತಗಾರರ ದೋಷಗಳಿಗೇಕೆ ಹೆಸರಿಡಬೇಕು? ನಾವೂ ಅದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ ಪಾತಕಿಗಳಾದರೆ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಕೌರವರನ್ನು ತ್ಯಜಿರೆಯೆವರು ರಾಜ್ಯಶಾಸನ ನಡೆಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಶುರುಕೆಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ, ನಾವು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದರಿಂದ ಒದಗಬಹುದಾದ ಪಾತಕಗಳಂತಹ ಭಯಂಕರ ಪಾಪಗಳು ಕೌರವರಿಂದ ಒಂದೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಾತಕಿಯನ್ನು ಓಡಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಪಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟುವುದು ಯಾವ ಚಾಣ್ಣೆ?

ಇಬ್ಬರ ಅಪರಾಧಗಳು.

‘ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೆಂಡವರೂ ಕೊಲೆಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮಂತೆ ಕೌರವರೂ ಪಿತೃಹತ್ಯಾದಿ ಪಾತಕಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವರು’ ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ, ನೀನೆನ್ನ ಬಹುದು. ತೋರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ನಿಜವೆನಿಸುವಂತಿದೆ. ಆದರೆ ಕೌರವರು ಲೋಭದಿಂದ ಕುರುಡರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ತಾವು ಮಾಡುವ ಪಾತಕಗಳ ಅರಿವಿಲ್ಲ. ಅವರು ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನಾವು ತಿಳಿದವರೂ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳಂತೆಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ? ಒಬ್ಬನು ಹಸುವನ್ನು ಕೊಂದನೆಂದು ಅವನ ಕೆಲವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ನ್ಯಾಯವೆ? ಈ ನೆಲದ

ಒಡೆತನವಷ್ಟೇ ಏಕೆ? ಮೂಲೋಕದ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೂ ಈ ಗುರುದ್ರೋಹಾದಿ ನಿಂದ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಕೈಯೇಳದು.

ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಮುಳ್ಳು ಕೀಳುವುದು.

ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲಣ ವಿಚಾರಸರಣಿ ಮೇಲ್ದೋರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಿರಬಹುದು. ಕಾಲಿಗೆ ಒಂದು ಮುಳ್ಳು ನಟ್ಟಾಗ ಅದನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಳ್ಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲೇ ಒಂದು ಮುಳ್ಳು ನಟ್ಟಿರುವಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಳ್ಳನ್ನು ಚುಚ್ಚುವುದು ಸರಿಯೇ? ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಮೊದಲಿನ ನೋವೇ ಇರಲೆಂದು ಸುಮ್ಮನಿರಲಿಕ್ಕಾದೀತೆ? ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಮುಳ್ಳು ಅಪಕಾರಕ; ಎರಡನೆಯದು ಉಪಕಾರಕವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಾಜ್ಯ-ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಹೋರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಅನತ್ಯಕ ಕರ್ತವ್ಯವು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಜ್ರ ಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ನುಚ್ಚುನುರಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ತಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಉಳಿಸಲು, ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಲು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯಿಂದ ಒದಗುತ್ತಿರುವ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಯುದ್ಧವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಕೂಡದು. ಇಂತಹ ಯುದ್ಧವು ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧ. ಮತ್ತೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಹೂಡಿದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳು ಮಾಡುವ ಕೃತ್ಯಗಳು ತೋರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ನೀತಿಯವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಅವು ಅವರ ಮೊದಲಿನ ಪಾತಕಗಳಿಂದ ಕಲಂಕಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವು ಸದೋಷವೆಂದೇ ಎಣಿಸಬೇಕು.

ಇನ್ನು ‘ನಾವು ಇಬ್ಬರೂ ಅಷ್ಟೇ ಪಾತಕಿಗಳೆಂದ ಬಳಿಕ ಕೌರವರು ಏಕೆ ಬೇಡ? ನಮಗೇ ಏಕೆ ಪಟ್ಟಿ?’ ಎಂಬ ಅರ್ಜುನನ ಮಾತಿನ್ನಲ್ಲೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೌರವ ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರಿಬ್ಬರ ಕೈಯಿಂದಲೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಪಾತಕಗಳು ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಇವೆ, ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದರೂ ಕೌರವರ ಈ ಮೊದಲಿನ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದರೆ, ಪಾಂಡವರಿಗಿಂತ ಕೌರವರ ಪಾಪಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುವು.

ಪಾಂಡವರು ನಿಜವಾಗಿ ಯುದ್ಧವು ತಪ್ಪಿದರೆ ತಪ್ಪಲಿ, ಎಂದು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಐದು ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಸಾಕೆಂದು ದುರ್ರೋಧನನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಧರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದರೂ ಐದು

(೧೧) ಕುಲಕ್ಷಯದ ದುಷ್ಟರಿಣಾಮಗಳು

ಕುಲಕ್ಷಯೇ ಪ್ರಣಶ್ಯಂತಿ ಕುಲಧರ್ಮಾಃ ಸನಾತನಾಃ |
 ಧರ್ಮೇ ನಷ್ಟೇ ಕುಲಂ ಕೃತ್ಸ್ಮ ಮಧರ್ಮೋಭಿಭವತ್ಯುತ || ೪೦ ||
 ಅಧರ್ಮಾಭಿಭವಾತ್ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರದುಷ್ಯಂತಿ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ |
 ಸ್ತ್ರೀಷು ದುಷ್ಪಾಸು ವಾರ್ಷ್ಣೇಯಂ ಜಾಯತೇ ವರ್ಣಸಂಕರಃ || ೪೧ ||
 ಸಂಕರೋ ನರಕಾಯೈವ ಕುಲಘ್ನಾನಾಂ ಕುಲಸ್ಯ ಚ |
 ಪತಂತಿ ಪಿತರೋ ಹ್ಯೇಷಾಂ ಲುಪ್ತಪಿಂಡೋದಕಕ್ರಿಯಾಃ || ೪೨ ||
 ದೋಷೈರೇತೈಃ ಕುಲಘ್ನಾನಾಂ ವರ್ಣಸಂಕರಕಾರಕೈಃ |
 ಉತ್ಸಾದ್ಯಂತೇ ಜಾತಿಧರ್ಮಾಃ ಕುಲಧರ್ಮಾಕ್ಷ ಶಾಶ್ವತಾಃ || ೪೩ ||
 ಉತ್ಸನ್ನ ಕುಲಧರ್ಮಾಣಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಜನಾರ್ದನ |
 ನರಕೇ ನಿಯತಂ ವಾಸೋ ಭವತೀತ್ಯನುಶುಕ್ರುಮ || ೪೪ ||
 ಅಹೋ ಬತ ಮಹತ್ಪಾಪಂ ಕರ್ತುಂ ವ್ಯವಸಿತಾ ವಯಮ್ |
 ಯದ್ರಾಜ್ಯಸುಖಲೋಭೇನ ಹಂತುಂ ಸ್ವಜನಮುದ್ಯತಾಃ || ೪೫ ||

ಅನ್ವಯ:— ಕುಲಕ್ಷಯೇ ಸನಾತನಾಃ ಕುಲಧರ್ಮಾಃ ಪ್ರಣಶ್ಯಂತಿ, ಉತ ಧರ್ಮೇ ನಷ್ಟೇ ಅಧರ್ಮಾಃ ಕೃತ್ಸ್ಮಂ ಕುಲಂ ಅಭಿಭವತಿ || ೪೦ || ಹೇ ಕೃಷ್ಣ ! ಅಧರ್ಮಾಭಿಭವಾತ್ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ ಪ್ರದುಷ್ಯಂತಿ | ಹೇ ವಾರ್ಷ್ಣೇಯ ! ಸ್ತ್ರೀಷು ದುಷ್ಪಾಸು ವರ್ಣಸಂಕರಃ ಜಾಯತೇ || ೪೧ || ಸಂಕರಃ ಕುಲಘ್ನಾನಾಂ ಕುಲಸ್ಯ ಚ ನರಕಾಯ ಏವ (ಭವತಿ); ಹಿ ಏಷಾಂ ಪಿತರಃ ಲುಪ್ತಪಿಂಡೋದಕಕ್ರಿಯಾಃ (ಸಂತಃ) ಪತಂತಿ || ೪೨ ||

ಕುಲಘ್ನಾನಾಂ ಏತೈಃ ವರ್ಣಸಂಕರಕಾರಕೈಃ ದೋಷೈಃ ಶಾಶ್ವತಾಃ ಜಾತಿಧರ್ಮಾಃ ಕುಲಧರ್ಮಾಃ ಚ ಉತ್ಸಾದ್ಯಂತೇ || ೪೩ || ಹೇ ಜನಾರ್ದನ ! ಉತ್ಸನ್ನ ಕುಲಧರ್ಮಾಣಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ನರಕೇ ನಿಯತಂ ಪಾಪಃ ಭವತಿ ; ಇತಿ ಅನುಶುಕ್ರುಮ || ೪೪ || ಅಹೋ ! ಒತ ಮಹತ್ಪಾಪಂ ಕರ್ತುಂ ವಯಂ ವ್ಯವಸಿತಾಃ, ಯತ್ ರಾಜ್ಯಸುಖಲೋಭೇನ ಸ್ವಜನಂ ಹಂತುಂ ಉದ್ಯತಾಃ || ೪೫ ||

ಕುಲಕ್ಷಯದಿಂದ ಸನಾತನ ಪರಂಪರಾಗತನಾದ ಕುಲಧರ್ಮಗಳು ಅಳಿಯುವುವು. ಮತ್ತು ಕುಲಧರ್ಮಗಳು ಅಳಿಯುವುದರಿಂದ ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು. || ೪೦ || ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣನೇ ! ಕುಲನೆಲ್ಲವೂ ಅಧಾರ್ಮಿಕವಾದರೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕುಲೀನತೆಯು ಹಾಳಾಗುವುದು. ಎಲೈ ಯಾದವಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ! ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಕೆಟ್ಟರೆ ವರ್ಣಗಳ ಬೆರಿಕೆಯಾಗುವುದು. || ೪೧ || ಹೀಗೆ ಬೆರಿಕೆಯಾದಲ್ಲಿ ಬೆರಿಕೆಯಾದವರು ಮತ್ತು ಅವರ ಕುಲದವರೂ ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು. ಮತ್ತು ಅವರ ಪಿತೃಗಳು, ಪಿಂಡಪ್ರದಾನ, ಜಲತರ್ಪಣಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಲುಪ್ತವಾದುದರಿಂದ ಪತಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. || ೪೨ || ಕುಲನಾಶಕರ ಈ ಬೆರಿಕೆಯ ನಡವಳಿಯ ತಪ್ಪಿನಿಂದ ಪುರಾತನ ಜಾತಿಧರ್ಮಗಳು ಕುಲಧರ್ಮಗಳಂ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ. || ೪೩ || ಎಲೈ ಜನಾರ್ದನನೇ ! ಕುಲಧರ್ಮಗಳು ನಷ್ಟವಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ನಿಚ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ನರಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ನಾವು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. || ೪೪ || ಅಹಹಾ ! ನಾವು ಎಂತಹ ಮಹತ್ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಲೆಳೆದಿದ್ದೇವೆ ! ರಾಜ್ಯಸುಖದ ಆಸೆಯಿಂದ ಸ್ವಜನರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಲು ನಾವು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದೇವೆ ! || ೪೫ ||

ಹಳ್ಳಿಗಳಿಂದಲೆ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿರಲು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸಿದರು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಕೌರವರು ಏನನ್ನೂ ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪದೆ ಸಾಂಡವರನ್ನು ಯುದ್ಧದ ದೋಷಗಳ ಹೊಣೆಯು ಸಾಂಡವರ ಮೇಲೆ

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಾದವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅನಾಚಾರಿಗಳಾಗುವರು. ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ದುರಾಚಾರಿಗಳಾದರೆ ಕುಲವೆಲ್ಲವೂ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು. ಆದುದು ಸತ್ಯಗೇಡಿಯಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಕುಲದ ಘಾತಮಾಡುವುದು ತುಂಬ ಅನರ್ಥಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಕುಲಕ್ಷಯಾದಿ ಎಲ್ಲ ಪಾತಕಗಳಿಗೆ ಆದಿಕಾರಣನು ದುರ್ಮೋಕ್ಷನನೆ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪಾಂಡವರು ನಿಜವಾಗಿ ನಿರ್ದೋಷಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಆದರೆ ಅರ್ಜುನನು ಮೋಹವಶನಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿರುವು ಮುರುವಾಗಿ ಎಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆತನು ಮುಂದೆ ನುಡಿಯುವುದೇನೆಂದರೆ :

(೪೦-೪೫) ಹೋರಬೆಗೆ ಹರಿಯದವರಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರು ತಕ್ಕವರು ?

ಷೋಡಶಾತ್ ಸಪ್ತತಿವರ್ಷಪರ್ಯಂತಂ ಯೌವನಮ್
—ವಾತ್ಸಯನ

ಹದಿನಾರರಿಂದ ಎಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೆ ಹರೆಯ ಕಾಲವೆಂದು ವಾತ್ಸಯನನ ಮತವಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ವಯಸ್ಸಿನ ಒಳಗಿನವರೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲು ಯೋಗ್ಯರು. ಭಿಷ್ಣು-ದ್ರೋಣರಂತಹ ಮುದುಕರೂ ಕೆಲ ಸಾರೆ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಅದು ನಿಯಮವಲ್ಲ. ಅಪವಾದ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಮಾರಿದೇವಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗತಕ್ಕವರು ಯೂನ ಹುಮ್ಮಸ್ಸದ ಹರೆಯದವರೆ. ತರುಣರ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸತ್ತಸಾರ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಂತಹ ಸತ್ತಶಾಲಿಗಳಾದ ತರುಣರಿಂದ ಆದ ಹದಿನೆಂಟು ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯವು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜೀವನನ್ನು ಸೂರೆಗೆಯ್ಯಲು ಸಜ್ಜಾಗಿ ನಿಂತಿತ್ತು.

**ಅಕ್ಷೌಹಿಣ್ಯಾಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ತು ಪಾಂಗಾ-
ಷ್ಟೈಕದ್ವಿಕ್ಯೈರ್ಗಜೈಃ |
ರಥೈರೇತ್ಯರ್ಹಯೈಸ್ತ್ರಿಘ್ನೈಃ ಪಂಚಘ್ನೈಶ್ಚ
ಪದಾತಿಭಿಃ ||**

ಒಂದು ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ೨೧,೮೭೦ ಆನೆ; ೨೧೮೭೦ ತೇರು; ೬೫,೬೧೦ ಕುದುರೆ; ೧,೦೯,೫೦೦ ಕಾಲಾಳು, ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ೨,೧೮,೭೦೦ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆನೆಯೊಂದಿಗೆ ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಮಾವಟೆಗೆ ಮುಂತಾದವರು; ಒಂದೊಂದು ಕುದುರೆಯೊಡನೆ ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ರಾವುತನೆ ಮೊದಲಾದವರು; ಒಂದೊಂದು ತೇರಿನೊಡನೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಜನ; ಹೀಗೆ ಈ ಜನಗಳನ್ನೂ

ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದರೆ ಒಂದು ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿಗೆ ೮-೧೦ ಲಕ್ಷದವರೆಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗುವುದು. ಮಹಾ ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿಯು ೧೩, ೨೧, ೨೪, ೯೦೦ ಸಂಖ್ಯೆಯದಾಗಿದೆ.

**ಖದ್ವಯಂ ನಿಧಿನೇದಾಕ್ಷಿ ಚಂದ್ರಾಕ್ಷ್ಯಗ್ನಿ
ಹಿಮಾಂಶು ಭಿಃ |
ಮಹಾಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಸಂಖ್ಯಾಗಣಿತಕೋ
ವಿದ್ಯಃ ||**

ಹೀಗೆ ಹದಿನೆಂಟು ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯವು ರಣದೇವತೆಗೆ ಬಲಿಯಾಗಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಸುಮಾರು ನಲುವತ್ತು ಲಕ್ಷ ಸೈನ್ಯವಾಗುವುದು. ಇದು ಭರತ ಖಂಡದ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವ. ಇದರೊಳಗಿಂದ ಅಳಿದು ಉಳಿದ ಜನ ತೀರ ಸಿಲ್ಲ. ಬಹುತರ ಎಲ್ಲ ದಂಡು ತುಂಡರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ನೋವು ಪಾವುಗಳಿಗೆ ಈಡಾಯ್ತು. ಇಷ್ಟು ಜನ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಗಂಡುಗಲಿಗಳಿಗೆ ಭಾರತವು ಎರವಾಯ್ತು. ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನುಳಿದರಾರು? ಹೇಡಿ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡುಗಳು! ಬೀವಗಳ್ಳರು, ಮೈಗಳ್ಳರು! ಮುದುವರು ಮಕ್ಕಳು! ಅಥವಾ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಊನರಾಗಿ, ಬೀನರಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕಾದವರು! ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮಹಾಯುದ್ಧದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರದೊಳಗಿನ ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿಗಳ ಪರಂಪರೆಯ ನಷ್ಟವಾಯ್ತು! ಭಾರತೀಯ ಉಚ್ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಇಳಿಗಾಲಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಯ್ತು!

ಅರ್ಜುನನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಇದೆ ಮಾತನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ: ಯುದ್ಧಾನಂತರ ಒದುಕುವ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ, ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆ ಮಡಿದು ಹೋದುದರಿಂದ ಅವರ ಅನುಭವ, ಜ್ಞಾನಗಳ ಲಾಭವು ದೊರೆಯದೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಎರವಾಗುತ್ತಾರೆ. ಲಕ್ಷಾವಧಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅನಾಧರಾಗುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಪಾಡಿಗೆ ಹರವರ ತೊತ್ತುಗಳಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಅನೇಕರು, ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ತರುಣಿಯರು, ಬೇಹಧರ್ಮದ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಕೈಹಿಡಿದು ಹೊತ್ತು ಬರುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಅನೇಕಾನೇಕ ಮನೆತನಗಳು ಹಾಳಾಗುವುವು. ಹಲವು ಹೇಳಹೆಸರಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುವು. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು

ಯದಿ ಮಾನುಪ್ರತೀಕಾರಮಶಸ್ತ್ರಂ ಶಸ್ತ್ರಪಾಣಿಯಃ |

ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾ ರಣೇ ಹನ್ಯುಸ್ತನ್ಮೇ ಕ್ಷೇಮತರಂ ಭವೇತ್ || ೪೬ ||

ಸಂಜಯ ಉವಾಚ— ಏನಮುಕ್ತಾನ್ವರ್ಜುನಃ ಸಂಖ್ಯೇ ರಥೋಪಸ್ಥ ಉಪಾವಿಶತ್ |

ವಿಸೃಜ್ಯ ಸಶರಂ ಚಾಪಂ ಶೋಕಸಂವಿಗ್ನ ಮಾನಸಃ || ೪೭ ||

ಅನ್ವಯಃ— ಯದಿ ಶಸ್ತ್ರಪಾಣಿಯಃ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಃ ಅಶಸ್ತ್ರಂ ಅಪ್ರತೀಕಾರಂ ಮಾಂ ರಣೇ ಹನ್ಯುಃ, ತತ್ ಮೇ ಕ್ಷೇಮತರಂ ಭವೇತ್ || ೪೬ || ಸಂಖ್ಯೇ ಏವಂ ಉಕ್ತ್ವಾ, ಶೋಕಸಂವಿಗ್ನ ಮಾನಸಃ ಅರ್ಜುನಃ ಸಶರಂ ಚಾಪಂ ವಿಸೃಜ್ಯ, ರಥೋಪಸ್ಥೇ ಉಪಾವಿಶತ್ || ೪೭ ||

ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಪುತ್ರರು ನಿಃಶಸ್ತ್ರನಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರತೀಕಾರ ಶೂನ್ಯನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೊಂದರೂ ಅದು ನನಗೆ ಲೇಸಾದುದೇ. || ೪೬ || ಸಂಖ್ಯಯನೆಂದನು : ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇಂತು ಮಾತನಾಡಿ ಶೋಕಾಕುಲಬಿತ್ತನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ತೇರಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟನು. || ೪೭ ||

ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಕುಲಗಳ ಕಲಬೆರಿಕೆಯಾಗುವುದು. ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಹೀನ ಲಸ್ಯಾರಗಳೂ ಆಗುವುವು. ಅದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಅಧೋಗತಿಗೆ ಇಳಿಯುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವು ಒಂದು ಘೋರ ಪಾತಕದ ಆಗರವಾಗಿದೆ. ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದ ಒಂದು ಜನಾಂಗವನ್ನು ಸಮೂಲ ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಆದಕಾರೂ ನಾನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಲಾರನು.

ಇಂತು ಅರ್ಜುನನು ಬಣ್ಣಿಸಿದುದು ಕಾಳಗದ ಭಯಾನಕ ವಾಸ್ತವ ಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಕೊಲೆ-ಸುಲಿಗೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕಾಳಗವೆಂತಹದು? ಯುದ್ಧವೆಂದ ಬಳಿಕ ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಡೆಯತಕ್ಕದ್ದೆ. ಆದರೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರವಾಹಪತಿತ ಕರ್ಮ. ಎಂದರೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಒದಗತಕ್ಕದ್ದು. ಇದರ ದೋಷವೆಲ್ಲವೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೊದಲು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಕಾಲುಕೆದರಿ ನಿಂತವರ ಮೇಲೆಯೆ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದ ಒಗೆಬಗೆಯ ಅನ್ಯಾಯದ ಕ್ರೂರ ಕೃತ್ಯಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವು ಅನಿವಾರ್ಯ ಕರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರು ಒಬ್ಬಬಿಬ್ಬರು 'ಯುದ್ಧವು ಬೇಡ' ಎಂದು ಶಾಂತಿ ಪಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಒದಗುವುದು ಒದಗಿಯೆ ತೀರುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಅನ್ಯಾಯ ಅನೀತಿಗಳ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ರಣಯಜ್ಞವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಯುದ್ಧವು ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಆಗಗೊಡದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಪಾತಕಿ-

ಗಳಾಗಿ ವರ್ತಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯ ಅನೀತಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಗಳೆ ಆಗುವುದು. ಶಂತನುವು ಹೆಣ್ಣಿನ ಹುಚ್ಚಿನಿಂದ ಮುಸ್ತಿನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮದುವೆಯಾದನು. ಮೊದಲಿನ ಹೆಂಡತಿಯ ಮಗನು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ ಅತನ ಯುವರಾಜಪದವಿ ಹಕ್ಕನ್ನು ಕಸಿದು, ಹೊಸ ಹೆಂಡತಿಯ ಮಗನೇ ಪಟ್ಟಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಸಾರಿದನು. ಈ ಬಗೆಯಾದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಅನ್ಯಾಯಗಳು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ನಡೆದುವು. ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಈ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳ ಭಾರವು ಅಸಹ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ 'ಭೂಮಿ-ಭಾರ'ವು ಇದೆ. ಈ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಯುದ್ಧದ ಹೊರತಾಗಿ ಅನ್ಯ ಮಾರ್ಗವೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆಗಗೊಡಬಾರದೆಂದು ನಡೆವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಯುದ್ಧದ ಬೇಗೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಾಗುವುವು ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಂತಹ ಒಬ್ಬಬಿಬ್ಬರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಿನ್ನು ತೋರಿದರೆ ಆಗಬೇಕಾದುದೇನು? ರಣರಂಗದಿಂದ ಕಾಲ್ತೆಗೆಯುವುದು ವೀರಕ್ಕೆ ತ್ರಿಯನೆನಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೊತ್ತನ್ನು ಅರಿಯುವ ಗುಣವು ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಈಗ ಲುಪ್ತವಾದಂತಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ೪೧ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ 'ವಾಷ್ವೇಯ,' ಎಂದರೆ 'ವೃಷ್ಟಿಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು' ಎಂದು ಸಂಜೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ನೀನೂ ವೃಷ್ಟಿ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ನಿನ್ನ ಆ ಕುಲದ ನಾಶವು ಆಗಿ, ವರ್ಣಸಂಕರವಾದರೆ ನಿನಗೆ ಸೇರಬಹುದೇ? ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಕುಲವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವಂತೆ, ನನಗೆ ನನ್ನ ಕುಲವೂ

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾಸೂಪನಿಷತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಜುಫನ ಸಂವಾದೇ ಅರ್ಜುನ ವಿಷಾದಯೋಗೋ ನಾಮ ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ || ೧ ||

ಸೇರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಘೋರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನೂಕುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ' ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು 'ವಾಸ್ತವೇಯ' ಎಂಬ ಸಂಬೋಧನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇಂತು ಅರ್ಜುನನು ಯುದ್ಧದಿಂದ ಹೊರಗಾಗುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ:

(೪೬) ಯುದ್ಧದಿಂದ ಸ್ವಕುಲನಾಶವು ಆಗುವುದಿದ್ದರೆ ಆಗಲಿ; ಪ್ರಿಯ ಆರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಹಾಕಾದರೆ ಅದೂ ಹಾಳಾಗಲಿ; ನಾನಂತೂ ಕಾದಲಾರೆನು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹಗೆಗಳು ಬಾಣಗಳನ್ನೆಸೆಯಲಿ; ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಾವಿಗೆ ಈಡಾಗಲಿ; ನನ್ನ ಸಿತ್ತೆಯದಿಂದ ನಾನು ಹಿಂಜರಿಯಲಾರೆನು; ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆರುಹಿದನು. ನಿರ್ವೈರನಾದ, ನಿಶ್ಶಸ್ತ್ರನಾದ, ಅನತ್ಯಾಚಾರಿಯಾದ, ಹಾಗೂ ಶಾಂತನಿರುವ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಶತ್ರುಗಳು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದರೆ, ಅದು ನನಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕವೆ ಆದೀತು; ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾನೆ!

ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ವೀರನಾಗಿದ್ದು ಅಹಿಂಸಾ ವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಭೂಷಣವಿದೆ. ತಾನಂತೂ ಯುದ್ಧವು ಆಗಬಾರದೆಂದು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ದುಷ್ಟ ಕೌರವರು ತಮ್ಮ ಪಾಶವೀಶಕ್ತಿಯ ಬಿಂಕದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿ ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ನನ್ನ ಕೊಲೆಮಾಡಿದರೆ ಅದೂ ಒಳ್ಳೆತೇ ಆಯ್ತು; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಅವರ ವಿನಾಶವು ತನ್ನ ತಾನೆ ಆಗುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಜುನನ ಮಾತಿನ ಆಶಯವಾಗಿದೆ. ಶಾಂತಿವಾದಿಯೂ ಅಹಿಂಸಾವ್ರತ್ತಿಯವನೂ, ಆಚಾರತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ನಿಶ್ಶಸ್ತ್ರನೂ ಆದವನನ್ನು ಪಾಶವೀಶಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಹಿಂಸೆಗೊಳಿಸಿದರೆ, ಅಥವಾ ಕೊಂದರೆ ಆತನನ್ನೂ ಪೀಡಿಸಿದರೆ, ಆತನ ಒಂದು ಹನ್ನೆತ್ತೆರು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ಅದು ಮಹಾಪ್ರಳಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದೀತು. ಆದುದ

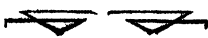
ರಿಂದಲೇ ನಿಶ್ಶಸ್ತ್ರನಾದ ಅನತ್ಯಾಚಾರಿಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯೆತ್ತಲಾಗದು ಎಂದು ಧ್ವನಿತಮಾಡಿ ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾನೆ.

(೪೭) ಸಂಜಯನು ದೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಅರ್ಜುನನ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದನು: ಅರ್ಜುನನು ಅಂತು ತನ್ನ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆ ತೇರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟನು. ಆತನ ಉತ್ಸಾಹವು ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಬಂಟ ತನವು ಬರಿದಾಗಿದೆ. ಉಕ್ಕಿನ ಎದೆಯ ವೀರನು ಮೇಣದ ಎದೆಯವನಾಗಿ ದುಃಖದಿಂದ ಕಾತರಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಹುರುವು ಹುಮ್ಮಸುಗಳು ಎಳೆಸೂಡಿ ಉಳಿದಿಲ್ಲ.

ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ದೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಹಿಗ್ಗಿ ರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು. ಏಕೆಂದರೆ ತಾನು ಸಂಜಯನ ಮುಖದಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವು ಸಫಲವಾಯ್ತೆಂದು ಆತನು ಭಾವಿಸಿದನು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಕೌರವರಿಗೆ ಪರಮಾವಧಿ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯ್ತು. ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಇನ್ನು ನಿಷ್ಕುಂಟಕವಾಯಿತು; ಎಂದು ಅವರು ವಿಜಯೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಉಜ್ಜಿದರು. ಆದರೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಎಣಿಕೆಯನ್ನು ಮಾರಿದ ಒಂದು ಈಶಶಕ್ತಿಯು ವಿಶ್ವವನ್ನು ಆಳುತ್ತಲಿದೆ. ಅದು ಈ ಕುನ್ನಿ ಮಾನವರ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಎಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಒಂದೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ತನ್ನ ವಿಶ್ವಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಇವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕೈಗೊಂಬೆಗಳಂತೆ ಆಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ 'ದೈವಮಂ ಮಾರಿ ಬಾಳಲೆ ನೆರೆವಾರ್?' ಎಂದು ಮಹಾಕವಿಗಳು ಒಡನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಹಣಗಾಡುವವರಿಗೆ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಬರುವ ಇಂತಹ ನಿರಾಶೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವರ ಭಕ್ತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳು ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುವು. ಮತ್ತು ಆತನ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಪಡೆದು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿದ ಈ ತ್ಯಾಗವೀರರ ಶಕ್ತಿಯು ಬೆಳೆಯುವುದು. ತಮ್ಮ ಗೆಲುವಿನ ಉಜ್ಜಿನಲ್ಲಿ ಕೊಬ್ಬಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯಿಂದ ಒದಗುವ ಅನ್ಯಾಯಗಳು ಅವರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುವು. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ತಮ್ಮ ವಿನಾಶದ ಅರಿವೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಂತು ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ರೂಪಿಯಾಪ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸಿಕ್ಕಿತವಾದ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಜುಫನನ ಸಂವಾದಯೋಗಿನ ಅರ್ಜುನನ ವಿಷಾದಯೋಗವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ನೊಡವನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಗೀತಾ-ವಿಚಾರ

‘ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು’ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆದರೆ ಎಲ್ಲದ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮಾನವನೇ ದೊರೆಯಲಾರನು. ಹಿಂದೂ ಜನರಿಗಂತೂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೆಂದರೆ ತುಂಬ ಭಕ್ತಿ ವಿಶ್ವಾಸ. ವೈದಿಕಪರಂಪರಾಭಿಮಾನಿಗಳೆರಲ್ಲಿ, ಆಧುನಿಕ ವಿಚಾರದವರಿರಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದು ತಮ್ಮ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಾಧಾರ ಗ್ರಂಥವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆಧುನಿಕರಿಗೆ, ಅತ್ಯಂತ ಆಧುನಿಕವೆನಿಸುವ ಹಲವು ವಿಚಾರಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಇದು ಅವರ ಆಭಿಮಾನ ಪ್ರೀತಿಯ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಮೇಲೆ, ಭಾರತ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ವರೆಗೆ ಆಗಿರುವ ಎಲ್ಲ ಬೇಕೆ, ಬೆಪ್ಪಣೆ, ಭಾಷ್ಯ, ಭಾಷಾಂತರ, ರೂಪಾಂತರಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ಒಂದೆರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅಳವು ಮೊದಲ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ! ಇವೆಲ್ಲವು ಸೇರಿದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗುವವು.

ಆ ಹಂ ಪೈಶ್ವಾಸರೋ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರಾಣಸಾಂ
 ದೇವನುಶ್ರಿತಃ |
 ಪ್ರಾಣಾಪಾನ-ಸಮಾಯುಕ್ತಃ ಪಚಾನ್ಯಸ್ಯಂ
 ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ||
 — ಭ ಗೀ. ೧೫-೧೫

ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಉಣ್ಣದೆ ಜನಗಳಿದ್ದಾರೆ! ಗೀತೆಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ತಕಲು ಆಜನ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಸಿದುದರಲ್ಲಿಯೆ ಧನ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾಳುವ ಮಹಾತಮವಾ ಜನಗಳಿದ್ದಾರೆ!

ಹಿಂದೂ ಜನರ ಪುರಾತನ ಗ್ರಂಥ. ಹಿಂದೂ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅದರ ಪ್ರೀತಿಗಳೆದರೆ ಸೋಜಿಗ-ವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯುರೋಪ, ಅಮೇರಿಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಗೀತೆಯ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮನವರಿಕೆಯಾಗದೆ ಇರದು. ಗೀತೆಯು ಮೂಲತಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥವು. ಅದರೂ ಗೀತೆಯ ಭಾಷಾಂತರಗಳು ಅಗದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಾಷೆಯು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟೆ ಎಂಬುದೆ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೂ ಜನರು ತಮ್ಮ ಮತಪ್ರಸಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತೆ! ಬೈಬಲ್‌ನಂತಹ ಕೆಲವು ಮತಪ್ರಸಾರಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಮತೀಯರು ತಮ್ಮ

ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಗೀತೆಯ ಮಾತು ಹಾಗಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಫ್ರೆಂಚ್, ಜರ್ಮನ್, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಮುಂತಾದ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಆದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಭಾಷಾಂತರಗಳು ಆಯಾ ಭಾಷೆಗಳೊಳಗಿನ ತತ್ವಪ್ರಿಯರಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸ್ವಯಂಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದುವುಗಳಾಗಿವೆ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಜಗತ್ತಿನ ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಂದ ಪಡೆದ ಅನ್ವೇಷಣೆಯ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದೆ. ಅನುಪಮೇಯವಾಗಿದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು..

‘ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ’, ‘ಭಗವದ್ಗೀತೆ’, ಅಥವಾ ‘ಗೀತೆ’ ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಂಟು. ‘ಭಗವಂತನ ಗೀತೆ’ ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖಕವುಅದಿಂದ ಬಂದ ಹಾಡು ಎಂದು ಭಾವಿಕರೈಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ತತ್ವೋಪದೇಶವೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಎಂಬುದು ಲೋಕವಿಶ್ವತವಾದ ಸಂಗತಿಯು. ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ತಲೆದೋರಿದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು. ಆತನು ತಾನು ಅರಿತು ಆಚರಿಸಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತತ್ವಗಳನ್ನೇ ಗೀತೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಉಪದೇಶದಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದರೆ ಜೀವನದ ಉದ್ಧಾರವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಉಪದೇಶದಂತೆ ನಡೆವವರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ-ಬಟ್ಟೆಯ ಚಿಂತೆಯೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಪರಮಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕವಾದ ಉಪದೇಶವು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಪ್ರತಿಮ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ‘ಗೀತಾ’ ಗ್ರಂಥಗಳು ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟಿವೆ. ರಾಮಗೀತಾ, ಅನುಗೀತಾ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಲವು ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳಿದ್ದರೂ ‘ಗೀತೆ’ ಎಂದೊಡನೆ ‘ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು’ ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಮನುಂದೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ! ಇಂತಿಹ ಸಾಹಿತ್ಯದೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ಮೆಟ್ಟಿನಿಂತು ತನ್ನ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಿಯಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತಲಿದೆ!

ಗೀತೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಗೂ ಮುಂದೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಸಂಕಲ್ಪವು ಉಂಟು ;

ಇತಿ ಶ್ರೀನಂದ್ಯಗವದ್ಗೀತಾ ಸೂಪನಿಷತ್ಸು ಬ್ರಹ್ಮ-
ನಿದ್ಯಾಂಕಾಂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ
ಸಂವಾದೇ [ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗೋ ನಾಮ ಪಂಚ-
ದಶೋ] ಧ್ಯಾಯಃ || ೧೫ ||

ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ 'ಶ್ರೀನಂದ್ಯಗವದ್ಗೀತಾ,
ಉಪನಿಷತ್, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ಶ್ರೀ-
ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಸಂವಾದ' ಈ ಐದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು
ಹೆಸರೂ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವಂತಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ
'ಉಪನಿಷತ್' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೆಚ್ಚು ಸಮರ್ಪಕ-
ವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಗೀತೆಯು ಎಲ್ಲ ಉಪನಿಷತ್ತು-
ಗಳ ಸಾರವಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವೋಪನಿಷದೋ ಗಾಪೋ, ದೋಗಾ
ಶೀ ಗೋಪಾಲನಂದನಃ |
ಸಾರ್ಥೋ ವತ್ಸಃ ಸುಧೀರ್ಘೋಕ್ತಾ ದುಗ್ಧಂ
ಗೀತಾಮೃತಂ ಮಹತ್ ||

'ಎಲ್ಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಂಬ ಗೋವುಗಳು; ಅವನ್ನು
ಕರೆವವನು ಭಗವಾನ್ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣನು; ಹಿರಿದಾದ
ಗೀತಾಮೃತವೆಂಬುದೇ ಆತನು ಕರೆದ ಹಾಲು; ಆ
ಹಾಲನ್ನು ಒಳ್ಳೆ ಧೀಮಂತನಾದ ಅರ್ಜುನನೆಂಬ ಕರುವು
ಕುಡಿಯುತ್ತದೆ.' ಆದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್
ಎಂದರೂ ಸಲ್ಲುವುದು. ಉಪನಿಷತ್ ಎಂದರೆ (ಉಪ)
ಸಮಾಪದಲ್ಲ (ನಿ) ನಿಷ್ಕಂದೇಹವಾಗಿ (ಸದ್) ಒಯ್ಯುವ
ಜ್ಞಾನ ಎಂಬರ್ಥ, ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತತ್ವವಿಚಾರವು
ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನಿಷ್ಕಂದೇಹವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಹತ್ತಿ-
ರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬ
ಹೆಸರು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಗೀತೆಗೆ 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಬ್ರಹ್ಮ
ವೆಂಬುದು ಅತಿ ಮಹತ್ ಶಕ್ತಿಯ ನಾಮಾಭಿಧಾನ. ಆ
ಮಹತ್ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಆದನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ
ಆಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ದಾರಿತೋರುವುದು.
ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ತನ್ನ ಕಿರುತನದ ಆರಿವು
ಅಡಗಡಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ-
ವಿದ್ಯೆಯ ಬಲದಿಂದ ಆತನಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಹುದುಕಿಕೊಂಡಿ-
ರುವ ಅನಂತಶಕ್ತಿಯ ಆರಿವು ತಲೆದೋರುವುದು. ಮತ್ತು
ತನ್ನೊಳಗಿನ ಆ ಸುಸ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿ
ಸ್ವ-ಪರಿಕಲ್ಪಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಆದವನು ಹೇಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿ-
ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸಾಧನೆಯಿಂದ
ತಿಳಿಯುವುದು.

ಈ ಗೀತೆಗೆ 'ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ'ವೆಂಬುದೂ ಯೋಗ್ಯವೇ

ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರೊಳಗಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು
ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗವನ್ನು
ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ: ೧. ವಿಪಾದಯೋಗ, ೨. ಸಾಂಖ್ಯ-
ಯೋಗ, ೩. ಕರ್ಮಯೋಗ, ೪. ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ-
ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ, ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗ, ಜ್ಞಾನ-
ಯೋಗ, ಕರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗ, ೫. ಕರ್ಮ-
ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ, ೬. ಧ್ಯಾನಯೋಗ, ಆತ್ಮಸಂಯು-
ಮನಯೋಗ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗ, ೭. ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನ-
ಯೋಗ, ೮. ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರನಿರ್ದೇಶಯೋಗ, ಅಕ್ಷರ-
ಬ್ರಹ್ಮಯೋಗ, ೯. ರಾಜವಿದ್ಯಾರಾಜಗುಪ್ಯಯೋಗ,
೧೦. ವಿಭೂತಿಯೋಗ, ೧೧. ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನಯೋಗ,
೧೨. ಭಕ್ತಿಯೋಗ, ೧೩. ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕಯೋಗ,
ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞವಿವೇಕಯೋಗ, ೧೪. ಗುಣತ್ರಯ-
ವಿಭಾಗಯೋಗ, ೧೫. ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗ, ೧೬.
ದೈವಾಸುರಸಂಪದ್ವಿಭಾಗಯೋಗ, ೧೭ ಶ್ರದ್ಧಾತ್ರಯ-
ವಿಭಾಗಯೋಗ, ೧೮. ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ. ಈ ಹುಡುಗನು
ಬಗೆಯ ಯೋಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಗೀತೆಯ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
ಒಳಗೊಂಡಿವೆ.

ಈ ಗೀತೆಗೆ "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಸಂವಾದ"ವೆಂದೂ
ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಇದು ಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧ ಮತ್ತು
ಸಾಧಕ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂವಾದವಿದೆ.
ಅರ್ಜುನನು ಗೆಲುವುಪಡೆಯಲು ಹೇಗುತ್ತಿರುವ ಸಾಧ-
ಕನು; ಪೂರ್ಣಸಿದ್ಧ ಪುರುಷನಿಂದ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಪಡೆವ
ಗುಟ್ಟನ್ನು ಆರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಹುಡುಗನ ಸಾಧಕನು
ಇವನು. ಅರಿತುದನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ತಾನೂ ಪರಿಣತಸ್ಥಿತಿಗೆ
ಮುಟ್ಟತಕ್ಕವನು ಇವನು. ಒರ್ವ ಅಜ್ಞಾನು ಶತ್‌ಜ್ಞಾನಾ-
ಗಲು-ಪೂರ್ಣಪುಜ್ಞನಾಗಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಾಧನೆಯ
ಸಂಪೂರ್ಣವಿವರಣೆಯು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ
ಇದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಧಕನಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತ
ವಾದ ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ಹುಣ್ಣಿನೀಲುವಾದ ಗ್ರಂಥ-
ವಾಗಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ
ಕಾರಣವಾದ ಮಹಾಗ್ರಂಥವೆಂದೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಿ-
ಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

ಗೀತೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಗೂ
'ಯೋಗ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಷ್ಟೆ. ಇಲ್ಲಿ
'ಯೋಗ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಕರ್ಮಯೋಗ'ವೆಂಬರ್ಥವೇ
ಉಂಟೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಲೋಕಮಾನ್ಯ ತಿಲಕರು
ತಮ್ಮ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಟೀಕೆಗೆ 'ಕರ್ಮಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ'
ವೆಂಬ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

ತಮ್ಮ ಆ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ “**ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾರಹಸ್ಯ**” ವೆಂದೂ ಕರೆದಿರುವರು. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ರಹಸ್ಯವು ‘**ಕರ್ಮಯೋಗ**’ ವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಮನುಷ್ಯನು ಎಂತು ಷಡೆದುಕೊಂಡರೆ, ಅತನು ಕರ್ಮಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ-ಬೀಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದರ ಅರ್ಥವೆವೇಷನವು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ‘**ಕರ್ಮಯೋಗ-ಶಾಸ್ತ್ರ**’ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಮಹಾತ್ಮಾ ಮೋಹನದಾಸ ಗಾಂಧಿಯವರು ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯನ್ನು ಗುಜರಾತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ **ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ**ವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಅವರು ಬರೆಯುವುದೇನೆಂದರೆ :

“ಆತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೆ ಆತ್ಮದರ್ಶನದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಉಪಾಯವನ್ನು ತೋರುವುದೇ ಗೀತೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ. ಒಂದೊಂದುಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಹರಡಿ-ಕೊಂಡಿರುವ ತತ್ವವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ವಿಶದೀಕರಿಸಿ.... ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. **ಕರ್ಮದ ಫಲತ್ಯಾಗವೇ ಗೀತೆಯಂ ಹೇಳುವ ಅದ್ವಿತೀಯ ಉಪಾಯವು.** ಮನುಷ್ಯ ಮಾತ್ರರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಕರ್ಮವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ..... ಮತ್ತು ದೋಷರಹಿತವಾದ ಕರ್ಮವು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಿಯು ನಿಃಷ್ಕಲಂಕನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುವುದು ಆದುದರಿಂದ ನಿಃಷ್ಕಲಂಕ-ನಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬುದು ಮಹತ್ವದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿದೆ. ಗೀತೆಯು ನಿಸಂದಿಗವಾದಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಓಗಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತಿದೆ: ‘**ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಿಯಾಗು, ಯಜ್ಞಾರ್ಥಕರ್ಮವನಾಡು; ಕರ್ಮಫಲ ತ್ಯಾಗ-ನಾಡು....**’ ಶಾರೀರಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಪ್ರತಿ-ಯೋಂದು ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಕರ್ಮವೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ತೀಗೆ ಮನುಷ್ಯನ ಬೆಂಬತ್ತಿದ ಕರ್ಮದ ಬಲಿಯೊಳಗಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆಯಾವುದು? ಈ ತೊಡಕನ್ನು ಗೀತೆಯಂತೆ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಬೇರಾವ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥವೂ ಬಿಡಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ‘**ಫಲಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ಕರ್ಮನಾಡು;**’ ‘**ನಿಷ್ಕಾಮನಾಗು;**’ ‘**ಕರ್ಮನಾಡು;**’ ‘**ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಮಾದಿ ಕಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಕ್ಕು;**’ ಎಂಬುದೇ ಗೀತೆಯ ಸಂದೇಶ. ಕರ್ಮ-ವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ವನ ಅವನತಿಯಾಗುವುದು. ಕರ್ಮಮಾಡಿ ಅದರ ಫಲತ್ಯಾಗಮಾಡುವವನ ಉನ್ನತಿಯಾಗುವುದು.”

ಇದುವೇ ಗೀತೆಯ ಗುಟ್ಟು; ಎಂದು ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಗೀತೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಭಾಷಿಸಿ-ತರಕ್ಕೆ ‘**ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ**’ವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಗೀತೆಗೆ ತಮ್ಮದೊಂದು ಬೇರೆ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗುವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಲೋಕಮಾನ್ಯ ತಿಲಕರು, ಮತ್ತು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರೆ ಈ ಹೊಸ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದವರು. ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದೇನೆಂದರೆ:

ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ಮುಖರ್ಕಮಾನ್ಯ ಅಧರ್ಮೋ-
ಜಗತಃ ಸ್ಥಿತಂ ಪರಿವಿವಾಲಯಿಸ್ತುಃ ಸ ಧರ್ಮಕರ್ತಾ
ವಿಷ್ಣುಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಕಲ್ಪಬದ್ಧೋವೈ ಗೋಪಿ....
ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಾನುಗೃಹಂ ಕುರ್ವನ್ಮಾನುಷಿಕಂ
ಧರ್ಮಪ್ರಯನುರ್ಜನಾಯ ... ಉಪದೇಶಾತ್
ಧರ್ಮಂ ಧಗವತಾ ಯಥೋಪದಿಸ್ಯಂ ವೇದವ್ಯಾಸಃ
ಗೀತಾಚ್ಯುತಃ ಸಪ್ತಧಃ ಶ್ಲೋಕಶತೈಃ ಭುಕ್ತವ್ಯಮಿಂಧ್ರ |
ತದಿದಂ ಗೀತಾರಾಶ್ವಂ ಸಮಸ್ತವೇದಾದ್ಯಸಾಂಶಂ-
ಗ್ರಹೀಭೂತಂ ... ! ತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಗೀತಾರಾಶ್ವಸ್ಯ ಸಂಕೀ-
ಪತಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಪರಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಂ !

—ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಮಃ ೧

‘ಹಲವು ದಿನಗಳಾದಬಳಿಕೆ... ಅಧರ್ಮವು ಹೆಚ್ಚಾ-
ಗಲು ಲೋಕವನ್ನು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಯುವ ಯಜ್ಞ-
ಯುಳ್ಳ ಅಧಿಕರ್ತವಾದ.... ವಿಷ್ಣುವು.... ಕೃಷ್ಣನಾಗಿ
ಹುಟ್ಟಿದನು ... ಆತನು ಜನರಪೋಷಣೆ ದಯೆಯಿಂದ....
ಷ್ಠದಿಕಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪರ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಪರ
ವರನೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು,
ಅದನ್ನೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಹೇಳನೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ
ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಅದುವೇ ಈ ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರವು. ಇದು
ಎಲ್ಲ ವೇದಾರ್ಥದ ಸಾರಸಂಗ್ರಹವಾಗಿದೆ.... ಈ ಗೀತಾ-
ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ
ಅದು ಶ್ರೀಷ್ಯವಾದ ನಿಃಶ್ರೇಯಸ್ಸೇ ಆಗಿದೆ.’ ಎಂದೆ

ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಇದಕ್ಕೆ ‘**ಗೀತಾರಾಶ್ವ**-
ವೆಂದಿರುವರು. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾರಾಶ್ವಂ ತಂಧರ್ಮಂ
ಇದಕ್ಕೆ ಗೀತಾರಾಶ್ವವೆಂದೇ ಕರೆದಿಲ್ಲವರು. ಆದರೆ
ಪರಂನಿಶ್ರೇಯಸಂ ಗೀತಾರಾಶ್ವಸ್ಯೇ ಸ್ವೀಕೃತಂ |
ವೇದೋಕ್ತವ್ಯಮುಪದೇಶಮುಪದೇಶೋತಿ ||

ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ಭಗವತಾಗೀತಾರಾಶ್ವೇಣ |
ಪ್ರಕಾಶಿತಂ | ಏತಿ ||
ಒದಿತಿ ರವದೇವಂ ದಂದೆದೇವಂ ದಂದೆದೇವಂ ದಂದೆದೇವಂ ||
—ಮುಘನವಾಕ ಸರಸ್ವತೀ ಟೀಕಾ

ಶ್ರೀಧರ ಸ್ಯಾಮಿಯವರೂ ಇದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸಂದೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ :

ಯಥಾವಂತಿ ಸಮಾಲೋಚ್ಯ ಗೀತಾನ್ಯಾಖ್ಯಾಂ
ಸಮಾರಭೇ || ೩ ||

ಗೀತಾ ನ್ಯಾಖ್ಯಾಯಕೇ ಯಸ್ಯಾಃ ಪಾರಮಾತ್ಮ
ಪ್ರಯತ್ನತಃ || ೪ ||

— ಶ್ರೀಧರ ಸ್ಯಾಮೀ ಟೀಕೆ.

ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನವರೆಲ್ಲರೂ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ 'ಗೀತಾ' ಎಂದು 'ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರ,' ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವ ವಾದಿಕೆಯಿದ್ದಿತು. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಅಥವಾ ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಎಂದೂ ಕೆಲ ಸಾರಿ ಹೇಳಿದುದುಂಟು. ಆದರೆ ಉಪನಿಷತ್, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ-ರ್ಜುನ ಸಂವಾದವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ರೂಢಿಯು ಮಾತ್ರ ಎಂದೂ ಇದಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ 'ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೋಪನಿಷತ್' ಎಂಬ ಹೆಸರಿ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಂತಹ ಆದ್ಯ ಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಕೂಡ ಈ ಉದ್ದವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಂದಿನಿಂದಲೂ 'ಗೀತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿ ಲೋಕ-ವಿಶ್ರುತವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಲೋಕಮಾನ್ಯ ತಿಲಕರು ಇದಕ್ಕೆ 'ಕರ್ಮಯೋಗ-ಶಾಸ್ತ್ರ' ವೆಂದರು; ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು 'ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ' ವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಧೋಗದ ವಿವರಣೆಯಿದ್ದು, ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಹದವನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇವೆರಡು ಹೆಸರುಗಳೂ ಅರ್ಥ-ಪೂರ್ಣವಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಗೀತೆಯೊಳಗಿನ ಉಪದೇಶದ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವಂತವುಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಸಾಧಕನು ಕರ್ಮಮಾಡಬೇಕು; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಆಸಕ್ತಿರಹಿತನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು; ಎಂದು ಇವು ಜೀವನ-ದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ದಾರಿತೋರುವಂತ ಮಾತುಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತು ಸಾಧಕನಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕಗಳಾದ ಬೇರೆ ಹೆಸರು-ಗಳು ದೊರೆಯುವುದು ಅಪರೂಪ. ಇದರಂತೆಯೇ ಕೊನೆಯ ಗುರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಲ್ಲ 'ಉಪನಿಷತ್' ಮತ್ತು 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ' ಎಂಬ ಎರಡನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು.

'ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ' ವೆಂಬುದು 'ಕರ್ಮಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ' ವೆಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೆಂದು ಎಣಿಸಿದರೆ ಅದು

ಸಾಧಕನಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾದ ಹೆಸರೆಂದೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ, ಯೋಗ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಯೋಗ-ವೆಂದೇ ಅರ್ಥವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗದು. 'ಸಮತ್ವಂ ಯೋಗ ಉಚ್ಯತೇ' (ಭಿ ಗೀ. ೨.೪೮) ಸಮತ್ವ ಅಥವಾ ತೂಕವೆ ಯೋಗವೆಂದು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ. ತೂಕ, ಹದ ಅಥವಾ ಸಮತ್ವವು ಜೀವನ ಸೂತ್ರವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಗೀತೆಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತ-ವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗೀತೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬಂದ 'ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ' ವೆಂದರೆ ಸಮತ್ವದ ಶಾಸ್ತ್ರ (Science of Equanimity) ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಮತ್ವವೇ ಗೀತೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ. ಈಶಸ್ವಾಸ್ತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸದ ಪ್ರಾಸ್ತಿಯೆಂದರೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವುಂಟು; ಪರಿಘದಿಂದ ಒಳಸೇರಿ ಮಧ್ಯಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು; ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯ ಸಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಪರಿಘವು ಬಹಳ ಗತಿಯುಳ್ಳುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಚಲನವಲನ ಚಾಂಚಲ್ಯ ಹೆಚ್ಚು. ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮತ್ವವಿರುವುದು. ಈ ಸಮತ್ವವು ಸಾಧಕನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಸಮತ್ವವು ಸಮಾಜ ರಾಷ್ಟ್ರ, ಅಖಿಲ ಮಾನವ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಬೇಕು. ಲೋಕವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಸಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಗಾಗುತ್ತಲಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜಿನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಮತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರ-ವೆಂಬದೇ ಹೆಚ್ಚು ಅನ್ವರ್ಥಕವಾದ ಹೆಸರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯ ಸಮಾಪ್ತಿಯ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ 'ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ' ವೆಂಬ ಶಬ್ದವು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಸಮತ್ವ; ಕರ್ಮಯೋಗವೆಂಬರ್ಥವಲ್ಲ; ಸಮತ್ವವೇಯೋಗ, (ಸಮತ್ವಂ ಯೋಗ ಉಚ್ಯತೇ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೌಶಲದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಮತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೌಶಲದಿಂದ ಕರ್ಮಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮಯೋಗವು ಮಾನವನ ಸಾಧನ. ಮತ್ತು ಸಮತ್ವವು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯುಜ್ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಯೋಗ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಯುಜ್ ಎಂದರೆ ಕೂಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು; ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜೋಡಿಸು. ಆದುದರಿಂದ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಕೂಡಿಸುವುದು, ಹೊಂದಿಸುವುದು; ಜೋಡಿಸುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳ-

ಬಹುದು. ಅರ್ಜುನನು ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಾದದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾದುದರಿಂದ ಅದು ಅರ್ಜುನನ ವಿಷಾದ ಯೋಗವು. ಪುರುಷೋತ್ತಮನೊಡನೆ ಹೊಂದಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಅದು 'ಪುರುಷೋತ್ತಮ-ಯೋಗ' ವೆನಿಸುವುದು. ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ವಿಷಾದದಿಂದ ಮೇಲಿತ್ತಿ, ಉತ್ತಮ ಪುರುಷನೊಡನೆ ಹೊಂದಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದೇ ಗೀತೆಯ ಸಾಧ್ಯವಾ-ಗಿದೆ. ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದು ಮಾನವನಿಗೆ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ. ಹಿಗ್ಗಿ, ಹೆಚ್ಚಳಗೊಳ್ಳಲು ಪುರುಷೋತ್ತಮನೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದೇ ಆತನ ಗುರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಸರಿಯಾದ ದಾರಿ ತಿಳಿಯದೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢ-ನಾಗಿ ದುಃಖಿತನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಗೀತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬಳಿಕ ಉತ್ತಮ ಪುರುಷನ ಜೊತೆಯವನಾಗಿ, ನರ-ನಾಗಿದ ವನು ನಾರಾಯಣನಾಗುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದನು. ನರನನ್ನು ನಾರಾಯಣನನ್ನಾಗಿಸುವುದು, ಪುರುಷನನ್ನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನಾಗ ಮಾಡುವುದು ಇದುವೆ ಗೀತೆಯ ಧ್ಯೇಯವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಗೀತೆಗೆ 'ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಯೋಗ' ಇಲ್ಲವೆ 'ನಾರಾಯಣಯೋಗ'ವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಇದರ ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗ ವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇದುವೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಧ್ಯಾಯವು ಉಳಿದ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲ ಈ ಗ್ರಂಥನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕೊನೆಯ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಹಲವು ವಿಧದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

ಅದುದರಿಂದ 'ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗ'ವೆಂಬುದೇ ಗೀತೆಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಹೆಸರೆಂದು ನಮ್ಮ ಮತ. ಇನ್ನೊಂದು ಇಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಹೆಸರೆಂದರೆ ಅದು 'ಸಮತ್ವಯೋಗ' ಅಥವಾ ಸಾಮ್ಯಯೋಗ, ಇದೂ ಗ್ರಂಥೋಕ್ತವಾದುದು.

ಯೋಗೇಯಂ ಯೋಗಸ್ತ್ವಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತಃ
ಸಾಮ್ಯೇನ ಮಧುಸೂದನ |
— ಭ. ಗೀ. ೬-೨೩.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸಾಮ್ಯಯೋಗ'ವೆಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಂತಿಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಗೀತೆಯು ಅವತಾರವಾಗಿದೆ.

ಯುದ್ಧವನ್ನು ಒಲ್ಲೆನೆಂಬ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಮಾಡಿದ ಗೀತೆಯ ಉಪದೇಶವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ

ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬಲ್ಲುದೆಂಬುದು ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸುವಂತಿಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಕೆಲರು ಸಂದೇಹ-ಗೊಳ್ಳಬಹುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಈ ಯುದ್ಧವು ಸ್ವಾರ್ಥ-ಸಾಧನೆಯ ಯುದ್ಧವಲ್ಲ. ಸ್ವರಾಜ್ಯಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಸಮತ್ವಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾಳಗವಿದು. ಕಾಳಗಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡಿದ ಕಾಳಗವಲ್ಲ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಕಾಳಗ. ಕಾರವರು ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಲ್ಲ ವಿಷಮತೆಯನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿರು. ಈ ವಿಷಮತೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಲು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಹೇಳಿದರೂ ದುರ್ರೋಧನನು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕಿವಿಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳು ಪಾಶವೀಶಕ್ತಿ-ಯಿಂದ ಉನ್ನತ್ತರಾದಾಗ ಅವರನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತರಲು ಯುದ್ಧವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಯುದ್ಧವು ಶಾಂತಿಸ್ಥಾಪನೆಯ ಸಾಧನವೆ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಮತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಸಮರಭೂಮಿ-ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದರ ರಹಸ್ಯವು ಇದೆ ಆಗಿದೆ. ಅರ್ಜುನನ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಈ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಅರುಹಿ-ದ್ದಾನೆ. ವಿಷಮತೆ, ಅನ್ಯಾಯದ ಒತ್ತಾಯಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಗೋಳಾಡುವ ಜನಾಂಗಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನನಮಾಡಬೇಕು.

ಗೀತೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಉದಾತ್ತವಾದ ಮಹಾಗ್ರಂಥವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾರಾಂತ್ಯಗಿರುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಗೀತೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲ ಈ ಬಗೆಯೂ ಭಿನ್ನತೆಯು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ವಿಷಾದಾಸ್ಪದವಾದ ಮಾತಾ-ಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಟೀಕಾಕಾರರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಗೀತೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರುಗಳು ಇರುವುದು ಒಂದು; ಟೀಕಾಕಾರರು ತಮ್ಮ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಇನ್ನೊಂದು! [ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಂತೆಯೇ ಹೆಸರು ಇರುವ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಮುಂದೆ (—) ಓಗಿಗೆ ಗೆರೆ ಎಳೆದಿದೆ. ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲದಲ್ಲಿ (o) ಚಿಹ್ನವಿದೆ.]

ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರದೇಂದು ಅಚ್ಚಾದ ಗೀತಾ-ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರು 'ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕಯೋಗ' ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ-ಯೋಗ' ಎಂದು ಅದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ!

(೬೪ ನೆಯ ಪುಟಕ್ಕೆ ಮುಂದೆಸಾಗಿದೆ.)

ಶ್ರೀಮಜ್ಜಿಂಕರಾಜಾರ್ಯ
ಮೂಲಗ್ರಂಥ ಧಾಪ್ಯ

ಪು.ವಿ.ಪ್ರ.
ಲಿಪಿಯು
ಅಚಾರ್ಯ

ಗೀತಾಸಂಗ್ರಹ.

ಮಧುಸೂದನನ. ತ್ರೀಧರಸ್ವಾಮಿ

೧. ಅರ್ಜುನ ವಿಷಾದಯೋಗಃ	೦	೦.	—	೦.	—	೧.	—
೨. ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಃ	೦	೨.	—	೯ ನವನಿರತಾರ್ಪಣಶಾಸ್ತ್ರಂ	೦	೨.	—
೩. ಕರ್ಮಯೋಗಃ	—	೪.	—	—	—	೪.	—
೪. ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗಃ	—	೪.	ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗಃ	ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗಃ	ಜ್ಞಾನಯೋಗಃ	೪.	ಜ್ಞಾನವಿಭಾಗಯೋಗಃ
೫. ಸನ್ಯಾಸಯೋಗಃ	—	೫.	—	ಸ್ವಸ್ವರೂಪವಿಜ್ಞಾನಂ	—	೫.	—
೬. ಧ್ಯಾನಯೋಗಃ	—	೬.	ಅಶ್ವನಯಮಯೋಗಃ	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗಃ	ಅಧ್ಯಾತ್ಮ	೬.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗಃ
ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಗಃ	—	೭.	ಜ್ಞಾನಯೋಗಃ	ಜ್ಞೇಯಧ್ಯೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೃಪ್ತ	—	೭.	ಜ್ಞಾನಯೋಗಃ
೭. ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರ ನಿರ್ದೇಶಃ	—	೮.	ಅಕ್ಷರಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಯೋಗಃ	ಬ್ರಹ್ಮನಿರೂಪಣಂ ನಾಮು.	ಮಹಾಪುರುಷಯೋಗಃ	೮.	ಅಕ್ಷರಯೋಗಃ
೮. ರಾಜವಿದ್ಯಾರಾಜಗುಪ್ತಯೋಗಃ	—	೯.	—	—	—	೯.	—
೧೦. ವಿಭೂತಿಯೋಗಃ	—	೧೦.	—	—	—	೧೦.	—
೧೧. ವಿಶ್ವರೂಪಪರ್ವನಂ ನಾಮು	—	೧೧.	—	—	—	೧೧.	—
೧೨. ಭಕ್ತಿಯೋಗಃ	—	೧೨.	—	—	—	೧೨.	—
೧೩. ಪ್ರಕೃತಿಪುಷ್ಪ ಪೇತ್ರಪೇತ್ರಜ್ಞಾನವೀಕಯೋಗಃ	—	೧೩.	ಪೇತ್ರಪೇತ್ರಜ್ಞಾನವೀಕಯೋಗಃ	ಪೇತ್ರಪೇತ್ರಜ್ಞಾನವೀಕಯೋಗಃ	—	೧೩.	ಪೇತ್ರಪೇತ್ರಜ್ಞಾನವೀಕಯೋಗಃ
೧೪. ಗುಣತ್ರಯವಿಭಾಗಯೋಗಃ	—	೧೪.	—	—	—	೧೪.	—
೧೫. ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗಃ	—	೧೫.	—	—	—	೧೫.	ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗಃ
೧೬. ದೈವಾಸುರಸಂಪದ್ವಿಭಾಗಯೋಗಃ	—	೧೬.	—	—	—	೧೬.	—
೧೭. ಶ್ರದ್ಧಾತ್ರಯವಿಭಾಗಯೋಗಃ	—	೧೭.	—	— (ವಿವರಣಂ)	— (ವಿವರಣಂ)	೧೭.	—
೧೮. ಮೋಕ್ಷಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗಃ	—	೧೮.	ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗಃ	— (ಪ್ರತಿಪಾದನಂ)	ಮೋಕ್ಷಯೋಗಃ	೧೮.	ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗಃ

[ಅಷ್ಟೇಕರರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದುದು]

[ಅಷ್ಟೇಕರರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದುದು]

ಲೋ. ಚಾ. ಗಂ. ಟಿಳಕ

ಮೂಲ.	ಅರ್ಥ	ಮಂ. ಗಾಂಧೀಜಿ (ಗುಜರಾತಿ)	ನೀರ್ಗಯಸಾಗಕವವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದವು.
೧.	—	೧.	೧.
೨.	—	೨.	೨.
೩.	—	೩.	೩.
೪.	—	೪.	೪. ಕರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗಃ
೫.	—	೫.	೫. ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗಃ
೬.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗಃ	೬.	೬. ಅತ್ಮಸಂಯಮಯೋಗಃ
೭.	—	೭.	೭.
೮.	ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಃ	೮.	೮. ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಃ
೯.	—	೯.	೯.
೧೦.	—	೧೦.	೧೦.
೧೧.	ವಿಶ್ವರೂಪವರ್ತನಯೋಗಃ	೧೧.	೧೧. ವಿಶ್ವರೂಪವರ್ತನಯೋಗಃ
೧೨.	—	೧೨.	೧೨.
೧೩.	ವೈಶ್ವೇಶ್ವರೈಶ್ವರವಿಭಾಗಯೋಗಃ	೧೩.	೧೩. ವೈಶ್ವೇಶ್ವರೈಶ್ವರವಿಭಾಗಯೋಗಃ
೧೪.	—	೧೪.	೧೪.
೧೫.	—	೧೫.	೧೫.
೧೬.	—	೧೬.	೧೬.
೧೭.	—	೧೭.	೧೭.
೧೮.	—	೧೮.	೧೮. ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗಃ

(ವೊಲನೆಯ ಅಪ್ಪತ್ತಿ-ಮರಾಠಿ)
(ಎರಡನೆಯ ಅಪ್ಪತ್ತಿ-ಹಿಂದಿ)

(ಇಂದ್ರಪ್ರಕಾಶರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದವು)

(ಸವಜೀವನವವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದವು.)

ಅನಂದಾಶ್ರಮದವರು ಮಧುಸೂದನ ಸರಸ್ವತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಧರಸ್ಯಾಮಿಗಳ ಟೀಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೊಡರ ಮೂಲ ಗೀತೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರು- ಗಳಲ್ಲಿಯೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರಿವರೂ ಶಾಂಕರಪಂಥಿಗಳು. ಆದರೂ ಇವರ ಬೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದುದಕ್ಕೆಂತ ಭನ್ನವಾದ ಹೆಸರುಗಳ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿವೆ! ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಿನ್ನತೆಯು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ! ಮೂರೂ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸರಿಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಜನ್ಮಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿದೆ.

ಲೋಕಮಾನ್ಯ ತಿಲಕರ ಗೀತಾರಹಸ್ಯವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿಲ್ಲ. ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ 'ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿರುವುದಾಗಿ ಗೀತೆಯ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಅದರ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಧ್ಯಾನಯೋಗ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ! ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ವಿಭಾಗಯೋಗ'ವೆಂಬ ಹೆಸರುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿ ಮುಂದೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋಗ'ವೆಂದಿಷ್ಟೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.

ಬೇರೆ ಅಚ್ಚಾದ ಪ್ರತಿಗಳ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ - ರುವ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಓದುಗರು ಈ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೆಸರುಗಳೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಿಜವಾಗಿ, ಗೀತೆಯಂತಹ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಬಗೆಯ ಶೈಘ್ಯವು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದುದು ದುರ್ದೈವದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿದು ಒಂದು ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತರಲು ಇನ್ನು ಆಗದಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೂ ದುಃಖದ ಮಾತಾಗಿದೆ.

ಈ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಂದೇ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ: ಲೋಕಮಾನ್ಯ ತಿಲಕರ ಗೀತಾರಹಸ್ಯದ ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರಿನ ಉದಾಹರಣವನ್ನೇ ನೋಡಿ. ಗೀತೆಯ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ 'ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗ'ವೆಂದಿದ್ದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲೋಕ ತಿಲಕರು ಅದಕ್ಕೆ 'ಧ್ಯಾನಯೋಗ'ವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇವು ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಎರಡು ಪದಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗದು. ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಗೀತೆಯ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷ ವಿವೇಕಯೋಗ'ವೆಂದಿರುವುದನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಕ್ಷೇತ್ರ

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋಗ'ವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ! ಇಲ್ಲಿ 'ವಿವೇಕಯೋಗವು' ಇಷ್ಟವಿದೆಯೋ ಬರೆ ಯೋಗವು ಇಷ್ಟವಿದೆಯೋ? ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಾಲ್ವನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳು! 'ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ', 'ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗ', 'ಜ್ಞಾನಯೋಗ', 'ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಗ', 'ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಯೋಗ', 'ಕರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗ'! ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೊಂದಿಕೆಯುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇವೆ.

ಆದರೆ ಗೀತೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೊಂಡು, ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪದಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಆಯಾ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾವು ಗೀತೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದಂತೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದೇವೆ.

೧. ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ 'ಅರ್ಜುನವಿಷಾದಯೋಗ'ವೆಂಬುದು ಸರ್ವ ಸಮ್ಮತವಾದ ಹೆಸರು. ಅರ್ಜುನ ಮಾಡತಕ್ಕವನು ಅರ್ಜುನನು. ಧನುರ್ಜನ, ಚ್ಚಾನಾರ್ಜನ, ಮೋಕ್ಷಾರ್ಜನ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಪಿಸತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳು. ಈ ಯಾವುದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಜುನದ ಮೊದಲು, ಇಂಥದು ತನಗೆ 'ಬೇಕು' ಎಂಬ ಬೇಗೆಯ ಕೆಳವಳವು—ವಿಪಾದವು ಮಾನವನಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಲೇ ಬೇಕು. ಬೇಡದೆ ಯಾರು ಪಡೆಯಲಾರರು. ಆದುದರಿಂದ 'ವಿಷಾದಯೋಗ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ವಿಷೇದನ್ನಿದಮಬ್ರವೀತ್! (ಭ. ಗೀ. ೧. ೨೮) ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೨. ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರು 'ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗ'ವೆಂಬುದು ಬಹುಜನ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ಮಧುಸೂದನ ಸರಸ್ವತಿಯೊಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ 'ಸರ್ವಗೀತಾರ್ಥಸೂತ್ರಣ'ವೆಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಋಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವರೆಗೂ ಸಾಂಖ್ಯಮತದ ವಿವರಣೆಯ ಇದೆ.

ಏಷಾ ತೇಽಭಿಹಿತಾ ಸಾಂಖ್ಯೇ ಬುದ್ಧಿಯೋಗೇ-
ಗೀತ್ಸಿನಾಂ ಸ್ತುಣು.
—ಭ. ಗೀ. ೨.೩೯

“ಈ ಸಾಂಖ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿನಗೆ ಅರುಹಿದ್ದಾಯ್ತು. ಇನ್ನು ಯೋಗಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು.”

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಳಿಕ ಯೋಗವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಐವತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ' ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞನ ಲಕ್ಷಣಗಳು ' ಮತ್ತು ' ಬ್ರಾಹ್ಮೀಸ್ಥಿತಿ ' ಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯಮತದ ವಿವರಣೆಯ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ' ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗ ' ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಅಥವಾ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗ ಇವೆರಡೂ ಮತಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ' ಸಾಂಖ್ಯ+ಯೋಗ ' ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಅಥವಾ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗ ಇವೆರಡೂ ಮತಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ' ಸಾಂಖ್ಯ+ಯೋಗ ' ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

೩. ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರು ' ಕರ್ಮಯೋಗ ' ವೆಂದಿದ್ದು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಲ್ಲೂ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿದ್ದು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

೪. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರು ' ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸ ' ವೆಂದಿರುವುದಾಗಿ ಶ್ರೀತಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಗ್ರಹಿಸಿದಾರೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಈ ಗ್ರಹಿಕೆ ಸರಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಯಜ್ಞದ ಹಲವು ಬಗೆಗಳನ್ನೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ಯಜ್ಞಗಳೆಂದರೆ ವಿವಿಧ ಕರ್ಮಗಳೆಂದೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಯಜ್ಞವನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಹವಿಃ — ೪೨೪) ಸಮರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಕರ್ಮಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವನು; ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಕೆಲವು ವಿಧಾಂಸರು ಈ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗ ' ಅಥವಾ ' ಕರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗ ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೇಲಣ ಹೆಸರಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ' ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಗ ' ದಂತಹ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಮೇಲಣ ಹೆಸರಿನೊಡನೆ ಹೇಗೆ ಹೊಂದುಗೂಡಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿಲ್ಲ.

೫. ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ ' ಅಥವಾ ' ಕರ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ ' ಎಂದು ಕರೆವ ವಾಡಿಕೆಯಿದೆ. ' ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ಮನಸಾ ಸಂನ್ಯಾಸಾಸ್ತೇ ಸುಖಂ ವಶೀ ' (ಭ. ಗೀ. ೫.೧೩) ' ಸಂಯಮಶೀಲ ಮನುಷ್ಯನು ಮನಸಿನಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳ ಸಂನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು ' ಎಂದು

ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಒಂದೇಯಿದೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಬೇಕು.

೬. ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ಧ್ಯಾನಯೋಗ ' ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಸರಿಯಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿ ಧ್ಯಾನಯೋಗದ ಸಾಧನೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಆತ್ಮಸಂಯಮವು ಸಾಧಿಸುವುದೆಂದು ಹಲವು ವಿಧಾಂಸರು ಈ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ಆತ್ಮಸಂಯಮಯೋಗ ' ವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಅದೂ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ.

೭. ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಗ ' ವೆಂಬುದು ಬಹುಜನ ಸಮಂತ್ರವಾದ ಹೆಸರು. ಮಧುಸೂದನ ಸರಸ್ವತಿಯೊಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ' ಜ್ಞಾನಂ ತೇಷಾಂ ಸವಿಜ್ಞಾನ ಮಿದಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ' (೭. ೨) ಎಂದು ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ' ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನ ' ವಿಚಾರವು ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂಟೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

೮. ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮಯೋಗ ' ವೆಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾದ ಹೆಸರು. ' ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮ ' ' ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರ ' ಈ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ' ಅಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರಮಂ ' ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಿದೆ. ಅದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದೊಳಗಿನ ವಿಷಯದ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ.

೯. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ರಾಜವಿದ್ಯಾರಾಜ ಗುಹ್ಯಯೋಗ ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸರ್ವ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ' ರಾಜವಿದ್ಯಾ ರಾಜಗುಹ್ಯಂ ಪವಿತ್ರಮಿದಮುತ್ತಮಂ ' ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಯೋಗವು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೆ ಬಂದಿದೆ.

೧೦. ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ವಿಭೂತಿಯೋಗ ' ವೆಂಬ ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ' ಪಂತ ತೇ ಕಥಯಿಷ್ಯಾಮಿ ದಿವ್ಯಾಹ್ಯಾತ್ಮವಿಭೂತಯಃ ' ಎಂಬ ಈ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧೯ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿ ವಿಚಾರವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ.

೧೧. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ' ವಿಶ್ವರೂಪ.

‘ದರ್ಶನ’ವೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಈ ಹೆಸರನ್ನಲ್ಲಿ ‘ಯೋಗ’ ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದವು ಉಳಿದ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ೧೬ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದ ‘ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ, ವಿಶ್ವರೂಪ’ ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರಿನ ಸೂಚಕವಾಗಿವೆ. ಅವೆಲ್ಲ ‘ಐಶ್ವರಂ ರೂಪಂ’ (ಶ್ಲೋಕ ೩; ೯); ಐಶ್ವರಂ ಯೋಗಂ (ಶ್ಲೋಕ ೮); ಅನಂತ ರೂಪ (ಶ್ಲೋಕ ೩೮) ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂಚಕಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

೧೨. ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ಭಕ್ತಿಯೋಗ’ವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕೊರಲಿಗಿಂದ ಹೇಳುವರು. ‘ಯೋಗಮಧ್ಯಕ್ಷಃ ಸಮೇಪ್ರಿಯಃ’ ಎಂದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ೧೫ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಂದಿದೆ. ಯಾವನು ನನ್ನ ಭಕ್ತನೋ ಅವನು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯನು ಎಂದು ಹಲವು ಬಾರಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ಭಕ್ತಿಯೋಗ’ವೆಂಬ ಹೆಸರು ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾದುದು.

೧೩. ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋಗ’ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋಚ್ಛಾಸನಂ’ ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವುಂಟು. ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಕೊನೆಯ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ಪುಕ್ಯತಿಪುರಷವಿವೇಕಯೋಗ’ವೆಂಬ ಹೆಸರಿರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು, ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋಗವೆಂದಿರುವರು. ಎರಡರ ಅರ್ಥವೂ ಒಂದೇ.

೧೪. ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ಗುಣತ್ರಯವಿಭಾಗಯೋಗ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿರುವುದಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪುವರು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಿಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ರಜ, ತಮವೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣಗಳ ವಿಚಾರವು ಬಂದಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಈ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

೧೫. ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗ’ವೆಂಬ ಹೆಸರು. ಗೀತಾಸಂಗ್ರಹಕಾರರು ಒಬ್ಬರೇ ಇದಕ್ಕೆ ‘ಪುರಾಣಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗ’ವೆಂದು ಕರೆದಿರುವರು. ಆದರೆ ಇದು ಅನವಶ್ಯಕ.

೧೬. ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ದೈವಾಸುರಸಂಪದಿವ್ಯಾಭಾಗಯೋಗ’ ಎಂದು ಹೆಸರುಂಟು. ಆದರೆ ಮುಂಬೈ ದಾಮೋದರ ಸಾವರ್ಕರಾಮ ಇವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದ ‘ಪಂಚರತ್ನ’ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸುರಾಸುರ-

ಸಂಪತ್ತಿಯೋಗ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಂಟು. ಇದು ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಬಂದ ಹೆಸರು. ‘ದೈವೀ’ (ಸಂಪತ್) ಮತ್ತು ‘ಅಸುರ’ (ಸಂಪತ್) ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೩, ೫ ಮತ್ತು ೬ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೧೭. ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ಶ್ರದ್ಧಾತ್ರಯವಿಭಾಗಯೋಗ’ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಮಧುಸೂದನಸರಸ್ವತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಧರಸ್ವಾಮಿಯವರು ಮಾತ್ರ ಕೊನೆಯ ‘ಯೋಗ’ ಶಬ್ದದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ‘ವಿವರಣ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಯೋಗ ಶಬ್ದವೇ ಗೀತೆಯ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿದೆ.

೧೮. ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ‘ಮೋಕ್ಷಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ’ ಅಥವಾ ‘ಮೋಕ್ಷಯೋಗ’ ಇಲ್ಲವೆ ‘ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ’ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಬಂಧನದೊಳಗಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಒಗೆಯಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದರ ವಿವೇಚನವು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಸರೇ ಹೆಚ್ಚು ಯೋಗ್ಯ.

ಇಂತಿವು ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರುಗಳು. ಆಯಾ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಪದಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುವಂಥವೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಹೆಸರುಗಳು. ಉಳಿದುವು ಗೌಣ ಹೆಸರುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚು ಆಳವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸುವಾ.

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರು ‘ವಿಷಾದಯೋಗ’ವೆಂದಿದೆ. ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎಂಟನೆಯ ಅಥವಾ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವರೆಗೂ ವಿಷಾದಯೋಗದ ವಿಚಾರವೇ ಇದೆ. ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ‘ಯೋಗ’ವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇನು? ಜ್ಞಾನಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ, ಹಠಯೋಗಾದಿಗಳಂತೆ ‘ವಿಷಾದಯೋಗ’ ಎಂಬುದೇನಾದರೂ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆಯೆ? ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಂತೆ ವಿಷಾದ ಅಥವಾ ದುಃಖವನ್ನು ಬಯಸುವವರಾರು? ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ (ವಿಷಾದ) ಯೋಗವೆಂಬುದು ರಾಜಯೋಗಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾದುದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಹೆಸರಿನ ಎದುರು ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಕವಾದ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪದಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಹೆಸರುಗಳ ಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯಗಳ ವಿಮರ್ಶೆ-

ಯಿಂದ ವಿಪಾದಯೋಗದ ಸಂಬಂಧವು ಉಳಿದ ಯಾವ
ವೋಗಗಳೊಡನೆ ಉಂಟೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು.

(ಅನಂದಯೋಗ)	ವಿಷಾದಯೋಗ (ಅ.೧)
ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗ (೧೫)	(ಹೀನಪುರುಷಯೋಗ)
ದ್ವಿವೀಸಂಪದ್ಯೋಗ (೧೬)	ಅಸುರಸಂಪದ್ಯೋಗ (೧೬)
(ಸತ್ಯ) ಗುಣಯೋಗ (೧೪)	(ರಜತಮ) ಗುಣಯೋಗ (೧೪)
(ಸತ್ಯ) ಶ್ರದ್ಧಾಯೋಗ (೧೭)	(ರಜತಮ) ಶ್ರದ್ಧಾಯೋಗ (೧೭)
ವೋಕ್ಷಯೋಗ (೧೮)	(ಬಂಧಯೋಗ)
ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗ (೫)	(ಭೋಗಯೋಗ)
ಕರ್ಮಯೋಗ (೩)	(ಅಲಸ್ಯಯೋಗ)
ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಗ (೭)	(ಅಜ್ಞಾನ ಸಂಜ್ಞಾನಯೋಗ)
ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗ ಜ್ಞಾನಯೋಗ	(ಅವಿವೇಕಯೋಗ,
(೨)	ವೋಹಯೋಗ)
ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗ (೪)	(ಅಹಂಕಾರಯೋಗ)
(ಈಶ್ವರಾರ್ಪಣಯೋಗ)	(ಅಸುರಭಾವಯೋಗ)
ಧ್ಯಾನಯೋಗ (೬)	(ಚಾಂಚಲ್ಯಯೋಗ)
ಅತ್ಮಸಂಯಮಯೋಗ (೬)	(ಅಸಂಯಮಯೋಗ)
ಅಕ್ಷರಬ್ರಹ್ಮಯೋಗ (೮)	(ಸ್ಮರನಿಯೋಗ)
ವಿಭೂತಿಯೋಗ (೧೦)	(ಅಭೂತಿಯೋಗ)
ವಿಶ್ವರೂಪದರ್ಶನಯೋಗ (೧೧)	(ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪವೋಹಯೋಗ)
ರಂಜನಿದ್ಯಾಯೋಗ (೯)	(ಕುನಿದ್ಯಾಯೋಗ)
ರಾಜಗುಹ್ಯಯೋಗ (೯)	(ಗುಹ್ಯವಾನಿಯೋಗ)
ಭಕ್ತಿಯೋಗ (೧೨)	(ಭಕ್ತಿಹೀನತೆಯೋಗ)
ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷ	(ವಿನೇಕ ಹೀನತೆಯೋಗ)
ವಿನೇಕಯೋಗ (೧೩)	
ಕ್ಷೇತ್ರಯೋಗ (೧೩)	(ಕ್ಷೇತ್ರನಿಯೋಗ)
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋಗ (೧೩)	(ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಿಯೋಗ)

ಈ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದರೆ ಆನಂದಯೋಗ
ಅಥವಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮಯೋಗದೊಡನೆ ಹೊಂದು
ಗೊಡುವ ಯೋಗಗಳೆ ಬೇರೆ, ವಿಪಾದಯೋಗದೊಡನೆ ಸರಿ
ಹೋಗುವ ಯೋಗಗಳೇ ಬೇರೆ, ಎಂಬುದರ ಮನವರಿಕೆ-
ಯಾಗದೆ ಇರದು. ಮೊದಲನೆಯದು ಸುಯೋಗಗಳ
ಪಟ್ಟಿ; ಎರಡನೆಯದು ಕುಯೋಗಗಳ ಪಟ್ಟಿ. ಒಂದು
ವಿಪಾದಯೋಗವು ಒಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡೊಡನೆ ಟ್ಟರ
ಹಿಂದೆ ಆದರೆ ಬಳಗದ ಉಳಿದ ಕುಯೋಗಗಳೂ ಒಂದು
ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತುವುವು. ಅರ್ಜುನನು ಇದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ
ಕುಯೋಗಗಳ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಬಳಲಿದನು.
ಸುಯೋಗಗಳ ಬಲದಿಂದ ಕುಯೋಗಗಳನ್ನು ನಾಶ-
ನಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಗೀತೆಯು

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉನ್ನತೀಕಾರಕ-
ವಾದ ಒಂದೊಂದು ಯೋಗದ ವಿವರಣೆಯು ಸರ್ವತುಕ
ವಾಗಿಯೆ ಬಂದಿದೆ.

ಬೀಳುವುದು ಸುಲಭ; ಏಳುವುದು ಕಠಿಣ. ಜಾರುವುದು
ಹಗುರು; ನಿಲ್ಲುವುದು ಬಿಗಿ. ಬೇನೆ ಬೇಗ ಬರುವುದು;
ಕಸುವು ಬರಲು ದುಡಿಯಬೇಕು. ಅಸಂಯಮಕ್ಕೆ
ಪ್ರಯತ್ನ ಬೇಡ; ಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಬೇಕು. ಆದರಂತೆ
ಕುಯೋಗವು ತನ್ನ ತಾನೆ ಬರುವುದು. ಸುಯೋಗ
ಸಾಧನೆಗೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಡಿಯಬೇಕಾಗುವುದು.

ಆದರೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಗತಿಯೂ
ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಹಸಿವು ಇಲ್ಲದೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದ
ಸುಖವು ದೊರೆಯದು. ಬಂಧನವೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬಿಡು-
ಗಡೆಯ ಮಹತ್ವವೆ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ವಿಪಾದವೆ
ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಆನಂದದ ಸೌಖ್ಯವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ?
ಅರ್ಜುನನಂತಹ ಲೋಕಕ್ಕೆ ವೀರನಿಗೆ, ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ
ಕೈಗೆಟ್ಟು ಪತ್ತುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ವಿಪಾದ ಮತ್ತು ಮೋಹ-
ವೃಂಟಾಗದೆ ಇದ್ದರೆ (ಕರ್ಮ) ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತ-
ಮಾಡಿ ಅಖಂಡ ಆನಂದವನ್ನೀಯಬಲ್ಲ ಅದ್ಭುತವಾದ
ಈ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಅವತಾರವಾಗುತ್ತಿದೆಯೆ?

ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಕಾಯುನೆಲಕ್ಕೆ ಮಳೆಯ ಉಪಯೋಗ.
ಜಿಜ್ಞಾಸೆ, ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡವನಿಗೆ ತಿಳಿ-
ಹೇಳದ ಜ್ಞಾನದ ಲಾಭ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಎಲ್ಲವೂ
ನಿರುಪಯುಕ್ತ. ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಒಬ್ಬನಿಗೇ ವಿಪಾದ-
ವಾಯ್ತು, ಎಂಬಹಾಗಿಲ್ಲ. ಜೀವನರಂಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ
ಏಳಿಗೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಒಂದಿ-
ಲ್ಲೊಂದು ಬಗೆಯ ವಿಪಾದಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡಲಿ ಬೇಕಾಗು-
ತ್ತದೆ. ಅದು ದುರಂದಲಿ ಇಂತಹ ವಿಪಾದಯೋಗದಿಂದ
ಬಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲು ಗೀತೆಯ ಉಪದೇಶವು ಮನುಷ್ಯ
ಮಾತ್ರರಿಗಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು
ಹೇಳಬಹುದು. ಗೀತೆಯು ಜೀವನದೊಳಗಿನ ದುಃಖ-
ವನ್ನು ದೂರಪಡಿಸಿ ಆತ್ಮಾನಂದದ ದಾರಿಯನ್ನು
ತೋರುವ ಅನುಪಮೇಯವಾದ ಶ್ರೀಷ್ಠ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ.

ಸಂಜಯನ ಉಪದೇಶದ ಪರಿಣಾಮವೆ ಅರ್ಜುನನ
ಮೋಹ. ಸಂಜಯನ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ-
ವಾದಿಯೂ ಮೋಸಗಾರನೂ ಆದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು
ಮಾಡಿಸಿದ ಉಪದೇಶವೆ ಫಲಿಸಿ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಮೋಹ-
ರೂಪದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತೆಂದು ಹಿಂದೆಯೆ ಹೇಳಿ-
ದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಜಯನ
ಉಪದೇಶದೊಳಗಿನ ಕೆಲವೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಮತ್ತು ಸಂಜಯನ ಆ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯೊಳಗಿನ ಅರ್ಜುನನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೂ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ತೇ ವೈ ಧನ್ಯಾಃ ಯೈಃ ಕೃತಂ ಜಾತಿಕಾರ್ಯಂ
ತೇ ವೈ ಪುತ್ರಾಃ ಸುಹೃದೋ ಬಾಂಧವಾಶ್ಚ |
ಉಪಶ್ರುಷ್ವಂ ಜೀವಿತಂ ಸಂತ್ಯಜೇಯುಃ
ಯತಃ ಕುರೂಣಾಂ ನಿಯತೋ ವೈ ಭವಃ
ಸ್ಮಾತ್ || ೮ ||

ತೇ ಚೇತ್ಕುರೂನನು ಶಿಷ್ಯಾರ್ಥ ಪಾರ್ಥ್ವ
ನಿರ್ಣೇಯ ಸರ್ವಾನ್‌ದ್ವಿಷತೋ ನಿಗ್ರಹ್ಯ |
ಸನುಂ ವಸ್ತುಜೀವಿತಂ ವ್ಯುತ್ಕುನಾ ಸ್ಮಾತ್
ಯಾವ ಜ್ಞೇವಧ್ಯಂ ಜಾತಿವಧೇನ ಸಾಧು || ೯ ||
—ಮಹಾಭಾ. ಉದ್ಯೋ ೮. ೨೫.

‘ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವರೆ ಧನ್ಯರು; ಮತ್ತು ಅವರೆ ನಿಜವಾದ ಮಕ್ಕಳು, ಗೆಳೆಯರು ಹಾಗೂ ಬಳಗದವರು. ನಿದ್ರಾಜೀವನವನ್ನು ವ್ಯವಿಸಿ ಬೇಕು. ಆದರಿಂದಲೇ ಕುರುವಂಶದ ವೈಭವವು ಹಚ್ಚಾಗುವುದು. ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡದೆ ನೀವು ಪಾಂಡವರು, ಕೌರವರ ಹಗೆತನ ನಡಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಂದರೆ ನೀವು ಬದುಕಿಯೂ ಸತ್ತಂತೆಯೆ ಸರಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಚ್ಛಾತಿಭಾಂಧವರ ಕೊಲೆಯಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಬಾಳುವೆಗೆ ಕುಂದು ತಟ್ಟುವುದು.’

ಹೇಗಿದೆ, ಈ ಮೊಸದ ಮಾತು! ಧರ್ಮರಾಜನೆ ಮೊದಲಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಲಿಸ ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ, ಈ ಸಂಜಯನು! ಅನ್ಯಾಯ ಅನೀತಿಗಳನ್ನು ನಡಿಸಿದವರನ್ನು ತಡೆದರೆ, ಹೊಡೆದರೆ ಪಾಪವಂತೆ! ಅರ್ಜುನನು ಮೋಹವಶನಾಗಿ ಆಡಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನ ಕಾಣಬಹುದು :

ನಿಹತ್ಯ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾನ್ಃ ಕಾಪ್ರೀತಿಃ ಸ್ಮಾತ್
ಜನಾರ್ದನ |
ಪಾಪಮೇವಾಶ್ರಯೇದಸ್ಮಾನ್ ಹಂತ್ವೈ ತಾನಾಶ-
ತಾಯಿನಃ || ೩೬ ||

‘ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪುತ್ರರನ್ನು ಕೊಂದು ನಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣವೇನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? ಈ ಆತತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದರೆ ನನುಗೆ ಪಾಪವು ತಗಲುವುದು!’

ಅದರಂತೆ ಸಂಜಯನ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ :
ಸೋಹಂ ಜಯೇ ಚೈವ ಸರಾಜಯೇ ಚ
ನಿಶ್ರೇಯಸಂ ನಾಂಧಿಗಚ್ಛಾಮಿ ಕಿಂಚಿತ್ ||೧೨||
—ಮಹಾಭಾ. ಉದ್ಯೋ ೮. ೨೫

‘ನೋಲು ಅಥವಾ ಗೆಲುವು ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ’ ಇದೇ ರೊಡನೆ ಅರ್ಜುನನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ :

ನ ಚೈಕದ್ವಿದ್ಯಃ ಕಶರನ್ನೋಗರಿಯೋ
ಯದ್ವಾ ಜಯೇಮಯದಿವಾ ನೋಜಯೇಯಃ ||
—ಗೀತಾ ೨. ೬

‘ನಾವು ಕೌರವರನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬಹುದು; ಇಲ್ಲವೆ ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬಹುದು; ಇದರಲ್ಲಿ ಏನಾಗಬಹುದು. ಮತ್ತು ಇದರಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಒಳಿತು ಯಾವುದು, ಎಂದೂ ನನಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತೆ ಸಂಜಯನ ಮಾತಿದು :
ಕಥಂ ಹಿ ನೀಚಾ ಇವ ದೌಷ್ಟ್ಯಲೇಯಾಃ
ನಿರ್ಧರ್ಮಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮ ಕುರುಶ್ಚ
ಪಾರ್ಥಾಃ || ೧೩ ||

‘ಪಾಂಡವರು ಧರ್ಮವಂತರು. ಅವರು ದಷ್ಟ್ಯಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನೀಚರಂತೆ (ಯುದ್ಧದಂತಹ) ಕರ್ಮವನ್ನು ಎಂದೂ ಮಾಡರು.’ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಹೊಗಳಿದಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಯುದ್ಧದಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕೆಂಬ ಸಂಜಯನ ಮಾತಿನೊಳಗಿನ ಕಪಟವು ತಿಳಿಯದೆ ಅರ್ಜುನನು ಮೋಹಮೋಗಿ, ಗಿಳಿಯಂತೆ ಅವೆ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಆತನು ಒಡನುಡಿದಿರುವನು :

ತಸ್ಮಾನ್ಮಾರ್ಹಾ ವಯಂ ಹಂತುಂ ಧಾರ್ತ-
ರಾಷ್ಟ್ರಾನ್ ಸ್ವಬಾಂಧವಾನ್ || ೩೭ ||
‘ಆದುದರಿಂದ ನಾವು ನಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಪುತ್ರರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.’ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರೆ ಕೌರವರ ನಾಶವಾಗಿ ನೀಚತನವು ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದೀತು! ಎಂಬ ಅಂಜಿಕೆ, ಅರ್ಜುನನಿಗೆ!

ಮುಂದೆ ಸಂಜಯನು ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ.
ಧರ್ಮನಿಹತ್ಯಾ ಪಾಂಡವ ತೇ ನಿಚೇಷ್ಟಾ
ಲೋಕೇ ಶ್ರುತಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಚಾಸಿ ಪಾರ್ಥ |
ಸುಹಾಶ್ರವಂ ಜೀವಿತಂ ಚಾಪ್ಯನಿತ್ಯಂ
ಸಪಶ್ಯತ್ಸಂ ಪಾಂಡವ ಮಾ ವ್ಯನೀನಶಃ || ೧ ||
ಃಚೇದ್ವೈಗಂ ಕುರುವೋಃಸ್ಮಶ್ರಯದ್ವಾತ್
ಸ್ರಯಚ್ಛೇರಂಸ್ಮಭ್ಯಮುಜಾತಶತ್ರೇ |
ಭೈಷ್ಠೈಚರಾ್ಯಮಂಧಕಮ್ಪಿ ರಾಜ್ಯೇ
ಶ್ರೇಯೋ ಮನ್ಯೇನತು ಯುದ್ಧೇನ

ರಾಜ್ಯವತ್ || ೨ ||
—ಮಹಾಭಾ. ಉದ್ಯೋ ೨೬

‘ಎಲೈ ಪಾಂಡವರೆ, ನೀವು ಯಾವಾಗಲೂ ಧರ್ಮದ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸತಕ್ಕವರು ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಮ್ಮ ಕೀರ್ತಿಯು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಳು ಕ್ಷಣಿಕವೆಂಬುದನ್ನು ನೀವು ಬಲ್ಲರಿ! ಆದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನೆನೆದು ಯುದ್ಧ ಹೂಡಿ ಎಲ್ಲರ ನಾಶಮಾಡಿ ಬೇಡಿರಿ. ಎಲೈ ಅಜಾತಶತ್ರುವೆ, ಕಾರವರು ನಿಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿಕೊಡದಿದ್ದರೆ, ನೀವು ಅಂಧಕವೃಷ್ಟಿಗಳ ಸಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಂಡು ಬಾಳಿರಿ. ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಿಕ್ಕಿ ಬೇಡಿ ಬದುಕುವುದು ಲೇಸು.’ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದ ಬಿಕ್ಕಿ ಬೇಡುವ ಮಾತುಗಳೇ ಗುಹಾಧ್ಯನಿಯಂತೆ ಅರ್ಜುನನ ಬಾಯಿಂದ ಬಂದಿವೆ!

ಗುರೂನ ಹತ್ವಾಹಿ ಮಹಾನುಭವಾನಾಂ
ಶ್ರೇಯೋ ಭೋಕ್ತೃಂ ಭೈಷ್ಠ್ಯಮಪೀಹೈಲೋಕೇ ||
—ಗೀ. ೨೫.

‘ಗುರುಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಬೇಡಿ ಬಾಳುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದು.’

ಆದರಂತೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನೋಡಿ:
ನಿಬಂಧನೀ ಹ್ಯರ್ಥತ್ಯುಷ್ಣೇಹ ಸಾರ್ಥ
ತಾಮಿಚ್ಛತಾಂ ಬಾಧ್ಯತೇ ಧರ್ಮ ಏವ |
ಧರ್ಮಂ ತು ಯಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇತೇ ಸ ಬುದ್ಧಃ
ಕಾಮೇ ಗೃಭ್ನೋ ಹೀಯತೇಽರ್ಥಾನು

ರೋಧಾತ್ || ೫ ||

ಧರ್ಮಂ ಕೃತ್ವಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ತಾತ ಮುಖಂ
ಮಹಾಪ್ರತಾಪಃ ಸವಿತೇನ ಭಾತಿ |
ಹೀನೋ ಹಿ ಧರ್ಮೇಣ ಮಹೀನಮೀವಾಂ
ಲಬ್ಧ್ವಾನರಃ ಸೀದತಿ ಪಾಪಬುದ್ಧಿಃ || ೬ ||
—ಮಹಾಭಾ. ಉದ್ಯೋ. ೨೭

‘ಎಲೈ ಧರ್ಮರಾಜನೆ, ಲೋಭವು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು; ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಯಾರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವರೋ ಅವರಿಗೇ ತಿಳಿದವರೆಂಬ ಹೆಸರು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವನು, ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಗೆಯ್ಯುವವನು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಮಹಾಪ್ರತಾಪಿಯಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವನು. ಧರ್ಮ ಹೀನನಾಗಿ ಪೃಥಿವೀವಲ್ಲಭನಾದರೂ ಆ ಪಾಪಿಯು ಪತಿತನಾಗುವನು.’

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಯಾದ ಕಾರವರಾಯನ ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದಿದೆ.

ಅನ್ಯಾಯ ಅನೀತಿಗಳಿಂದ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಗೋಳಾಡಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವರು ಕಾರವರು! ತಮ್ಮ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆಯಲು ಪಾಂಡವರು ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಸುವುದೂ ದೋಷಾಸ್ಪದವೆಂದು, ಮೇಲೆ ಸಂಜಯನ ಉಪದೇಶ! ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಈ ಹೊಂಚಿನ ಮಾತುಗಳು ಗೊತ್ತಾಗದೆ ಮೋಸಹೋಗಿದ್ದುದನ್ನು ಆತನ ಕೆಳಗಿನ ನುಡಿಗಳಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

ಏತಾನ್ಮ ಹಂತಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಘ್ನುತೋಽಪಿ
ಮಧುಸೂದನ |
ಅಪಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹೇತೋಃ ನು
ಮಹೀಕ್ಯತೇ ||
—ಗೀ. ೧-೩೫

‘ನಾನು ಸತ್ತರೂ ಸರಿ; ಆದರೆ ಇವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾರೆ. ಎಲೈ ಕೃಷ್ಣನೇ, ಮೂಲೋಕದ ಒಡೆತನವು ದೊರೆತರೂ ನಾನು ಈ ಅಪಕೃತ್ಯವನ್ನು ಎಸಗಲಾರೆ. ಬಳಿಕ ಈ ಒಂದು ನೆಲದ ಒಡೆತನದ ಬಿಲಿಯೇನು ನನಗೆ?’ ಹಿತಚಿಂತಕರೆಂಬ = ಸೋಗಿನಿಂದ ಸವಿನುಡಿಗಳನ್ನಾಡಿ ತತ್ಪೋಸದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುವ ಹಗೆಗಳ ಮಾತಿಗೆ ದೇಶದೊಳಗಿನ ನವಯುವಕರು ಹೇಗೆ ಮೋಸಹೋಗುವರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಒಳ್ಳೆಯ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದೆ!

ಮತ್ತೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಿ:
ಅಂತಂಗತ್ವಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ಮಾ ಪ್ರಜಹ್ಯಾಃ
ಸತ್ಯಂ ದಮಂ ಚಾರ್ಜವಮಾ ಸ್ವಕಂಸ್ಯಮ್ |
ಅಶ್ವಮೇಧಂ ರಾಜಸೂಯಂ ತಥೇಜ್ಯಾಃ
ಪಾಪಸ್ಯಾಂತಂ ಕರ್ಮಣೋ ಮಾ
ಪುನರ್ಗಾಃ || ೧೫ ||

ತಚ್ಚೇದೇವಂ ದ್ವೇಷರೂಪೇಣ ಪಾರ್ಥಾಃ
ಕರಿಷ್ಯಧ್ವಂ ವರ್ಷಪೂಗಾನ್ಮನೇಷು
ದ್ವುಃಖಂ ಸಾಸಂ ಪಾಂಡವಾ ಧರ್ಮ ಏವ || ೧೬ ||
ಮಹಾಭಾ. ಉದ್ಯೋ. ೨೭

‘ಎಲೈ ಪಾಂಡವರೆ! ಸತ್ಯ, ಆತ್ಮಸಂಯಮ, ಮೃದುಭಾವಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಡಿ. ರಾಜಸೂಯ, ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಈ ಯುದ್ಧದ ಪಾಪಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವರೆ? ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಪಾಪಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀವು ಹಲವು ವರುಷ ವನದಲ್ಲಿ ಕಳೆದರೂ ಕೇಡಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ವನವಾಸವು ಲೇಸು.’ ನ್ಯಾಯವಾದ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕಿನ ಸಲುವಾಗಿ

ಹೋರಾಡುವುದೂ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೂ ಅನ್ಯಾಯವಂತೆ! ಪಾಪದ ಕೆಲಸವಂತೆ! ದುರಾಚಾರಿಗಳೂ ಅನ್ಯಾಯಿಗಳೂ ಆದ ಕೌರವರು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸಬೇಕಂತೆ! ಪಾಂಡವರು ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತ ವನವಾಸದಲ್ಲಿ ಒಬೇಕಂತೆ!

ಸಂಜಯನ ಈ ಮಾತುಗಳೇ ಅರ್ಜುನನ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬರಬೇಕೆ! ನೋಡಿ:

ಅಹೋಬತ ಮಹತ್ಪಾಪಂ ಕರ್ತುಂ
ವ್ಯವಸಿತಾನಯಮ್ |
ಯದ್ರಾಜ್ಯಸುಖಲೋಭೇನ ಹಂತುಂ
ಸ್ವಜನಮುದ್ಯತಾಃ ||
— ಗೀ. ೧-೪೫

‘ಅಯ್ಯೋ! ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದ ನಾವು ನಮ್ಮ ಬಂಧು ಬಳಗದವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಿಳಿಸಿದುದು ಮಹಾ ಪಾಪದ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ!’

ಸಂಜಯನ ಬಣ್ಣದ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಜುನನು ಹೇಗೆ ಮರುಕಾದನೆಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿ:

ಪಾಪಾನುಬಂಧಂ ಕೋನು ತಂ ಕಾಮಯೇತ |
ಕ್ಷಮ್ಯೆವ ತೇ ಜ್ಞಾಯಿಸಿ ನೋತ ಭೋಗಾಃ ||
ಯತ್ರ ಭೀಷ್ಮಃ ಶಾಂತವೋ ಹತಃ ಸ್ಯಾತ್
ಯತ್ರ ದ್ರೋಣಃ ಸಹಪುತ್ರೋ ಹತಃ ಸ್ಯಾತ್
|| ೪೬ ||

ಕೃಪಃ ಶಲ್ಯಃ ಸಾಮದತ್ತಿರ್ವಿ ಕರ್ಣಃ
ವಿನಾಂಶತಲ ಕರ್ಣದುರ್ಯೋಧನೌ ಚ |
ಏತಾನ್ ಹತ್ವಾ ಕೀದೃಶಂ ತಪ್ಸುಖಂ ಸ್ಯಾತ್
ಯದ್ವಿಂದೇಘಾಸ್ತಪಸುಬ್ರಹ್ಮಿ ಪಾರ್ಥ || ೪೭ ||
ಲಭ್ಯಾಸ್ವೀನಾ ಪೃಥಿವಿಂ ಸಾಗರಾಂತಾಂ
ಜರಾಮೃತ್ಯು ನೈವ ಹಿ ತ್ವಂ ಪ್ರಜಾಹಾಃ |
ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ ಸುಖದುಃಖೇ ಚ ರಾಜನ್
ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ನೈವ ಯುದ್ಧಂ
ಕುರುತ್ಸವಾ || ೪೮ ||

ಅಮಾತ್ಯಾನಾಂ ಯದಿ ಕಾಮಸ್ಯ ಹೇತೋಃ
ವಿನಂ ಯುಕ್ತಂ ಕರ್ಮ ಬೇರೇಷ್ಯಸಿತ್ವಂ |
ಅಪಕ್ವನೇಃಸ್ವಂ ಪ್ರದಾಯೈವ ತೇಷಾಂ
ನಾಗಸ್ತ್ವಂ ವೈ ದೇವ ಋನಾತ್ಪ್ರಭೋಽದ್
|| ೪೯ ||

ಮ. ಭಾ. ಉ. ಪ. ೨೭

ಎಲೈ ಧರ್ಮರಾಜನೇ ಈ ಯುದ್ಧರೂಪಿಯಾದ

ಪಾಪವನ್ನಾಚರಿಸಲು ಯಾವ ಧೀಮಂತನು ತಾನೆ ಸಿದ್ಧ ನಾದಾನು? ಕ್ಷಮೆಯೆ.

ನಿನಗೆ ಭೂಷಣ. ಭೋಗಗಳನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಏನೂ ಲಾಭವಿಲ್ಲ. ಶಂತನುವಿನ ಮಗನಾದ ಭೀಷ್ಮನೂ, ದ್ರೋಣನೂ ಆತನ ಮಗನಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನೂ ಎಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡುವರೂ; ಕೃಪ, ಶಲ್ಯ, ಸೋಮದತ್ತಿ, ವಿಕರ್ಣ, ವಿವಿಶಂತಿ, ಕರ್ಣ, ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಬೇಕಾಗುವದೋ ಆ ಕಾಳಗದಿಂದ ನಿನಗೆ ದೊರೆಯುವಂತಹ ಸುಖವಾದರೂ ಎಂತಹದು! ಎಲೈ ಧರ್ಮನೇ, ಈ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತಿನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೀನು ಪಡೆದರೂ, ಮುಪ್ಪು ಸಾವುಗಳನ್ನು ನೀನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆ! ಹೀಗಿದ್ದ ಬಳಿಕ ಯುದ್ಧದಿಂದನೀನು ನೀವು ಪಡೆವುದೇನು? ನಿನ್ನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ನೀನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದರೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನೀನು ದೇವಯಾನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಅವರ ಮನಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡಲಿ.’

ಪಾಂಡವರಿಗೆ ದೇವಯಾನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟರಾಗಬೇಡಿರಿ, ಎಂದು ಸಂಜಯನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ಕೊಟ್ಟ ವಚನ ಪಾಲಿಸಲು ವನವಾಸ ಅಚ್ಚಾತವಾಸಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಪಾಂಡವರು ದೇವಯಾನಮಾರ್ಗಗಳೇ? ಅನ್ಯಾಯವೇ ಮೋಸಗಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಸ್ವರಾಜ್ಯವ್ಯರ್ಪಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕೌರವರು ದೇವಯಾನಮಾರ್ಗಗಳೇ? ಧರ್ಮೋಪದೇಶದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಸ್ವರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಪಾಂಡವರಿಗಿಂತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಪುತ್ರರಿಗೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ಸಂಜಯನು ಕೌರವರಿಗೇ ಈ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಮೋಸವನ್ನು ಅರಿಯದ ಅರ್ಜುನನು ಸಂಜಯನ ಮಾಟದ ಮಾತಿಗೆ ಬಲಿಯಾದನು. ಯುದ್ಧದ ಚೂಣಿಯಲ್ಲಿ ಯೆ ಹಿಂದೆಗದನು! ಹೀಗೆ ಗಳುಹಿದನು:

ಯೇಷಾಮರ್ಥೇ ಕಾಂಕ್ಷಿತಂ ನೋ ರಾಜ್ಯಂ
ಭೋಗಾಃ ಸುಖಾನಿ ಚ |
ತ ಇಮೇಃ ವಸ್ಥಿತಾ ಯುದ್ಧೇ ಪ್ರಾಣಾಂಸ್ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ
ಧನಾನಿ ಚ || ೫೦ ||
ಅಚಾರಾಃ ಪಿತರಃ ಪುತ್ರಾಸ್ತಥೈವ ಚ
ಪಿತಾಮಹಾಃ |
ಮಾತುಲಾಃ ತ್ವತುರಾಃ ಪೌತ್ರಾಃಶ್ಯಾಲಾಃ
ಸಂಬಂಧಿನಸ್ತಥಾ || ೫೧ ||

ಏತಾನ್ಮಹಂತಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಘ್ನತೋಽಸಿ
ಮಧುಸೂದನ |

ಅಸಿ ಶ್ರೈಲೋಕ್ಯರಾಚ್ಯಸ್ಯ ಹೇತೋಃ
ಕಿಂನು ಮಹೀರಕ್ಯತೇ || ೩೫ ||
—ಗೀ. ಅ. ೧.

ಅದರಂತೆ

ಕಥಂ ಭೀಷ್ಮಮಹಂ ಸಂಖ್ಯೇ ದ್ರೋಣಂ ಚ
ಮಧುಸೂದನ |

ಇಷುಭಿಃ ಪ್ರತಿಯೋತ್ಸ್ಯಾಮಿ
ಪೂಜಾರ್ಹಾವರಿಸೂದನ || ೪ ||

‘ನಾವು ಯಾರ ಸಲುವಾಗಿ ರಾಜವೈಭವಾದಿ ಸುಖ-
ಗಳನ್ನು ಬಯಸುವುದೋ ಅವರೆ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ
ತೊರೆದು ಸಾಯಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಪೂಜಿ-
ಗೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣಾದಿ ಹಿರಿಯರ
ಮೇಲೂ ಒಲವಿನ ಮಕ್ಕಳು ಭಾವಮೈದುನಾದಿ ಬಳಗ-
ದವರ ಮೇಲೂ ನಾನು ಹೇಗೆ ಕೈಯೆತ್ತಲಿ?’ ಎಂದು
ಉಸುರಿ ಅರ್ಜುನನು ತಾನು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ
ಮಾತೆಗೆ ಮೋಸಹೋದುದನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ!

ಇಂತು, ಸ್ವರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಹೋರಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾ-
ದವರ ಬುದ್ಧಿಭೇದ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಆತ್ಮವಿಚಾರಕ್ಕೆ
ಹಚ್ಚುವುದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಗಳ ಕುತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಅಂಗವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ
ಸ್ವರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವರು ಹಗೆಗಳ
ಸವಿಮಾತುಗಳ ತತ್ಪ್ರೋಪದೇಶಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡಲಾಗದು.
ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ವಿಚಾರಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾವಾಡಿಕೊಳ್ಳ-
ದವರು ಜಗತ್ತಿನ ಹೊರಗಿನ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿರುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮನಸಿನಿಂದಲೆ
ದುರ್ಬಲರಾದವರು ಪರಾವಲಂಬನ ಪರದಾಸ್ಯದಿಂದ
ಹೊರಬೀಳುವುದೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಂಜಯನ ಹೊಂಚುಗಾರಿಕೆಯ ತತ್ಪ್ರೋಪದೇಶವೇ
ಅರ್ಜುನನ ವಿವಾದಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು
ಮೇಲಣ ಇಬ್ಬರ ಮಾತುಗಳ ಸಾಮ್ಯದಿಂದ ಕಂಡು-
ಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಎದುರಾಳಿಗಳು ಆಡುವ ಸವನುಡಿ,
ಮಾಡುವ ತತ್ಪ್ರೋಪದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ
ಧೂರ್ತತನವಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಮರೆಯ-
ಕೂಡದು. ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡ-
ತಕ್ಕವರು ಇಂತಹ ಉಪದೇಶದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡು-
ವಾಗ ತುಂಬ ಎಚ್ಚರಾಗಿರಬೇಕು. ಸ್ವಲ್ಪ ಅರವು-
ಮರವಾದರೆ ಮೈ ತಿನ್ನುವುದು. ಅರ್ಜುನನಂತೆ ವಿವಾದ,

ಮೋಹಗಳು ಅವರಿಸುವುವು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಎಲ್ಲ-
ರಿಗೂ ನೆರವಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬೇಕು? ಅದುದರಿಂದ
ಸಂಜಯನಂತಹ ಹಿತ-ಶತ್ರುಗಳ ಬಣ್ಣದ ಮಾತುಗಳ
ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳದಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮನ್ನು
ಕಾವಾಡಿಕೊಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತಮ.

ಇನ್ನು, ಭ್ರಾಂತನಾದ ಅರ್ಜುನನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ
ಹುಚ್ಚನ್ನು ತನ್ನ ತತ್ಪ್ರೋಪದೇಶದಿಂದ ಹೇಗೆ ಬಿಡಿಸಿದ-
ನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯುವ ಮೊದಲು ಅರ್ಜುನ ಸಂದೇಹ-
ಗಳಾದರೂ ಯಾವವು. ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಬುದು
ಅಗತ್ಯವು.

ಅರ್ಜುನನ ಸಂದೇಹಗಳು

ಯುದ್ಧಾರಂಭಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನನ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಹಲವು
ಸಂದೇಹಗಳ ಕೋಲಾಹಲವೆದ್ದಿತು. ಆ ಮನಸ್ಸಿನ-
ಹೂಯಾಟದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿಯೇ ಆತನಿಗೆ ಯುದ್ಧವು
ಬೇಡವಾಯ್ತು. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಿಳಿಹೇಳಿ ಆತನ
ಸಂದೇಹಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಮುಂದಿನ ಉಪದೇಶದ ದಿಕ್ಕು ತಿಳಿಯಲು (ಮೊದಲ-
ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು) ಅರ್ಜುನನ ಸಂದೇಹ-
ಗಳಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ:

೧. ನಮ್ಮ ಎದುರಾಳಿಗಳೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಬಳಗದವರು—
ಸ್ವಜನರು. ಇವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಸರಿಯೆ?

(೧. ೨೬-೨೭.)

೨. ಪೂಜ್ಯರಾದ ಗುರುಹಿರಿಯರನ್ನೂ, ಮಕ್ಕಳು
ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು, ಭಾವಮೈದುನಾದಿ ರಕ್ತ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನು
ರಾಜ್ಯಲೋಭದಿಂದ ಸಂಹರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವೆ?

(೧. ೨೬-೨೯)

೩. ಸ್ವಜನರ ನಾಶಮಾಡುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೊ?

(೧. ೩೦)

೪. ಆಪ್ತಬಾಂಧವರನ್ನೂ ಗುರು ಹಿರಿಯರನ್ನೂ
ಕೊಂದು ಗಳಿಸಿದ ಗೆಲುವು ಕಲ್ಯಾಣಪ್ರದವಾದೀತೆ?

(೧. ೩೨.)

೫. ಬಂಧುಬಳಗದವರ ಕೊಲೆಮಾಡಿ ಪಡೆದ ರಾಜ್ಯ,
ಸುಖಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷ ಮನದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವುದು
ಸಾಧ್ಯವೆ? ಮಾಡಿದ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡದ ನೆನಪಾಗಿ ಜೀವವು
ತಳಮಳಿಸದೆ ಇರದು.

(೧. ೩೨)

೬. ಯಾರ ಸಲುವಾಗಿ ನಾವು ರಾಜ್ಯ, ಭೋಗ,
ಸುಖಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೋ ಆ ನಮ್ಮವರ ಜೀವಿತ-
ವಿತ್ತಗಳ ಆಸೆತೊರೆದು ಸಾಯಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಅವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ತಕ್ಕುದೇ? (೧. ೩೨)

೭. ನನ್ನ ಹತ್ತಿಹೊಂದಿದವರನ್ನು ಕೊಂದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯದ ರಾಜ್ಯವು ದೊರೆತರೂ ನನಗದು ಬೇಡ. ಹಾಗಾದರೆ ಕೇವಲ ಈ ಒಂದು ನೆಲದ ಒಡೆತನಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಇವರನ್ನು ಹೊಡೆಯಲಿ? (೧. ೩೪-೩೫.)

೮. ಸ್ವಜನರ ಕೊಲೆಯಿಂದ ಮನಸಿನ ಶಾಂತಿಯು ಉಳಿಯದು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಆತತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದರೆ ನನಗೆ ಪಾಪವು ತಟ್ಟಲಾರದೆ?

(೧. ೩೬)

೯. ಸ್ವಜನರನ್ನು ಕೊಂದು ಸುಖಿಯಾದವರೂಂಟಿ?

(೧. ೩೭)

೧೦. ಎದುರಾಳಿಗಳು ಲೋಬಾಂಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಮಿತ್ರದ್ರೋಹದ ಪಾತಕವು, ಕುಲಕ್ಷಯದ ಕಲಂಕವು ಕಾಣದೆ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದವರಾದ ನಾವೂ ಅವರಂತೆಯೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ?

(೧. ೩೮-೩೯)

೧೧. ಕುಲಕ್ಷಯವಾದರೆ ಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರು ನಾಶಹೊಂದುವರು. ಹಿರಿಯರು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕುಲಾಚಾರಗಳೂ ಕುಲಧರ್ಮಗಳೂ ಲೋಪವಾಗುವವು. ಕುಲಪರಂಪರೆಯ ವಿಜ್ಞೇದವಾದರೆ ಆ ಕುಟುಂಬವು ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಈಡಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಇಳಿಗಾಲವು—ಅಳಿಗಾಲವು ಬೇಗನೆ ಬರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಮ್ಮ ಕುಲದ ಹಿರಿಯಾಳುಗಳನ್ನು ಮಾರಿಗೆ ಬಲಗೊಡುವುದು ಲೇಸಾದೀತೆ?

(೧-೪೦.)

೧೨. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವು ಹೆಚ್ಚಾಗಲು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೆಡುವರು. ಹೆಂಗಸರು ಕೆಟ್ಟರೆ ಕುಲಗಳ ಕಲಬಿರಿಕೆಯಾಗುವುದು. ಶುದ್ಧ ಕುಲೀನತೆಯ ನಾಶ-

ವಾಗುವುದರಿಂದ ನರಕವು (ಹೀನ ಸ್ಥಿತಿಯು) ವಾಪ್ಸವಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಅನರ್ಥ ಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಈ ಕಾಳಗವಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ?

(೧. ೪೧-೪೨)

೧೩. ಯುದ್ಧದಿಂದ ಮನೆತನಗಳು ಹಾಳಾಗುವವು. ಮಡಿದವರಿಗೆ ಎಳ್ಳು ನೀರು ಬಿಡಲು ಸಹ ಯಾರೂ ಉಳಿಯದೆ ಆ ಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರ ಅಧಃಪಾತವಾಗುವುದು. ಇದು ಯೋಗ್ಯವೋ?

೧.೪೨

೧೪. ಕುಲಗಳ ಕಲಬಿರಿಕೆಯಿಂದ ಜಾತಿಧರ್ಮಗಳು ಹಾಳಾಗುವವು. ಧರ್ಮವು ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ ನರಕವು ಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವು ನರಕದ ಹೆದ್ದಾರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ನಾವು ಈ ದಾರಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಹಿಡಿಯಬೇಕು.

(೧. ೪೩-೪೪)

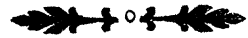
೧೫. ಸ್ವಜನ ಘಾತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು! ಅದೂ ಏಕೆ? ರಾಜ್ಯ ಲೋಭದಿಂದ! ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಷ್ಕೃತ್ಯವುಂಟೆ?

(೧. ೪೫)

೧೬. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಯುದ್ಧವು ನನ್ನಿಂದ ಆಗದು. ಹಗೆಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಕೊಂದರೂ ಸರಿ. ನಾನು ಅವರ ಮೇಲೆ ಕೈಮಾಡಲಾರೆ.

(೧. ೪೬)

ಈ ಬಗೆಯ ಹಲವು ಸಂದೇಹಗಳ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ಮನಸು ನಿರ್ವಿಣ್ಣವಾಯಿತು. ಮನಸು ದುರ್ಬಲವಾದುದರಿಂದ ಮುಮ್ಮಸವು ಆಡಗಿತು ಹತಬಲನಾದನು. ಕೈಯೊಳಗಿನ ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣಗಳೂ ಕೆಳಗೆ ಕಳಚಿದುವು. ಇಂತಹ ನಿರ್ವೀರ್ಯನೂ, ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯೂ ಆದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ ಸ್ವರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಣಿಮಾಡಿದನು. ಆ ದಿವ್ಯೋಪದೇಶದ ವಿವರಣೆಯು ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರಲಿದೆ.

ನೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದೊಳಗಿನ ಸುಭಾಷಿತಗಳು

(೦)

ಯುದ್ಧದ ಸುದ್ದಿ.

ಯುಯುತ್ಸವ: ಮಾನುಕ: ಪಾಂಡನಾಶ್ವೈವ
ಕಿಮಕುರ್ವತ |

‘ಹೋರಟಿಯ ಹುಮ್ಮಸದ ನನ್ನವರು ಮತ್ತು ಪಾಂಡ-
ವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಎದುರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಮುಂದೆ
ನಡೆದುದೇನು?’

ಜೀವನವು ಒಂದು ಕಾಳಗದ ಕಣ. ರಾಜಕೀಯ,
ಧಾರ್ಮಿಕ, ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಮುಂತಾದ ರಂಗದಲ್ಲಿ
ಅವ್ಯಾಹತವಾದ ಹೋರಾಟವು ನಡದೇ ಇರುತ್ತದೆ.
ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಇಂತಹ ಒಂದು
ಅಥವಾ ಹಲವು ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯಲು—
ಗೆಲುವು ಪಡೆಯಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ
ಗೆಲುವಿನ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದವರು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ
ಯುದ್ಧದ ಹೊಸತು (News ಸುದ್ದಿ)ಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು
ಕೊಳ್ಳಲು ಕುತೂಹಲಿಗಳಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಕುರು-
ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ (ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ) ಏನು ನಡೆದಿದೆಯೋ
ನಡೆಯಲಿ; ಅದರ ಗೊಡವೆ ನನಗೇಕೆ? ಎಂದು ಕಿವಿ.
ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಕುಳಿತವರು ಶೋತ್ರಿಯರು (ತಿಳಿದ-
ವರು) ಆಗರು. ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಗೇಡಿತನವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ
ಹಾನಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

(೨)

ಸ್ಯ—ಪರ ಸೈನ್ಯ.

ಅಪರೈಪ್ರಾಂತದ ಸ್ವಾಕಂ ಬಲವಾ

ಪರೈಪ್ರಾಂತದ ಸೇತೇಷಾಂ ಬಲವಾ || ೧೦ ||

‘ನಮ್ಮ ದಂಡು ಪರಿಮಿತ; ಹಗೆಗಳ ದಂಡು ಅಪರಿ-
ಮಿತ.’ ಬೇಕು, ಎಂಬುವವನೆ ಬೆಳೆಯುವನು. ಸಾಕು
ಎಂಬುದು ಸಾವಿಗೆ ಔತಣ. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಿದೆ.
ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯುಂಟಾದರೆ ಗೆಲುವು
ದೊರೆಯದು. ತಾನು ಇನ್ನೂ ಹಿರಿದಾಗಬೇಕು, ಎಂಬು-
ವವನು ತನ್ನ ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು ಅವನ್ನು
ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಹೆಣಗಬೇಕು. ಇದುವೆ ಗೆಲುವಿನ
ಹೆಜ್ಜೆ.

(೧)

ಬಾಗಿಲ ಕಾಪು.

ಅಯನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯಥಾಭಾಗಂ-

ಮವಸ್ಥಿತಾಃ |

....ಅಭಿರಕ್ಷಂತು ಚಿಂತತಃ ಸರ್ವ ಭಿವ ಹಿ || ೧೧ ||

‘ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ನಿಯತ
ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಎಲ್ಲ ಬದಿಯಿಂದಲೂ ಕಾಯುತ್ತಿರ-
ಬೇಕು.’ ದೇಹದ್ವಾರ, ಗೃಹದ್ವಾರ, ನಗರದ್ವಾರ,
ರಾಷ್ಟ್ರದ್ವಾರ ಇವು ತತ್ಕೃಗಳ ಪ್ರವೇಶದ ಸ್ಥಾನಗಳು.
ಈ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿರೆ ಹಗೆಗಳು
ಒಳಹೋಗುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ. ಇದುವೆ ಕಾಪಿನ
ಗುಟ್ಟು. ವ್ಯಕ್ತಿ, ಗ್ರಾಮ, ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯು
ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗಲು ಇದೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಉಪಾಯವು.

(೪)

ಸಂಯಮಿಯನ್ನು ಕೇಳು.

ಪ್ರವೃತ್ತೇ ತಸ್ಮಸಂಸಾತೇ.... ಹೃಷೀಕೇಕಂ.... ಆಹ |

(೨೦-೨೧)

‘ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಯಮಿಯಾದವನನ್ನೇ
ಕೇಳು.’ ಅಸಂಯಮಿಯು, ಸ್ವಾರ್ಥಿಯು, ಲೋಭಿಯು
ಆದವನ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಎಂದೂ ಹಿತವಾಗ
ಲಾರದು.

(೫)

ಹಗೆಯ ಒಳಹೊರಗನ್ನು ಅರಿ.

ಯಾವದೇಶಾನ್ವಿರೀಕ್ಷೇಹಂ ಯೋದ್ಧು ಕಾವನಾಸವ

ಸ್ಥಿತಾನ್ |

ಕೈರ್ಮಯಾ ಸಹ ಯೋದ್ಧವ್ಯಮ್.... || (೨೨)

ಯೋತ್ಸ್ಯಮಾನಾನವೇಕ್ಷೇಹಂ ಯ ಏತೇಃತ್ರ

ಸಮಾಗತಾಃ | (೨೩)

‘ನಾನು ಯಾರೊಡನೆ ಕಾದಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅವ
ರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವೆನು.’ ‘ಕಾದುವೆ ಹುಮ್ಮಸದಿಂದ
ಇಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದವರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವೆನು.’ ಎದುರಿಸ

ಬೇಕಾದವರ ಒಳ-ಹೊರಗುಗಳನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತು-
 ಕೊಳ್ಳದೆ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಹೋರಟಿಗೆ ಆರಂಭಿಸಿದರೆ, ಆಟವು
 ಮೈತನ್ನದೆ ಬಿಡದು. ಆದುದರಿಂದ ಗೆಲುವನ್ನು ಹಾರೈಸು
 ವವನು, ಹೋರಟಿಯ ಮೊದಲು ಹಗೆಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ-
 ಯನ್ನು ಮಾಡಿರಬೇಕು.

(೬)

ಬಳಗದವರೊಡನೆ ಬಡಿದಾಟ ಬೇಡ.

ನ ಚ ಶ್ರೇಯೋಽನುಪಶ್ಯಾಮಿ ಹತ್ವಾ
 ಸ್ವಜನಮಾದವೇ | (೩೦)
 ತಮ್ಮವರ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತ್ತುವುದು ಹಿತಕರವಲ್ಲ.
 ...ಸಾರ್ಥಾ ವಯಂ ಹಂತುಂ

ಸ್ವಬಾಂಧವಾನಾ | (೩೧)

‘ನಮ್ಮ ಬಳಗದವರನ್ನು ನಾವೇ ಕೊಲ್ಲುವುದು
 ತಕ್ಕುದಲ್ಲ.’

ಸ್ವಜನಂ ಹಿ ಕಥಂ ಹತ್ವಾ ಸುಖಿನಃ ಸ್ಯಾಮ | (೩೨)

‘ನಮ್ಮವರನ್ನು ಕೊಂದು ನಾವು ಸುಖಿಗಳಾಗುವುದು
 ಏನು?’

ನಮ್ಮ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಡಕು ಇರಕೂಡದು. ಭಿನ್ನಾ-
 ಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿದ್ದರೂ ಹಗೆತನವು ಸಲ್ಲದು. ಇಬ್ಬರಿಗೂ
 ಸಮಾನ ಶತ್ರುವು ಒಬ್ಬನಿರುವಾಗ ನಾವು ನಮ್ಮೊಳಗಿನ
 ಭೇದಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ನಾಶ
 ನನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರೆ ಆ ಶತ್ರುವಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದಂತೆಯೆ
 ಸರಿ. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮೊಳಗಿನ ಭೇದಗಳೇ ಇದ್ದರೂ
 ನಮ್ಮವರ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಕುಗ್ಗಿಸಲಾಗದು. ಶತ್ರುವಿನ
 ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ನೆರವಾಗಲಾಗದು.

.... ಮಹತ್ವಾಪಂ ಕರ್ತುಂ ವ್ಯಸನಿತಾಃ

ಯದ್ರಾಜ್ಯಸುಖಲೋಭೇನ ಹಂತುಂ

ಸ್ವಜನಮುದ್ಯತಾಃ || (೪೫)

ರಾಜ್ಯಸುಖದ ಆಸೆಯಿಂದ ಯಾರು ತಮ್ಮವರ ಕೊಲೆಗೆ
 ಏಳುವರೋ ಅವರು ಮಹಾಪಾತಕವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.
 ನೌಕರಿ, ಸಂಬಳ, ಉಂಬಳಿ, ಪದವಿಗಳ ಆಸೆಯಿಂದ
 ಯಾರು ತಮ್ಮವರ ಘಾತಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೋ
 ಅವರಂತಹ ವಾಪಿಗಳು ಅವರೇ.

(೭)

ಪಾಪದಿಂದ ದೂರವಿರು.

ಯದ್ಯಪ್ಯೇತೇ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ... ದೋಷಂ ಪಾತಕಮ್ |
 ಕಥಂ ನ ಜ್ಞೇಯಮಸ್ಯಾಭಿಃ ಸಾಪಾದಸ್ಯಾನ್ನಿ -
 ವರ್ತಿತುಮ್ | (೩೮-೩೯)

‘ಇವರಿಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ದೋಷವಾಗಲಿ ಪಾತಕವಾಗಲಿ
 ಕಾಣದೆ ಇದ್ದರೆ, ನಾವೇಕೆ. ಅದರಿಂದ ದೂರವಿರುವ
 ವಿಚಾರ ಮಾಡಬಾರದು?’ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು ಮಾಡುವಂತೆ
 ತಿಳಿದವರೂ ನಡೆಯುವುದು ಜಾಣತನವಲ್ಲ.

(೮)

ಕುಲಕ್ಷಯದಿಂದ ಧರ್ಮನಾಶವಾಗುವುದು.

ಕುಲಕ್ಷಯೇ ಪ್ರಣಶ್ಯಂತಿ ಕುಲಧರ್ಮಾಃ
 ಸನಾತನಾಃ | (೫೦)

‘ಕುಲಗಳು ಹಾಳಾದರೆ ಆ ಕುಲದಲ್ಲಿ ತಲೆತಲಾಂತರ-
 ದಿಂದ ನಡೆದುಬಂದ ಕುಲಧರ್ಮವು ನಾಶವಾಗು-
 ವುದು.’ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ವಂಶಾನುವಂಶದಿಂದ ಸಾಗಿ
 ಬಂದ ವಿದ್ಯೆ, ಕಲೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಲ್ಲವೂ ಕುಟುಂಬ
 ಘಾತಕವಾದೊಡನೆ ನಷ್ಟವಾಗುವುವು. ಆದುದರಿಂದ
 ವಂಶದ ಅಂಕುರವನ್ನು—ಪೀಳಿಗೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಬಗೆ
 ಯಿಂದಲೂ ಕಾಪಾಡಿ ಬೆಳೆಯಿಸಬೇಕು. ಮನೆತನವನ್ನು
 ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸಬೇಕು.

(೯)

ಕುಲೀನೆಯರ ಕೀಳೆ.

ಅಧರ್ಮಾಭಿಷವಾತ್... ಪ್ರದುಷ್ಯಂತಿ
 ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ | (೫೧)

‘ಅಧರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚುವುದರಿಂದ ಕುಲೀನೆ-
 ಯರು ಕೆಡುವರು.’ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಪರಿಶುದ್ಧರಾಗಿ
 ಉಳಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಪೀಳಿಗೆಯ ಆಸೆ; ಕುಲವು ಬೆಳೆವ
 ಆಸೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕುಲವನ್ನು ಅಳಿಸುವುದು ಅಥವಾ
 ಉಳಿಸುವುದು ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ
 ಹೆಣ್ಣಿನ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.
 ರಾಷ್ಟ್ರದ ಏಳಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನೀತಿವಂತರಾಗಿರುವುದು
 ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

(೧೦)

ಹೆಣ್ಣು ಕೆಟ್ಟರೆ ಕುಲವು ಕೆಡುವುದು.

ಸ್ತ್ರೀಷು ದುಷ್ಕಾಸು... ಜಾಯಂತೇ
 ವರ್ಣಸಂಕರಃ | (೫೨)

‘ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೆಟ್ಟರೆ ವರ್ಣಸಂಕರವಾಗುವುದು.’
 ಸಮಾಜದ ಕಟ್ಟು ಸಡಿಲಾಗುವುದು. ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾನಿ
 ತಟ್ಟುವುದು ಆದುದರಿಂದ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ
 ಭೀಳದಂತೆ ಅವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ

(೧೦)

ವರ್ಣಸಂಕರವು ನರಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು.

ಸಂಕರೋ ನರಕಾಯೈವ.... | (೪೨)

‘ವರ್ಣಸಂಕರದಿಂದ ನರಕವು ಎಂದರೆ ಕೀಳು ಬಾಳು ಒರುವುದು’ ನರ—ಕ ಎಂದು ಕಿರುಕುಳ ಮಾನವನು ; ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು. ಕುಲವಂತನಾಗಿದ್ದರೆ—ಸದಾಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾನವನ ಏಳೆಯಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ನಾಡಿನ ಏಳೆಯನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಕುಲವಂತರಾಗಿರಲು, ಕುಲಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗಿರಲು ಯತ್ನಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

(೧೧)

ನರಕವಾಸವು.

ಉತ್ಸನ್ನ ಕುಲಧರ್ಮಾಣಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ

ನರಕೇ ವಾಸಃ ಭವತಿ | (೪೪)

‘ಕುಲಧರ್ಮಗಳು ನಾಶವಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ನರಕವಾಸವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.’ ಆದುದರಿಂದ ಕುಲೀನತೆಗೆ (ಸುಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ) ಪೋಷಕವಾದ ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು.

(೧೨)

ನಿಃಶಸ್ತ್ರನ ಕೊಲೆ.

ಯದಿ ಮಾಮಪ್ರತೀಕಾರಮಶಸ್ತ್ರಂ

ಶಸ್ತ್ರಪಾಣಯಃ |

ಹನ್ಯಸ್ತನ್ನೇ ಫೋಮತರಂ ಭವೇತ್ || (೪೬)

ನಿಃಶಸ್ತ್ರನಾಗಿ ಪ್ರತೀಕಾರಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳಾದ ಹಗೆಗಳು ಕೊಂದರೂ ಸರಿಯೆ. ಅದರಿಂದ ನನ್ನ ಹೆಚ್ಚು ಫೋಮವೆ ಆದೀತು.’ ಅಹಿಂಸಾವೃತ್ತಿಯವನೂ, ನಿರ್ವೈರನೂ ಸಿಟ್ಟಿಲ್ಲದವನೂ ಶಾಂತನೂ ಆದವನನ್ನು ಕೊಂದರೆ ಆ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳು ಲೋಕನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ನಿಃಶಸ್ತ್ರನಾದ ಅಹಿಂಸಾವೃತ್ತಿಗೆ ಜಗಜ್ಜನದ ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ಬೆಂಬಲವು ದೊರೆಯುವುದು. ಮತ್ತು ಲೋಕಲಯ್ಯಾಣ. ಕ್ಯಾಗಿ ಅಹಿಂಸಾವೃತ್ತವನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡಿದ ಅನತ್ಯಾಚಾರಿಗೆ ನೈತಿಕ ಏಬಯವು ಪುತ್ರಪೂಗುವುದು. ಕ್ರೂರವಾದ ಪಾಶವಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಉನ್ನತರಾದ ಹಿಂಸಕರ ಪರಾಜಯವು ಆಗುವುದು. ‘ಸತ್ಯವೇವ-ಜಯತೇ ನಾನ್ಯತಂ’ ಎಂಬುದರ ಅನುಭವವು ಬರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ-ಪುರುಷಾರ್ಥಬೋಧಿನೀ ಟೀಕೆ

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಷಯಸೂಚಿ

<p>ನಾನಾರು ೨</p> <p>ಪುರುಷಾರ್ಥಬೋಧಿನಿ ಟೀಕೆ (ಮುನ್ನುಡಿ) ೨</p> <p>ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಚಿಂತೆ</p> <p>ಶ್ಲೋಕ ೧</p> <p>೧ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಚಿಂತೆ</p> <p>ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಯಾರು ?</p> <p>ಧೃತ-ರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಹೃತರಾಷ್ಟ್ರ</p> <p>ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಹಾನಿ</p> <p>ಕುರುಡ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು</p> <p>ಕುರುಡನ ಕುರುಡು ಬೆಂಬಲಿಗರು</p> <p>ಸಾಮುದಾಯಿಕ ವಾಪ</p> <p>ವಾಪಕ್ಕೆ ಮರಣವೇ ಫಲ</p> <p>ಕನ್ನ ವಾತಕಗಳ ಭೀತಿ</p> <p>ಧರ್ಮ ವಚನಗಳ ದುರುಪಯೋಗ</p> <p>ಸಂಜಯ-ಯಾನ- ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪರ್ವ</p> <p>ಸಂಜಯನ ಧರ್ಮೋಪದೇಶ</p> <p>ಮುಂಚಾಗ್ರತೆಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆ</p> <p>ಪುಣ್ಯಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಭಾವವು</p> <p>ನೋಲಿನ ಸಂಭವ</p> <p>ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧ</p> <p>ಹಗೆತನವಿಲ್ಲದ ಹೃದಯ</p> <p>ಈಶ್ವರನ ನೆರವು</p> <p>ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಗೆಲವು</p> <p>ಸನ್ಮಾತನ ಉಪದೇಶ</p> <p>ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅರ್ಥ</p> <p>ಶರೀರರೂಪಿಯಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ</p> <p>ಹದಿನೆಂಟರ ಔಚಿತ್ಯ</p> <p>ವಂತೋತ್ಪತ್ತಿ</p> <p>ನೂರಾರು ಆಶಾ-ವಾಶಗಳು</p> <p>ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ಪಾಂಡು, ಮತ್ತು ಎದುರ ಇವರ</p> <p style="text-align: right;">ವಂತ ಚಿತ್ರ ೨೧</p> <p>ಶ್ಲೋಕ ೨ ೨೨</p> <p>ವ್ಯೂಹದ ರಚನೆ ೨೨</p>	<p>ಕೌರವರ ಪತೃ ಎಂಬ ವ್ಯೂಹ ೨೨</p> <p>ಪಾಂಡವರ ಸೂಚೀ ಮುಖಾಕಾರ ವ್ಯೂಹ ೨೨</p> <p>೨ ಪಾಂಡವ ಸೈನ್ಯ ವರ್ಣನೆ ೨೩</p> <p>ಶ್ಲೋಕ ೩-೬ ೨೩</p> <p>ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಸಂಗಡ ಸಂಭಾಷಣೆ</p> <p>ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾರಥರು ೨೨</p> <p>ಮಹಾರಥಿಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು ೨೩</p> <p>ಆರ್ಯ-ಕುಮಾರರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ೨೩</p> <p>ಶ್ಲೋಕ ೭-೯ ೨೪</p> <p>೩ ಕೌರವ ಸೈನ್ಯದ ವರ್ಣನೆ</p> <p>ಸೈನ್ಯದ ಯೋಗ್ಯಾ ಯೋಗ್ಯತೆ ೨೪</p> <p>೪ ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳ ತುಲನೆ ೨೬</p> <p>ಶ್ಲೋಕ ೧೦ ೨೬</p> <p>ಯುದ್ಧದ ನಿಯಮ</p> <p>ಕಾದಿಟ್ಟ ದಂಡು ೨೫</p> <p>ಸ್ವ-ಸೈನ್ಯ</p> <p>ಪರ್ಯಾಪ್ತ ಮತ್ತು ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ ಸೈನ್ಯ ೨೭</p> <p>ಸೈನ್ಯದ ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ನಿರುತ್ಸಾಹ</p> <p>ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೇ ?</p> <p>ಸೈನ್ಯದ ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ನಿರುತ್ಸಾಹ</p> <p>೫ ಮರ್ಯಾದಾಧನನ ಅಜ್ಜಿ ೨೮</p> <p>ಶ್ಲೋಕ ೧೧ ೨೮</p> <p>೬ ಶಂಬನಾದ ೩೦</p> <p>ಶ್ಲೋಕ ೧೨-೧೪ ೩೦</p> <p>ಪಿತಾಮಹ ಭೀಷ್ಮರ ಸಿಂಹ ಗರ್ಜನೆ ೩೦</p> <p>ಕೌರವ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯ ರಣವಾದ್ಯಗಳ ಗರ್ಜನೆ ೩೦</p> <p>ಶ್ಲೋಕ ೧೫-೧೯ ೩೧</p> <p>ಪಾಂಡವ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯ ರಣವಾದ್ಯಗಳ ಘೋಷವು ೩೧</p>
--	--

೭ ಅರ್ಜುನನು ಸೈನ್ಯ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದುದು	೩೨
ಶ್ಲೋಕ ೨೦	೩೨
ಕಸಿಧ್ವಜ ಅರ್ಜುನನು	೩೨
ಕಸಿ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ	೩೨
ಕಸಿಧ್ವಜದ ಅರ್ಥ	೩೨
ಕಸಿ ಮತ್ತು ವಾಯು ಪುತ್ರ	೩೩
ಶ್ಲೋಕ ೨೧	೩೪
ಅರ್ಜುನ 'ಇಂದ್ರ ಪುತ್ರ'	೩೪
ವಾಯುವುತ್ರ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರ ಪುತ್ರ ಇವರ ಸಂಬಂಧ	೩೪
ಶ್ಲೋಕ ೨೨-೨೫	೩೫
'ಅಚ್ಯುತ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ	೩೪
ನರ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣ	೩೪
ಹೃಷೀಕೇಶ	೩೪
ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾಗುವ ಯುಕ್ತಿ	೩೫
ಗುಡಾಕೇಶ	೩೫
ಭಾರತನು ಯಾರು ?	೩೬
ಶ್ಲೋಕ ೨೬-೨೯	೩೭
ಶರೀರರೂಪಿಯಾದ ರಥ	೩೭
ಅರ್ಜುನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ	೩೭
೮ ಅರ್ಜುನನ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಅದರ ಹರಿಣಾಮ	
ಶ್ಲೋಕ ೩೦	೩೮
ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಖಿನ್ನತೆಯ ಪರಿಣಾಮ	೩೮
ಸಂಜಯನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ದುಃಖವು	೩೮
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಯ ಕಪಟ ಉಪದೇಶವು	೩೯
ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ರಕ್ತದೋಷ	೩೮
ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಅಪಚನ	೩೯
ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಸಾವು	
ಗೆದ್ದವರ ವಿಚಾರ ಪರಿವರ್ತನ	
ಅಸಂಭವದ ಶೂನ್ಯತೆ	೪೦
ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ತರೀರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಶೈಥಿಲ್ಯ	
ಶ್ಲೋಕ ೩೧	೪೦
ನೈವಸಕತೆ	೪೦
ತೋಕೋದ್ರೇಕದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳು	೪೧
೯ ಸ್ವಜನ ಮೋಹ	೪೨
ಶ್ಲೋಕ ೩೨	೪೨
ಓರಿಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ	೪೨

ಶ್ಲೋಕ ೩೩-೩೪	೪೩
ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಆಪ್ತ ಸಂಬಂಧಿಗಳ ತ್ಯಾಗ	೪೨
ಭಾರತದ ಪ್ರಮುಖನ ತಿರುವು ಮರುವು ಮಾತು	೪೩
ಬಾಳಿನ ಗುರಿ	೪೩
ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು	೪೩
ಬಂಧು ಬಳಗದ ವ್ಯಾಮೋಹ	೪೪
ಗೋ-ವಿಂದ	೪೪
ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರ	೪೪
ಶ್ಲೋಕ ೩೫-೩೭	೪೫
ಆತತಾಯಿಯ ಕೊಲೆ	೪೫
ಆತತಾಯಿಯ ಲಕ್ಷಣ	೪೬
ತನ್ನವರು ಮತ್ತು ಹೆರವರು ಉನ್ನತಿಯ ಸಂಗಡ ಕರ್ತವ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರ (ಚಿತ್ರ)	೪೬
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿ (ಚಿತ್ರ)	೪೯
ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆದ ವಿಶ್ವದ ಸಂಕೋಚ (ಚಿತ್ರ)	೪೦
ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಿಸ್ತಾರ	
ವಿಶ್ವರೂಪ ಕೃಷ್ಣ	೫೦
ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಿಷಯ	೫೦
೧೦ ಕೌಲಕ್ಷಯ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರದ್ರೋಹ	೫೧
ಶ್ಲೋಕ ೩೮	೫೧
ಮಧು-ಸೂದನ	೫೧
ಜನಾರ್ದನ	೫೧
ಮಾ-ಧನ	೫೧
ಶ್ಲೋಕ ೩೯	೫೧
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಯು ಮತ್ತು ಸ್ವರಾಜ್ಯವಾದಿಯು.	೫೨
ವಾಪರ ಮಾರ್ಗ	೫೨
ಇಬ್ಬರ ಅಪರಾಧಗಳು	೫೨
೧೧ ಕೌಲಕ್ಷಯದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳು	೫೩
ಶ್ಲೋಕ ೪೦-೪೨	೫೩
ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಮುಳ್ಳು ಕೀಳುವುದು	೫೨
ಶ್ಲೋಕ ೪೨-೪೫	೫೩
ಅಕ್ಕಾಹಿನಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು	೫೪
ಮಹಾ ಅಕ್ಕಾಹಿನಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು.	೫೪
ಯುದ್ಧದ ಮೂಲಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಾಶವು.	೫೪

ಕುಲದ ಪರಂಪರೆಯ ನಾಶವು.	೫೪
ಪೂಜ್ಯರವಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸರು ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು.	೫೫
ವ್ಯಭಿಚಾರದ ಸಂಭವ	೫೫
ವರ್ಣಸಂಸ್ಕಾರ ಚಾತಿನಾಶ.	೫೫
ದಣಿಯುಳ್ಳವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೆಂದುತ್ತದೆ.	೫೫
ಶ್ಲೋಕ ೪೩-೪೬	೫೪
ಮಹಾಯುದ್ಧದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಆಪತ್ತು.	೫೫
'ವಾಷ್ಣೇಯ'	೫೫
ಅರ್ಜುನನ ಕೊನೆಯ ನಿಶ್ಚಯ	೫೬
ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಸಂತೋಷ	೫೬
ಸ್ವರಾಜ್ಯವಾದಿಯ ನಿರಾಶೆ.	೫೬
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಯ ಆಶೆ.	೫೬
ಸ್ವರಾಜ್ಯವಾದಿಯ ನಿರಾಶೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ	೫೬
ಗೆಲುವಿನಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದಿಯ ನಾಶ.	೫೬
೧. ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆ	
೧. ವಿವಾದಯೋಗದ ವಿಚಾರ	೫೭
ಸಂಜ್ಞಾದ್ವೇತಿಯ ಹೆಸರು, ಗೀತೆ, ಮು	೫೭
ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ.	೫೭
ಫುಲಪನಿಷತ್, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ, ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ	೫೮
ಸೋಂಕೃಷ್ಣಾ ಜುಫನ ಸಂವಾದ.	೫೮
ಧರ್ಮಯೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ	೫೯
ಹಗೆತನವಿಲ್ಲದಿಷ್ಟಿಷ್ಟಿ	೫೯
ಆಶ್ಚರನ ನೆರವೋಗ, ಸಮಕಾಶಾಸ್ತ್ರ	೬೦
ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಗೀರ್ವಾಣ, ವಿವಾದಯೋಗ	೬೧
ಸನಾತನ ಉಪತ್ತಮ ಯೋಗ	೬೧
ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಊ ಯೋಗ, ಸಾಮ್ಯಯೋಗ	೬೧
ಶರೀರರೂಪದ ಹೆಸರಿನ ವಿಚಾರ	೬೧
ಹದಿನೆಯೊಂದ ಹೆಸರಿನ ವಿಚಾರ	೬೨-೬೩
ವಂತೆಷಾದಯೋಗ, ಸಂಖ್ಯಾಯೋಗ	೬೪
೨. ಕರ್ಮಯೋಗ, ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ ಸನ್ಯಾಸಯೋಗ	೬೫
ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣಯೋಗ, ಕರ್ಮ— ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣ ಯೋಗ	೬೫
ಸನ್ಯಾಸಯೋಗ, ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಯೋಗ	೬೫

ಧ್ಯಾನಯೋಗ, ಜ್ಞಾನ-ವಿಜ್ಞಾನಯೋಗ.	೬೫
ಅಕ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮಯೋಗ	೬೫
ರಾಜವಿದ್ಯಾ ರಾಜಗುಹ್ಯಯೋಗ	೬೫
ವಿಭೂತಿಯೋಗ, ವಿಶ್ವರೂಪ ದರ್ಶನಯೋಗ.	೬೫
ಭಕ್ತಿಯೋಗ, ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಯೋಗ	೬೬
ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷ ವಿವೇಕ ಯೋಗ.	೬೬
ಗುಣತ್ರಯ ವಿಭಾಗಯೋಗ	೬೬
ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಯೋಗ	೬೬
ಭೈವಾಸುರ ಸಂಪದ್ವಿಭಾಗ ಯೋಗ	೬೬
ಸುರಾಸುರ ಸಂಪತ್ತಿಯೋಗ	೬೬
ಶ್ರದ್ಧಾತ್ರಯ ವಿಭಾಗಯೋಗ	೬೬
ಸನ್ಯಾಸಯೋಗ, ಮೋಕ್ಷ ಸನ್ಯಾಸಯೋಗ	೬೬
ಒಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹೆಸರು	೬೬
ವಿವಾದಯೋಗ ಮತ್ತು ಖೇದಯೋಗ	೬೬
ಯೋಗಗಳ ಸಾವೇಕ್ಷ ಸಂಬಂಧ	೬೬
ಆನಂದಯೋಗ ಮತ್ತು ವಿವಾದಯೋಗ	೬೬
ವಿವಾದಯೋಗದ ಸಹಜರ	೬೬
ವಿವಾದಯೋಗದ ಮಹತ್ವ	೬೬
ಸಂಜಯನ ಉಪದೇಶ ಮತ್ತು ಅರ್ಜುನನ ವ್ಯಾಮೋಹ	೬೭
ಅರ್ಜುನನ ಸಂದೇಹಗಳು	೬೧
ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಸುಭಾಷಿತಗಳು	
೧ ಯುದ್ಧದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು	೬೩
೨ ತನ್ನ ಮತ್ತು ಶತ್ರುವಿನ ಸೈನ್ಯ	೬೩
೩ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರದ ರಕ್ಷಣೆ	೬೩
೪ ಸಂಯಮಿಯನ್ನು ಕೇಳುವುದು	೬೩
೫ ಶತ್ರು ನಿರೀಕ್ಷಣೆ	೬೩
೬ ಸ್ವಜನರ ಮೇಲೆ ಕೈಮಾಡಲಾಗದು	೬೪
೭ ಪಾತಕದಿಂದ ದೂರವಿರು	೬೪
೮ ಕುಲಕ್ಷಯದಿಂದ ಧರ್ಮನಾಶ	೬೪
೯ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಧಃಪಾತ	೬೪
೧೦ ಸ್ತ್ರೀದೋಷದಿಂದ ವರ್ಣಸಂಕರ	೬೪
೧೧ ವರ್ಣಸಂಕರದ ಫಲ ನಶಕ	೬೫
೧೨ ನಶಕವಾಸ	೬೫
೧೩ ನಿಶ್ಚಿಂತನ ಕೊಲೆ	೬೫
ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂಚಿ	೬೬-೬೮

ಶ್ರೀಮದ್ ಭಗವದ್ಗೀತೆ

(ಪುರುಷಾರ್ಥ-ಬೋಧಿನೀ-ಟೀಕೆಯೊಡನೆ)

ಒಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಬೆಲೆ ೧ ರೂ. ಮಾತ್ರ

ಮುಂಗಡ ಹಣ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟೂ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ೧೫ ರೂ. ಮಾತ್ರ

ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾನವಜೀವನದ ಗೊತ್ತುಗುರಿಗಳ ವಿಶದವಾದ ವಿವರಣೆಯಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ, ಇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ಯುಕ್ತಿಯ ಸುಂದರವಾದ ವಿವೇಚನೆಯಿದೆ. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುಖಸಮಾಧಾನವನ ಪಡೆಯುವ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರುವ ಇಂತಹ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಓದಿ ಲಾಭಪಡೆಯದಿರುವು ಹಾನಿಗೆ ಕಾರಣ.

ಈ ಅಪೂರ್ವ ಟೀಕೆಯು ಈಗಾಗಳೆ ಇಂಗ್ಲೀಷಿ, ಹಿಂದೀ, ಋರಾಠಿ, ಗುಜರಾಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ.

ನಮ್ಮ ಕೆಲವು ಪ್ರಕಟನೆಗಳು

೧	ಋಗ್ವೇದ (ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಂತರ)	೧ ನೆಯ ಮಂಡಲ	೫—೦—೦
೨.	ಬಾಳಿನ ಗುಟ್ಟು	೨—೦—೦
೩.	ದಾರಿಯ ಬುತ್ತಿ	೪—೦—೦
೪.	ಸನಾತನ ಧರ್ಮ	೪—೦—೦
೫.	ಕರಟಕರಾಯ (ಕತೆ)	೦-೧೨-೦
೬.	ನಗೆಯ ಬುಗ್ಗೆ (ಕತೆ)	೦-೧೦-೦
೭.	ಜೀವನರಂಗ (ಶ್ರೀರಂಗರ ನಾಟಕಗಳು)	೧-೪-೦
೮.	ಕನ್ನಡದ ನೆಲೆ	೨-೦-೦
೯.	ಶಿವರಹಸ್ಯ	೧-೪-೦
೧೦.	ಎದ್ದೇಳು ಕನ್ನಡಿಗಾ !	೦-೪-೦

ಶ್ರೀ ಶಂ. ಬಾ. ಚೋಶಿಯವರ ಹೊಸ ಹೊತ್ತಿಗೆ

ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಜೀವಾಳ

(ಮುಂಜ್ಜಿ ಏಶ್ಯವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ನೆರವಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದುದು.)

ಬೆಲೆ ೨-೦-೦

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮಂಡಲ,

ಔಂಧದವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಋಗ್ವೇದಾದಿ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ದೊರೆಯುವವು.

